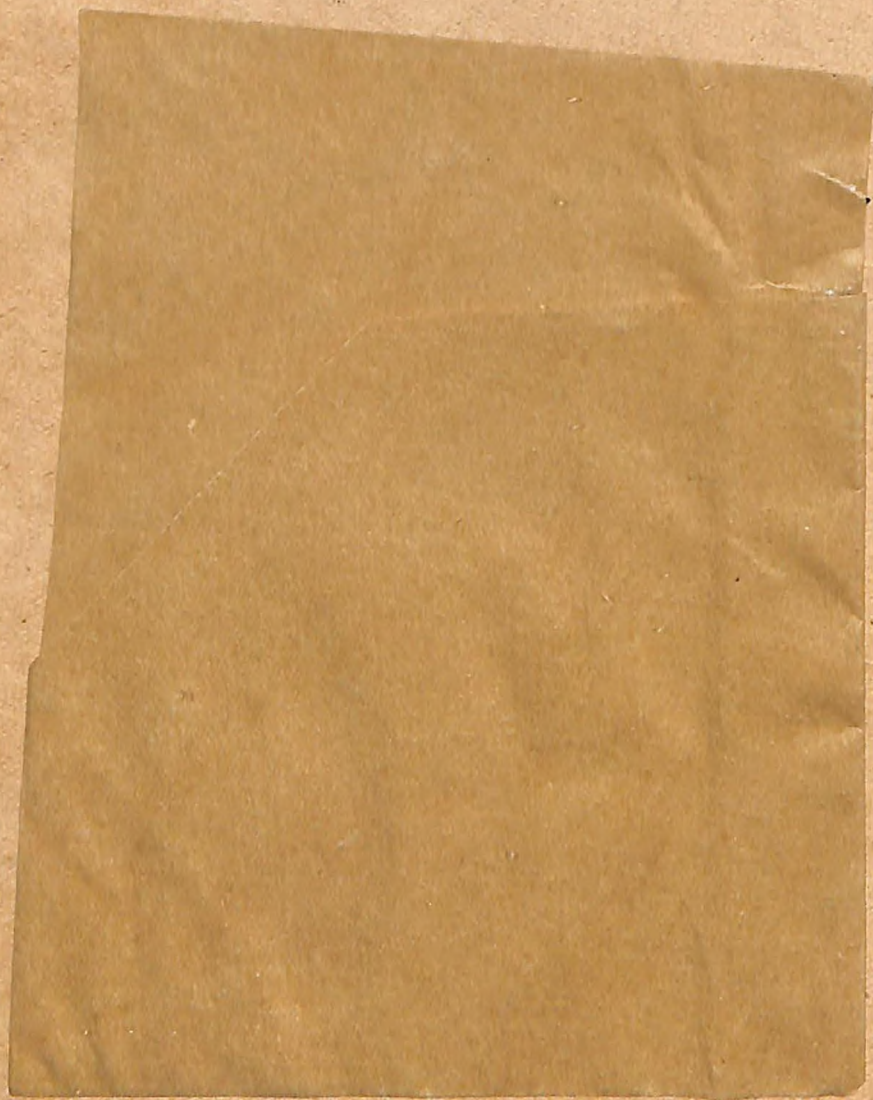

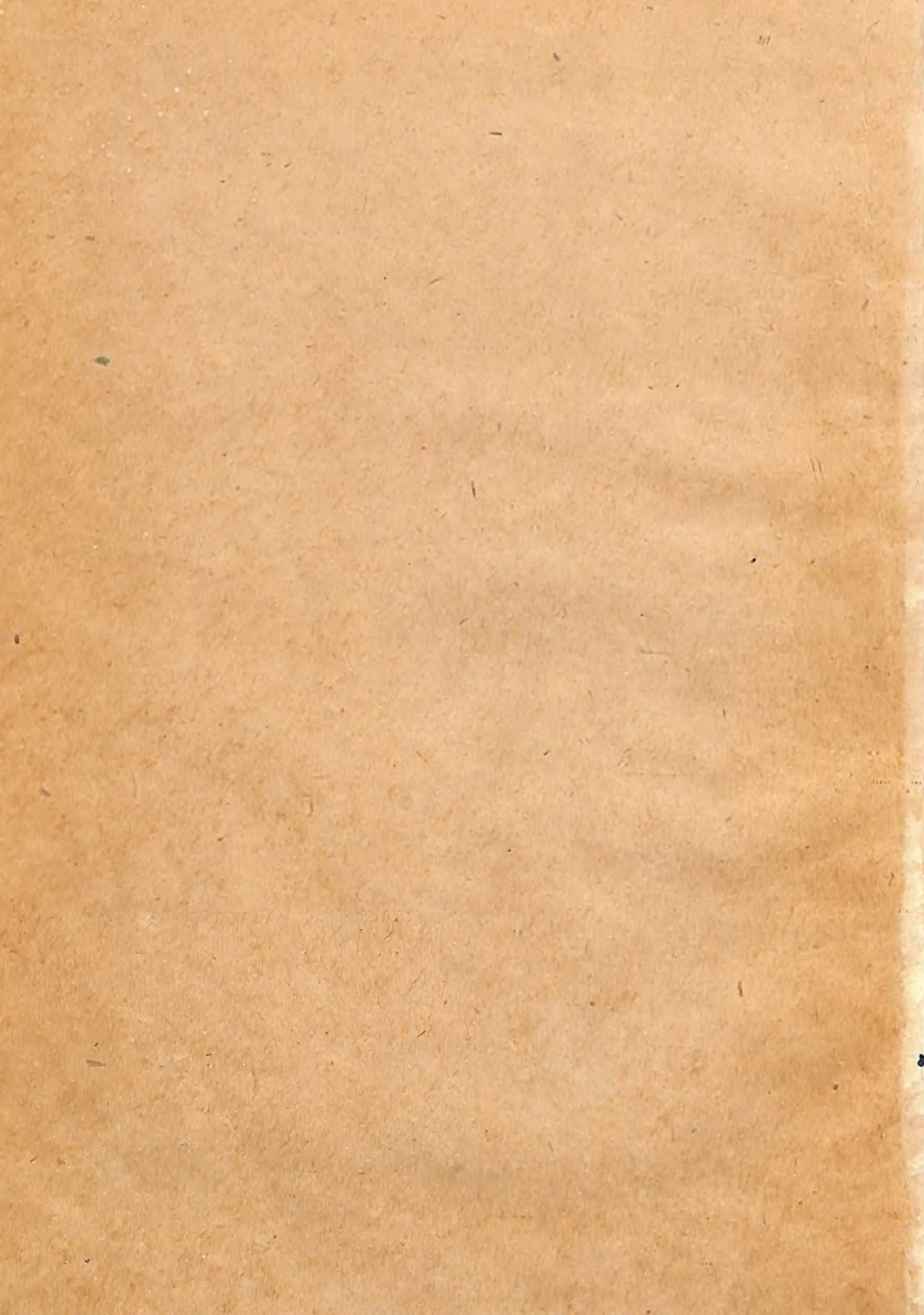
ՄԻ. Կարգման

ՊԻԵՍՆԵՐ

ՀԱՅԴԵՏՐԱՏ

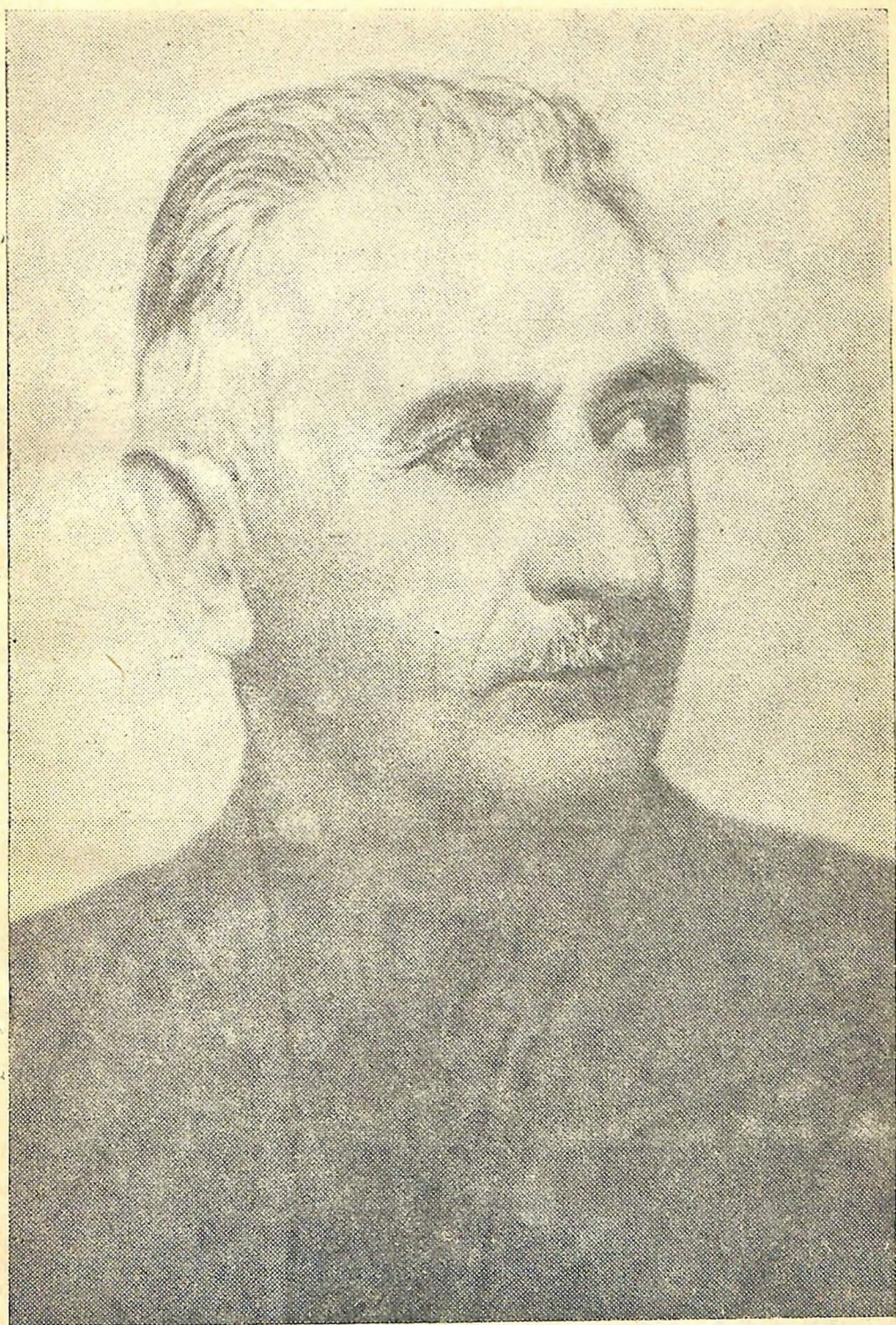
Պ Ի Ե Ս Ն Ե Ր

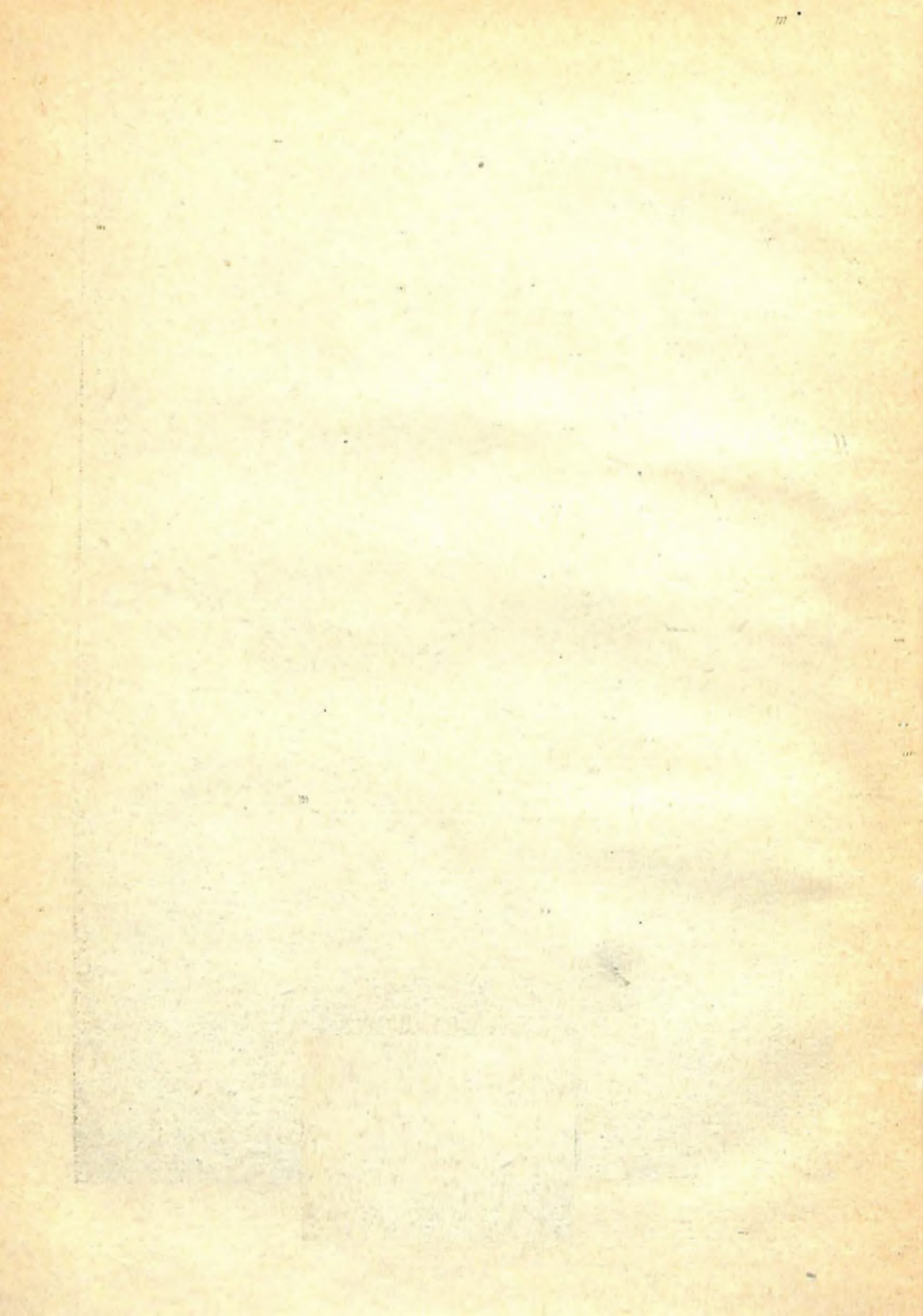
08.08.2013

АН. ВАРТАНЯН

П Ь Е С Ы

(На армянском языке)
Армгиз, Ереван, 1949

Գ Ո Ր Ծ Ա Դ Ո Ւ Լ

Պիես 3 գործ. 4 պատկերով

Բանվորական եյամքից

ՍՈՒՅՆ ՊԻԵՍԸ ԳՐՎԱԾ Է 1906 թվին ԵՎ ԱՌԱՋԻՆ, ԱՆԳԱՄ ԲԵՄԱԴՐՎԵԼ Է
1912 թ. ՄԱՅԻՍԻ 26-ԻՆ, ԹԲԻԼԻՍԻՈՒՄ, ՆԱԽԿԻՆ ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ. ԴԵՐԱ-
ՍԻՆ ԱՐՄԵՆՅԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՄԲ:

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Գեվորգ Բաղդանիչ—*գործարանատեր*

Մազքաղ—*ներա կենը*

Սիրանուշ—*ներանց հալեորդին*

Վահան—*գործարանի բժիշկ*

Մենիան—*գործարանի կառավարիչ*

Գրիգոր

Շաքո

Սիմոն

Գարեգին

Արշակ

Դոգիա

Սնակ

Ճուշիկ

Մանուշ

Սարո

Մարգար—*Գևորգի տան ծառան*

Հերիմեայ—*Գևորգի աղախինը*

Պետրոս—*Գևորգի պարտիպանը*

Գիգոլի—*պանդուկատեր*

Արժո—*պանդուկում աշխատող*

Ոսիկանական պաշտոնյա

Քաղաքական

Բանվորներ, սպանդար և պարոդուներ

} *գործարանում աշխատող
բանվորներ*

} *բանվորուհիներ*

ՊԼՏԿԻՐ ԼՈՒՋԻՆ

Բեմը ներկայացնում է գործարանի սեղանատունը: Նախանաշի ժամն է: Բանվորներն ու բանվորուհիները իրենց բանվորական խալարներով, սեղանների շուրջը նստած նախանաշում են. ոմանք լրագիր են կարդում:

ՏԵՍԻԼ 1

Արշակ, Գրիգոր, Շաքրո, Սիմոն, Մանուշ, Սարո և այլ բանվորներ ու բանվորուհիներ:

ԴՐԻԳՈՐ.—Ջարմանալու ոչինչ չկա: Մինչեկինները բուրժուաների առաջ խուռնկ ծխող մարդիկ են:

ՍԻՄՈՆ.—Իսկ դուք ձեռք առաջ եք խուռնկ ծխում:

ՄԱՆՈՒՇ.—Քուռ առաջ... (Բոլորը ծիծաղում են):

ՇԱԿՐՈ.—(Սիմոնին) Կծեց: Լսի՛ր, Մանուշ, փոխարինարար ինձ մի կտոր շաքար տուր:

ՄԱՆՈՒՇ.—Փոխարինարար ես ոչ ոքի շաքար չեմ տալիս: Ա՛ռ, վերցրո՛ւ: (Շաքարը տալիս է):

ՇԱԿՐՈ.—(Սիմոնին) Տեսնո՞ւմ ես, Մանուշն ինչքան բարեսիրտ կին է:

ՍԻՄՈՆ.—Ես նրա բարեսրտությունն առաջումս չեմ տեսել: (Բանվորներին աչքով է անում):

ՄԱՆՈՒՇ.—Դե, դե, լեզուդ քեզ քաշի, խոսքդ ճանաչի: Ես քու իմացած կնիկարմատներից չեմ. չայնիկը կվերցնեմ, կտամ գլխովդ, իմ բարեսրտությունս դու էն ժամանակ կաեսնես, հողեմ գլուխդ... փչացած... չի էլ ամաչում...

ՍԻՄՈՆ.—Դե լավ, էլ ինչի՞ ես նեղանում: Էս բոպեխ քեզանից բարեսրտություն հո չպահանջեցի:

ԳՐԻԳՈՐ.—Ուշադրութեամբ մի դարձրու:

ՍԻՄՈՆ.—Պաշտպան զուրս եկաւ: Նրա մտքում եթէ մի բան
չլինէր, էդ խոսքը նա չէր ասի:

ԳՐԻԳՈՐ.—Ձեռք կտրի:

ՍԻՄՈՆ.—Ձեռք էլ կտրիր ու սաստ է՛լ կտրիր, ախմախ:

ԳՐԻԳՈՐ.—Էդ հէ՛տն ես ախմախ ասում: (Ուզում է նրան խփել.

«Արշակը բռնում է):

ԱՐՇԱԿ.—Նստի՛ր աեղդ, նրա հետ լինչ ես գլուխ դնում: Դու գի-
տես, որ նրա լեզուն օձի՛ լեզու է. նա ամենքին կխայթի:

ԳՐԻԳՈՐ.—Նրա խայթող լեզուն հարկաւոր է արմատից հանել,
որ էլ չկարողանա ոչ ոքի խայթել:

ՄԱՆՈՒՇ.—Ես սր իմացել էի՝ ձեր մեջ կռիւ է առաջանալու, ոչ
ոքի շաքար չէի տալ: Տղամարդկանց խասիաթն ա. մի դա-
տարկ բանից լինչ ասես՝ որ չսարքեն:

(Գոգիան, մի փունջ ծաղիկ ձեռքին, պարելով ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Նույնք և Գոգիա

ԳՈԳԻԱ.—Տաշի-տուշի, տաշի-տուշի: (Մի քանի բանվորներ ծափ
են տալիս, իսկ նա պարում է):

ԱՐՇԱԿ.—Գոգիա, քեզ լինչ է պատահել, Ի՞նչ ես իմացել...

ԳՈԳԻԱ.—Ուրախ բան. կինս աղատվել է, տաշի-տուշի, տաշի-
տուշի...

ՍԱԹՈ.—Կինդ լինչ ա բերել, Գոգիա:

ԳՈԳԻԱ.—Տղա, տաշի-տուշի, տաշի-տուշի...

ՄԱՆՈՒՇ.—Աղջիկ բերած լինել, դու էդպես չէիր գովի:

ԳՈԳԻԱ.—Թաքուն գնացի, պարտեղը մտա, էս ծաղկի փուն-
ջը կազմեցի, իրիկունը գնալուց կտանեմ, կտամ կնոջս ու
նորածին տղայիս էլ կգրկեմ և կուրախանամ: Տաշի-տուշի,
տաշի-տուշի: (Պարելով դուրս է գնում):

ՍԱԹՈ.—Առաջին երեխան ծնողների համար քաղցր ա լինում:

ՄԱՆՈՒՇ.—Մի քանի տարուց հետո, երբ որ մի էրկուսն էլ էդ
նոր էլածի կողքին կշարվեն, էլ չի ուրախանա:

ՇԱԲՐՈ.—Չմոռանաս, Սիմոն, գործից դուրս գալու ժամանակ
Գոգիայի յախից բռնենք, քաշ տանք շիրաչխանեն: Նրան

տղա է հղել, մաղարիչն էս գլխից հարկաւոր ա խմել, որ
տղան բախտավոր լինի:

ՍԻՄՈՆ.— Իհարկե, մինչև եկեղեցի տանելը կնուենքը շիրաչխա-
նումը պետք է անել, որ երեխան խելքով լինի:

ՄԱՆՈՒՇ.— Դու կնուենքը երեի շիրաչխանում են տրել, զրա հա-
մար էլ դու էդպես խելքով ես:

ՍԻՄՈՆ.— Իհարկե, խելքով եմ:

ՄԱՆՈՒՇ.— Հողս քու խելքով գլխիդ, սաղ օրը խմելուց աչք չես
բաց անում:

ՍԻՄՈՆ.— Ես աշխատում եմ, ես էլ խմում եմ, կամ թե չէ, քու
մարդը, կարծում ես, քիչ ա խմում: Մի գնա Յարալովի
զավոդի բանվորներին հարցրո՛ւ, գործից գուրս ա գալիս
թե չէ, մինչև տուն գալը Գիգուլի պաղվալն ա մտնում,
իրեն մի լավ դրստում ու հետո գալի:

ՄԱՆՈՒՇ.— Մի բարի պտուղն էլ նա չի: Ես նրան չեմ պաշտ-
պանում: Հողս նրա սխանից գլխին: Ամեն պալուչկի օրը
Գիգուլի պաղվալից ես նրան դռով հմ տուն բերում:
(Պետրոսը մի բուռ տրորված ծաղիկներ ձեռքին, բարկացած
ենքս է մտնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնք և Պետրոս

ՊԵՏՐՈՍ.— Հաղար անգամ ասել եմ, ծաղկանոց միք մտնի, ծա-
ղիկներին ձեռք միք տալ, չի լինում... Ըսենց էլ աներե-
սություն կլի՞... ձեր պատճառով քանի՞ անգամ ինձ նկա-
տողություն են արել: Դուք ուր չեք ամաչում, ախպեր, ես
ամաչում եմ:

ԱՐՇԱԿ.— Էդ լինչ է պատահել, Պետրոս բիճա: Էդ ո՞վ է քեզ նե-
ղացրել:

ՊԵՏՐՈՍ.— Դուք եք նեղացնում, էլ ուրիշ ո՞վ պիտի նեղացնի,
էդ գահրումար ծաղկանոցի վրա ռաղ օրը տանջվում, չար-
չարվում եմ, հոգիս դուրս ա գալիս, աչքիս լույսը թափ-
վում ա, իսկ դուք գնում եք, ծաղիկները քաղում եք, հե-
րիք չի, մնացածն էլ ոտի տակ եք տալիս, կոխկրտում ու
փչացնում: Ծաղկանոցի հետ բա մարդ էսպես կվարվի: Բա

սա վայրենությունն չի:

ԳՐԻԳՈՐ.— Պետրոս բիձա, հասակավոր մարդ ես, մի քանի ծաղկի համար միթե կարելի է էսքան բանվորներին վիրավորել: Ենթադրենք մի ըստե, որ բանվորներից մեկը, սիրտն ուղեց, գնաց, ծաղկանոցից մի երկու հատ ծաղիկ քաղեց, դրա համար դու պետք է դատ, դալմադալ բարձրացնե՞ս:

ՊԵՏՐՈՍ.— Էս ի՞նչ ա ասում, մյ ձեզ մատաղ: Ո՞նց թե սիրտն ուղղում ա. շատ մարդու սիրտ շատ բան ա ուղղում, բայց թե տվողն ո՞վ ա:

ԱՐՇԱԿ.— Փիլիսոփայություն մի արա, սրանից հետո եթե դու մեր բանվորների ու բանվորուհիների համար ամեն օր ծաղիկ չես բերի, լավ իմացիր, որ քու ծաղկանոցումը մի հատ ծաղիկ չի մնալու:

ՊԵՏՐՈՍ.— Սրանց լեզվին, սրանց խոսակցին, ընենց էլ մի պահ հանջում են, կարծես ծաղկանոցի տերը իրանք ըլեն:

ԱՐՇԱԿ.— Ծաղկանոցի տերն էլ մենք ենք, գործարանի տերն էլ ու ամբողջ երկրի տերն էլ...

ՊԵՏՐՈՍ.— Ծաղկանոցը զավթեցին, պրծան, հըմի էլ գործարանն ու ամբողջ երկիրն են ուղղում զավթեն: Իշտահներդ քացախ: Հրեա գնում եմ, Գեորգ Բաղդանիչին հայտնեմ, տեսնենք՝ դուք մից եք ծաղկանոցը զավթում: (Դուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք և Գարեգին

(Գարեգինը տխուր ու տրտում ներս է գալիս):

ԳՐԻԳՈՐ.— Գարեգին, տխուր ես:

ԱՐՇԱԿ.— Ի՞նչ է պատահել:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Վաղոն պատերազմի դաշտից վերադարձել է:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դե լավ, ուրախանալու փոխարեն դու տխրում ես:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Եթե դուք իմանայիք՝ ինչ վիճակի մեջ է, դուք էլ կտխրեիք... մի թե՛ս ու մի ոտը չկա: (Լաց է լինում):

ԲՈԼՈՐԸ.— Խեղճ Վաղո... զոչադ տղամարդ էր:

ԱՐՇԱԿ.— Ափսոս, ինվալիդ դարձավ...

ԳՐԻԳՈՐ.— Եթե ինվալիդ չլինեիր, դու կարծում ես՝ թո՛ւյլ կտային նրան տուն դառնալ:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ի՞նչ կա որ ինվալիդներին կուղարկեն տուն, սպանվածներին կլցնեն հողի տակ, իսկ մնացածներով նորից պատերազմը կշարունակեն:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Բայց խնդիրը նրանումն է, որ ասում է, պատերազմը չի շարունակվում:

ՇԱՔՐՈ.— Ինչպե՞ս. ասում է՝ պատերազմը չի շարունակվում:

ԲՈՂՈՐԸ.— Ուրեմն հաշտություն է կայացել:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Հաշտություն էլ չի կայացել. ասում է՝ դռնթյունը փոխվել է, թիկունքի կռիվ է սկսվել: Զինվորները, ասում է, հրաքանները դեմ են տվել դեհերալներին ու օֆիցերներին:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ռեուլուցիան հիմա որ կսկսվի՞:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ռեուլուցիան, ասում է, էնտեղ արդեն սկսվել է: Մեծ քաղաքներում, ասում է, բանվորները դժբաղդու են անում, շատ տեղ, ասում է, նրանք բարիկադային կռիվներ են անցել:

ՇԱՔՐՈ.— Ես զարմանում եմ, լրագրերում ինչի՞ էդ մասին ոչինչ չեն գրում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Որ թույլ տան, կգրեն:

ՍԻՄՈՆ.— Սրանք էդ ինչ որ ասում են, դու կարծում ես՝ ճիշտ են ասում: Ո՞վ ասեց, թե բանվորները մեծ քաղաքներում գործադուլներ են անում և բարիկադային կռիվներ են անցել:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Վաղո՞ն է ասում:

ՍԻՄՈՆ.— Վաղոն ոչինչ էլ չի ասում: Էդ ըստը ձեր հնարած բաներն է: Դուք դրանով ուզում եք մեր բանվորների միտքը պղտորեք, մեր մեջ խառնակություն դրեք:

ՇԱՔՐՈ.— Սուս աբեք, Գևորգ Բաղդանիչը գալիս է:

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք, Գևորգ և Ստեփան

Նրանց ներս գալու ժամանակ բոլորը ոտքի են կանգնում. իսկ Գրիգորն ու Արշակը նստած՝ շարունակում են լրագիր կարդալ:

ՓԵՎՈՐԴ.— Ստեփան, սրանք այստեղ նախաճաշելու են եկել, թե լրագիր կարդալու համար: Ղեկավարությունդ թույլ է:

Սեղանատունը գրադարան-ընթերցարանի է վերածվել: Եթե նրանք այստեղ ընթերցանությամբ իզրազվեն, պարզ է, որ աշխատանքի ժամերին նրանք պետք է նախաճաշեն: Սրանում երկու կարծիք լինել չի կարող:

(Դուրս է գնում):

ՍՏԵՓԱՆ.—(Արշակին) Ձեր տղեղ վերաբերմունքի պատճառով, ես նկատողության արժանացա: Ի՞նչ է նշանակում գործարանատիրոջ ներկայությամբ դեմոնստրատիվ կերպով նըստել ու լրագիր կարդալ:

ԳՐԻԳՈՐ.—Այս ի՞նչ նորություն է: Առաջին անգամն ենք լմանում, որ լրագիր կարդալու համար ձեզնից նախօրոք թույլտվություն էր հարկավոր վերցնել:

ՍՏԵՓԱՆ.—Այդ նորությունն չէ, խնդրում եմ ասածներս չաղավաղել: Այդ տարրական քաղաքավարության կանոններից մեկն է, եվ դուք այդ պետք է հասկանայիք:

ԳՐԻԳՈՐ.—Դե ի՞նչ արած, ագետ բանվորներ ենք: Քաղաքավարության կուրսեր չենք անցել: Լրագիր կարդալն էլ մեզ արգելում էք: Քաղաքավարության կանոններն էլ միտեղից մենք սովորենք:

ԱՐՇԱԿ.—Պարոն կառավարիչ, մեր ազատ ժամն է, խնդրում եմ մեզ չխանգարել: Գեորգ Բաղդանիչը ձեզ է սպասում, գնացեք:

ՍՏԵՓԱՆ.—Ա՛, խեղապես, ես բոլորովին մոռացա... (Դուրս է գնում):

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Քաղաքավարի կերպով դու նրան դուրս արիր:

ԱՐՇԱԿ.—Քաղաքավարության տարրական կանոններն արդեն ես սովորեցի...

ԲՈՂՈՐԸ.—Էդ ի՞նչ շուտ սովորեցիր...

(Բոլորը ծիծաղում են: Գործարանի աշխատանքի հրավիրող շշակի ձայն: Բոլորը իրենց թեյի բաժակները, քեյամանները հավաքում են, դուրս գնում):

Վ. Ա. Ր. Ա. Գ. ՈՒՅՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Բեմը ներկայացնում է ծխախոտի գործարանը՝ աշխատանքից առաջ: Աջ ու ձախ դադգահներ, նստարաններ: Դադգահների վրա բութուն, գիլգու լիքը և դատարկ տուփեր կամ հնարավորության սահմաններում դնել ուրիշ գործիքներ:

Դեպի խորքը տանող կամարաձև մուտքից երևում են գործարանի մյուս բաժանմունքներում աշխատող բանվորներն ու բանվորուհիները:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Գևորգ, Ստեփան և Աբրահամ

(Աբրահամը սաստիկ հիվանդ է և շարունակ հագում է):

ԱՌՐԱՀԱՄ.— Խաղեյի՛ն, ախր...

ԳԵՎՈՐԳ.— Դու ստիպում ես ինձ կրկնել ասածներս: Ասացի, որ չեմ տա, հետևապես, կանգնելի՛դ դուր է:

ԱՌՐԱՀԱՄ.— Խաղեյի՛ն, դուք ինքներդ տեսնում եք, որ հիվանդ եմ:

ԳԵՎՈՐԳ.— Հիվանդները կարող են գործի չգալ: Կարգը այդպես է, հանգիմանել դուք իրավունք չունեք: Ահա տեսնում ես այն կանոնադրությունը (ցույց տալով պատի վրա). այնտեղ որոշված են թե իմ և թե ձեր պարտականությունները: Իսկ եթե կա մի կետ, որին դուք համաձայն չեք, այդ դեպքում կարող եք թողնել գործարանս և հեռանալ: Անգործ բանվորներ շատ. աճեն օրգլուխս տանում են իրենց գիմուհներով:

ՍՏԵՓԱՆ.—Անցյալ օրը տաս հոգի նորից եկել էին, ես չընդունեցի:

ԳԵՎՈՐԳ.—Լսե՛մ ես, հիվանդներին պահել, առողջներին մերժել: Ինչո՞ւ համար: Ամիսը չլրացած՝ նոր պահանջ կներկայացնեն, կարծես՝ մեծ աշխատանքի վրա ենք: Ո՛չ, սիրելիս, ախորժակներդ չափավորե՛ք. ձեր խաղեյինների համար դուք սովու ամբարներ չեք լցնում: Ի՞նչ կստես, Ստեփան:

ՍՏԵՓԱՆ.—Ճշմարիտ խոսքի դեմ ո՞վ կարող է առարկել, ինձ թվում է, որ մեր բանվորությունը ձեզնից գոհ պիտի լինի: Նրանց վերաբերմամբ դուք միշտ զիջող եք եղել:

ԱՐԲԱՆԱՄ.—Լավ եք ասում, պարոն Ստեփան: Ուրազի նման դուք միշտ մի կողմն եք տաշում: Ախր մի քիչ էլ մեզ համար մտածե՛ք, մեր դրության մեջ էլ մտե՛ք: Մի ահադին ընտանիք ինձ է նայում, ստացած ոռճիկս եթե ես տանեմ՝ դեղորայքի տամ, հապա նրանց ես ինչո՞վ կերակրեմ:

ԳԵՎՈՐԳ.—Այդ իմ գործս չէ: Ես պարտավոր չեմ ձեր ընտանիքի հոգսն էլ քաշելու: Աշխատում եք, ձեր վարձն էլ ստանում եք:

ՍՏԵՓԱՆ.—Դեռի՞ք Բաղդանիչ, ինձ թվում է, եթե նրանց պահանջն արդարացի և օրինական լիներ, այդ կանոնադրության մեջ դրված պիտի լիներ:

(Սիմոնը ներս է գալիս ու կանգնում իր տեղը և սկսում է աշխատել):

ԱՐԲԱՆԱՄ.—Պարոն Ստեփան, արդարացի ու օրինական շատ պահանջներ կան, որ նույնպես է՞ք կանոնադրության մեջ չեն գրված... Բժիշկը եթե տրվում է, օրհնքով հիվանդի դեղի փողն էլ պիտի տրվի...

ԳԵՎՈՐԳ.—Ձե՛, ինչպե՞ս տեսնում եմ, դասըդ լավ ես սովորել... ինձ հետ օրհնքով ես խոսում: Դե, ի՞նչ ես չորացած փայտի նման ցցվել առաջս... Կորի՛ր, աչքիցս հեռացի՛ր...

ՍՏԵՓԱՆ.—(Արքաճամի՛ն) Ինչո՞ւ ես զուր տեղը արյուն պղտորում: Դե՞ք որ ասում են՝ գնան, դու խսկուն պիտի գնաս:

ԱՐԲԱՆԱՄ.—Կդնամ, բա հո ես էստեղ չեմ մնալու:

(Ախ քաշելով և գլուխը շարժելով, դանդաղ քայլերով դուրս է գնում):

ԳԵՎՈՐԳ.— Համարձակվում է հետո օրենքով խոսել: Օրենքը ըստ երևեալթին դու լավ չես հասկացել: Անխրճով:

ՍՏԵՓԱՆ.— Իսկապես որ անիրավություն են անում:

ԳԵՎՈՐԳ.— Սիմոն, դեռ գործը չսկսված, դու արդեն եկել և աշխատում ես:

ՍԻՄՈՆ.— Առաջին անգամը չի, խաղեյին, Միշտ էլ սխալակից առաջ եմ գալիս:

ԳԵՎՈՐԳ.— Իսկ ի՞նչպես է, որ ընկերներդ թույլ են տալիս և ոչինչ չեն ասում:

ՍԻՄՈՆ.— Ի՞նչ նրանց գործն է. քան թե իրենց հետ կանգնեմ, դավաակություն անեմ, ավելի լավ չի՞ դամ, աշխատեմ, գործս առաջ գցեմ:

ԳԵՎՈՐԳ.— Լսե՛մ ես, Ստեփան: Ահա թե ինչո՞ւ իմ հին բանվորներն ինձ մոտ միշտ պատիւ են վայելել: Աշխատասեր ու ազնիւ ընտելորենքն են միշտ սիրել ու հարգել եմ, բայց, ինչպես տեսնում եմ, նախանձ ու չար մարդիկ ամեն կերպ աշխատում են իմ ու սրանց մեջ երկպառակություն գցել և սրանց իմ դեմ լարել:

ՍՏԵՓԱՆ.— Սիմոն, բժշկի մասին է խոսքը:

ՍԻՄՈՆ.— Գիտեմ, հասկանում եմ: Նա իր եկած օրվանից, իր քաղցր լեզվով, իր ջուղաբաջուս խոսքերով ու մասլահաթներով մեր ընտելորենքն իր կողմն է գրավել: Որ իմանա՞ք՝ նա ի՞նչ լեզու ունի, օ՛, պի, պի, պի... շահմար օձին իր բնից կհանի: Ժողովներում եթե տեսնե՞ք՝ ո՞նց է խոսում, կմաք վարմացած:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ուրեմն բժշկը ժողովներ է՞լ է անում:

ՍԻՄՈՆ.— Ի՞նչպես չէ, մեր ընտելորենքն միշտ գնում են, մի անգամ էլ ես դնացի:

ՍՏԵՓԱՆ.— Գևորգ Բաղդանիչ, ասածներս կարծեմ ենթադրություններ չեն:

ԳԵՎՈՐԳ.— Այո, Ստեփան: Ինձ համար հիմա ամեն ինչ պարզ է: Լսի՛ր, Սիմոն, դու ասացիր, որ նրանց ժողովներում եղել ես:

ՍԻՄՈՆ.— Հա, մի անգամ եղա:

ԳԵՎՈՐԳ.— Դրա համար դու չկարծես, թե ես քեզ վրա նեղանում եմ: Ես միայն ուզում եմ իմանալ, թե ժողովներում բժշկը ի՞նչի մասին է խոսում:

ՍԻՄՈՆ.— Խաղեյի՛ն, նա ուրիշ էլ լինչի մասին կխոսա. դիմ մեր ու ձեր մասին է խոսում:

ԳԵՎՈՐԳ.— Իմ մասի՛ն. լինչ, որ ես ձեզ հարստահարում եմ, ձեզ շահագործում եմ. ձեզ տանջում-չարչարում եմ, և դուք, տգետ ու խեղճ բանվորներ, արտունջն ու բողոքը ձեր սրտում, ստիպված եք իմ առաջ խոնարհվել, իմ ստրուկը, իմ գերին, իմ ճորտը լինել:

ՍԻՄՈՆ.— Խաղեյի՛ն, ընենց տեղին խոսում եք. կասեք դուք էլ ժողովումն եք եղել ու նրանց ասած խոսքերն եք լսել: Եւ, ինչ որ դուք ասացիք, էդ բոլորը բանվորներին ասել ու հավատացրել է: Նա նրանց ամեն ժամանակ ղեկուկներն քարոզներ է կարդում և ինչ-որ մի մեծ կովի համար տատախաղում:

ԳԵՎՈՐԳ.— Լսում ես, Ստեփան, չպիտք է հետաձգել, հարկավոր է նրան անմիջապես պործարանից հեռացնել քանի դեռ ուշ է:

ՍԻՄՈՆ.— Ուշ է, խաղեյի՛ն, նրան հեռացնելով բան չի դառնա: Մեր բանվորների մեջ ընենցները կան, որ էդ բժշկից ոչնչով պակաս չեն:

ՍՏԵՓԱՆ.— Գրիգորի և Արշակի մասի՛ն ես ասում:

ՍԻՄՈՆ.— Հա, հենց դրանք են, որ կան. նրանց էն երկին մազերի տակը հազար սատանաներ կան նստած: Գիտե՞ք՝ դրանք քանի՞ զավոդի բանվորների են գժվացրել ու դաբաստովկա անել տվել: Ամեն տեղ հո բժիշկն ինքը չի գնում: Շատ անգամ դրանց է ղրկում: Դրանք որ կան, ֆոնոգրաֆ են. բժիշկն իր իմացածը լցրել է մեջներն ու դրել էստեղ: Ինքը որ չլնի էլ, նրա ձենը, նրա խոսքերը մենք էստեղ ամեն օր լսում ենք:

ԳԵՎՈՐԳ.— Նրա ձայնը ես այնպես կկտրեմ, որ դուք հավիտյան չլսեք: Լսիր, Ստեփան, նրանց ազգանունները կգրես և կաաս ինձ: Իսկ դու, Սիմոն, սրանից հետո նրանց վրա առանձին ուշադրություն դարձրո՛ւ: Հետեիր նրանց ամեն մի քայլափոխում. հար են գնում. համ հետ են տեսնվում. համ հետ ինչ են խոսում, լինչ են մտածում: Ժողովները Թրբ կամ Ռրտեղ են նշանակում: Մի խոսքով այդ բոլորն իմացիր և իմացածդ ժամանակին ինձ հայանիր:

Դրա համար դու ինձնից լավ վարձատրություն կստանաս:
Հավատարիմ մարդկանց ես գնահատել գիտեմ: (Ստեփանին)
Քրքան ոռճիկ է ստանում:

ՍՏԵՓԱՆ.— Ամիսը երեսուն ուերլի:

ԳԵՎՈՐԳ.— Սրանից հետո կգարձենա նրա ոռճիկը ամսական հի-
սուն ուերլի: Եթե միայն հա ճշտությամբ կկատարի
իր վրա դրված պարտականությունները: Հը՛, ի՞նչ պատա-
հեց: Ինչ՞ի այդպես խորը մտածմունքի մեջ ընկալ: Երևի
գովարանում ես: Դո կամքն է, ես քեզ չեմ ստիպում: Ես
միայն ցավում եմ, որ երկար տարիներ ինձ մոտ աշխա-
տելուց հետո այսօր դու գործարանը պիտի թողնես ու հե-
ռանաս:

ՍԻՄՈՆ.— Ի՞նչի խաղեյին: Ես ձեզ ի՞նչ արի, որ ուղում եք ինձ
հեռացնել: Ախր չէ որ տանը կին, երեխաներ ունեմ:

ԳԵՎՈՐԳ.— Նրանց մասին դու պիտի մտածես: Դու կաշխատես
ինձ մոտ, թե մի ուրիշը, ինձ համար այդ նշանակություն
չունի: Այստեղ ուրիշ խնդիր կա, այդ այն է, թե քաղա-
քական խնդիրներում ո՞վ ի՞նչպես է իրեն պահում:

ՍՏԵՓԱՆ.— Ճիշտ է ասում Գեորգ: Բաղդանիշը: Մեր գործարա-
նում աշխատող օտար աղբի բանվորները քայքայիչ աշխա-
տանք են տանում, իսկ դուք լսում եք կամ նրանց կործա-
նարար աշխատանքներին ինքներդ կուրորեն մասնակցում:

ԳԵՎՈՐԳ.— Դուրս շարտել նմաններին: Անբարեհույս բանվոր,
թեկուզ հայ, ինձ հարկավոր չի:

ՍԻՄՈՆ.— Խաղեյին, ախր...

ԳԵՎՈՐԳ.— Առանց ախր-մախրի:

ՍԻՄՈՆ.— Լավ, խաղեյին. ինչպես որ հրամայում եք, ես էնպես
կանեմ, միայն թե ինձ չհեռացնեք:

ՍՏԵՓԱՆ.— Ա՛յ մալադեց: Դրանով դու ապացուցեցիր, որ դու
խսկական հայ ես:

ԳԵՎՈՐԳ.— Բա, իհարկե: Վերջ ի վերջո մենք ինչ հաշիվ ունենք
ամեն տեսակ դալմադալի մեջ ընկնելու:

(Գործարանի շշակի ձայն: Բանվորներն ու բանվորուհիները
խալաթներով ներս են գալիս: Նրանցից մի մասն անցնում
են մյուս բաժանմունքը, իսկ մյուսները մնում են բեմի վրա և

սկսում աշխատել. գիլգի են լցնում, ծայրերը կտրում, տուփերի մեջ դարսում, կշեռքով բուրբուն կշռում և այլն):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Նույնք, Շաքրո, Դարեգին, Սաթո, Մանուշ և ուրիշներ, հետո Գրիգոր և Արշակ:

(Գրիգորն ու Արշակն ամենավերջը «Մարսելյոզ» շվացնելով գալիս են):

ՍՏԵՓԱՆ.— Ի՞նչ եք շվացնում. փողոցումը չեք: Հազար անգամ ձեզ ասել եմ՝ գործարան ներս մտնելիս ձեզ վայելուչ պահեք:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ասածդ երբ չեն հասկանում, տուգանքը նրանց հասկացնել կտա:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ոտքներս դեռ ներս չգրած՝ աչքներին արդեն ծուռ երևացիք:

ԳԵՎՈՐԳ.— Դե բավական է, դու խոսելու համար չես եկել: Ստեփան, լավ հսկիր: Եթե թույլ տաս, նրանք ամբողջ օրը կխոսեն, հեքիաթներ կպատմեն: Հաշիվներին ուշադրություն դարձրու: Տես, ով ի՞նչ է ստանում և որքանի՞ գործ շինում: Այն դեպքում, երբ մեկի աշխատանքն իր ստացածով չբավականավիճի, դժբա, դժբա շարունակ. Ծույլ և շատախոս բանվորներ ինձ հարկավոր չեն:

(Ստեփանի հետ խոսելով գնում են):

ԳՐԻԳՈՐ.— Ոտքներս ներս ենք դնում թե չէ, սկսում են վրաներս խոսալ: Երկու բոպե որ ուշանում ենք, տուգանում են: Մի բոպե պարապ կանգնենք, նկատողություն կանեն:

ԳԱՐԵԴԻՆ.— Իսկ իրենք, որ ամբողջ օրը պարապ ման են գալիս, դրա համար ոչ խոսող կա, ոչ նկատողություն անող:

ՇԱԿՐՈ.— Է՛դ էր պակաս, որ նրանց վրա խոսաք: Զի՞ որ գործարանի տերն ու տիրականը նրանք են, օրենքն ու իրավունքը նրանց ձեռքին է:

ԳՐԻԳՈՐ.— Հենց էդ օրենքներն ու իրավունքներն է, որ նրանց ձեռքից մենք պետք է խլենք, որ էլ չկարողանան մեզ

ստորկացնել, մեր արյունը քամել, մեր միտքն ու հոգին
թռնափորել...

ՍԻՄՈՆ.— Ֆոնոգրաֆ, կատարյալ ֆոնոգրաֆ: Լսիր, էս օրենք-
ներին դուք որ չեք հավանում, ձեր հավանած օրենքները
Ռրտեղ է, մենք չենք տեսնում:

ՇԱՔՐՈ.— Կա՞, որ տեսնես:

ԱՐՇԱԿ.— Ձեա, բայց մենք կստեղծենք:

ՍԻՄՈՆ.— Ֆոնոգրաֆ, կատարյալ ֆոնոգրաֆ:

ՇԱՔՐՈ.— Լսեք, ես ձեզ մի բան ասեմ: Էդ խոսքերը կառավա-
րությունը որ լսի, կգան, շինքներիդ առաջ կտանեն ժան-
դարմալի ուղարկւնին: Ի՞նչ գործ ունեք, անջախ գլուխ-
ներս դինջ տպրում ենք:

ԱՐՇԱԿ.— Ապրել էլ կա, ապրել էլ: Մեր և Դեոբլ Բաղդանիչի
ապրելու մեջ, կարծեմ, մի քիչ տարբերություն կա:

ՍԻՄՈՆ.— Դեռ աչքածակի նման, դուք հենց մի գլուխ ուրիշի ու-
նեցվածքի վրա եք նախանձում: Եթե դուք ուզում եք նրանց
պես ապրել, գնացեք, դուք էլ նրանց պես ջանքերիդ ջափա
տվեք, դուք էլ կունենաք:

ԳՐԻԳՈՐ.— Տո՛, ողորմելի, հալալ աշխատանքով, հալալ քրտինք
թափելով եթե հարստանալու հնար լիներ, աշխարհիս երե-
սին մենք ամենահարուստը կլինեինք: Բայց մեր է, ամե-
նից շատ աշխատում ենք, ամենից շատ չարչարվում, տանջ-
վում ենք, ոչ օրներս է լավանում, ոչ կյանքներս փոխ-
վում... էլի էն սովածն ենք, էլի էն տկլորը... իսկ նրանք...

ՍԻՄՈՆ.— Էլի գնացին, եկան, նրանց յախիցը կպան: Նրանց
հացով կերակրվեք, նրանց շվաքով ապրեք, էլի դուք նրանց
վրա խոսաք. բա աստոծ վեր կունի: Լսեք, ես ձեզ մի
ճիշտ խոսք ասեմ, չնեղանաք: Առաջ դուք խելոք, նամուսով
տղերք էիք, ամենքը ձեզ սիրում ու հարգում էին: Համա ինչ
որ էդ բժիշկն եկավ, դուք մի անգամից փոխվեցիք ու խա-
րաբ էլաք: Դուք էլ էն առաջվանը չեք. գլխներդ ինչ որ քա-
մի է մտել, խելքներդ թամամ կորցրել եք ու արուեստիդ
կտրել: Էլ ոչ մեծ ու պատիկ եք ճանաչում և ոչ էլ խաղե-
յինի պատիվ հասկանում: Գլուխ եք բարձրացրել ու ինչ-
որ անիրագործելի բաների մասին եք մտածում:

(Մյուս բոլոր բանվորները ծիծաղում են):

ԳՐԻԳՈՐ.— Հետո:

ՍԻՄՈՆ.— Հետո է՛ն, որ մենք պարզ ու աշկարա գիտենք, որ էդ առածներէց ոչ մէկն էլ ձեր խելքի ու մտքի բանը չի: Ուրիշից սովորած, ուրիշից անգիր արած խոսքերով ունի եք զարմացնում:

(Բոլորը ծիծաղում են):

ՇԱՔՐՈ.— Ինչի եք ծիծաղում. ճիշտ է ասում: Դրանք բոլորը բժշկի սովորեցրած խոսքերն են:

ՍԻՄՈՆ.— Ես զարմանում եմ, նրանում ի՞նչ են տեսել: Ուսումնաւիան որ է, մեծ ըմբ եք կարծում: Քիչ ուսում առածներ կան, որ երկու էշի դարձն չեն կարողանում լսամանել: Կամ թե չէ՝ նա որ խելքը գլխին մարդ լինի, կգա սրանց նման գլխաւ-գլուգիւի հետ դուխ կէնի: Սրանք էլ որ շաշ չլինեն, նրա առածներին կհամարտեն: Էլ չեն մտածում, որ էդ մարդը էսօր էտեղ է, էգուց, ո՞վ է իմանում, ուր է գնալու, կորչի, զուր տեղն ընչի՞ եք ձեր հացին քացով տալի, Դեռդ Բաղդանիչի աչքից ընկնում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Տո՛, ողորմելի, Դեռդ Բաղդանիչի աչքից դու նո՛ր պետք է ընկնես: Գլուխդ էլ որ ծախես, մատներդ մոմ շինես, նրա առաջ վառես, միևնույնն է, նա քու թշնամին է, դու նրա...

ՇԱՔՐՈ.— Էն օյլնները, որ դուք եք ընդունում նրա գլխին, թշնամի չէ, հոգեհա՛ն հրեշտակ էլ որ գառնա, էլի քիչ է: Բայց էլի աստեծ կյանք տա նրան, էլի նա է, որ համբերում է, էլի նա է, որ մեղ համար ցաւում, մտածում է:

ԱՐՇԱԿ.— Նա է մեղ համար ցաւում ու մտածում՝ հո՛, հո՛, հո՛...

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Համա ցաւող մարդ ես գտել հո՛: Ժար ունենա՛ն, առաւոտից մինչև գիշերը մեղ կաշխատեցնեն, չեն թողնի, որ մենք մի ազատ շունչ քաշենք:

ՍԻՄՈՆ.— Ախպէր, դէ բռա էլի, ի՞ծի ցաւ հո չգառաք գլխներիս: Խելոք եք, ձեզ համար կացեք, ի՞նչ եք կղել մեր յախիցն ու պո՛կ չեք գալի: Մեզնից ձեռք քաշեք, է՛լի:

ՍԱԹՈ.— Դու շնորհակալ չե՞ս, որ չիմացած բանը նրանք քեզ սովորեցնում են:

ՍԻՄՈՆ.— Ըհը՛. ահա-մալա՛ս՝ քո Մկոն էր գլխներիս տակա՛ս:

Դու ել, որ խալխին խրատող դուրս եկար, ամեն ինչ կը-
դրատվի: Էս տունը քանդվածները, կարծես, եկեղեցումը կանգ-
նած «խոնարհեցո ապրեցո» լինեն ասեկիս: Մեկը վերջաց-
նում, մյուսն է սկսում:

(Բոլորը ծիծաղում են):

ՇԱԽԻՐՈ.— Ինչի՞ եք ծիծաղում, ճիշտ է ասում, զահլաներս տա-
րաք, գլուխներս քամեցիր, էսքան էլ խոսալ կլինի՞, որ
դուք եք խոսում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դո՛ւն դու ել է մի խոսա: Ա՛յ ողորմելի, մոռացել ես,
որ առավոտները էնքան վաղ էիր գալի, իրիգներն ուշ
գնում, որ շաբաթներով երեխաներիդ երեսը չէիր տես-
նում... Նրանք գիտեյին, որ հայր ունեյին, բայց նրան
չէին ճանաչում:

ՍԻՄՈՆ.— Տո՛, տունը քաղնված, դէ բոլ ա, էլի՛, քանի՞ խոսաք:
Բերանումդ լեզու ա, թե ջրաղացի չախչախ: Առավոտվա-
նից կգան մինչև իրիգուն՝ դ՛ո, դ՛ո, դ՛ո, բ՛ո, բ՛ո, բ՛ո:

(Բոլորը ծիծաղում են):

Պա՛, պա՛, պա՛, գլուխներս տարան է՛լի: Մենք որ չենք խո-
սում, ձեր նամուսին լի՛նչ ա եկել: Ճաշից հետո դիպունանք
էլ խալխին խրատող դուրս եկան: Մեկը թատրոն ա հրա-
վիրում, մեկը ժողովի ա կանչում, մյուսը դիրք ա առա-
ջարկում: Կարծես մենք գիրք կարդալ որ ուղենանք, դըր-
քերի տեղը չենք իմանում:

ԱՐՇԱԿ.— Սաղմոսի ու Նարեկի նման գրքերի տեղը, իհարկե,
իմանում եք, վերցրեք, կարդացեք ու կարդացեք:

ՍԻՄՈՆ.— Դուք, որ Մարքսի գրքերն եք կարդում, նրա համար
ա խելքներդ ավելացել: Տեսնում եմ, թե չէ: Ձեր փորա-
ցավը հասկանում եմ: Սրանից հետո ինչքան ուղում եք՝
խոսացեք: Մի բան, որ ձեր ասածները էս մի աղանջիցս
մտնում ա, էս մեկիցը դուրս գալիս:

ԳՐԻԳՈՐ.— Յանի էտ զահրումարը գլուխ է, թե տակը ճղված
մեշոկ, մի կողմից մտածը, մյուս կողմից դուրս է գալիս:

(Բոլորը ծիծաղում են):

ՍԻՄՈՆ.— Էդ լեզուներդ ձեր գլխին թե մի փորձանք չբերի,
բաս ես Սիմոնը չըլնեմ: Կտեսնեք է՛լի... լպստվածներ...

Նույնք, Գոգիա, հետո Արքահամ

ԳՈԳԻԱ.— Բժիշկը եկել է. ով ուղղւո՞ւ է՝ թող դնա:

(Այդպէս կանչելով՝ գնում է բոլոր բաժանմունքները ու բու-
լորին հայտնում):

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Բարով ձեզ, աղէքք:

ԲՈԼՈՐԸ.— Այ տասու բարին, բարով եկար:

ԳՐԻԳՈՐ.— Արքահամ, ի՞նչ արիր:

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Ի՞նչ պետք է անեմ. դեղի փողը չեն տալիս, գոր-
ծարանիցն էլ դուրս են անում. Հիվանդությունս մի կող-
մից, անդործությունը մյուս կողմից ինձ մտածել են տա-
լիս, թե ինչ է լինելու իմ վերջը, չեմ հասկանում:

ԱՐՇԱԿ.— Չհասկանալու բան չկա: Դուրս կգաս, գործադուրկներին
թիվը մեկով կավելանա:

(Արքահամը տաբուրետի վրա նստած՝ մտածում է):

ՍԱԹՈ.— Կողքս ցավում է. դնամ բժշկի մոտ:

(Գնում է):

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Տասնհինգ տարի էս կեղտ ու մրի մեջ տանջվիր ու
չարչարվիր, էս անտեր դաղգահների վրա միտք ու ոսկորդ
մաշի, և վերջումը կունիցդ բռնած, չլնքիդ տալով դուրս
շարտեն... բա սա օրենք է՞... Ծնված օրից աչք ենք բաց
արել, մի լավ օր չենք տեսնում...

ԳՐԻԳՈՐ.— Կտեսնենք, Արքահամ, կտեսնենք: Հուլիս մի կտրիր:
Էդ օրերը մեզնից շատ հեռու չեն:

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Ա՛խ, հար է թե տեսնենք... Էդ լավ օրերին ես
դուրբեան: Էդ օրերին եթե ես գերեզմանում պառկած էլ որ
լինեմ, գործի հրավիրող նրա գուդոկի քաղցր ու անուշ
ձենը լսելուս պես հարություն կստենեմ, թեկուզ տասնութ
ժամ աշխատելու համար ես նորից գործարան կվաղեմ...
Էս դժոխքը կանչող ևս գուդոկի ձայնն ամեն անգամ լսե-
լուց, որ ես անիծել և միշտ չու ու զահրումար եմ ասել, էն
լավ օրերին կարմիր գուդոկի ձայնը լսելուց ես ջան-ջան
կկանչեմ...

(Լուռ մտածում է):

ԱՐՇԱԿ.—Դնա բժշկի մօտ, նա քեզ մի խորհուրդ կտա:
 ԳՐԻԳՈՐ.—Ուրեմն չես եղել նրա մօտ: Դե վեր կաց, գնա, էլ մի
 սպասի: Նրա ընդունելության ժամը շուտով կվերջանա:
 Դնա նրա մօտ: Դնանք, ես էլ եմ գալիս:
 ԱՅՐԱՆԱՄ.—Դնամ, տեսնեմ: (Գրիգորն ու Աբրահամը գնում են,
 իսկ Սարոն բժշկի մօտից վերադառնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք և Սարո

ՍԱԹՈ.—Ինչ քաղցր մարդ է էդ բժիշկը: Նրա խոսակը, նրա հա-
 մեատ, մարդավարի վերաբերմունքն ուղղակի մարդու սիրտը
 գրավում է:
 ՍԻՄՈՆ.—Ես ինչպես տեսնում եմ, բժիշկը դրան էլ կնքեց:
 ԱՐՇԱԿ.—Էդ բժիշկը քեզ էլ է կնքելու, խելքդ հար է:
 ՇԱՔՐՈ.—Էդ տնաքանդը դրուստ որ տերտեր հո չի, հասնողին
 կնքում է:

(Բոլորը ծիծաղում են):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք, Գևորգ, Ստեփան, հետո Աբրահամ

ԳԵՎՈՐԳ.—Ձեր ծիծաղի ձայնը փողոցումն է լսվում: Դուք ծի-
 ծաղելով համար եք ուճիկ ստանում, թե գործ շինելու հա-
 մար: Անամոթներ... սովորել եք ամբողջ օրը դունչ-դնչի
 տալ և խոսելով ու ծիծաղելով օր մթնեցնել:
 ԱՐՇԱԿ.—Մի բույե, որ մեր խոսելուն վրա հասաք, դուք կարծում
 եք, որ մենք ամբողջ օրը խոսում ենք:
 ՍՏԵՓԱՆ.—Եթե չեք խոսում, նշանակում է, որ գործ էլ չեք շի-
 նում:
 ԱՐՇԱԿ.—Իսկ մեր գործը երևի դուք եք շինում, պարոն:
 ԳԵՎՈՐԳ.—Ձայնդ կտրի՛ր, անիրավ. այստեղ միայն դու չես:
 Բացի քեզանից ուրիշներն էլ կան: Ձեռիցդ երկու կոպեկի
 գործ չի դուրս գա, իսկ խոսելիս երկու արշին լեզու կհա-

նես: (Դառնալով Արքաճամին): Դու ինչո՞ւ եկար, ցցվեցիր առաջս, ես քեզ ասացի, որ քեզ փող չպիտի տամ:

ԱՌՐԱՀԱՄ.—Ձեր կամքն է, կարող եք և չտալ:

ԳԵՎՈՐԳ.—Դու համարձակ ես խոսում:

ԱՌՐԱՀԱՄ.—Քաշվելու ի՞նչ ունեմ: Փառք աստծո. դողու՞թյուն, աժադակություն չեմ արել:

ԳԵՎՈՐԳ.—Դու երանգ ես տեսել, ինչ է:

ԱՌՐԱՀԱՄ.—Ցերեկը մարդիկ երազ չեն տեսնում: Տասնհինգ տարի ձեր գործարանում աշխատելուց հետո հիվանդացել եմ: Միջոց տվեք ինձ բժշկվելու:

ԳԵՎՈՐԳ.—Հիվանդները կարող են դնալ հիվանդանոց: Այստեղ գործարան է, հիվանդանոց կամ անկեղանոց չէ:

ԱՌՐԱՀԱՄ.—Երբ ես եկա ձեզ մոտ աշխատելու, բոլորովին առողջ էի, բայց ձեր գործարանի պայմանները, նրա խոնավությունը հիվանդանալուս պատճառ են դարձել, հետևապես դուք պարտավոր եք ինձ բժշկել կամ բավարարել և ապա հեռացնել:

ԳԵՎՈՐԳ.—Սուտ ես ասում. իմ գործարանի պայմանները բոլորովին վատ չեն և ոչ էլ խոնավ: Իզուր պատճառներ մի որոնիր և ոչ էլ բավարարվելու հույս ունեցիր: Հիմա քո ներկայությամբ սրանց կհարցնեմ: Սիմոն, առաջինը դ՛ու ասա:

ՍԻՄՈՆ.—Ի՞նչ ասեմ, խաղեյին: Տառնութ տարի է՝ ես այս գործարանում աշխատում եմ, դեռ չեմ հիշում, որ ես մի օր հիվանդացած լինեմ:

ԳԵՎՈՐԳ.—Իսկ եթե գործարանի պայմանները վատ լինեին ու գործարանը խոնավ, դու էլ կհիվանդանայիր, այնպես չէ՞: (Սիմոնը գլխով դրական նշան է անում: Գրիգորը ներս է գալիս):

Ահա տեսնում ես: Սպասիր, մի ուրիշին էլ հարցնեմ, ես համոզված եմ, որ նա էլ նույնը կհաստատի: Այո, նրանք քեզ նման ստախոս չեն: Նրանք ճշմարիտը կասեն: Շաքրո՞, դու ինչ կասես:

ՇԱՔՐՈ.—Խաղեյին, ես էլ նույնը կասեմ, ինչ որ Սիմոնն ասաց:

ԱՐՇԱԿ.—Իսկ ես բոլորովին հակառակը կասեմ: Այո, ձեր գործարանի պայմանները վատ են և հակասողջապահական:

Դործարանում հիվանդության դեպքը ոչ առաջինն է և ոչ էլ վերջինը: Շատերն են այստեղ հիվանդացել ու դուրս շարժվել. նույն վիճակն էլ մեզ է սպասում: Իսկ դուք, ճամարտախոս վարպետներ, եթե համարձակություն չունեք իսկությունն ասելու, դոնե լսելու քաջությունն ունեցեք:

ԳԵՎՈՐԳ.—Գլխարկդ վերցրու և դուրս կորիր, անխնայ. դու ես սրանց խելքից հանողը: Դե շուտ: Առանց ուշանալու:
(Արշակը խալաքը հանում է և գլխարկը դնում):

ԱՐՇԱԿ.—Ընկերներ...

ԳԵՎՈՐԳ.—Լո՛ր, դու այստեղ այլևս ընկերներ չունես: Դուրս կորիր: (Հրում է): Ստեփան, դնա սրա հաշիվները տնուր և ճանապարհ դիր:

ՍՏԵՓԱՆ.—Դնանք:

ԱՐՇԱԿ.—Թող, ես ինքս կ'գնամ:

(Ստեփանը և Արշակը գնում են)

ԳԵՎՈՐԳ.—Անխնայ, դուք շատ եք լրբացել: Ձեր չափն ու սահմանը կորցրել եք: Պատիվ, հարգանք ասած հասկացողությունը ձեզ համար այլևս գոյություն չունի: Բոլորդ լեզու եք առել, իրավունքներ եք պաշտպանում:

ԳԱՐՆԳԻՆ.—Երբ նա ոտնահարվում է, այո, պետք է պաշտպանել:

ԳԵՎՈՐԳ.—Դե հիմա էլ սա Տո անխնայ, դու չտեսնիր՝ ընկերոջդ ինչու համար դուրս արի. դու է՞լ ես ուզում գնաս, դուրսը սոված թափառես:

ԳԱՐՆԳԻՆ.—Ո՛ր դնամ, աշխատեմ, որ մի ցամաք հացի փոք չստանամ: Եթե կուզեք ճիշտն իմանալ, սովածնա է մնալու, ով ուրիշի աշխատանքն է ուտում, ուրիշի քրտինքով ապրում:

ԳԵՎՈՐԳ.—Ձայնդ կտրիր, լալոտ: Դու ինչպես ես համարձակվում իմ ներկայությամբ աղքատ խոսել: Ես քո ընկերն եմ, ի՞նչ է: Իմ ներկայությամբ ձայն-ծպտուն հանելու դուք իրավունք չունեք: Գլխարկդ վերցրու և դուրս կորիր:
(Գարեգինը խալաքը հանում է և գլխարկը դնում գլխին):

ԳԱՐՆԳԻՆ.—Դուրս եք անում, իրավունք ունեք, բայց փոյ այն օրը, որ այդ իրավունքները ձեր ձեռքից կխլվեն: (Գնում է):

ԳԵՎՈՐԳ.—Դուրս կորիր, անպիտան, խառնակիչ: (Արքայազան)
Դու ինչո՞ւ համար ես կանգնել, դու էլ դուրս կորիր, դու
էլ ինձ հարկավոր չես:

ԱՐՐԱՀԱՄ.—Երբ առողջ էի, ձեզ հարկավոր էի, իսկ այսօր,
երբ այս ապականված փողեղից օդում քրտինք թափելով
կյանքս փչացրի, առողջությունս կորցրի, այլևս ձեզ հար-
կավոր չեմ, դուրս եք գցում ինչպես մի անպետք փալաս:
Ո՛ւր գնամ, երեխաներս տանը սոված ինձ են սպասում:
Դնամ, նրանց ի՞նչ տոհմ, ի՞նչ պատասխան տամ: Գնանք,
ջուրը թափվենք. դուք խլով՝ չունեք: Դուք, որ ամիսը մի
անգամ պորձարան չեք մտել, հարյուր հազարների տեր եք
դարձել, իսկ ես՝ ողորմելիս առանհինգ տարի շնորհնակ էս
կեղտ ու մրի մեջն եմ փտել, էս դադգահներն Վրա կյանքս
ու հոգիս մաշել, էսօր ես առանհինգ կռակել չունեմ՝ տանեմ,
հացի տամ, երեխաներիս կերակրեմ...

ԳԵՎՈՐԳ.—Դու շատ պիտի խոսես:

ԱՐՐԱՀԱՄ.—Էլ չեմ խոսում. ես գնում եմ: Ահա տեսնում եք բժշկի
կողմից հաստատված այս վկայականը, սրանով ձեզնից ես
իմ բավարարությունս կստանամ... այո, կստանամ... (դուրս
է գնում):

ԳԵՎՈՐԳ.—Ահա թե ինչն է հրան լեզու ասել:

(Բարկացած դուրս է գնում)

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Բանվորներն առանց Գևորգի

ԳՐԻԳՈՐ.—Համբերել այլևս անկարելի է... Ընկերներ, ահա տես-
նում եք, թե ի՞նչ է կատարվում ձեր շուրջը. սա մի հայելի
է, որտեղ բոլորիս պատկերն է փայլում... (Շաքրոն ու Սի-
մոնը ծիծաղում են, իսկ Գրիգորը խալաքը հանում է, գլխա-
րը դնում ու շտապ-շտապ գնում մյուս բաժանմունքը):

ՍԻՄՈՆ.—Ընկերները հիմի թող վզները քորեն: Ես չէի⁶ ասում,
որ սրանց լեզուն իրանց գլխին փորձանք է բերելու:

ՇԱՔՐՈ.—Մազալուէն էն էր, որ էս մի հոգևորը, նրանց դուրս
անելուց, ձենը ոնց փորն էր գցել. ասա՝ սկի խոսեց. հա,
հա, հա: (Ծիծաղում է):

ՍԻՄՈՆ.—Ո՞նց խոսեր, խոսելու համար չէ՞ր, որ էն երկուսին
դուրս արեց... հա... հա... հա... (Ծիծաղում է):

ՄԱՆՈՒՇ.—Դուք գեռ ծիծաղելու սիրա ունե՞ք...

(Մանուշն ու Սաիրոն խալաքները հանում են, զնում մյուս
բաժանմունքը):

ՍԻՄՈՆ.—Դնացե՛ք, գնացե՛ք, երանի սա՛վսեմ գնաք... գլուխներս
աճելի հանգիստ կլինի:

ՇԱՔՐՈ.—Ի՞նչ ես կարծում, էս գործում խաղեյինը մեղավոր է:

ՍԻՄՈՆ.—Սկի էլ մեղավոր չի: Ախր ի՞նչ են մտածում, ռւմ հետ
են սպոր անում, ռւմ հետ են քյալլա քյալլի տալիս: Էլ ի՞նչ
խաղեյին է, որ իր բանվորներին վրա չախտի բարկանա.
Իհարկե, կբարկանա էլ, կխոսա էլ: Երբ ուղենա, կաշխա-
տացի, երբ չուղենա, կոնիցդ բռնած, շինքիդ տալով դուրս
կանի. մարդը խաղեյին է, իրավունք ունի:

ՇԱՔՐՈ.—Էն դուրս արածներին, հիմի տեսնենք, բժիշկը հաց է
տալու, պահէ՞:

ՍԻՄՈՆ.—Բժիշկն իրա համար շատ ունի, մնաց որ դրանց էլ
տա:

ՇԱՔՐՈ.—Դե որ չունի, էլ ռւր է բանվորներին գլխահան անում
ու նրանց տեղից ու հացից զրկում:

ՍԻՄՈՆ.—Աստոծ գիտենա՝ էն դուրս արածներին տեղը ես որ լի-
նեմ, կդնամ, էդ բժշկի յախից կբռնեմ, էնքան կտամ, որ
նա իր եկած ճամփեն մոռանա:

ՇԱՔՐՈ.—(Կանչում է) Ճուտիկ, թութուն բեր, գիլգի բեր:

ՃՈՒՏԻԿ.—Ի՞նչ թութուն, ի՞նչ գիլգի: Բոլոր բաժանմունքնե-
րում բանվորները զաբաստովկա են արել, դուք կանգնել,
թութուն եք ուղում, գիլգի եք ուղում:

(Բոլոր բաժանմունքներից բանվորներն աղմուկով ներս են
մտնում):

Նույնք, Գրիգոր, Մանուշ, Սարո, Գոգիաւ և մյուս բաժանմունքներում աշխատող բանվորներն ու բանվորունիները:

ԲՈՂՈՐԸ.— Գործադժւել, գործադժւել...

ՍԻՄՈՆ.— Խելագարվեցի՞ն, ինչ է...

ԲՈՂՈՐԸ.— Գործադժւել... գործադժւել...

ՇԱՔՐՈ.— Դուք գժվել եք, դուք խելագարվել եք, թնչ գործագուլ, ինչ բան:

ՍԻՄՈՆ.— Էստեղ օրվա ուտելու մենք հաց չունենք, դուք գործադուլ եք անում: Խալխին սովից կոտորելու միտք ունեք:

ԳՐԻԳՈՐ.— Իսկ որ ամբողջ ժամանակ աշխատում ենք, շատ կուշտ ենք լինում: Մենք միշտ էլ քաղցած ենք, միշտ էլ սոված: Ամբողջ տարվա մեջ երեւի երկու օր միայն կուշտ ենք լինում, դա դատկին է լինում և ջրօրհներին... բայց դուք մի մոռանաք, որ փողոցում թափառող շներն էլ այդ օրը բանման են գտնում:

ԲՈՂՈՐԸ.— Զիշտ է:

ԳՐԻԳՈՐ.— Եթե ճիշտ է, մենք պիտի բողոքենք, մենք պիտի պայքարենք, մենք պիտի կռվենք... միթե մեր ճակատագիրն է միշտ և ամենուրեք զրկանք ու հալածանք կրել ու լուռթյամբ տանել:

ԲՈՂՈՐԸ.— Ո՛չ, մենք լուել չենք կարող... մենք պետք է կռվենք... մենք պետք է բողոքենք...

ՇԱՔՐՈ.— Ինչո՞ւ կռվել, ինչո՞ւ բողոքել...

ՍԻՄՈՆ.— Խնդրանք ամեն ինչ կարելի է անել:

ԳՐԻԳՈՐ.— Մեր իրավունքը վերականգնելու համար մենք նրանցից զթուլյուն, ողորմություն աղերսող աղքատներ չենք... մենք գործադուլ ենք հայտարարում և կռվի միջոցով մեր պահանջները դնում:

ԲՈՂՈՐԸ.— Երկարաբանության ժամանակ չէ... հարցը դնենք քվեարկության:

ԳՐԻԳՈՐ.— Թող այդպես լինի... Ով համաձայն է գործադուլին, թող ձեռք բարձրացնի:

(Բացի Սիմոնից ու Շաքրոյից, բոլորը ձեռք են բարձրացնում):

ԲՈՂՈՐԸ.— Գործադժւել... գործադժւել...

Նույնք, Գևորգ և Ստեփան

ԳԵՎՈՐԳ.—Այս ի՞նչ է նշանակում... գործը թողած՝ դուք այդ հւր եք գնում:

ԳՐԻԳՈՐ.—Այնտեղ, մեր դուրս արված ընկերների մոտ: Իսկ եթե դուք այդ չեք ուզում, կատարեցեք մեր այս պահանջները, ընդունեցեք մեր դուրս արված ընկերներին... (Տալիս է պահանջարկերը: Գևորգը վերցնում է և լուռ կարդում):

ԳԵՎՈՐԳ.—Սրանցից և ոչ մեկը:

(Պահանջարկերը պատռում է):

ԳՐԻԳՈՐ.—Ընկերներ, մեր պահանջը չհարգվեց... Այդպես էլ պիտի լիներ: Ինքնակամ կերպով նրանք մեզ ոչինչ չեն տվել և չպիտի տան... հետևապես մեր կռիվը կռիվ է: Մեկը ամենքի, ամենքը՝ մեկի համար, թող այս լինի մեր նշանաբանը... Գնանք, ընկերներ...

ԲՈՂՈՐԸ.—Գնանք... գնանք...

(Գնում են):

ԳԵՎՈՐԳ.—Գնացե՛ք, կորե՛ք, խառնակիչներ:

Վ Ա Ր Ա Դ Ո Ի Յ Ր

ԵՐԿՐՈՐԳԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Բեմը ներկայացնում է Գևորգ Բաղդասիչի տունը: Կահավոր-
ված է կիսասիական և կիսաեվրոպական քերե կահկարասի-
ներով: Մարգարը մոմով հատակն է սրբում ու երգում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Մարգար, հետո Հերիքնազ

ՄԱՐԳԱՐ.—Բաղալո ջան, բաղալո,
շաքարի շիր, բաղալո,
ձեք բաղի ծառի նուշը...
պաչեմ Հերիքնազի թուշը:
Բաղալո ջան, բաղալո,
շաքարի շիր, բաղալո,
բաղչի միջին կա համեմ,
սիրտս սրտիդ մեջ քամեմ,
բաղալո ջան, բաղալո,
շաքարի շիր, բաղալո...

Մարդ շուն ըլի, գել ըլի, հարուստի տանը նոքար չըլի:
Արդար ես, թե մեղավոր, հասնողը գլխիդ դժփաց-
նում ա: Բանվորները զարաստովկա անեն, աշխատանքի
չգան՝ նոքարն ա մեղավոր: Աղջիկ-պարոնի շորերը մա-
ղխկան չափսովը չիարի՝ նոքարն ա մեղավոր: Կուխնումն
էն անտեր մկները բղրղեն, մուրաբի բանկան վեր ընկնի,
կտորի՝ նոքարն ա մեղավոր: Բամին փչի, քուչումը ֆա-
նուրը հանգցնի՝ նոքարն ա մեղավոր: Շունը կապած տե-
ղից դուրս պրծնի, խալխին գղզղի՝ նոքարն ա մեղավոր:

Մի մեծ երկրաշարժ ըլի, ադի տունը քանդվի՝ էլի կասեն նոքարն ա մեղավոր: Ախր նոքարն ինչ քար տա իր գըլխին, որ ջուրն ընկնի: Մի երկու շահի փող են տալի, տասն անգամ քթներովս հանում են, հետո էլ ասում են, թե խալիը դինջ չի մնում, զարաստովկա են անում: Ախր մից չանեն:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Մարգար, հլա չես վերջացրի:

ՄԱՐԳԱՐ.—Ինձ մի խոսացրու, տեսնում ես, որ չարացած եմ:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Խաղիյինը որ բանվորների վրա չարացել ա՝ էդ ես հասկանում եմ, դժւ ում վրա ես չարացել՝ էդ չեմ հասկանում:

ՄԱՐԳԱՐ.—Ես էլ քեզ վրա եմ չարացել:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Ինչի:

ՄԱՐԳԱՐ.—Նրա համար, որ ես քեզ ինչ որ ասում եմ, դու ինձ չես լսում:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Ինչ ես ասել, որ չեմ լսել:

ՄԱՐԳԱՐ.—Հազար անգամ ասել եմ, թող մի անգամ պաչեմ, չես լսում:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Ը՛հ, հողս գլխիդ, ես էլ ասեմ՝ բան ա ասում:

ՄԱՐԳԱՐ.—Դա ամենալավ բանն ա, աշխարհիս երեսին դրանից լավ բան չկա: Հերիքնազ ջան, խոլվաթ տեղ ա, օչով չի տեսնի, թող մի անգամ պաչեմ: (Ուզում է նրան բռնել, նա խուսափում է):

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.—Թո՛ղ, թե չէ ձեն կտամ: Գործդ վերջացրո՛ւ, արի, աղջիկ պարոնը քեզ տեղ ա ուղարկում: (Դուրս է գնում):

ՄԱՐԳԱՐ.—Սաղ օրը որսկան շան նման դես ու գին կվաղեցնեն, հետո էլ կասեն՝ զնա պղլը սրբի, կուխնում կեղտոտ ամանները ըլն, բակը ավլի, ոտնամանները մաքրի, ծաղիկները ներս տնր, դուրս բեր... աստված վկա, էս հարուստների սրտում է՛սքան խղճմտանք չկա: (Մատի ծայրը ցույց տալով): Սրանց ձեռքին հողիս դուրս ա եկել: (Նստում է բազկաթոռին): Ուխտյ, էս զահրումար կրեսելի վրա նստելուց ինչ դինջ ա ըլում, է՛... կասես, հողիդ արքայալթյան մեջ տեղում պզգած ըլի: Ախպեր, տեսնում ե՞ք՝ էս հարուստները իրենց փտած ջանի դագրը ոնց են խմանում:

(Դրսից ոտքի ձայն է լսվում, նստած տեղից վեր է կենում, արժոններն ուղղում և փախստով նրանց փոշին սրբում):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Մարգար, Գևորգ և Ստեփան

ԳԵՎՈՐԳ.—Այդ համառ լակոտները թող լավ իմանան, որ ես ամեն միջոցի կդիմեմ և նրանց արժանի պատիժը կտամ: Լսի՛ր, Մարգար:

ՄԱՐԳԱՐ.—(Մի կողմ) Տէր, դու փրկյա՛ ի չարե...:

ԳԵՎՈՐԳ.—(Ապտակում է) Տո հայվան, քեզ հետ մարդ է խոսում, թե չէ: Անիրանվ, դու էլ ես լրբացել: աչքերդ կհանեմ, կաշիդ կմաշկեմ: Լսի՛ր, բանվորներից եթե զաւու լինեն, ներս չթողնես: Դե գնա, կորի:

ՄԱՐԳԱՐ.—(Մի կողմ) Էլի լավ պըծա: (Գնում է):

ԳԵՎՈՐԳ.—Հայտարարությունս դրի՛ր, և կպցրու գործարանի դըռանը, որ իբր ժամանակավորապես գործարանը փակում եմ և գնում արտասահման:

ՍՏԵՓԱՆ.—Լսվ միտք է. այդ մասին ես հենց մտածում էի:

ԳԵՎՈՐԳ.—Մտածելը բավական չէ, հարկավոր է գործնական լինել: Գործադուլը երկար է տևում: Դրա համար ի՞նչ ես մտածում:

ՍՏԵՓԱՆ.—Ճիշտ ասած, Գևորգ Բաղդանիչ, պժվարանում եմ մտածել, որովհետև ըստ երևույթին անիրավները գործադուլը լավ են կազմակերպել: Իսկական սղբյուրից ես տեղեկություն եմ ստացել, որ ուրիշ գործարանի բանվորներն իրենց ստացած ոռճիկի մի որոշ տոկոսը հաակայնում են մեր գործադուլավոր բանվորներին:

ԳԵՎՈՐԳ.—Ահա թե ի՞նչ, Բայց դու ի՞նչպես կարողացար իմանալ:

ՍՏԵՓԱՆ.—Միաժիտ մարդկանցից ամեն ինչ կարելի է իմանալ: Բավական է մի քաղցր հայացք, կեղծ ժողիտ, ոռճիկների ավելացման խոստում, և այնուհետև ձեր առաջ կբացվի գաղտնիքների մի ամբողջ շարան:

(Դրսից աղմուկ)

ԳԵՎՈՐԳ.— Ստեփանն, մի գնա տես՝ այդ ինչ աղմուկ է... բան-
վորները չլինեն...

(Մարգարն ու Սիմոնն իրար քաշքշելով ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնը, Մարգար և Սիմոն

ՄԱՐԳԱՐ.— Ձեմ թողնի, չէ՛, աղեն տսել տ' ոչ ոքի չթողաս...

ՍԻՄՈՆ.— Թող, ինչ էս խեղդում, քուր մըջ...

ՄԱՐԳԱՐ.— Ձեմ թողնի... էս չթողի, աղա՛:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ձու աղա, զահրումար աղա... դու ինձ սրտածաք
արիւր: Հայվան, եթե դու մյուս անգամ իմ ասած խոսքը
սխալ էս հասկացել, աչքերդ կհանեմ: Տո՛, հիմար, դու չգի-
տե՞ս, որ Սիմոնը իմ հավատարիմ բանվորներիցն է:

ՄԱՐԳԱՐ.— Ձէ՛ր իմանում, աղա՛: (Մի կողմ): Իմացած լինեի,
թամիդ կխեղդեի: (Գուրս է գնում):

ՍԻՄՈՆ.— Շորերիս թամաշա արեք, կատես շան քոնիս ըլեմ ըն-
կած: Էլ մի սաղ տեղ չի մնացել: Թամիդ պատուել տա՛:

ԳԵՎՈՐԳ.— Լավ, լավ, դու էլ միայն քո շորերի հոգսն էս քա-
շում: Ա՛ն էս փողը, վերցրո՛ւ, կգնաս, քեզ համար նորը
կառնես: (Փող է տալիս): Դե, պատմի՛, տեսե՞մ՝ ինչ լուր
ուռնես: Բանվորները գալու մասին ինչ են մտածում:

ՍԻՄՈՆ.— Էսօր, էգուց ա, խաղեյին, էլած-չեւածները ծախել, գրավ
են դրել: Մի քանի դավողի բանվորներ իրենց ոռճիկի մի
որոշ տոկոս տալիս էին մեր բանվորներին, հիմա էլ չեն
տալիս:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ինչո՛ւ:

ՍԻՄՈՆ.— Նրա համար, որ նրանց մոտ կրճատումներ տ գնում
և նրանք հնարավորություն չունեն տալու:

ԳԵՎՈՐԳ.— Այդպես, այդպես...

ՍԻՄՈՆ.— Հո, չմոռանամ ասել՝ միկիրտան Գիգուին հո ճանա-
չում եք:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ո՞վ է այդ միկիրտան Գիգուը:

ՍՏԵՓԱՆ.— Մեր գործարանի գլխավաճառն է:

ՍԻՄՈՆ.— Հո, հենց նա է, որ կա, էդ գինեվաճառը գինու պաղ-

վալի կողքին մտնելով ահա խանութ էլ ունի, մեր բան-
վորներին նա նիսիա ապրանք ա բաց թողնում: Նրանով
բանվորները մի կերպ յուր են դնում. էդ որ չլիներ, դա-
րաստովկան հիմի վաղուց վերջացած կլիներ:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ահա թե հրահղ է թաղված շան գլուխը: Լսիր, Ստե-
փան, կանցնես էդ գինեվաճառի մոտ, այդ ապուշին կհաս-
կացնես, որ բանվորներին նա այլևս ապառիկ յթերք բաց
չթողնի: Հակառակ դեպքում, ես այդ մասին կհայտնեմ ուր
որ հարկն է: Սիմոն, բանվորների մասին էլ լինչ գիտես:

ՍԻՄՈՆ.— Բանվորներին մեջ գալմադալ ա ընկել. մի մասը
կողմնակից ա գործադուլը շարունակելուն, իսկ մյուս մասը
մտածում ա, որ գան, ձեզ խնդրեն:

ԳԵՎՈՐԳ.— Որ գործը սկսեմ՝ գան, աշխատեն. չսկսեմ ես, Ստեփան:

ՍՏԵՓԱՆ.— Ես այդպես էլ կարծում էի:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ուրիշ կերպ լինել չէր կարող: Լսիր, Սիմոն, բան-
վորներին կասես, որ Գևորգ Բաղդանիչն անորոշ ժամանա-
կով գործարանը վաղում է և ինքը գնում է արտասահ-
ման: Ստեփան, այդ մասին հայտարարությունը եթե չես
կալցրել, պետք է կալցնես: (Սիրանուշը դուռն արանքից լսում
է): Սիմոն, դու քո խոսքը շարունակիր. նրանց մասին էլ
լինչ գիտես:

ՍԻՄՈՆ.— Բանվորներն էսօր ժամը հինգին ժողով են նշանակել,
որ խորհրդակցեն գործադուլը շարունակելու մասին: Էդ
խորհրդակցությանը կարծեմ բժիշկն էլ ա մասնակցելու:

ԳԵՎՈՐԳ.— Այդ լավ է: Զգուշ աղվեսը երկու ոտքով է թափարդ
ընկնում: Ստեփան, էլ սաղասելու ժամանակը չէ, շտապիր
ոտախկանապետի մոտ:

(Խոսելով դուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Սիրանուշ և հետո Հերիքնազ

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.— Ատելի մտրդիկ, այստեղ [դուք լինչ որ գիվային
ծրագիր էիք մշակում, բայց դուք այն իրադործել չեք

կարող: (Նստում է գրասեղանի սուղե, զիր է գրում և դնում ծրարի մեջ): Հերիքնաղ, Հերիքնաղ:

ՀԵՐԻՔՆԱՂ.—Համե, ի՞նչ եք հրամայում, բարիշնա:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.—Ես քեզ քանի՞ անգամ զգուշացրել եմ, որ այդ «համեմ», «բարիշնա» բառերը մյուս անգամ չկրկնես: Լսի՛ր, Հերիքնաղ, դու պետք է դնաս բժշկի մոտ:

ՀԵՐԻՔՆԱՂ.—Կգնամ, բարիշնա, հարցնելն ամօթ չլինի, հիվանդ հո չե՞ք:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.—Այո, Հերիքնաղ, հիվանդ եմ. և այս նամակով ես բժշկից դեղ եմ խնդրում, եթե կտա, կրե՛րես: Բայց շուտ պետք է դնաս, որ նա տանը լինի, ժամը 5-ին նա ուրիշ տեղ պետք է դնա: Լսի՛ր, Հերիքնաղ, այդ մասին մեր տանը ոչոք չպետք է խմանա:

ՀԵՐԻՔՆԱՂ.—Բարիշնա, աղջիկ-պարոնն է՞լ չխմանա:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.—Ոչոք, հասկանում ես, ոչոք:

ՀԵՐԻՔՆԱՂ.—Աչքիս վրա, ընենց դնամ, գամ, որ սառտանան էլ չխմանա: (Ծրարը վերցնում է ու գնում):

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.—(Նայում է ժամացույցին): Արդեն ժամը չորսից կես անց է: Եթե ուշացավ, ժողովում բոլորը կարող են ձերբակալվել:

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Սիրանուշ, Գևորգ, Մարգար, հետո Մարգար և Վահան

ԳԵՎՈՐԳ.—Ահա թե ի՞նչ. ուրեմն իմ տանը, իմ սեփական հարկի տակ ուսուցչիսն օջախ է ստեղծվել, որի մասին ես գաղափար անգամ չունեմ. Մարգար, Մարգար:

ՄԱՐԳԱՐ.—Համմե, աղա:

ԳԵՎՈՐԳ.—Գնա, բժշկին կանչիր: Ասա, աղան քեզ հետ գործ ունի: Թող էս բապիս գա ինձ մոտ: (Մարգարը դուրս է գնում): Դիտեմ, գիտեմ՝ որտեղ է թաղված օձի գլուխը... Շուտով ամեն ինչ կպարզվի: (Մարգարը վազելով ներս է մտնում):

ՄԱՐԳԱՐ.—Աղա, որ նա տանը չըլնի, ուրիշ թր դիտու՞մը բերեմ:

ԳԵՎՈՐԳ.—Գնա, կորի, այստեղ հիվանդ ոչոք չկա:

(Մարգարը դուրս է գնում):

ՍԻՐԱՆ. — Ինչո՞ւ համար ես դու նրան կանչում:

ԳԵՎՈՐԳ. — Դու այդ հետո կիմանաս: Ես, ինչպես տեսնում եմ, նա ձեր միջոցով սերտ կապեր է ստեղծել և այս տան մեջ նա դադանի աշխատանքներ է տանում: (Երկարատև լռություն): Գեղեցիկ և հարուստ օժիտով աղջիկ... երջանիկ ու փառավոր կյանք. . . փայլուն ապագա: Պարտիական աշխատանք... գործադուլ... ռեոլուցիա... Ձէ, լավ է մտածված, լավ է ծրարված . . հն, հն, հն... լավ միտք է, լավ ակտոր՝ ժակ է:

ՍԻՐԱՆ. — Ձուր եք անհանգստանում, նա ամենեին այդ մտադրությունը չունի: Մեր մտերմությունն առաջացել է դեռևս ուսանողական կյանքից...

ԳԵՎՈՐԳ. — Դու ցե և աշակերտական կյանքից:

ՍԻՐԱՆ. — Այսինքն դրանով դուք ի՞նչ եք ուզում ասած լինել:

ԳԵՎՈՐԳ. — Այսինքն դրանով ես այն եմ ուզում ասել, որ բացի ձեր մեջ եղած սիրո կապերից, կա նաև այսպես կոչված զաղափարական կապ, որն ավելի է ամրացնում ու կապում ձեզ միմյանց:

(Վահանը ներս է գալիս)

Ահա քո սիրելին, քո հերոսը: Նա է այդ շփոթները լցնում քո զուլումը: Դատարարակում եք բանվորներին, սոցիալիզմ եք քարոզում: Հա, հա, դուրս կորիւ իմ տնից, քեզ հետ այլևս գործ ունենալ չեմ ուզում: Սառնամիկ:

ՎԱՀԱՆ. — Գեորգ Բաղդանիչ...

ԳԵՎՈՐԳ. — Դուք դեռ համարձակվում եք իմ դեմ խոսել:

ՎԱՀԱՆ. — Դուցե կհրամանեիք սողալ ձեր ոտքերի տակ:

ԳԵՎՈՐԳ. — Լռի՛ր, ապերախտ, քո կողմից ներողություն խընդրելու փոխարենն է այդ: Ասա խնդրեմ, ի՞նչ իրավունքներով դու այն հիվանդ բանվորին վկայական տվիր: Եվ այդ կեղտոտ թղթի կտորի պատճառով ստիպված պիտի լինեմ հինգ հարյուր ութի տալ մի քոսոտ բանվորի, որի վրա թքելն անգամ ափսոսում եմ:

ՎԱՀԱՆ. — Բայց դուք մոռանում եք, որ այդ քոսոտ բանվորն ամբողջ տասնհինգ տարի իր ուժն ու հոսանքը ձեր օգտին

է սպառել: Եւ դուք նրա քայքայված առողջութիւնը վերականգնելու համար այդ չնչին գումարն անգամ խնայում եք: Բայց չէ որ այդ նույն «քոստա» բանվորի քրտինքի դառը կաթիլներն են, որ ձեզ միջոց են տալիս այս հոյահազար տարեկան երեւոյթ, մինչդեռ իրենք մութ ու խոնավ ներքնահարկերում ընկած, ցամաք հայի կարոտ օր են անցկացնում...

ԳԵՎՈՐԳ.— Լսիր, բավական է: Ազիտացիա անելու համար չես եկել դու այստեղ: Ազիտատուրների տեղը այստեղ չէ: Այդ տեղը, եթե դու չգիտես, մենք քեզ ցույց կտանք:

ՎԱՀԱՆ.— Այդ ինչ սպառնալիք է:

ԳԵՎՈՐԳ.— Հանցագործների վերաբերմամբ սպառնալիքը քիչ է: Նրանք պետք է չեղոքացվեն և իրենց արժանի պատիժը ստանան:

ՍԻՐԱՆ.— Դուք շարունակ պատիժների մասին եք մտածում: Եթե չեմ սխալվում, այդ առթիւ դուք մի փոքր առաջ նույնիսկ խորհրդակցութիւն ունեւիք և ինչ որ պատժի ծրագիր էիք մշակում:

ԳԵՎՈՐԳ.— Լսիր, անպատկճո: Դու այստեղ վերահսկիչ ես նշանակված, ինչ է, որ ամեն քայլափոխում հետևում ես ինձ: Լիրբ, անզգամ:

(Հարձակվում է նրա վրա, իսկ Մազբալը նրան բռնում է):

ՄԱԳԹԱՂ.— Սպասիր, ինչ ես ուզում անել:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.— Ինքնագատախառն է ուզում տեսնել:

ԳԵՎՈՐԳ.— Լռեցրու նրան:

ՄԱԳԹԱՂ.— Նա լռել է: Գնանք, դու մի փոքր հանգստացիր (ԳԵՎՈՐԳԻՆ դուրս է ասնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Սիրանուշ և Վահան

ՎԱՀԱՆ.— Սիրանուշ, այդ ինչ լսեցի, դու այդ ինչ ասացիր:

ՍԻՐԱՆ.— Կոտորմեմ, ես քեզ բոլորը կպատմեմ: Բայց նախքան այդ՝ պիտի հեռանալ այստեղից: Վահան, սիրելիս, ամբողջ կյանքով քեզ եմ պարտական, դու փշրեցիր իմ կաշկանդ-

ված մտքի կապանքները և այսօր դարձյալ դու ես, որ իմ ազատարարի դերը պիտի ստանձնես: Կյանքիցս զատ ուրիշ բան չունիմ և ահա այն քիչ և՛ մտալիս, տաք ինձ, հեռացրու այստեղից...

ՎԱՀԱՆ.— Ուրեմն որոշել ես անդայման հեռանալ:

ՍԻՐԱՆ.— Այո, հեռանալ և որքան կարելի է՝ շուտ: Դեզ հետ ամենաաղքատ խրճիթում մի կտոր ցամաք հացով ես ափելի ուրախ, ափելի երջանիկ կլինեմ, քան սրանց հետ: Ի՞նչ եմ անում նրանց այս շքեղությունը, այս սերճանքը, բաղմատե֊սակ խորտիկներով լի այն ճոխ սեղանը, երբ նա ուրիշի քըրտինքով, ուրիշի բերանից խլված պատառներով է ճոխացրած:

ՎԱՀԱՆ.— Գնանք, հեռացիր այս խորթ ու օտար միջավայրից, ուր միշտն ու տանջանքն են քեզ բաժին ընկել: (Վահանը Սիրանուշի հետ դուրս է գնում: Իսկ Գևորգն ու Մազբաղը մտնում են: Գևորգը պատրաստվում է դուրս գնալ):

ՄԱԳԹԱՂ.— Մեզավորը գու էս: Ես քեզ հազար անգամ ասացի, որ հոգևորդի մեզ պետք չի: Դու ինձ չլսեցիր: Դե հիմա քաշի: Շատերը նույնիսկ կարծում էին, որ նա մեր իսկա֊կան աղջիկն է:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ես չգիտեի, թե կրճքումս օձ եմ տաքացնում: Բայց ես նրանց անպատիժ չեմ թողնի: (Խոսելով դուրս են գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 7

Մարգար և Հերիքնագ

(Մտղկամանը երկուսով ներս են բերում):

ՄԱՐԳԱՐ.— Է՛, անտեր ֆառ... Տունը՝ ծաղիկներ ա, բաղչան ծաղիկներ ա, բալիսնը ծաղիկներ ա, պաղեղդը՝ ծաղիկներ ա... էս ծաղիկների փողով յարաք քանի՞ սոված բանվորներ կկշտանան: Մեր զաբառառկա արած բանվորների կնանիքը էն օրը եկել էին, դուսն առաջ մկները ծածկանգնել: Նրանց երեխեքն էլ իրենց մոր փեշից բռնած, մրմնջալով լաց էին ըլնում: Հերիքնագ ջան, էն ա լացս գալիս էր, մոտս թե փող ունեցել էի, աստո՛ժ գիտենա, դիմ կտայի նրանց:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Աղան էլ տվեց, հենց չէ... Գարադավոյ կանչել տվեց
ու լուրորին հեռացրեց:

ՄԱՐԳԱՐ.—Կոտորվեք, քյասիրներ, կոտորվեք... յանի էս չի՞
ձեր օրը... միս, ոչինչ չեմ ուզում, երկու սհալի աստված
դառնամ:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Դու էլ միթամ բան ասիր, որ աստված դառնաս՝
ի՞նչ պիտի անես:

ՄԱՐԳԱՐ.—Ա՛յ թե ինչ. ամենից առաջ աշխարհը շուռ կտամ,
այսինքն երկինքը պա ներքե, գետինը գնա վերև: Հետո
մարդկանց կփոխեմ ու կհրամայեմ օրիորդները տիկիներ
դառնան, տիկիները՝ օրիորդներ, հարսը սկսուուր դառնա,
սկսուուրը՝ հարս, տղամարդը կնիկ դառնա, կնիկը՝ տղա-
մարդ, քյասիրները հարստանան, հարուստները քյասի-
րանան, մեռելները սաղանան, սաղերը մեռնեն... դու էն
վախտը թամաշա արա, թե մեջները ի՞նչ դալարաւիկ կընկ-
նի... հա, հա, հա...

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Դա չլինելու բան աս

ՄԱՐԳԱՐ.—Բա լինելու բանը ի՞նչ ա, դու ասա:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Վայ, վայ, վայ, գլխիս ցավը բռնեց:

ՄԱՐԳԱՐ.—Խեղճ Հերիքնաղ, երկու շաբաթ ա՛ գլխացավից մեռնում
ես, մտիկ տվող չկա: Համա մի օր էն ստակած Մովսիկը
քիչ կնձկնձում էր, էն բոպին վերցրին, Փայտոնը դրին,
տարան դոխտուրի մոտ: (Հերիքնաղի գլխին երկու ձեռքով
խփում է): Մեռնես, մեռնես, որ սրանց մոտ մի շան չափ
էլ սլաաիվ չունես:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Գլխիս ի՞նչ ես խփում...

ՄԱՐԳԱՐ.—Յանի էս չի՞ քյասիրի օրը... Հերիքնաղ ջան, նեղա-
ցա՞ր, վայ ես քո հոգին ուտեմ... արի բարիչենք:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Թո՛ղ... (Ուզում է գնալ):

ՄԱՐԳԱՐ.—Կաց, ուր ես գնում. հաղիվ ազատ խոսելու ժամա-
նակ ունենք: Աղան դուրս գնաց, աղջիկ պարոնն էլ բա-
րիշնի գնալուց հետո չգրեմ՝ ինչու՞ ա զբաղված: Տունը
Ֆաթիկ ա մեղ, հատենք, ջան ասենք, ջան լսենք: Հերիք-
նաղ ջան, դու կիմանաս, բարիշնան ինչի՞ համար դնաց:

ՀԵՐԻԲՆԱԶ.—Ինչի՞ համար պիտի գնար, բռնկին սիրում էր, նրա
հետ խոսք մեկ արին, ու վեր կացավ, գնաց:

ՄԱՐԳԱՐ.— Հերիքնազ ջան, մի խոսք ասեմ, հո չեմ նեղանաւ:
ՀԵՐԻՔՆԱԶ.— Ասան, աեսնեմ:

ՄԱՐԳԱՐ.— Հերիքնազ ջան, բա չես ասի՝ ես էլ քեզ վրա եմ սի-
րահարկել և հոգով-սրտով սիրում եմ, արի, մենք էլ խոսք
մեկ անենք ու սրանցից հեռանանք:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.— Սրանցից հեռանանք, բա մեր ծառայութեանը:

ՄԱՐԳԱՐ.— Էլ ծառայութեան չենք անի, կպնանք, մի երևէ գոր-
ծարանում կընդունվենք ու երկուսով միասին բանվորու-
թյուն կանենք:

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.— Բանվորութեանը լավ ա:

ՄԱՐԳԱՐ.— Վնայ, ես քու հոգին ուտեմ, Հերիքնազ ջան, դե որ
լտենց ա, մենք միավորվեցինք, թող մի սրտովի պաշեմ:
(Դրկում է ու համբուրում: Դրսից ոտքի նայն է լսվում):

ՀԵՐԻՔՆԱԶ.— Թող, մարդ ա գալիս...

ՄԱՐԳԱՐ.— Պահ, դրանց տունը քանդվի: Բա էսպես վախա-
կեան, մարդու կխանդարե՞ն... (Դուրս են գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 8

Մանուշ, Սարո, բանվորուհիներ, փաքահասակ երեխաներ և
հետո Մազբաղ. բանվորուհիները ցնցոտիներով և կիսամերկ
երեխաների նեղից բռնած ներս են գալիս և զարմացած
նայում:

ՄԱԹՈ.— Վե՛լ, քոտանամ, էս ի՞նչ լիքը տուն ա... տմեն ինչ
կա, որ ասես մի բան պակաս չի:

ՄԱՆՈՒՇ.— Մենակ աստու տված կբալն ա պակաս:

ՄԱԹՈ.— Աղջի, էս ինչ մեծ հայելի ա, պահ, պահ, տերդ մեռնի:
էսքան էլ մեծ հայելի: Ոտից դուրս մեջն էրեւում ենք, էս
դահրումար կարկատանը էրեկ կպցրի, էսօր նորից քանդ-
վել ա: (Հայելու մեջ նայում է):

ՄԱՆՈՒՇ.— Քանի դու էդ հայելու առաջ կանգնես, պակաս բա-
ներ վրադ շատ կերեա, սիրտդ խաբար կլինի, լավ չի, դեսն
արի:

Լ. ԲԱՆՎՈՐՈՒՆԻ.— Աղջի, սուս արա, մարդ ա գալիս:

ՄԱՆՈՒՇ.— Դալիս ա, գա, ի՞նչ եք վախենում: Թե որ վախենա-
լու էիք, էլ ի՞նչի համար եք եկել:

.. (Մագրաղը ներս է մտնում):

ՄԱԳԹԱՂ. (Շեմքից) Մարգար, Հերիքնա՞ղ: Էս ո՞ւր են կորել,
մարդ չկա:

ՄԱՆՈՒՇ.— Ինչպէս թե մարդ չկա, բա մենք ի՞նչ ենք, խաղեյկա-
ջան, եթե գործ կա, ավերք, մենք կանենք:

ՄԱԳԹԱՂ.— Դուք թի՛ եք. ի՞նչի համար եք եկել:

ՄԱՆՈՒՇ.— Մենք ձեր գործարանի բանվորներն ենք: Սրանք
էլ ձեր աշխատեցած բանվորների կանայք են: Բայց դուք ին-
չե՞ս զօհնատակցիք: Երեի մրտում եք: Ծառաներին հրամա-
յեք՝ թող ձեզ համար մի տաք շալ բերեն, պեք վրաներդ:

ՍԱԹՈ.— Էդ դուան առաջ միք կանգնի, հանկարծ սկզբնյակ
կանի, կմրսեք, կհիվանդանաք, լալ չի:

ՄԱԳԹԱՂ.— Ինչո՞ւ համար են այդ խոսքերը:

ՄԱՆՈՒՇ.— Էդ խոսքերը նրա համար են, որ կանգնելը ձեզ հա-
մար լալ չի: Ձեր էդ նազուկ ոտքերը կանգնելուց կհոգ-
նեն, դուք նստեք, իսկ մենք կկանգնենք. չէ որ կանգնե-
լուն մենք սովոր ենք:

ՄԱԳԹԱՂ.— Վերջապէս դուք ի՞նչի համար եք եկել, ի՞նչ եք
ուզում:

ՄԱՆՈՒՇ.— Մենք ուզում ենք, որ դուք միշտ էսպէս բախտավո-
րության մեջ լինեք: Փառավոր կերպով ապրեք, կյանք
վայելեք: Մեզ պէս նեղ օրեր չտեսնեք:

(Գևորգը ներս է գալիս և զարմացած նայում):

Տ Ե Ս Ի Լ 9

Նույնք և Գևորգ

ԳԵՎՈՐԳ.— Այս ի՞նչ է նշանակում: Ի՞նչու համար եք հավաք-
վել այստեղ:

ՄԱՆՈՒՇ.— Լսել ենք, որ դուք գնում եք արտասահման, եկել
ենք ձեզ ճանապարհ դնենք:

ԳԵՎՈՐԳ.— Թողեք ձեր այդ հիմարությունը: Ես ժամանակ չու-
նեմ ձեզ հետ դուռ-խ դնելու: Եթե աշխատանքը սկսելու
մասին եք հետաքրքրվում, դեռ երկար պիտի սպասեք: Իսկ

Ինչ վերաբերում է բանտարկվածներին, այդ խնդրով դուք
ժանդարմսկի ուպրավլենին պիտի գնաք:

ԲՈՂՈՐԸ.—Նրանք թույլ չեն տալիս, որ գնանք:

ՄԱՆՈՒՇ.—Եթե ձեր միջնորդությունը լինի, նրանք և թույլ
կտան և նույնիսկ նրանց բոլորին կազատեն:

ԳԵՎՈՐԳ.—Այդ իմ իրավունքի սահմաններից դուրս է:

ՍԱԹՈ.—Իսկ ձերբակալել տալը ձեր իրավունքի սահմաններից
դուրս չէ՞ր:

ԲՈՂՈՐԸ.—Ինչպես որ ձերբակալել եք տվել, էնպես էլ դուք կա-
րող եք ազատել տալ:

ԳԵՎՈՐԳ.—Նրանց ազատում չկա:

ԲՈՂՈՐԸ.—Պատճառը:

ԳԵՎՈՐԳ.—Պատճառը դուք ժանդարմսկի ուպրավլենից կարող
եք գնալ, իմանալ:

ԲՈՂՈՐԸ.—Այ քանգվի, բրիչակ դառնա ձեր ժանդարմսկի ուպ-
րավլենին էլ, ձեր կառավարությունն էլ, ձեր օրենքն էլ...

(Հարձակվում են նրա վրա, նա իսկույն դուրս է վազում:
Նրանք սկսում են իրերը ջարդ ու փշուր անել):

ԳԵՎՈՐԳ.—(Խորքից) Այդ ի՞նչ եք անում: Ինչո՞ւ համար եք այդ
իրերը փչացնում:

ԲՈՂՈՐԸ.—Աչքդ էլ ենք հանում:

ՁԱՅՆԵՐ.—Հողս քու գլխին էլ, քո իրերի գլխին էլ

- » — Հերիք ա ինչքան դուք տանջեցիք մեզ:
- » — Դուք զրկել-կողոպտել եք մեզ:
- » — Դուք ծծել-քամել եք մեր արյունը:
- » — Դուք քանդել հիմնահատակ եք արել մեր տունը, մեր
» օջախը...

(Խորքից ձայներ):

ՁԱՅՆ.—Մինչև պետի դալը տունը բոլոր կողմից շրջապատեք և
առանց նրա կարգադրության ոչոքի դուրս չթողնեք:

ՁԱՅՆԵՐ.—Լսում ենք:

(Քաղաքապահը հարբած ներս է գալիս):

Նույնք, քաղաքապան, հետո ոստիկանական պաշտոնյա:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Ռուկի վերի...

ՄԱՆՈՒՇ.— Ասածդ մենք չենք հասկանում: Հայերեն ասա, տես-
նենք, ինչ ես ասում:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Ասածս չեք հասկանում, իսկ զարաստովկա անել՝
հասկանում:

ՄԱՆՈՒՇ.— Հեռո:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Հեռո էն, որ դուք գեղեցիկ թռչուն էք, ձեր
փհտուրները պետք է քամուն տալ... (Մտնում է Մանուշին)

ՄԱՆՈՒՇ.— Հեռացիր: Հոգս զխիդ, տարին տասներկու ամիս
դուք ըսենց հարբած պիտի լինեք: Ինքան խմել-տրաքվել
ես, որ էլ ոտքի վրա կանգնել չես կարողանում: Գինու
տկճորի նման կանգնած տեղդ տմբամբում ես:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Հեռո:

ՄԱՆՈՒՇ.— Հեռո էն, որ քիթդ փտած բաղրիջանի նման երե-
սիցդ կախ ա ընկել, բռնենք, հուպ տանք, ով ա խմանում,
էրկու վեդրո գինի թափվի:

(Բոլորը սկսում են ծիծաղել):

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Ձայներդ կտրեք: Կնկա բազար մի շինեք: Դուք
բանտարկյալներ եք, բանտարկյալներին խոսել արգելված է:

ՄԱՆՈՒՇ.— Խոսելը արգելում եք, տնից դուրս գալը արգելում
եք, դործագուլը արգելում եք, խաղեյիններին դեմ բողոքեն
արգելում եք...

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Մալչատ. դուք օրենքի հակառակ խոսքեր եք ասում:
Ես սրի կքաշեմ և բոլորիդ կկոտորեմ: (Սուրը մերկացնում է):

ԵՐԵՆԱՆԵՐ.— Մայրիկ ջան...

(Բոլորը սարսափած քաշվում են մի կողմ: Ոստիկանական
պաշտոնյան մի խումբ ոստիկաններով ներս է գալիս):

ՈՍՏԻԿ. ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Սրանք էն բուռնավիկները:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.— Հրամանք ես, ձերդ գերազանցություն:

ՈՍՏԻԿ. ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուրս տանել բոլորին:

(Բոլորը դուրս են գնում: Իսկ Գևորգն ու Ստեփանը խոսելով
ներս են գալիս):

Գևորգ և Ստեփան

ՍՏԵՓԱՆ.— Ուրեմն այդպես, նշանակված ժամին ժողովատեղը շրջապատում են և այնտեղ եղողներին բոլորին ձերբակալում։ Բայց ճանաչարհին այն անպիտան Գրիգորը, խնչպես է լինում, կարողանում է փախչել։

ԳԵՎՈՐԳ.— Այդ լավ չէ։ Պետք է միջոցներ ձեռք առնել նրան էլ, բժշկին էլ ձերբակալել և մյուսների մոտ ուղարկել։ Թող այնտեղ նրանք միմյանց քարոզեն «եղբայրություն», «ազատություն», «ուսուցիչ», «սոցիալիզմ»։ Հա, հա, հա։

Տ Ե Ս Ի Լ 12

Նույնք և Գրիգոր

ԳՐԻԳՈՐ.— Պատիվ ունեմ ներկայանալու։ Տեր, և դու, հավատալարիմ ծառա...

(Գևորգն ու Ստեփանը սարսափով միմյանց երեսի են նայում)։

ԳԵՎՈՐԳ.— Ո՛վ ես, ի՞նչ ես ուղում։

ԳՐԻԳՈՐ.— Ձեր բանվորության կողմից ուղարկված ներկայացուցիչ եմ։ Ընկերներս պահանջում են՝ միջամտեք ուր հարկն է, ազատել տաք մեր բանտարկված ընկերներին։

ԳԵՎՈՐԳ.— Պարոն ներկայացուցիչ, դուք եք որ իմ հրամանիս պիտի ենթարկվեք։ Լսիր, քո ընկերներին ազատում չկա։ Մինչև դուք բոլորդ բանտ չուղարկվեք, դուք չեք խրատվի, լեզուներդ չեք կտրճացնի։

ԳՐԻԳՈՐ.— Բանտերով եք ուղում մեզ ընկճել, մեր լեզուն, մեր միտքը կաշկանդել... ողորմելիներ, զո՛ւք եք, որ բանտի անուն լսելիս դողում, սարսափում եք, մենք սարսափելու ոչինչ չունենք։

ԳԵՎՈՐԳ.— Երբ ձեզ այնտեղ կտանջեն, կաշիներդ կքերթեն, դուք կսարսափեք։

ԳՐԻԳՈՐ.— Մեր կաշին ձեզ պես բարի մարդիկ վաղուց են քերթել...

ԳԵՎՈՐԳ.— Ձայնդ կտրի՛ր, անդատվա՛ռ. դու հասկանում ես՝ ի՞նչ

է նշանակում տիրոջ դեմ հակառակիլը: Գու չգիտե՞ս, որ
լավական է իմ մի ակնարկը, և դուք մտրակներէ տարափ-
ներէ տակ բանա կըշվեք...

ԳՐԻԳՈՐ.— Իսկ դուք չգիտե՞ք, որ լավական է մեր այս ջլուտ
բաղակներէ մի հարկածը, և բանտը կ'իլլի ձեր գլխին...

ԳԵՎՈՐԳ.— Ստեփան, ոտիկանութեանը հայտնիր...

ԳՐԻԳՈՐ.— Չհամարձակվես տեղից շարժվել...

ԳԵՎՈՐԳ.— Ուրեմն դու չե՞ս ուզում քո կամքով հեռանալ, կոր-
չել այստեղից:

ԳՐԻԳՈՐ.— Իսկ դուք չե՞ք ուզում հարգել մեր օրաջարկը և լսել
մեր ձայնը:

ԳԵՎՈՐԳ.— Ավելի շուտ ես ձեր ձայնը կ'իտրեմ, քան կ'հարգեմ:

ԳՐԻԳՈՐ.— Տեսնենք, ո՞վ ում ձայնը կ'իտրի...

(Ատրճանակն ուղղում է նրանց վրա. նրանք սարսափով քաշ-
վում են մի կողմ, իսկ Գրիգորն իր ատրճանակը նորից դնում
է գրպանը և լուռ հեռանում: Գեորգն ու Ստեփանը երկար
ժամանակ կանգնած միմյանց երեսի զարմանքով նայում են):

Վ Ա Ր Ա Գ ՈՒ Յ Ր

ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Բեմը ներկայացնում է պանդոկ: Դեպի խորքը տանող կամարածև անցքերից երևում են հատուկ տեղեր, որտեղ նույնպես հանախորդներ նստած՝ խմում են: Գանդոկի մի առանձին մասում մի փոքրիկ բեմ, որտեղ սազանդարները նվագում են, իսկ երբեմն արևելյան տարագով պարողներն ու պարողուհիները դուրս են գալիս ու պարում:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Գարեգին և Արշակ, Աբրահամ, հետո Սիմոն

(Սրանք երեքով մի առանձին սեղանի շուրջը նստած խմում են):

(Սիմոնը գաղտագողի մոտենում է):

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Զգե՛լ չէ՞, մեղ լսող կա: (Սիմոնին): Խնչի՞ համար ես կանգնեմ, Սիմոն: Եթե խմել ես ուզում, արի, մի բաժակ գինի տամ, խմի՛ր: (Սիմոնը հարբած է ձևանում և բոլորովին ձայն չի հանում):

ԱՐՇԱԿ.— Արի, խմի՛ր, խմելուց հետո փակ լեղուղ խոկույն կրացվի: Գինին զորավոր հատկութուն ունի: Նա կույրներին աչք է տալիս, կաղերին՝ սաք, աղքատներին՝ հարստութուն, համբերին՝ լեզու:

ՍԻՄՈՆ.— Նա ոչ կույր եմ, ոչ կաղ և ոչ էլ աղքատ:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Նշահակում է, որ դու վերջին տեսակին ես պատկանում, այսինքն համբ ես. եթե դու մի բաժակ խմես, էն բոպին բլբուլ կգառնաս:

ՍԻՄՈՆ.— Բլբուլ կգառնամ, թե ազատվ, այդ քո գործը չէ: Դու այն ասած, զործադուլը երբ է վերջանում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Էդ հարցն ինչո՞ւ համար ես ինձ տալիս: Գնա, դիմի՛ր Գեորգ Բաղդանիչին, այդ հարցի պատասխանը թող հա տա:

ՍԻՄՈՆ.—Գործարանի տերը թեև հա է, բայց գործը սկսելու կարգադրությունը մենք ձեզնից ենք սպասում: Դուք եք էդ գործերը զեկտվարում: Կապլիմեստրի հման, դուք ձեր մատը որ կողմը շարժում եք, ձեր բանվորությունը էն կողմն էլ թեքվում է...

ԱՐՇԱԿ.—Էդ ո՞վ է քեզ էդպես տանել:

ՍԻՄՈՆ.—Ո՞վ պիտի ասի: Մենք էնքան էլ հիմար չենք, որ չհասկանանք: Ձեր մասին մենք ամեն ինչ գիտենք: Որ դուք էտեղ խմելու համար չեք հստեղ, էդ է՛լ գիտենք:

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Լավ ես սկսել, շարունակիր:

ՍԻՄՈՆ.—Իհարկե կշարունակեմ: Դուք կարծում եք՝ ես ձեզնից կվախե՞նամ. իսկի էլ չեմ վախենա: Դ՞նք ինձնից վախեցեք: Պալիցիան ձեզպեսներին ճրագով է փնտրում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Հեռո՛:

ՍԻՄՈՆ.—Հեռո էն, որ դուք անխիղճ ու անաստված մարդիկ եք: Որ դուք բանվորներին խայտառակ կերպով խաբում եք: Դուք մեզ համար չեք մտածում: Ունքը շինելու տեղ դուք մեր աչքը հանեցիք:

ԱՐՇԱԿ.—Ոչինչ, լավ ես ձառում: Լսիր, էդ խոսքերի համար Գեորգ Բաղդանիչից դու ինչքան փող ես ստացել:

ՍԻՄՈՆ.—Գեորգ Բաղդանիչը էդ տեսակ ըմբերի համար եթե փող տալու լիներ, դու էլ կստանայիր:

ԱՐՇԱԿ.—Դու կարծում ես, որ ամեն մարդ կհամաձայնի՞ Գեորգ Բաղդանիչի լրտեսը լինելու:

ԱՐՄԱՆԱՄ.—Տո ողորմելի՛, դու հասկանում ես, թե ինչ ես անում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Գիտե՞ս, թե ո՞ւր ես գլորվել...

ՍԻՄՈՆ.—Ես, ես...

ԱՐՇԱԿ.—Լռի՛ր, դու արդարանալ չես կարող: Այդ մասին մենք ամեն ինչ գիտենք: Որ դու այս բոսիցիա հարբած չես և գիտմամբ հարբած ես ձևանում, այդ ևս գիտենք... Ես քեզ կխեղդեմ, ես քեզ կսպանեմ, դավաճո՞ն, հուզո՞ւ...

(Դաշույնով ուզում է նրան խփել, Գարեգինն ու Արրահամը

229

Երբ արդէ թանկութի հետ կգ լիզվոյ չեն խոսում:

նիչ է. որա հետ ուրիշ լեզվով չի կարելի խոսել. նրան
պետք է խփել և շանսատակ անել: (Բեմի վրա սագան-
դարը նվագում է, և պարզողները դուրս են գալիս և պարում):

2

Նույնք և ուրիշ գործարանի երեք բանվոր

մար օր չի Դուք կարծում եք, որ ես չեմ հասկանում, որ
խմելը վնասակար բան ա. ես էդ հասկանում եմ, դրա հա-
մար շատ եմ մտածել և ուզում եմ թարգմանեմ... և ամեն
անգամ մտքումս դրել եմ, որ էս վտոցոցով բուրբուխն չանց-
նեմ... չի լինում: Էդ զահրումար գինին ու արագը մի էն-
պես դորություն ունեն, որ ուր էլ գնալիս լինեմ, մազնիսի
պես քաշում, ինձ դեմն են բերում:

Հնվոր.—էդ արդեն պիտիցուի թյուն ա:

ՆՆՆՆՆՆ.— Պրանիցուծյուն չի, դու չես հասկանում: Աշխատանքի ժամանակ ես քեզանից էլ շատ եմ աշխատում, իսկ պրանից մարդը աշխատել չի կարող: (Նայում է բեմի վրա պարող կանանց): Ամեն անգամ էս սաղանդարի նվագի էն քաղցր ու անուշ ձենը որ ես լսում եմ... էն պարող կանանց շորտընը ես որ տեսնում եմ, ուզում եմ՝ սաղ օրը դամ, էստեղ նստեմ, խմեմ ու նայեմ:

3

Նույնը և Գրիգոր

(Գրիգորը շտապ ներս է մտնում ու գնում Արշակի կողմն հասնում):

24. — *Prunella* *auricularis*

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ինչո՞վ վերջացաւ:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ձհամաձայնվեց... Որոշեցի խփել, երկուսին էլ շան սատակ անել... Բայց չարի...

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Լավ ես արել...

(Արտոն մոտենում է Ա քանվորի նստած սեղանին):

ԱՐՏՈ.— Ի՞նչ եք հրամայում:

Ա. ԲԱՆՎՈՐ.— Երկու խելադա կախեթի կաշմիր գինի:

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Երկու շամփուր էլ խորոված:

Ա. ԲԱՆՎՈՐ.— Կարմիր պամիդորն ու բադրիջանն էլ հետը:

ԱՐՏՈ.— Էս նմուտիտ (Գնում է):

ԱՐՇԱԿ.— Քու մասին ոտտիկանությանը նրանք հայտնած կլինեն. դու առաջմաս ոչ մի տեղ չպիտի երևաս:

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Ճիշտ է ասում, վեր կաց. գնա: (Արտոն գինին, հացը, պանիրը, կանաչեղենը և բալալները բերում է, դնում սեղանի վրա: Գինին նրանք լցնում են ու խմում: Գրիգորը դուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք, Գիգուի և Արտո

ԳՐԻԳՈՐ.— Արտո ջան, հենց ապրիս, ասա թող բեսեդիկն սարքեն ու ամեն ինչ պատրաստեն: Շաբաթ օր է, գնացող էկող շատ կուլի: Իս մի տեսնիմ՝ սրանք էստի ինչ ինչ անում: Անիծածները խմելու համար հո չեն զավիս. գինին մահանա է, ուրիշ ոչինչ: Ո՞վ է իմանում՝ ինչ սավետ են անում: Ո՞նց էլ կամաց են խոսում:

(Մոտենում է):

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Համեցեք, պարոն Գիգուի:

ԳՐԻԳՈՐ.— Վնհ, Արրահամ, դու՞ն լիս... վնյ, իս ձեռ հոգուն մատաղ... Դե ասեք, տեսնիմ՝ վննց ի՞ք...

ԱՐՐԱՀԱՄ.— Է՛հ, ապրում ենք, է՛լի:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դուք լինչ ի՞ք անում:

ԱՐՇԱԿ.— Անդործ մարդիկ ի՞նչ կանեն: Վերցրեք, մի բաժակ գինի անուշ արեք: (Գիգուին գինու բաժակը վերցնում է ձեռքը):

ԳԻԳՈՂԻ.— Էս աստուծ կինք տա մեր դուշմանին, որ մեր լայլը տեհնում է, աչքն է քոռանում, ուղում է՝ թե մոտ դա, ֆլա-սի, ծնգներն է թիլանում. հեռվից կանգնած մտիկ տա-լիս աղի պես հալվում է, մոմի պես վառվում...

(Խմում է):

ԱՔՐԱՀԱՄ.— Անժու, անժու:

ԳԻԳՈՂԻ.— Անուշ կենաք: Գիտեք ինչ կա: Առանց դուշմնի մար-դը մե գրոշ չարժե: Դուշման թե կունենաք, ձեր դործին դուք մուղայիթ կուլիք:

ԱՐՇԱԿ.— Գիգոլին ճիշտ է ասում: Էքստրա նրա կենացը: (Խմում են երեքով):

ԳԻԳՈՂԻ.— Շնորհակալ եմ: Սաղ ըլիք, համաշա ըսենց կամպա-նիով դաք, քեֆ անիք...

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Պարոն Գիգոլի, էս ի՞նչ քեֆ ա... Երբ որ գործի կընդունվենք, քեֆն են ժամանակ կլինի...

(Դուրս են գնում):

ԳԻԳՈՂԻ.— Գործը դատարկ բան ա... դուք շախով կաղեք: Ձիդ պես տղերանց համար ամեն ինչ փեշքաշ է: Էլ ռո օրվա համար ինք էստի ննդած: Կորեք, կորեք, սարսաղ մունդ-ռիկներ: Ես ձեզ լավ եմ ճանաչում: Գիտեմ՝ ինչ պտուղ-ներ իք: Ձեզ տուն թողնելու չի, համա ի՞նչ արած...

(Դուրսը աղմուկ):

Ա. ԲԱՆՎՈՐ.— Գիգոլի, Արտոն ի՞նչ էլավ, ռւր մնաց:

ԳԻԳՈՂԻ.— Էս նմուտիս: Արտոն, ջալդ արա:

ԱՐՏՈ.— Բերում եմ:

(Արտոն խորովածը բերում է, դնում սեղանին և ինքը հեռա-նում: Դուրսը աղմուկ):

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Գիգոլի, էս ի՞նչ զալմաղալ ա:

ԳԻԳՈՂԻ.— Գեոք Բաղդանիչի զաբաստովկա արած բանվոր-ներն են:

Գ. ԲԱՆՎՈՐ.— Ի՞նչ են ուղում:

ԳԻԳՈՂԻ.— Աստված վունչ գիդի դրանց գլուխն ու արիվը: Դրանք իրենց զաբաստովկով զահլա ասարան: Դրանց բանը, ախ-պեր, խիտ մաղալու է: Քանի զաբաստովկա չէին արել,

դրանք խիստ մինձ-մինձ էին խոսում: Այ մենք էս կո-
նինք, էն կոնինք, մի խոսքով, մինձ պլաններ էին քաշում,
համա փուտա դուրս էկավ: (Գնում է):

Ա. ԲԱՆՎՈՐ.— Լսի՛ր, կարծեմ քո կրինն էլ Գետրդ Բաղդանիչի
գործարանումն ա աշխատում:

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Դու էլ նրան հիշելու ժամանակ գտար:

Գ. ԲԱՆՎՈՐ.— Սրա կնոջը դու չես ճանաչում, կնիկ եմ ասում,
է՛... Ըհը. անուշը տվի, ասն ու դողը ջանն ընկավ:

Ա. ԲԱՆՎՈՐ.— Էդքան վախենում ա:

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Որ տեսես, դու էլ կվախենաս: Կնիկ հո չի, աղ-
բայել ա: Անիծվածը հմի որտեղ որ ա, սատանի նման
կգա, կրսնի առաջա: Արտո՛, երկու խելադա պինի ընր, քանի
կնիկս չի եկել:

ԱՐՏՈ.— Էս նմուտիս: (Գլխին բերում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք, Գիգուլի, Շաքրո և ուրիշ մի քանի բանվորներ

ԳԻԳՈՒԼԻ.— Շատ հնախ արիք. մի էր ձեր գլուխը կոտրում, տես-
նում եք՝ ջիբներիդ գրոշ չկա, ասնը ուտելու հացի թիքա
չունիք, ի՞նչ եք փիքը անում ու վարաստովկա անում: Վուր
արիլ իք, գնացե՛ք, համը տեհե՛ք, որ ուրիշ վախտ էլ եդ
թավուր տուտուց բաներ չանիք: Որ մոդ իք ըլում էստի.
Ի՞նչ իք փիքը անում. դուքանս որ լիքն իք տեհնում, դա-
նա էն գիլին էլ իմն է՛, էն չալը, շաքարը, հացը, պանիրը,
միսը, նավթը ես վուր ձեզ նիսիա բաժնիմ, իժում տի-
րունջ ի՞նչ ջուղար տամ: Ձէ՛, ախպեր, չեմ կանա, էնենց
էլ վարար իմ անում:

ՇԱՔՐՈ.— Պարոն Գիգուլի, էսքան ժամանակ շատից-քչից դու
մեզ քոմադ ես արել: Հիմա ի՞նչ պատահեց, որ էսպես
կտրականապես մերժում ես: Կարգադրիր՝ խանութից մեզ
նիսիա ապրանք բաց թողնին: Էսօր, էգուց գործը կսկսե՛ք,
քու պարտքը կտանք:

ԲՈՒՆՈՐԸ.— Իհարկե կտանք:

ԳԻԳՈՒԼԻ.— Գանա չիմ գիլի: Օրերիս դենը էլ օշովի նիսիա ապ-

բանք չեմ տալիս: Թեկուղ աստոծը ինքը դիվիր դա, թե մարդ իք, իմացեք: Անթե չէ էստի դուքնի տեր հո մինակ ես չեմ, շատերը կան: Ինչո՞ւ նրանցմհն չեք ուղում:

ԲՈՒՈՐԸ.—Ուզում ենք, բայց մերժում են, չեն տալիս:

ԳԻԳՈՂԻ.—Նրանք վուր չեն տալիս, ես ի՞նչի տամ: Ձէ՛, ախպեր: Գիտեք, ինչ կա, քան թե ինձ եք խնդրում, ուփրո լավ կուլի գնաք, Գևորգ Բաղդանիչին խնդրեք, թող զավոդը բաց անի, համ ձեզ համա լավ կուլի, համ իրա համա, համ ինձ համա:

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Նույք և Սնակ

ՍՀԱԿ.—Ի՞նչ եք հավաքվել էստեղ, դուրս եկեք, գնանք... Գևորգ Բաղդանիչին սպանել են:

ԲՈՒՈՐԸ.—Ո՞վ ա սպանել:

ՍՀԱԿ.—Սպանողի մասին ոչինչ չիմացա...

ԲՈՒՈՐԸ.—Գնանք, իմանանք: Գնանք իմանանք:

(Բոլոր բանվորները դուրս են գալիս: Գիգուլին ապշած նայում է):

ԳԻԳՈՂԻ.—Դե արի ու նիսիա ասլրանք բաժնե: Ձէ՛, ախպեր, էլ նիսիա օչովի սպրանք չեմ տա: Հո տեհնում եք, էլ սրանից հետո զարաստովկա չանիք: Ջաբաստովկան, գրուպո է, լավ բան է, համա ձեզ համա չէ:

Ս. ԲԱՆՎՈՐ.—Ծիշա ա ասում: Ջաբաստովկա անողն իր տանը ալյուրի ամբար պիտի ունենա, որ հացը թխի ու մի կողմից նստի, ուտի, մի՞նչե խաղիինը կանչի, վեր կենաս ու գնաս:

ԳԻԳՈՂԻ.—Օգորմի հորդ, դու լավ ասիր: Ձնաչիա, զարաստովկան փռնչուն կսաղի: (Բոլորը ծիծաղում են):

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.—Ինչի՞ մենակ փռնչուն. գլինի ծախողներին էլ լավ կսաղի: Շիրաչխանում աղճորի կողքին նստես, խողի խորովածն ու նաշարաբը դնես առաջդ, մի կողմից ուտես, մյուս կողմից խմես, խաղեինը որ կանչի էլ, չգնաս... (Ծիծաղում են):

ԳԻԳՈՂԻ.—Դու ուփրո լավ ասիր:

(Գնում է: Մանուշը շալք գլխին զգած ներս է մտնում):

Նույնք և Մանուշ

Գ. ԲԱՆՎՈՐ.— Սպանություններ ա որ սկսվել ա... էս լավ չի:

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Սպանության հետ մենք հաշիվ չունեննք: Գետից
Բաղդանիչին սպանել են, մեզ ինչ: Մարդ ա՛ թող չսպան-
վի: Ամեն մարդ իր մեռելի համար ա լաց ըլում: Վերցրե՛ք՝
խորովածն ուտենք, կարմիր դինին խմենք, դու՛ժմանի աչքը
հանենք:

ՄԱՆՈՒՇ.— (Ներս մտնելով). Առաջ քու, աչքը հանեմ, հետո սրանցը:
Ա՛յ մարդ, դու չե՞ս ամանչում դու դետինը չե՞ս մտնում:
Դու խալիսին գցել ես տուն, եկել ես, էստեղ խորոված ուտում,
դինով տրաքվում: Այ հարամ լինի, քնթովդ դուրս գա...
յարարոնց ա էդ թիքեն բողաղովդ կուլ պնում, ինչի ոսկոռ չի
դառնում, բգիդ մնում:

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Ա՛յ կնիկ, լռի՛ր, ամոթ ա...

ՄԱՆՈՒՇ.— Ձենդ կտրի՛ր, ամոթը էն ա, որ մեզ տանը սոված
ես թողնում ու ինքդ պալիս, էստեղ քիֆեր ես սարքում:
Անխիղճ, անասոված, աչքերս ջուր ա կտրում սաղ շաքաթ
սպանելով, որ մի քանի կույեկ փող կստանաս, կբերես,
կտանք մեր ցավին, մեր դարդին... Իսկ դու ստանում ես
ու բերում էստեղ քու ու փուչ անում... Այ քանդվի, բրի-
շակ դառնա, որ ձեր աբուն-քրտինքով ձեռք բերած աշ-
խատանքը չբերեք-ածեք էս քանդվածը, էս բրիշակը...

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Ա՛յ կնիկ, դե բոլ ա, սրանց կշաին դու ինձ բոլո-
րովին խայտառակ արի՛ր:

ՄԱՆՈՒՇ.— Բու աչքն էլ դուրս գա, սրանցն էլ հեռը: Մի բարի
պտուղ էլ սրանք չեն: Հողս սրանց գլխին: Սրանք որ նա-
մուսով, աբուռով մարդիկ լինեն, կգան, էստեղ կնստեն:
Տճւն չունեն, ցմի՛ չունեն, թե դարդ չունեն: Վեր կաց,
դնանք...

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Լավ, դու գնա, ես քիչ հետո կգամ:

ՄԱՆՈՒՇ.— Ես քեզ ասում եմ՝ վեր կաց, թե չէ՝ էս խելադան
գլխովդ եկավ... (Խելադան բարձրացնում է):

Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Գի՛ժ ա էս մուշղսիկը, (Խելադան նրա ձեռքից
խլում է):

ՄԱՆՈՒՇ.— Գիժն էլ ես ու բնեդյանն էլ ես: Հողեմ գլուխդ:
Բ. ԲԱՆՎՈՐ.— Ո՞րտեղից էկա՞վ էս սատանան: Սպասի, թող փը-
սոնս տամ ու դնանք:

ՄԱՆՈՒՇ.— Ձենդ կտրիւ, թե չէ աշխարհը գլխիդ կ'թնայնեմ, դու
քնչ իրավունքով իմ երեխանց ուղղին փսոնի պետք է տաս:
Դռանաս, խմելու համար գլուխդ դու էնքան կորցրել ես, որ
էլ ոչ տուն ես ճանաչում, ոչ կնիկ ու ոչ էլ երեխա... (Քարշ
տալով դուրս է տանում):

Գ. ԲԱՆՎՈՐ.— Էտ կնիկը մեղ լսով խայտառակեց... Վեր կաց՝
մենք էլ գնանք, քանի մեր կնանիքն էլ չեն եկել, մեղ քաշ
տալով տարել:

(Երկուսով դուրս են գնում):

Գոգիան մի կարսա ձեռքին՝ Գիգուի հետ ներս է գալիս:

Տ Ե Ս Ի Լ 8

Գիգուի, Գոգիա, հետո Սհակ

ԳՈԳԻԱ.— Սրանից ավելի իմ տանը էլ ուրիշ բան չի մնացել:

ԳԻԳՈՒԻ.— Էս դռագան լինչ ա, որ բերել ես: Տար, կորցրաւ: Ես
էստի աղբի յաշչիկ չունեմ:

ԳՈԳԻԱ.— Դատարկ ձեռքով ես հնց տուն գնամ... (Արտասվում
է): Երեխեա երկու օր ա՝ նշխարք չի դրել բերանը... Ես
հիվանդ է:

ԳԻԳՈՒԻ.— Արտո, էս պղինձը վիկալ, տես լինչ է ուղում, մի իմ-
քին իրան տո՛ւ, թող տանի: Մեղք է: (Սհակը ներս է գալիս
մի հին խալի ձեռքին):

ՍՀԱԿ.— Գիգուի ջան, էս խալին վերցրաւ, աստ, թող մի քիչ
բան-ման տա, տանենք, ուտենք, տեսնենք՝ լինչ ա գալիս
գլխեքիս: Հույս ունեինք, թե էսօր-էգուց գործարանը կբաց-
վի, կգնանք, կաշխատենք, էդ հույսն էլ կտրվեց: Խաղելի-
նին սպանելուց հետո գործարանը բոլորովին կկողպվի:

ԳԻԳՈՒԻ.— Գևորգ Բաղդանիչի սպանվելը հաստատ ա:

ՍՀԱԿ.— Էդպես խոսում են: Մեր գործարանի բժշկին հո ճանա-
չում ես:

ԳԻԳՈԼԻ.—Ո՛հնց չէ՛նա իմ հարեանն է՛ Գեորգ Բաղդանիշին չը-
լինի՞ նա է սպանել:

ՍՀԱԿ.—Սպանելու մասին ես խաբար չեմ, բայց ասում են, որ
Գեորգ Բաղդանիշի աղջկա վրա նա սիրահարված է եղել,
ուզել ա, չեն տվել:

ԳԻԳՈԼԻ.—Դրա համար էլ նրան սպանել է ու զոռով աղջկան տարել:
Ա՛յ քեզ մաղալու բան: Էդ մունդռիկը աղա Մահմադ խանը
հո չի՞, որ զոռով ուզում ա աղջիկ փախցնի: Ես զարմանում
եմ, արբաղովի, եքա պատվական մարդ էդ հանգի բանը
հնց է լայիղ անում: Դե արի ու նիսիա բաժնի: Զէ՛, ախ-
պեր, գնա, գլխիդ չարեն տես: Օրեսի դենը ձեզ ոչինչ չեմ
տալու: Մինչևիկ օրս էլ որ տալիս էի, զավոդի խաթրու էի
տալիս:

(Սհակը խալին ձեռքին՝ տխուր ու տրտում սրտով դուրս է
գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 9

Գիգոլի, Արշակ և Գարեգին

ԱՐՇԱԿ.—Արտհ, մի կվարտ պիվա բեր:

(Արտոն գարեջուր է տանում)

ԳԻԳՈԼԻ.—Դուք ձեր բժշկին շատ էիք գովում... էդ ի՞նչ են
ասում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.—Նրա համար շատ մարդ շատ բան կարող է ասել,
իսկ դուք պետք է հավատամք:

ԳԻԳՈԼԻ.—Ինչի՞ չեմ ավտա, թե կի ասում են: Դիտե՞ք ինչ է:
Նա իմ հարեանն է, ես նրան լավ եմ ճանաչում: Նրամեն
ամեն բան հավատալու է: Դիվ դրանց մեղքն է, որ աշ-
խարհն էսենց խարաբ էլավ: Ուսում են ատնու, խելոքա-
նալու մագիեր, ուփրո զժվում են ու գալիս են էստի, մենք
սոցիալ ինք, կոսե էլ աստված, խեչ, հավատ, սրբություն
չկա: Էլ մինձ, պատիկ, աղա, նոքար, պրիկաչչիկ, դվորնիկ,
չինոֆիկ, տերտեր, տիրացու, վարդապետ չլնեն, կոսե: Ու
քսենց հաղար ջուռա տուտուց-մուտուց բաներ: Զէ՛, ախ-

պեր, դուք ինչ կուզեք՝ ասեք, ուսումնականները դիմի մետի
թոկով կապելու գծեր են:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Հա, հա, հա...

(Ծիծաղում են):

ԳԻԳՈՂԻ.— Ի՞նչ եք ծիծաղում: Ձեր արևը, դրուստ իմ ասում:
Մեր քաղաքը դրանք խարաբ արին: Էլ առաջվանը չի, Հեյ
գիդի, շաբթեն մե ջեր Սրթաճալի բաղերում համբըրներով
քեֆ կոներինք, իժում դուդուկը առաջներս դցած, թայ-
գյուլն ու վառած մոմերը ձեռներիս դալիս էինք տուն...
Ո՞վ էր հարցնում, ան հիվ գաբեդվա կոներ ուվարես խոսք
ասի Համա ինչ լուս ընկան սուտի քրիստոսները, էս
անարխիստներն ոու պրոպագանդիստները, մեր քեփն էլ,
մեր ուրախությունն էլ գիդի մետի մոշլա էլավ: Մի՞ր դրախ-
տի բարեբար քաղաքը դժոխքից ուվարես դարձրին: Ամեն
օր բոմբ է, ինչ զահրումար է, գցում են ու խալխին պանտի
հանգը գլգի գլոր անում: (Արշակն ու Գարեգինը ծիծաղում
են): Դրանց անմեն մարդ չի կանա տնից դուրս դա: Ասած
գիդենա, զզվեցրել են, զզվեցրել:

ԱՐՇԱԿ.— Ձեզ զզվեցնողները, պարոն Գիգոլի, ժողովրդի տականք-
ներն են:

ԳԻԳՈՂԻ.— Տականքները կի չէ. դիմի էս ուսումնականներն են:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ուսումնականները, ընդհակառակը, ժողովրդին լուսա-
վորելու համար են մտածում...

ԳԻԳՈՂԻ.— Վուսնց որ ձեր բժիշկն է մտածում: Ֆարմասիոն վար-
դապետի նման մոդ է անում իր կուշտը էլ սապոժնիկ
ասես, էլ կալատուզ, էլ փալանդուզ, էլ քիսաչի, էլ փունչի,
թավաթ գծիրին, ուփրո գծվեցնում ու գցում խալխի ջա-
նին: Նրա տունը դոխտուրի տուն կի չէր, դառել էր Հավ-
լաբարի մեյդանը, ինչ թավուր թոկից փախած, մլթոնի
ասես, փուր չի մտնում:

ԱՐՇԱԿ.— Բժշկի մոտ ամեն մի հիվանդ իրավունք ունի ներս
մտնելու: Իսկ այն, ինչ դուք մտածում եք, միանգամայն
սխալ է:

ԳԻԳՈՂԻ.— Բժիշկը մաշ սոցիալ չէ՞:

ԱՐՇԱԿ.— Իհարկե չէ:

ԳԻԳՈԼԻ.— Բա ի՞նչ է, թե վուր սոցիալ չէ:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Անպարտիական:

ԳԻԳՈԼԻ.— Անպարտիականս վուրն է, առջի անդամս իմ լսումս: Կուլի էտ էլ նոր պարտիա է: Ախպէր, ես մունդաիկ տեղում էնդդա խալիս չկա, ինչդդա պարտիա կա: Սոցիալիստ, հնչակիստ, շանտաժիստ, ֆեդերալիստ, անարխիստ... Անիծվածների անուշներն էլ ահ է, վայ թու մե բաշ զուս զան ու ցցվեն առաջդ, դե, հանե ու նրանց փուղ թափազա արա:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Անպարտիականները նման բաներով չեն գրադվում:

ԳԻԳՈԼԻ.— Նրանք կարմիր փեշատով նամակներ չեն գրում, հարստներից փուղ չեն ուղղում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ամենեկն:

ԳԻԳՈԼԻ.— Ա՛յ քեզ լավ բան: Մուլափ, հարցնելն ամոթ չըլի, անպարտիականներ շատե՞րը կան:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Շատ, ժողովրդի մեծ մասը անպարտիականներ են: Ինչպէս տերտերները, տիրացուները, սարկավագները, դերասանները, դատավորները, կաթողիկոսները, եպիսկոպոսները:

ԳԻԳՈԼԻ.— Թե քո մամի հոգին կու սիրիս, էդ ի՞նչ զորբա պարտիա է, բաս գլուխս մեռնի, թե խլապոտ չանիմ, ու վաղն եեթ չլեն չդրվիմ:

ԱՐՇԱԿ.— Դուք արդեն գրված եք:

ԳԻԳՈԼԻ.— Ո՞վ, ես:

ԱՐՇԱԿ.— Դուք էլ, ձեր կինն էլ, ձեր երեխաներն էլ:

ԳԻԳՈԼԻ.— Վնհ, վճռնց թե. պարտում ես վուր գրած ըլիմ, ես չիմ գիտենա: Անթե չէ, էդ պարտինն ի՞նչ խիստ իմ հալնի, վուր հանդերձ ընտանիք գրվիլ իմ: Զէ՛, ախպեր, յաղիշ կուլիս, միւր մեջ էդ թափուր բան չկա:

ԱՐՇԱԿ.— Եվ ոչ էլ էդ տեսակ պարտիա կա, որ դուք գրվեք:

ԳԻԳՈԼԻ.— Մաշ...

ԱՐՇԱԿ.— Անպարտիական նշանակում է ոչ մի պարտիայի չպատկանել:

ԳԻԳՈԼԻ.— Էտենց ասա, է', հեր օխնած, կինաղամ լեղիս պա-
տըուկեց:

(Նրանք ծիծաղում են):

Տ Ե Ս Ի Լ 10

Նույնք, Շաքրո, Սիմոն, Սիակ, Գոգիա և մի խումբ այլ բան-
վորներ ու բանվորուհիներ:

(Աղմուկով ներս են մտնում):

ԲՈԼՈՐԸ.— Ո՛ւր է բժիշկը, հար է նա, թող դուրս դա, մենք նրա
հետ գործ ունենք... նա մեզ խաբեց, նա մեզ գործից
զրկեց...

(Աղմուկ):

ԳԻԳՈԼԻ.— Վահ, թնչ եք բղավում, թնչ եք դռները կոտրատում,
ղաչաղներ հո չեք: Բժիշկի հիգ գործ ունեք, գնացեք նրա
տունը, ինձ մոտ մըր եք դալի:

ՍԻՄՈՆ.— Գնացինք, տանը չէր: Լնտեղ մեզ ասացին, որ բժիշկն
ինքն ուղղում է մեզ տեսներ:

ԲՈԼՈՐԸ.— Մեզ տեսնելու համար նա ուրիշ տեղ չէր գնա:

ՍԻՄՈՆ.— Դեռիդ Բաղդանիչի դուռը բոլորովին մեզ թույլ չեն
տալիս գնալու: Ապա թնչպե՞ս անենք մենք, հիմ տեսնենք,
հիմ հետ խոսենք...

ԲՈԼՈՐԸ.— Մեզ բժիշկն է հարկավոր, նրան տվեք մեզ: Մենք
նրա հետ գործ ունենք: Նա մեզ խաբեց, նա մեզ գործից
զրկեց... (Աղմուկ):

ԳԻԳՈԼԻ.— Գիժ ին էս մուսուրիկները: Ի՞ժում թնչ իք բղավում:
Բղավել չըլնի, թե չէ, հետո՞ր կու բղավեմ, որ ձենս Հաշ-
տարխան կգնա... Ձիդ ասում եմ, թե խելք ունիք, մուսուր
կացեք, փասափուտաներդ քաշեք, թե չէ էս նմուտիս պա-
րաղավոյ կու կանչիմ, բռնիլ կուտամ: Զաբաստով չչիկ, բռն-
տով չչիկ... Հարամ զաղեք... ինձմեն դուք վախեցեք հա՛...

ԲՈԼՈՐԸ.— Մենք ոչ ոքից չենք վախենում...

ԳԻԳՈԼԻ.— Մաթրախի շրիշրփոցը լսեք, կու վախենաք...

ՇԱՔՐՈՒ.—Ձեռք տալից ա դուրս գալիս: Դու, որ կերել
կշտացել ես, մեզ էլ հարցրու, է՛... c

ԲՈՂՈՐԸ.—Երկու օր է՝ մենք բան չենք կերել...

ԴԻԳՈՂԻ.—Փռնումը քիչ հաց կա, դնացեք, կերեք, ձեզ հիվ է
դադադա անում:

ԲՈՂՈՐԸ.—Փռնի տեղը մենք էլ դիտենք, փող որ չունենք...

ԴԻԳՈՂԻ.—Վուր աշխատեք, կունենաք:

ՍԻՄՈՆ.—Մենք աշխատում էինք, ինչի՞ բժշկի պես մարդիկ
եկան, խանդարեցին ու մեզ էս օրը պեցրին:

ԱՐՇԱԿ.—Սուտ ես ասում, սրիկն, խառնակիչ... ձեզ էս օրը
պցողը նա չէր... Եվ բավական չէ, որ դու բանվորության
միտքն ես պղտորում, այլև ուրիշի դժբախտության պատ-
ճառ էլ ես ուզում դառնալ... Ես քու կյանքիդ վերջ կտամ...
մատնիչ, Հուզմ... (Ուզում է հարձակվել, Ի բանվորը նրան
պահում է):

Աստ, ինչո՞ւ համար ես սրանց հավաքել, ինչո՞ւ հա-
մար ես սրանց զրդուում բժշկի դեմ, նա քեզ ի՞նչ է արել...

ԲՈՂՈՐԸ.—Ի՞նչ եք սրան լսում, դնանք, դնանք... (Գնում են):

ԴԱՐՇԵԴԻՆ.—Ամբոխը հրահրում են բժշկի դեմ: Գնանք, նրան
դտնենք և դուռը պահենք:

(Երկուսով դուրս են գնում: Լուցկի վաճառող փոքրիկ տղան
կանչելով ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 11

Գիգուի, ձուտիկ և քաղաքապահ

ՃՈՒՏԻԿ.—Պապիրոս, սպիչկի, վաքսի, միլա, պաչտավոյ բումա-
դի, կոնվերտի:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.—Ո՞ւր ես գնում, սպասիր: Այս թուղթիկները դու
էիր փողոցում տարածում:

ՃՈՒՏԻԿ.—Ի՞նչ թուղթիկ. դա ռասպրադաժի հայտարարություն
ա. մի մարդ երկու մանեթ փող տվեց, ասեց, էս ռասպրա-
դաժի հայտարարությունը տարածիր, ես էլ տարածում եմ:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՀ.—Գնանք, այդ մարդուն ինձ ցույց տուր:

ՃՈՒՏԻԿ.—Նրա հասցեն էդտեղ գրված ա... պապիրոս... սպիչկի,

վաքսի, պաշտաւոյ բուժագիշ, կոնվերտի... (Ուզում է դուրս գնալ, քաղաքապահը նրան բռնում է):

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ.— Սպասի, սրիկն, այստեղ ես նրա հասցեն չեմ գտնում:

ՃՈՒՏԻԿ.— Էտ ռրտեղ ես ման գալիս, այ, էս ներքեի մասում կլինի գրած:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ.— Ա՛ռ, կարդա, տեսնեմ՝ ռրտեղ է գրված:

ՃՈՒՏԻԿ.— Ես անգրագետ եմ, դու կարդա:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ.— (Կարդում է): «Գաղտնի տպարան»:

ՃՈՒՏԻԿ.— Բա ասում ես՝ չի գրած. վաղտնի տպարանը, ուրիմ, ռասպրադածի ա ենթարկում, նշանակում ա, որ էս մարդն էլ էնտեղ կլինի:

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ.— Ձգիտեմ՝ լինքդ ես հիմար, թե ինձ ես հիմարի տեղ դրել (ապտակում է):

ՃՈՒՏԻԿ.— Վայ մե, դեղի ջան, վայ մե, դեղի ջան...

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ.— Գնանք քաղաքամաս, քեզ դեղի ջան այնտեղ ցույց կտանք:

(Մեծելով նրան դուրս է տանում):

ԳԻԳՈՂԻ.— Արտո ջան, հենց ապրիս, էստի մուղայի՞ք կաց, ես գնում իմ. տնից ինձ կանչիլ ին:

(Գիգոլին դուրս է գնում. իսկ I, II բանվորները խոսելով ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 12

Նույնը, Գարեգին և Արշակ

ԱՐՇԱԿ.— Տպարանից հենց էս բոպիս եմ գալիս: Ճարական մանիֆեստը տպագրված է և մի քանի բոպից կհրապարակվի:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ուրեմն հարկավոր է շտապել:

ԱՐՇԱԿ.— Ես կարծում էի՝ մեր տղաներից այստեղ կլինեն: Նրանց հարկավոր է նախապատրաստել: Ուրիշ գործարանի բանվորներ արդեն տեղյակ են: Մանիֆեստը հրապարակվեց թե չէ, կազմակերպված դուրս ենք գալու փողոց:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Իսկ կազմակերպութունը, ընդհանրապես, մանիֆեստի մասին ինչ կարծիք ունի:

ԱՐՇԱԿ.— Բացասական: Բայց այնուամենայնիվ կազմա-

կերպուցիւմ իր իր հրահանգոված է որպէս ագիտացիայի նյութ օգտագործել:

(Խոսելով դուրս եմ գնում):

ԱՐՏՈ — Ի՞նչի եկան, ի՞նչի գնացին: (Լրագրավաճառ փոքրահասակ տղաները փողոցում բարձրաձայն հայտարարում են):

ՁԱՅՆԵՐ. — Հեռագիր... Հեռագիր... հետաքրքիր լուր... կառավարական մանիֆեստ... Խոսքի ու ժողովի ազատութիւնը...

(Գեորգ Բաղդասիրը շփոթված ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 13

Նույնը, Գեորգ և հետո Ստեփան

ԳԵՎՈՐԳ. — Ինձ մի բաժակ ջուր տվեք... (Ջուրը բերում են, տալիս. խմում է և մտախոն կանգնում ու նայում):

ԱՐՏՈ. — Ի՞նչ է պատահել, Գեորգ Բաղդասիր:

ԳԵՎՈՐԳ. — Պատահել է այն, ինչ պետի պատահեր...

(Գրքից ուռուանքի և կեցցենքի աղաղակ: Նրա ծառայողները նվագում է «Ինտերմացիոնալ»):

ՁԱՅՆԵՐ. — Կորչի միապետութեան բռնակալ ռեժիմը...

— Կորչի Նիկոլայ միահեծան ցարը...

— Կորչի զործադրատեղերի և կալվածատեղերի իշխանութիւնը:

— Կեցցե ուղղութեան... Ուռու, ուռու...

ԳԵՎՈՐԳ. — Սրբկաներ... ձեր տեղը բանտն է կամ հավիտենական արքայություն... (Ստեփանը, կարմիր ժապավենով կուրծքը զարդարած, ներս է գալիս):

ՍՏԵՓԱՆ. — Գեորգ Բաղդասիր, դուք այստեղ եք: Իսկ ես մի ամբողջ ժամ է ձեզ փնտրում եմ:

ԳԵՎՈՐԳ. — Այդ ինչ ես կպցրեմ կըծքիդ, դեմ ձգիր, տանիլ չեմ կարող:

(Ստեփանը կարմիր ժապավենը դնում է ձգում):

ՍՏԵՓԱՆ. — Գեորգ Բաղդասիր, նահանգապետի մոտ խորհրդակցութեան հը հրավիրված, հարկավոր է շտապել...

ԳԵՎՈՐԳ. — Իսկ թր ժամին է նշանակված այդ խորհրդակցութիւնը: (Ստեփանն իր ժամացույցին է նայում):

ՍՏԵՓԱՆ. — Դեմ ժամանակ կա, կհասնենք:

ԱՐՏՈ.— Էս ինչ բան ա, մարդ չի հասկանում:

(Մանիֆեստացիային մասնակցող ամբոխը կարմիր դրոշակները բռնած, «Մարսելյոզ» երգելով լուսամուտի առջևից անցնում են: Դրիգորը Աբրահամի հետ խոսելով գալիս է: Նրանց կուրծքը զարդարված է ժապավեններով:)

Տ Ե Ս Ի Լ 14

ՍԻՄՈՆ.— Ամբողջ քաղաքն այդ մասին է խոսում:

ՎԱՀԱՆ.— Որ ինչ:

ՇԱՔՐՈ.— Այն, որ Գեորգ Բաղդասիրի սպանությունը դուք եք կազմակերպել:

ՎԱՀԱՆ.— Ես ոչինչ չեմ հասկանում:

ՍԻՄՈՆ.— Շատ լավ էլ հասկանում եք, իդուր տեղը դուք ձեռնահասակացողի տեղ միք դնիք...

ՎԱՀԱՆ.— Պարզ խոսեք, խնդիրն ինչպիսին է... Գեորգ Բաղդասիրի սպանության մասին ես բոլորովին տեղեկություն չունեմ:

ՇԱՔՐՈ.— Իսկ տեղեկություն ունե՞ք, թե մենք ինչ վիճակի մեջ ենք... Մենք հաց ենք ուզում, մենք ապրիլ ենք ուզում...

ՎԱՀԱՆ.— Դուք ապրիլ եք ուզում, դուք գոյություն կռիվ եք մղում, բայց մեր է, ինչպես չի լսվում անարդարության դեմ բողոքող ձեր հուժկու ձայնը, ինչու չեմ տեսնում դա՞րեւով կաշկանդված կապանքները ձեր ջլուտ բազուկներով ջախջախվելու...

ՍԻՄՈՆ.— Ձենք ուզում լսել, մենք քարոզների շատ լսեցինք, էդ մեծ հույսերը խոստացող քարոզները դուք ձեռք համար պահեցեք... մենք անդործ թափառում ենք, մենք տանջվում ենք, մենք տառապում ենք...

ՎԱՀԱՆ.— Միթե ես չեմ տեսնում ձեր տանջանքը, ձեր տառապանքը... Դեհ, կյանքս կտայի, եթե կարողանայի ձեր վիճակի դառնությունը դեթ մազաչավ թեթևացնել:

ՍԻՄՈՆ.— Ձենք ուզում լսել...

ՎԱՀԱՆ.— Ինչպես ձեր գիտակցությունն այդ աստիճան միազրնված, խեղաթյուրված պիտի լինի, որ դուք ձեր բարեկամ

ու թշնամին զանազանել չկարողանաք... և դուք այսօր
փոխանակ ձեզ տանջող ու ստրկացնող օրենքների դեմ
կռվելու, ձեր հարվածը դուք ձեզ եք դարձնում...

ՍԻՄՈՆ.— Ձեք ուղում լսել...

ՎԱՀՍՆ.— Լսեցեք ինձ, ընկերներ...

ՍԻՄՈՆ.— Լռիր, դու մեր ընկերը չես, դու մեր թշնամին ես:

ՎԱՀՍՆ.— Սուտ ես ասում, թշվառական, ես ձեր թշնամին չեմ...

ձեր թշնամուն դուք ուրիշ տեղ փնտրեք...

ՍԻՄՈՆ.— Մենք նրան փնտրել և գտել ենք... մահ նրան...

(Դաշույնը ձեռին հարձակվում է: Գրիգորը, Գարեգինը, Ար-
շակը, Աբրահամը և Սիրանուշը ներս են գալիս, նրանց կուրծ-
քը զարդարված է կարմիր ժապավեններով):

Տ Ե Ս Ի Լ 15

Նույնը, Գրիգոր, Արշակ, Գարեգին, Աբրահամ և Սիրանուշ:

ԳՐԻԳՈՐ.— Թողեք, տեսե՞մ՝ այդ ումն է մահ սպառնում: (Բոլորը
քաշվում են մի կողմ, իսկ Սիմոնը դաշույնը ձեռին կանգնած
լուռ նայում է):

Կույրեր, ինչո՞ւ եք ուղում հանգցնել այն ջահը, որը մեզ,
միայն մեզ է լուսավորում:

ՇԱՔՐՈ.— Եթե նա ձեզ լուսավորում ա, թող ուրիշի կյանքը
չխալարացնի...

ՍԻՄՈՆ.— Ինչո՞ւ համար է Գևորգ Բաղդանիչին սպանել: Մենք
նրանից վրեժ ենք լուծում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Վրեժ, բայց ոչ անմեղներից... Գևորգ Բաղդանիչի
կյանքի դեմ մահափորձ կատարողը ես եմ, լուծեցեք ինձ-
նից ձեր վրեժը... (Բոլորը զարմանքով նայում են): Այո, ես
ուղում էի նրան սպանել... բայց չսպանեցի...

ՎԱՀՍՆ.— Ի՞նչ չուղեցիր զաղափարը թունավորել անմիտ ոճրա-
գործու՞թյամբ...

(Չղջման իրարանցում: Սիմոնը դաշույնը ձեռքից շարտում է
դեն և զուխը խոնարհում: Ներս են գալիս երեք խուլի-
զաններ):

Նույնք և երեք խոսիկաճաններ

I *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Էյ, խաղերն, մեզ օղի տվեք... աղատություն է... մենք խմել ենք ուզում... (նստում են սեղանի շուրջը: Արտոն օղի է տանում, տալիս նրանց: Իսկ Վահանը բանվորների հետ լուռ խոսում է):

II *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Կարմիրներ են...

III *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Նորհրդակցում են...

I *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Ջրանդարեմ նրանց խորհրդակցությունը: (Փեշի տակից կացիներ ցույց է տալիս):

II *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Սպասիր, դեռ ժամանակը չէ: Ժամանակը կգա, կանենք... իսկ մինչ այդ հարկավոր է խմել... Թաղավոր կայսրը ժողովրդին աղատություն է տվել խմելու համար...

ՎԱՀԱՆ. — Այդ մասին դուք անհոգ կացեք. միտինդում ղերվող բանն ղեկեղացիան իր խոսքի մեջ հայտարարեց, որ սակավոր վաշտը և հրաձիգ զույգը մեզ հետ են:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ. — Նշանակում է, որևէ միջնադեպ պատահելու դեպքում նրանք ժողովրդի կողմը կանցնեն:

ՎԱՀԱՆ. — Անշուշտ...

ԱՐՇԱԿ. — Սև հարյուրակներ են, հարկավոր է հեռանալ, ընկեր Վահան: (Վահանի ականջին շնչում է և նրանք ուզում են դուրս գնալ: Դրսից սուլիչի և «Բոժե ցարյա խրանի» երգի ձայն):

II *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Սկսվեց...

I *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Մենք էլ սկսենք... Սպասեցեք, թեք եք գնում:

ՎԱՀԱՆ. — Ի՞նչ եք ուզում:

II *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Ուզում ենք ձեզ կարմրացնել...

III *ԽՈՒԼԻԳԱՆ.*— Շուն, շահ որդիք... (կացիներով հարձակվում են նրանց վրա: Գրիգորը ատրճանակով կրակում է: Խոսիկաճաններից մեկը անշնչացած ընկնում է, իսկ մյուսները դուրս են փախչում):

ԳՐԻԳՈՐ. — Խփելն այդպես չի հարկավոր, այսպես է հարկավոր:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ. — Այ ինչի մասին էի կասկածում:

ՇԱՔՐՈ. — Էս էլ քեզ աղատություն:

ՎԱՀԱՆ.—Մանիֆեստով շնորհիված ազատությունը այլ կերպ լինել չէր կարող... բայց հարկավոր է այստեղից շուտ հեռանալ:

ՍԻՐԱՆՈՒՇ.—Այո, հարկավոր է հեռանալ, այստեղ մնալը վտանգավոր է: (Ուզում են դուրս գնալ, դրսից հրացանաձգություն: Ոստիկանությունը ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 17

Նույնք, I և II խուլիգաններ, ոստիկանություն և քաղաքապահ:

I խՈՒԼԻԳԱՆ.—Նրանք էստեղ են...

ՈՍՏԻԿԱՆ.—Դժւք եք մարդասպանել: Սրիկաներ: Թագավոր կայսրը ձեզ ազատություն է շնորհել, իսկ դուք ապստամբվում և ռևոլուցիա եք ուղղում առաջ բերել...

ԳՐԻԳՈՐ.—Թագավոր կայսրի շնորհիվ ազատությունը մեզ պետք չէ, մեր ազատությունը մենք ինքներս ձեռք կբերենք:

ՈՍՏԻԿԱՆ.—Լռի՛ր, սրիկա, դու դեռ համարձակվում ես խոսել: (Սուրբ քաշում, ուզում է խփել, Գրիգորը ատրճառակով կրակում է: Ոստիկանը անշնչացած վայր է ընկնում: Գրիգորը ատրճառակը ձեռին դուրս է վազում: Քաղաքապահը և մյուսները վազում են նրա ետևից...)

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Վ Ե Ր Զ

ՆԱԽՐՅԱԿԻՆ

Պէես 4 գործ. 7 պատկերով

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Բաղալ ամի	{	Հքալոր գյուղացիներ
Առաքել		
Մուկուշ		
Խեչան		
Ջաֆար		— Բաղալ ամու տղան, Բաքվի բանվոր
Եղիս		— Բաղալ ամու տղան, գյուղում աշխատող դարբին
Մինաս		— Ջաքարի հորեղբոր որդին
Գյուլիգար		— Բաղալ ամու աղջիկը
Մարիամ բաշի		— Բաղալ ամու կինը
Վարդի բաշի		— Առաքելի կինը
Եգոր		— Գյուղի խանութպան
Հեղինե		— Եգորի կինը
Մանիսակ		— Նրանց աղջիկը
Ղազար	{	Եղիշի հետ աշխատող դարբիներ
Սհակ		
Հասան		— Հքալոր թուրք գյուղացի
Ավո ամի		— Գյուղի հովիվ
Հանգապան		
Գալուստ աղա		— Գյուղի ունևոր
Համբարձում		— Նրա գործավարը
Խմբապետ		
Քյոխվա		
Տիրացու		
Գ Գ Ի Ի		
Գյուղացիներ, մաուզերիսներ, հանդվորներին հաց չանող աղջիկներ		

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ը Ռ Ը Ջ Ի Ն

Բեմը ներկայացնում է Եգորի տան բակը: Գարնան լուսնկա գիշեր է: Մանիշակն ու Գյուլիգարը ցանկապատի մոտ կանգնած խոսում են:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Մանիշակ և Գյուլիգար

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Մեր Ջաքարից նամակ ենք ստացել:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Ի՞նչ է գրում:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Դրում է, որ էս էկող ամսին Մինասի հետ գալիս ենք ամառվա ամիսները գյուղում անցկացնելու:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Ջաքարը Եղիշից փոքր եղբայրդ է, իսկ Մինասն Ռի է, ես նրան չեմ ճանաչում:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Մինասն իմ հրոխպոր տղան է, քաղաքում բանվորութուն է անում, բայց վաղուց է գյուղից դուրս եկել: Աղջիկ դու էսօր մի տեսակ ախուր ես երևում, ի՞նչ է պատահել:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Տխուր եմ... Լսիր, Եղիշն ինչ՞իւ էս քանի օր է չի երևում, աստ նրան, որ անպատճառ անցնի ինձ մոտ, մի շատ կարևոր գործի մասին ես ուզում եմ նրա հետ խոսել:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Կասեմ, իսկ դու ինչ՞իւ մեզ մոտ չես գալիս, ի՞նչ է պատահել: Առաջներում շուտ-շուտ գալիս էիր, իսկ հիմա ոտդ մեր տնից բոլորովին կտրել ես: Էլ չես երևում: Ժիշան աստ, մեր Եղիշից հո խռով չեմ:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Խռովել չեմ, բայց...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Բայց ի՞նչ, ասա, ի՞նչ է պատահել:
 ՄԱՆԻՇԱԿ.—Ոչինչ չի պատահել... (Յանկապատի վրա հենված՝
 լաց է լինում):
 ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ոչինչ չեմ հասկանում: Ձերոնք եկան, ես գնացի:
 (Գյուլիզարը գնում է, իսկ Եգորն ու Հեղինեն խոսելով ներս
 են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Մանիշակ, Եգոր և Հեղինե

ԵԳՈՐ.— Էլ մի երկարացրու, մեյդանում իշի պոչ չեն կարում:
 Իմացի՛ր՝ որտեղ ի՞նչ կարելի է խոսել:

ՀԵՂԻՆԵ.— Դու գուր ես նրանից ամեն ինչ ծածկում: Պարզ ու
 աշկարա ասա, թող նա էլ իմանա:

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Սրանից հետո ձեր ասելը բոլորովին ավելորդ է: Ես
 արդեն ամեն ինչ գիտեմ:

ԵԳՈՐ.— Ավելի լավ: Ուրեմն գնա, օրինավոր հագնվիր, պատրաստ-
 վիր, որ հիմա որտեղ որ է՝ Գալուստ աղան իր մարդկան-
 ցով կգա:

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Եթե ինձ համար են գալիս, թող իզուր տեղը նե-
 ղություն չկրեն:

ԵԳՈՐ.— Ինչ համար նշան են բերում:

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Ես նշանվելու բոլորովին մտադրություն չունեմ:

ԵԳՈՐ.— Դրանք ավելորդ խոսքեր են: Ա՛յ կնիկ, դու ինչի՞ հա-
 մար ես կանգնել: Գնա, պատրաստություն տես, էն մար-
 դիկ հիմա կգան: Հարկավոր է նրանց պատվով ընդունել:

ՀԵՂԻՆԵ.— Դու ըսկի մտածում ես, թե ի՞նչ ես ասում:

ԵԳՈՐ.— Դե էլ նորից մի սկսի գլխիս գայլի ավետարան կար-
 դալ: Ամեն ինչ մտածված և վերջացած է: Գնացե՛ք, մար-
 դավարի հագնվե՛ք, նրանց մոտ ամոթով չմնանք:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ա՛յ մարդ, ախր սա բան մի, որ դու ես անում:

ԵԳՈՐ.— Կարճ: Ի՞նչ ես ուզում ասել:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ես ուզում եմ ասել, որ եթե աղջկադ ուզում ես մարդու
 տալ, մի բերան նրան հարցրո՛ւ, նրա կամքն իմացի՛ր և տես՝
 ինքը մե՞նք ա ուզում գնալ:

ԵԳՈՐ.— Առանց հարցնելու էլ ես արդեն իմանում եմ, թե նա
 մե՞նք է ուզում գնալ:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ուրեմն նշանակում է, որ ումը ինքն ուզում է, նրան

էլ պետք է տալ: Իմ կարծիքով Բաղալենց Նղիշը ավելի հարմար փեսացու է, քան Գալուստ աղան:

ՆԳՈՐ.—Ա՛յ կնիկ, դու դժվել ես, ինչ է: Աշխարհիս երեսին մարդը կտրվել է, որ գնանք, էն քոսոտ դարբնի հետ բարեկամություն անենք: Նրա կեղտոտ շորերի՞ն եմ կարոտել, թե նրա սև ու մրոտ ձեռքերին: (Մանիշակը երեսը դարձնում է ու լաց է լինում):

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛յ մարդ, ինչի՞ ես հակառակվում: Կեղտոտ շորերը, սև ու մրոտ ձեռքերը մարդու սրտի հետ ի՞նչ կապ ունեն: Եթե նրանք իրար սիրել, իրար հավանել են, էլ սրանից հետո հակառակվելն ի՞նչ միտք ունի:

ՆԳՈՐ.—Հետո:

ՀԵՂԻՆԵ.—Հետո է՛ն, որ մենք ուրիշ երեխա չունենք, Մանիշակը մեր միևնույնն է, նշանակում է, որ մենք ուղենք-չուղենք՝ նրա կամքովը պիտի գնանք, մանավանդ, որ Նղիշը երիտասարդ, խելքով, նամուսով, աբուռով տղա է...

ՆԳՈՐ.—Բավական է: Վերջ տուր: Խելքդ հավաքի՛ր գլուխդ և մտածի՛ր, թե ինչ ես խոսում: Գալուստ աղին ման պատվավոր մարդուն թողած, գնամ, Բաղալենց Նղիշի հետ բարեկամություն անեմ: Տեսնող-լսողն ինձ ի՞նչ կասի: Ախր ո՞վ է Բաղալենց Նղիշը, մի մարդ, որ ծնված օրից աչք է բաց արել, չաքուջ-չնդանից ավելի ուրիշ բան չի տեսել... Մի մարդ, որ տարին տասներկու ամիս աղքատությունից ու չքավորությունից դուրս՝ լավ օր ու կյանք չի ապրել: Էդ տեսակ մարդուն ես աղջիկ տամ, որ նա առավոտվանից մինչև իրիկուն աչքը ճամփին մնա, թե ի՞նչ մարդը դարբնոցում ամբողջ օրը փուքսի ու կրակի առաջ արյուն-քրտինք պիտի թափի ու հաղար ու մի նեղություններով ու չարչարանքներով մի քանի կռակի փող աշխատի ու բերի, դրանով տուն պահի, կնիկ պահի, երեխա մեծացնի... Կէ՛, Կէ՛, էդ տեսակ հիմարություն ես չեմ անի:

ՀԵՂԻՆԵ.—Հիմարություն չի:

ՆԳՈՐ.—Բավական է, էլ մի շարունակի, էդ խնդրի շուրջը ես այլևս ոչինչ չեմ ուղում լսել: Վճռված, վերջացած է: (Մանիշակը բարձրաձայն լաց է լինում): Հազար տարի էլ որ լաց լինես, միևնույն է, լաց ու կոծով իմ որոշումը դու

չես փոխելու: Զավակները ծնողաց կամքին հակառակելու
իրավունք չունեն: (Գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Հեղինե և Մանիշակ

ՀԵՂԻՆԵ.— Անիծվի խառնաթիւ... դու կարծում ես, թե դրանով
երեսիս բախտավորացնում ես...

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Ա մեր, դուք էս լինչ կրակի մեջ եք ինձ գցում...
Գնդակով խփելիք և միանգամից ինձ սպանելիք՝ ավելի
լավ չէր... Գալուստ աղան հասակավոր մարդ է, նրա մի
ոտն արգեն գերեզմանումն է, դուք լինչ եք մատնում, որ
ինձ տալիս եք նրան... նրա հետ ես լինչպես կարող եմ
ապրել... նրան ես լինչ սրտով կարող եմ սիրել... նրա ձեռ-
քին իմ սիրտը կսեանա, իմ օրն ու կյանքը կխավարի...
(Լաց է լինում):

ՀԵՂԻՆԵ.— Սեւ ըլեր էն օրը, որ նա հանդիպեց, ես լինչ անեմ,
լինչ հողը տամ գլխիս...

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Ինչ ուզում եք՝ արեք, նրան չեմ գնա... թուկ կդցեմ
վիզս, կխեղզվեմ, նրա տունը ես ոտ չեմ դնի... կքարձրա-
նամ, քարափներից կընկնեմ տակը, ինձ կսպանեմ, Գա-
լուստ աղի նման կյանքն անցած հասակավոր մարդու
հետ ես մի օր չեմ ապրի... (Լաց է լինում):

ՀԵՂԻՆԵ.— Ինձ որ ասում ես, ես լինչ անեմ... լինչ հողը տամ գըլ-
խիս...

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Եթե դուք ինձնից ձանձրացել և մի կտոր ցամաք
հացն անգամ խնայում եք ինձ տալ, ես իմ կամքով էս
տնից կհեռանամ... կգնամ, կնկնեմ փողոցները և հավիտ-
յան կկորչեմ... (Լաց է լինում):

ՀԵՂԻՆԵ.— Իմ խեղճ երեսա... դու քո հորը չես ճանաչում: Տասը
տարի էլ որ նստես, լաց ըլես, աղի արցունքներ թափես,
միևնույն է, նրա քարացած սրտում գուլթ չես շարժի:
Հանգստացիր, քանի նրանք դեռ չեն եկել, դնամ, հորդ հետ
նորից խոսեմ, գուցե կարողանամ նրան մի կերպ համո-
զել... (Գնում է ներս, իսկ Եղիշը փողոցի կողմից գալիս է):

Մանիշակ և Եղիշ

ԵՂԻՇ.—Մանիշակ, այս ի՞նչ եմ լսում... ուրեմն դու քո համա-
ձայնությունը տվել ես... ո՛չ, դու այդ չէիր անի, ենթա-
դրությունս սխալ է... դու լաց ես լինում, այդ նշանակում
է, որ ծնողներդ քու կամքի հակառակ դործ են բռնում...
հիմա ես արդեն ամեն ինչ հասկանում եմ... այդ մասին
դու կարող ես այլևս ոչինչ չասել...

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Ամբողջ օրը ես լաց եմ եղել... ես շարունակ քու
մասին էի մտածում, ես ուզում էի քեզ տեսնել, քեզ հետ
առանձին խոսել... լավ է, որ եկար, բայց այստեղ ես դժ-
վարանում եմ... հայրս տանն է. նա առանց այն էլ քեզ
վրա բարկացած է: Հանկարծ գա, մեզ միմյանց հետ խո-
սելիս տեսնի, ավելի կբարվանա:

ԵՂԻՇ.—Բարկանում է՝ թող բարկանա, միևնույն է, նա քեզ
ոչինչ չի կարող անել: Ես քեզ ամեն կերպ կպաշտպանեմ:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Խնդիրն ինձ պաշտպանելը չի... աստված իմ. նա
գալիս է, գնա, հեռացիր...

ԵՂԻՇ.—Կգնամ, կհեռանամ, բայց քեզ հետ ուզում էի խոսել:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Այսօր դու ինձ հետ ոչինչ մի խոսիր... Եղիշ ջան,
խնդրում, աղաչում եմ, գնա, հեռացիր, քանի հայրս չի
եկել... (Եզորը և Հեղինեն խոսելով գալիս են):

Նույնք, Եզոր և Հեղինեն

ԵԳՈՐ.—Այս ի՞նչ է նշանակում... դու ինչո՞ւ համար ես եկել.
քեզ հիվ հրավիրեց. դու ի՞նչ դործ ունես այստեղ:

ԵՂԻՇ.—Կարևոր գործով եմ եկել. գործս վերջացնելուց հետո
անմիջապես կհեռանամ, անհոգ կաց:

ԵԳՈՐ.—Հենց այս րոպեյիս հեռացիր. քո այստեղ մնալը միան-
գամայն ավելորդ է: Փուչ կենդանի, ես քո միտքը հասկա-
նում եմ: «Կարևոր գործը» իզուր տեղը պատճառ մի բռնի
ու դա այստեղ սիրաբանությամբ զբաղվի:

ԵՂԻՇ.—Ես սիրաբանությամբ դբադվելու համար չեմ եկել: Միայն ձեզ ուղում եմ հայտնել, որ ես ու Մանիշակը վաղուց միմյանց խոսք ենք տվել և անկեղծ սիրով միմյանց սիրում ենք...

ԵԳՈՐ.—Ձայնդ կտրիր, մյուս անգամ դու չհամարձակվես իմ ներկայությամբ էդ տեսակ խոսքեր ասելու: Լակոտ...

ԵՂԻՇ.—Ինչի՞ համար եք դուր տեղն ինձ վիրավորում:

ԵԳՈՐ.—Շատ մի խոսա, հեռացիր, գնա կորիւր իմ սնից, չհամարձակվես մյուս անգամ իմ տունը ոտք դնել:

ԵՂԻՇ.—Ես վատ նպատակով չեմ եկել քո տունը:

ԵԳՈՐ.—Ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում քո այստեղ գալու նպատակը: (Գալուստ աղան երկսեռ հյուրերի հետ, սագանդարի նվագակցությամբ երգելով ու պարելով՝ փողոցի կողմից գալիս են: Գալուստ աղի ձեռքին՝ մի մեծ ծաղկեփունջ, իսկ ծառաների ձեռքին՝ սկուտեղների մեջ զանազան նվերներ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

Նույնք, Գալուստ աղա, հյուրեր, ծառաներ և սագանդար

ՀՅՈՒՐՆԵՐ.—Բարի հաջողում, Զիլավխանենց Ե՛գոր:

ԵԳՈՐ.—Բարի գալուստ մեր թանկագին հյուրերին, համեցեք, համեցեք...

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ես կարծում եմ, որ ձեր հարգելի և պատվելի ընտանիքը անհամբեր սրտով մեզ սպասելիս կլինենք... Գալուստ աղան ճշտապահ և օրինակելի մարդ է: Կարծեմ ճիշտ նշանակված ժամանակին եմ եկել... չեմ ուշացել...

ԵԳՈՐ.—Իսկապես ժամանակին եք եկել, Գալուստ աղա: Ուշանալու մասին ոչ մի խոսք:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—(Ծառաներին) Դուք ինչի՞ համար եք կանգնել, էդ նվերները հանձնեցեք...

(Ծառաները սկուտեղներով բերած նվերները տանում են Հեղինեի և Մանիշակի մոտ: Մանիշակը երեսը դարձնում է և քաշվում մի կողմ, իսկ Եղիշը Գալուստ աղին ատելությամբ նայում է):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ե Ր Կ Ր Ո Ր Փ

Բեմը ներկայացնում է Բագալենց եղիշի տան բակը, ցանկապատով շրշապատված: Դեպի աջ եղիշի բնակարանն է՝ մեկ գոնով և երկու՝ կողմից փոքրիկ լուսամուտներով: Դեպի ձախ եղիշի դարբնոցն է իր բոլոր պարագաներով՝ փուքս, զնդան և այլն, իսկ դեպի խորքը, ցանկապատի մյուս կողմում գյուղի հրապարակն է:

Ամառվա երեկո է:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Եղիշ, Սհակ, Ղազար, հետո Մարիամ

Եղիշը, Սհակը և Ղազարը գործի շորերով կաշվե գոգնոցներն առաչներովը կապած, բևերը կշառած դարբնոցում աշխատում են, Սհակը փուքս է փշում, իսկ Եղիշն ու Ղազարը երկաթ են ձեծում. եկեղեցու զանգերը տալիս են. Մարիամը չարսավը ձեռին դուրս է գալիս բակը և ձեռքերը բարձրացրած աղոթում:

ՂԱԶԱՐ.—(Երգում է):

*Ո՛վ չի տեսել «աղատ երկիր»,
Թող զա Հայաստան,
Մավզերխտին աղատ մեյդան,
Իսկ մեզ՝ կախազան:
Խատիսովը աշխարհ չափում,
մեր հոգն է ծախում.
Միամխտների աչքը կապում,
միթամ ապատում:*

Աղատության ձեն է գալիս
 Սովետի հողից,
 Ընկեր Լենին ձեն է տալիս
 Ռսի լեն չոլից.
 — Ոտքի ելեք բանվոր, գեղան,
 քշեք դաշնակին.
 Ու ձեն տվեք եղբայրական
 Կարմիր Բանակին»:

ՍՍՀԱԿ.—Դու երգում ես, իսկ Մարիամ բաջին [կանգնել, ազոթում ա:

ՂԱԶԱՐ.—Էդ տերտերներն ու վարդապետներն իրենց ստեղծած հեքիաթներով էս մեր միամիտ խալխին որ չխաբեն, ով ա իմանում թե իրանք սոված մեռնեն...

ՄԱՐԻԱՄ.—Ա, տղա, դե բոլ ա, ինչ ես կպել էդ խեղճ տերտերների յախիցն ու պոկ չես գալի:

ՂԱԶԱՐ.—Այ նրանց խեղճ վիզը կոտրվի, որ ձեզ պես միամիտ ժողովրդին չխաբեն, ձեզնից խլած խաչհամբուրներով իրանց փորը չտոգացնեն... Մարիամ բաջի, ես քեզ դրուստ եմ ասում, եթե էս մեր խալիսը խելք բանացնի ու մի շաբաթ ժամ չգնա, թե էդ սրբասեր տերտերներն ու վարդապետներն իրանց փարաջաները դեն չշարտեն ու դնան իրանց համար չարչի-խուրդասի դուքան բաց անեն, բա ես շուն դառնամ ու շան պես հաչամ...

ՄԱՐԻԱՄ.—Ուրեմն քու ասելով եկեղեցին չարչի խուրդասի դուքան ա... Մեզմ ասու, մեզմ ասու...

ՂԱԶԱՐ.—Չարչի-խուրդասու դուքանից էլ բեթար տեղ ա:

ՄԱՐԻԱՄ.—Մեկն ինձ հարցնող ըլի, քեզ մոտ ընչի եմ կանգնել, քեզնից լավ բան հո չեմ լսելու. մերդ սուտ չի ասում, որ դու հերետիկոս ես դառել, աստված չես ճանաչում...

ՂԱԶԱՐ.—Ես մեղավոր չեմ, այ Մարիամ բաջի, Նդիշն ա մեղավոր. սա ինձ խելքից հանեց:

ՄԱՐԻԱՄ.—Պակաս պտուղն էլ դա չի: Դուք երեքով էլ մեկը մյուսից բեթար դժեր եք... ձեզ հետ գլուխ դնել, խոսելը չարժի... (Գնում է):

Եղիշ, Սհակ, և Ղազար

ՂԱԶԱՐ.—Գնա, այ Մարիամ բաջի, գնա, թե չէ քեզ էլ կվարա-
կենք. մենք վարակվել ենք, պրծել... արեւ, Եղիշ, քեզ ի՞նչ
ա պատահել. ի՞նչի չես խոսում. էսօր քու պրոսթիտներդ,
կասես, բռնացել ա: Դու թհար-թհուրիցդ երևում ա, որ
քեզ ինչ-որ բան ա պատահել և դու մեզնից ծածկում ես:
ՍՀԱԿ.—Ուր որ դուրս գնայ, էկավ, սրա քեֆը ըսենց խառ-
նված էր:

ՂԱԶԱՐ.—Ախր բանն ի՞նչու՞մն ա, մեզ էլ ասա, հասկացրու, հետո
քիթ ու մոռթդ ըսենց քաշ արա: (Եղիշը լուռ է): Ա՛րա,
տնաքանդ, ջվալի ըսելս չեն պատում. քեզ բան եմ հարց-
նում, ջուղար տուր: Ի՞նչ ես նորահարսի նման լալկվել
ու պապանձվել...

ԵՂԻՇ.—Զիլավխանենց Եգորի աղջկան նշնում են...

ՂԱԶԱՐ.—Ըգենց ասա է. հմի գլխի ընկա, թե բանն ինչու՞մն ա:
Դու ինձ է՞ն ասա, հաստատ իմացել ե՞ս. բալքի հենց սուտ
ա: Բալքի աղջկա տերը դաստի ըսենց ձեն ա պցում, որ
իր աղջկա համար մուշտարի չաղացնի:

ԵՂԻՇ.—Ի՞նչ ես գլխիցդ շաշ-շաշ դուրս տալի... մասխարութենի
ժամանակ ես գտե՞լ... իմ սրտին էլ մտիկ է՞... դանակ
խփեն, արին չի դուրս գա...

ՍՀԱԿ.—Ձէ, սա լուրջ բան ա երևում...

ՂԱԶԱՐ.—Դու է՞ն ասա, հում վրա են նշնում. էդ ուզող շան
տղեն հիլ ա:

ԵՂԻՇ.—Ռստամ բեգն է. ուրիշ էլ հիլ կհամարձակվի...

ՂԱԶԱՐ.—Ա՛րա, նա իմ հորս յաշին մարդ ա, էդ տնաքանդը ի՞նչ
ա մտածում, որ է՞ն ջահել աղջկան ուզում ա. կամ թե չե
Զիլավխանենց Եգորը դրուստ որ գժվել հո չի՞, դեղում մար-
դը գլխին կտրվել ա, որ ջահել, ազապ աղջկան որբւարի
մարդու ա տալի:

ԵՂԻՇ.—Դու փող ասա, որբւարին ու պառաւը հիլ է հարցնում...
Ռստամ բեգի կարողությունը շատերի աչքն է քուացրել.
նրա կամքին հակառակվելը չէ թե մենակ Զիլավխանենց
Եգորը, մեր գեղումը մեկն էլա չի համարձակվի... մենակ

մենք ենք, որ թեկուղ արդար էլ լինենք, գլխներիս կտան
ու կլռեցնեն:

ՂԱԶԱՐ.— Ես կխոսամ, տեսնեմ՝ թի՛ւ ա ինձ լռեցնում: Հրեա գնում
եմ, Ռստամ բեգի գլխին տամ, հարսնացուն ձեռքիցը
խլեմ...

ԵՂԻՇ.— Ռստամ բեգը հարստության տեր, գյուղի պաշտոնի,
աղա մարդ է, նրա գլխին տալը էնքան էլ դու հեշտ բան
չգիտենաս:

ՂԱԶԱՐ.— Գյուղի պաշտոնի չէ, թեկուղ թագավորը ըլի, նրանից
ես չեմ վախենում... հրեա գնում եմ նրա կուշտը...

ՍՀԱԿ.— Ես էլ եմ գալի...

ՂԱԶԱՐ.— Արի... (Ղազարն ու Սհակը կաշվե գոգնոցը հանում են,
չաքտում մի կողմ):

ԵՂԻՇ.— Քառասուն հազար ձեսպեսներն էլ որ գնան, նրանց
ոչինչ անել չեն կարող: Ռստամ բեգը մեր գյուղի իշխանն
է, մեր գյուղի տերն ու տիրականը... նա ինչ որ հրամայի,
ինչ կամենա, օրենք է, պետք է կատարվի:

ՂԱԶԱՐ.— Էդպես օրենք մեր դավթարումը չի գրված:

ԵՂԻՇ.— Գրված է թե չէ, նա այդ չի հարցնում, նա հազար ինձ-
պես ու քեզպեսին հրամայելով իր կամքը կատարել կտա:

ՂԱԶԱՐ.— Ի՞նչ ես ասում, խելքի արի, էս էն ժամանակները չի,
որ Գալուստ աղան իր մատը որ կողմը բարձրացնի, մենք
կանգնենք, էշի նման դռռանք... Էդ ժամանակները թռմով,
գնաց: Լսիր, դու էս գործի մեջ բոլորովին մի՛ խառնվի,
ինչ որ արվելու ա, Սհակի հետ մենք երկուսով կանենք,
դու գործ չունես:

ԵՂԻՇ.— Ի՞նչ եք ուզում անել:

ՂԱԶԱՐ.— Ոչինչ, Գալուստ աղի հարսանիքում մենք էսօր հրա-
վիրված ենք: Գնում ենք շնորհավորենք:

ԵՂԻՇ.— Նա ձեզ թույլ չի տա, որ դուք ներս մտնեք: Ծառայող-
ներին կհրամայի, շլինքներիդ տալով ձեզ դուրս կանեն:

ՂԱԶԱՐ.— Թող մի փորձես, դու էն ժամանակ թամաշա արա, թե
նրանց գլխին ի՞նչ հարսանիք եմ կանգնացնում... Տունը
տալն ու վրա կանեմ, քարը քարի վրա չեմ թողնի: Տնա-
քանդի սիրտը կնիկ առնում, թող գնա, իր հասակին մեկը

ճարի ու նրա վրա պսակվի Շան տղի քովակը ինչ ա եկել
ուրիշի սիրածի վրա աչք դրել:

ԵՂԻՇ.— Դատարկ խոսակցութիւն է: Մանիշակը ձեռքիցս դուրս
է գնում... (Խորատուզվում է մտքերի մեջ: Երկար լռություն):

ՂԱԶԱՐ.— Տնաշեն, իգիթ տղա էս, էդպես շուտ հուսահատվելը
քեզ վայել չի. դեռ ժամանակ կա, մի բան կանենք:

ԵՂԻՇ.— Ոչինչ չենք կարող անել, ուշ է:

ՍՀԱԿ.— Ուշ չի, սիրտդ մի կտորի:

ՂԱԶԱՐ.— Սպասեցեք. լավ բան միտքս ընկավ:

ԵՂԻՇ.— Ի՞նչ:

ՍՀԱԿ.— Ասում ես՝ գնանք Զիլավխանենց Եգորին համոզենք:

ՂԱԶԱՐ.— Ձէ՛:

ՍՀԱԿ.— Ասում ես, գնանք, Գալուստ աղին խփենք, սպանենք:

ՂԱԶԱՐ.— Ոչ խփել, ոչ սպանել. ոչ դես, ոչ դեն. ես էնպես մի
բան պետք ա անեմ, որ Գալուստ աղան Զիլավխանենց
Եգորի աղջկա անունը լսելուց մի վերստ հեռու փախչի:

ԵՂԻՇ.— Ձեմ հասկանում:

ՂԱԶԱՐ.— Քու հասկանալու կարիք չկա: Ես իմ ծրագիրն արդեն
կազմեցի. Սճի, ընկի առաջ:

ՍՀԱԿ.— Գնանք (Ղազարի հետ դուրս է գնում):

ԵՂԻՇ.— Ձեմ հասկանում...

(Արհեստանոցի դուռը կողպում է և տխուր սրտով գնում
տուն: Բազալը և Մարիամը խոսելով՝ փողոցի կողմից գա-
լիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Մարիամ և Բազալ

ԲԱԴԱԼ.— Մինչև աղջկա մտքումը չըլներ, հարսանիքն էդպես
շուտ գլուխ չէր գա:

ՄԱՐԻԱՄ.— Նրա միտքը քրքրվի, նրա աբուռը կտրվի, մտքումը
որ ըտենց բան ա ունեցել, էլ թուր էր խեղճ երեխիս խա-
բում:

ԲԱԴԱԼ.— Քու երեխիդ ինչ որ անեն, հախն ա: Ես նրան հա-
զար անգամ ասել եմ՝ էդ աղջկանից դու ձեռ քաշի, ինձ

չլսեց: Դե հիմի թող խելքը հալաքի գլուխը: Ասած ա՛մեծի խոսք չլսողը ոտքը քարով կտա:

ՄԱՐԻԱՄ.—Դրա մասին խոսալը հմի ավելորդ ա: Դնա Զիլավ-խանենց Եգորին բալքի մի կերպ համոզես:

ԲԱԴԱԼ.—Ես քեզ բան եմ ասում, դու կանգնում՝ էլի քու էշն ես քշում: Զիլավխանենց Եգորը Գալուստ աղին թողած՝ քեզ աղջիկ կամ, նրա լիքը տունը, նրա հարուստ օջախը թողած՝ քեզ հետ բարեկամություն կանխ: Քեզ եմ հարցնում: Էդ ըլիլու բան ա:

ՄԱՐԻԱՄ.—Ըտենց ա, ա՛յ մարդ, դու ճիշտ ես ասում:

ԲԱԴԱԼ.—Մարդ ի՞նչ յորդանի գորա ոտ կմեկնի: Զիլավխանենց Եգորը մեզ հավասար մարդ չի: Նրա հետ բարեկամություն անել մենք չենք կարող: Զիլավխանենց Եգորի աղջիկը մեզ համար հարսնություն չի անի: Ես ընենց խոնարհ, համեստ հարս բերեմ, որ ամեն առավոտ ձեռքիս ջուր ածի, ձգված շորերս կարի-կարկտաի, կով կթի, մածոն մերի, բուրդ գդի, թել մանի, գուլպա գործի:

ՄԱՐԻԱՄ.—Ըտենց ա, ա՛յ մարդ, դու ճիշտ ես ասում: Դե, ես մտածում եմ՝ ընենց անենք, որ քիչ էլ էրեխիս սրտոգն ըլի: (Գյուլիգարը տնից դուրս է գալիս բակը):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք և Գյուլիգար

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ա՛ մեր, ի՞նչ էլար, ռւր ֆնացիր: Մինչև հիմա մոքիբանց տուն տասն անգամ կգնայի ու կգայի, իսկ դու որ գնում ես, էլ գալ չկա: Ճամփին քառասուն տեղ կկանգնես ու սրա, նրա հետ ժամերով մասլահաթ կանես: Էլ չես ասում, գնամ, տեսնեմ՝ տունն ի՞նչ ա պատահել:

ՄԱՐԻԱՄ.—Աղջի, դու ի՞նչ ես շփոթվել, առանց է՛ն էլ տեսնում ես, որ սիրտս շուռ ա եկել, դու էլ մի կռնից ես շուռ բերում: Դե, ասա, տեսնեմ՝ ի՞նչ ա պատահել:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Կովը նախրից տուն չի եկել:

ՄԱՐԻԱՄ.—Վա՛յ, հողը գլխիս: Աղջի, բա էլ ռւր ես կայնել: Դնա հարեանից հարցրո՛ւ, նրանց կովի հետ մտած կլինի իրենց գոմը:

ԲԱԴԱԼ.— Գնանք, տեսնենք, եթե էնտեղ չելամ, էն ժամանակ ես
ձեզ հետ կխոսեմ:
(Երեքով միասին դուրս են գնում: Իսկ Ղազարն ու Սահակը
ծալտված ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Սահակ, Ղազար, հետո գգիր

ՍԱՀԱԿ.— Ես վախենում եմ՝ մեզ տեսնող ըլեր:

ՂԱԶԱՐ.— Ծորմներս փոխել ենք, տեսնողը չի ճանաչի: Գնանք,
Եղիշին գործի էությունը պատմենք, մի դուցե նա համա-
ձայն չլինի, հետո անհամ բան կստացվի:

ՍԱՀԱԿ.— Ոչ մի անհամ բան, զուր տեղը ժամանակ չկորցնենք:
Մենք նրա կամքին հակառակ գործ չենք բռնում:
(Գգիրը հարբած, փողոցի կողմից երգելով գալիս է):

ՂԱԶԱՐ.— Սա... (Դեմքները բաշխուղով ծածկած հեռանում են):

ԳԶԻՐ.— (Երգում է): Դիրիջան ֆայտոն զանիտ կանեմ,

Ֆար, յարո՞ջան, քեզ մեր տուն տանեմ.

Ֆանա-յանա, էս էլ բախտի բան ա...

Ալ բլուզդ ես եմ, շալ բլուզդ ես եմ,

Մարոյի կարած բլուզը ես եմ...

Գալուստ աղայի հարսանիքն ա: Գեղի աղոթակալներն ու
քեզխուզաները դնացել են: Նրանց հրավիրել են, իսկ
ինձ չէ: Վնաս չունի: Առանց հրավիրելու էլ ես պարտա-
վոր եմ գնալ: Որտեղ քյոխվան, էնտեղ էլ դիրը, սա ըն-
դունված օրենք ա:

(Նույն երգը երգելով դուրս է գնում, իսկ Բաղալը, Մարիամը
և Գյուլիզարը ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Բաղալ, Մարիամ, Գյուլիզար

ԲԱԴԱԼ.— Կոտորվի ձեզ պես բաշարմազ խալիսը: Մի կով սլահե-
լու էլ որ շնորհք չունենք, էլ հր եք աշխարհիս երեսին ապ-

բում: Հրես քանի սհաթ ա՛նախիրը եկել ա, հլա դուք նոք
եք իմանում: որ կովը չկա: Վախտին ինչի՞ իմաց չեք
անում, թողիլ եք, կես զիշեր ա դառել, ու նոր եք ասում:
էս մթնովը ես հմի մեր գնամ. այ քոռանաք դուք... քո-
ռանաք... (Բաղալը դուրս է գնում):

ՄԱՐԻԱՄ.— Հերդ սուտ չի ասում: Մարդ իր դործին արթուն
պտի ըլի: Խեղճ հալիվորը ջարգված-բեզարած՝ հանդից նոր
էր եկել, էլի նորից գնաց, ընկավ չուկը: Երանի ոտքս
կտարվեր, էսօր ես տնից դուրս չգայի:
(Խորքում աղմուկ, իրարանցում):

ՉԱՅՆԵՐ.— Տարան, տարան, տարան...

ՄԱՐԻԱՄ.— Վճյ, հողը գլխիս, մեր կովը տարել են...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.— Կաց, ա մեր, սա կովի զալմաղալ չի. մեր կովի
պատճառով գյուղում էս տեսակ աղմուկ չէին բարձրացնի,
հրեն եկեղեցու զանգերը տալիս են: Էստեղ լուրջ բան կա...
գնանք, իմանանք...

ՄԱՐԻԱՄ.— Հարկավոր չի... գնանք սուռն...

(Մարիամը և Գյուլիզարը ներս են գնում, իսկ քյոխվան, գգի-
րը և մի խումբ գյուղացիներ, փայտերով ու գեներով զին-
ված, փողոցի կողմից գալիս են: Գյուղացիներից մի քանիսը
լապտերներով են):

Տ Ե Ս Ի Լ 7

Քյոխվա, գգիր և մի խումբ գյուղացիներ

ՔՅՈՒՆՎՆ.— Նրանք շատ հեռուները գնացած չեն լինի: Դիչ ոք
արագ շարժվեք, նրանց կհասնեք: Դե, էլ մի՞ք կանգնի,
ամենքդ մի կողմի վրա գնացեք: Բոլոր կասկածավոր տե-
ղերը կնայեք: Աչքից ոչ մի ծակ ու ծուկ բաց չթողնեք
Գնացեք, էլ մի՞ք ուշանա:

(Գյուղացիները դուրս են գնում, իսկ տիրացուն I գյուղացու
հետ խոսելով գալիս է):

Ն Տ Ե Ս Ի Լ 8

Նույք, տիրացու և I գյուղացի

ՏԻՐԱՅՈՒ.— Վաղուց ա, որ մեր գեղումը էսպես բան չէր պա-
տահել: Հին, մոռացված սովորությունն էլի նորից սկսում

է: Հարկավոր ա սրա առաջն առնել, էս տեսակ խայտառակություններին վերջ տալ:

ՔՅՈՒՎԱ.—Տիրացու, ես զարմանում եմ, որ դու էգպես միամիտ ես ձեռնում, դու գիտես, որ գեղումը աղջիկ փախցնելը աթաղան ու ըստաղան մնացած սովորություն ա: Էդ սովորությունը ոչ վերջացել ա և ոչ էլ նոր ա սկսվում: Դրա վերջ տալը, ես կարծում եմ, որ իմ իրավունքների սահմանից դուրս բան ա: Ինձ թվում ա, որ էդ խայտառակության առաջը դուք պիտի առնեք:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Այսինքն (Քրախոտ է քաշում):

Ի ՔՅՈՒՂ.—Ես իմ աստոծը, աղջիկ ու տղա եթե իրար սիրում են, հավանում են, հարկավոր ա տալ: Եթե չտվին, պարզ ա, որ զոռով փախցնելու են:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Այդ հաշվով Զիլավխանենց Եգորի աղջկա փախցնողը մի պիտի լինի:

ՔՅՈՒՎԱ.—Ով որ է, նրանց տուն ու տեղին ծանոթ մարդա ա: (Զիբուսը ծխում է):

Ի ՔՅՈՒՂ.—Ասում են, որ քիչ առաջ նրանց բաղչի դռանը երկու բաշխավոր, խանչալները կտպած մարդիկ են երևացել:

ՔՅՈՒՎԱ.—Սուտ բան ա, ոչ ոք չի համարձակվի գա, մեր գեղից աղջիկ փախցնի: Եկողները մեր գեղի տղաներն են: Նրանք զատի հագուստները փոխել են, որ տեսնողը նրանց չճանաչի:

Ի ՔՅՈՒՂ.—Իմ կարծիքը Բադալանց Եղիշի վրա ա գնում: Չուենքի առաջներում, կարծեմ, նա առաջարկություն ա արել, իսկ նրանք մերժել են:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Զիլավխանենց Եգորի աղջիկը էսօր Բադալանց Եղիշին ա տեսնում, նրան ա սիրում. վաղը նա մի ուրիշին կտեսնի, նրան կսիրի:

ՔՅՈՒՎԱ.—Ի՞նչ ես առաջարկում:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Գեղի օրենքն ա, որ հասած աղջկան տնից դուրս չպիտի թողնել: Մինչև մարդու տալը նա ուրիշ տղամար-

դու երես չպիտի տեսնի: Հարկավոր ա նրանց գցել առն,
դռները վրան կողպել ու ամանաթի պես սլահել:

ՔՅՈՒՆՎԱ.— Հետո:

ՏԻՐԱՅՈՒ.— Հետո, ուզող տղան դուրս եկավ թե չէ, կռնիցը
բռնեք, իրեն ավելք, թող տանի: (Դուրս է գնում):

I ԳՅՈՒՂ.— Ըսենց որ ըլնիր, էս օրվա փորձանքը սկի չէր պա-
տահի: Ձէ՛, մեր տիրացուն խելքը գլխին մարդ ա:

II ԳՅՈՒՂ.— Խելքը գլխին մարդն էսքան սարի առանց կնգա
չէր մնա: Խելքը գլխին մարդը Գալուստ աղան ու, որ եր-
կու օր առանց կնգա չգիտացավ: Տնաքանդը երկու կնգա
գլուխ կերել ա, վրա երեքն էլ ուղում ա ուտի: Շան տղի
քոփակը որտեղ մի սիրուն կնիկարմատ ա տեսնում, գնում,
նրա յախիցն ա բռնում:

I ԳՅՈՒՂ.— Խոտոտվանք ըլի, էդ մարդին չթողին, թե վայելի,
ձեռքիցը խլեցին, տարան:

II ԳՅՈՒՂ.— Աչքն էլ հանեցին, մեծ մարդ ա, չի ամաչում՝
ազապ աղջկա հատկիցն ա ընկել: Նրանից մեծ թոռներ
ունի:

(Ծիծաղում են, իսկ Հեղինեն լաց լինելով գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 9

Նույնք և Հեղինեն, հետո գյուղացիներ

ՀԵՂԻՆԵ.— Բյոթված ջան, վերև աստված, ներքեր դու, մի ճաշ
արա, երեսիս խլեցին, տարան...

ՔՅՈՒՆՎԱ.— Տանելուց հետո՝ էլ ես թնչ կարող եմ անել: Հիմա
հվ ա իմանում՝ նրան հար տարան, որ ձորերում թաք-
ցրին, որ քարափներում պահեցին: Նրանց փնտրելու հա-
մար մարդիկ գնացել են, թող գան, տեսնենք՝ թնչ խաբար
են բերում: Հրես գալիս են: (Մի քանի գյուղացիներ ներս
են գալիս): Հը՛, թնչ արիք, գտա՞ք:

ՄԻ ԳՅՈՒՂ.— Էլ տեղ չթողինք, ամեն տեղ գնացինք, ման եկանք,
բայց չգտանք, նրանց իզն ու թողը չկա:

ՀԵՂԻՆԵ.— Հողը գլխիս, երեսիս կորավ...

ՔՅՈՒՆՎԱ.— Փնտրելը կարծեմ որ սրանից ավել չի լինի: Դղերն

էլ մի գար, տեաներնք: Փողոցում կանգնել և լաց լինելը ավելորդ ա, գնա տուն: Մինչև առավոտ նրանց տեղը երևի կիմանանք: Ոնց որ ըլի, խարարը մի տեղից դուրս կգա:

ՀԵՂԻՆՏ.—Երեխիս կորցնելուց հետո աշխարհն էլ ա գլխիս քանդվել, տունն էլ ու տեղս էլ...

(Լաց լինելով դուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 10

Գալուստ, Եգոր և հետո Եղիշ

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Հաղար տարի մնա, չեմ հավատա, տաճեներդ գլուխս չի մտնի:

ԵՂԻՇ.—(Ներս է գալիս և կանգնում ու ետևից լուռ նայում):

ԵԳՈՐ.—Ուրեմն քու կարծիքով մենք զիտավորյալ կերպով ենք էդ դեպքը նախապատրաստել:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Այո, քո աղջկա գիտությամբ, նրա ցանկությամբ է տեղի ունեցել նրա փախուստը:

ԵԳՈՐ.—Դուք սխալվում եք, Գալուստ աղա, իմ աղջիկս էն տեսակ չի գաստխարակված, որ քեզ թողած, ուրիշի ետևից գնա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ես չեմ հասկանում: Դրանով դու քո աղջկա կեդտոտ արարմունքն ես ուզում արդարացնել, թե ինձ ես հիմարի տեղ գրել: Ես քեզ ասում եմ, որ քու աղջկա փախցընողը պարզ է թե ով է:

ԵԳՈՐ.—Իսկ ով է:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Նրա ով լինելը դու ինձնից լավ գիտես...

ԵԳՈՐ.—Հը՛մ, հասկացա, գիտեմ՝ ում մասին եք ակնարկում... ըայց թե...

ԵՂԻՇ.—Ձիլավխանենց Եգոր, ինչո՞ւ ես հակառակվում, Գալուստ աղան սուտ խոսող մարդ չի: Նա ինչ որ ասում է, ճիշտ է ասում: Մանիշակին փախցնողը ես եմ, ուրեմն էլ ի՞նչ կարիք կա նրան ուրիշ տեղ փնտրելու: Մտե՛ք մեր տուն, Մանիշակին վերցրե՛ք, տարե՛ք, թող ձեր նորափեսի սիրտը չկոտորվի:

(խորքում ուժեղ աղմուկ, զգիրը զինված գյուղացիների հետ,
լապտերը ձեռքներից աղաղակելով, գալիս են):
ՁԱՅՆԵՐ.—Ձիւավխանենց Եղորի աղջկան դտանք, բերինք:

Տ Ե Ս Ի Լ 11

Նույնք և գյուղացիներ

ԵԳՈՐ.—Կարծեմ ասացին, որ Մանիշակին գտել են...

ԴԶԻՐ.—Ձիւավխանենց Եղոր, մուշտուլուղը տուր, ձեր Մանիշակին, գնացինք, դտանք, բերինք, ձեր տուն:

ԵԳՈՐ.—Ձեր մուշտուլուղն իմ աչքի վրա, բայց դուք ինձ էն ապեք, Մանիշակիս ճրտեղից դտաք, ճրտեղից բերիք...

ԴԶԻՐ.—Ճգնավորի քարի տակը, ոտ ու ձեռը կապած ընկած էր՝ վերցրինք ու բերինք:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Դուք չիմացանք՝ տանողն ո՛վ ա եղել:

ԴԶԻՐ.—Ով որ որ ա, մինչև Ճգնավորի քարի տակը տարել ա ու էնտեղ Մանիշակին թողել ու ինքը փախել:

ԵԳՈՐ.—Մանիշակին դուք ոչինչ չհարցրի՞ք, նա ի՞նչ ա ասում:

ԴԶԻՐ.—Հարցրինք, ձեն չհանեց: Վախուլթյունից նրա լեզուն կապվել ա:

ԵԳՈՐ.—Երեխա հո չէ՞ն մեասել...

ԲՈԼՈՐԸ.—Գնանք... (Գյուղացիները դուրս են գնում, իսկ Հեղի-նեն ուրախ-ուրախ վազելով գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 12

Գալուստ, Եգոր, Եղիշ և Հեղինե

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛յ մարդ, Մանիշակին բերել են: Ինչի՞ համար ես էստեղ կանգնել, գնանք տուն, Գալուստ աղա, դու էլ արի՛, Մանիշակը եկել, քեզ ա սպասում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ձեր Մանիշակն էլ սրտանից հատո թող ինձ չսպասի... Գալուստ աղան որիշի ձեռից ընկած ծաղիկը գետնից չի վերցնի... (Դուրս է գնում):

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛յ մարդ, բա դու չլսեցի՞ր՝ նա ինչ ասաց...

ԵԳՈՐ.—Լսեցի:

ՀԵՂԻՆԵ.—Աղջկանդ թողնում ա, բա ինչի՞ ձեն չես հանում...

ԵԳՈՐ.—Ա՛յ կնիկ, էլ ձեն մնաց. որ հանեմ... Տնով-տեղով խայտառակվեցինք...

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛խ, առաված ջան, էս ի՞նչ կլալ ու պատիժ բերիր մեր գլխին...

ԵՂԻՇ.—Էդ կրակն ու պատիժը դուք բերիք ձեր գլխին: Հարուստ փեսացու, լիքը տուն, հայտնի օջախ էիք փնտրում, գտաք, ուրիշ էլ ի՞նչ եք ուզում: Շորերը կեղտոտ, ձեռքերը քյոմբլոտ ու մրոտ արհեստավոր ու բանվոր մարդու հետ դուք լայեղ չարիք բարեկամություն անել: Դուք խաբվեցիք Գալուստ աղայի հարստության ու նրա «բարձր» դիրքին և ձեզ համար էս պատմությունը ստեղծեցիք...

ՀԵՂԻՆԵ.—Էդ պատմությունը չէր ստեղծվի, եթե սրա կոստյում-թյունը չլինե՞ր (Ամուսնուն) Այո, մեղավորը դու ես. քու պատճառով երեխա անունը արատավորվեց. մեր օջախի նամուսն ու պատիվը հողին հավասարվեց... (Լաց է լինում):

ԵՂԻՇ.—Ձեր օջախի պատիվը, ձեր աղջկա անունը նորից կվերականգնվի, եթե միայն դուք կամենաք... Ձեր Մանիշակին, ինչպես առաջ, հիմա էլ ես նույն սրտով սիրում եմ: Սրտով սիրած ծաղիկն իր ընկած տեղումն էլ հոտ կունենա... Իսկ էդ հոտավետ ծաղիկը Գալուստ աղի հոտած քթին դուր չեկավ...

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛յ մարդ, Եղիշը նորից առաջարկություն ա անում, ի՞նչ ես պատասխանում:

ԵԳՈՐ.—Ես... ես դեմ չեմ... Իրա կամքն է: Ինչպես որ ինքը կամենում է, թող էնպես էլ լինի... Ես կարծում եմ, որ Մանիշակի կամքին հակառակ բան արած չենք լինի, եթե էստեղ Եղիշին մենք մեր համաձայնությունը տանք: Քո զամաթն էր, Եղիշ ջան, տաք, քեզ հալալ...

(Եղիշն ու Եգորը միմյանց ձեռք սեղմում են, իսկ Հեղինեն Եղիշի նակատը համբուրում է):

ՀԵՂԻՆԵ.—Ես գիտեի, որ Մանիշակը վերջիվերջո քեզ էր արժանանալու... Գնամ, խնամի Մարիամին իմաց տամ...

(Գնում է Եղիշենց տուն):

ԵԳՈՐ.—Գնա, տեսնում եմ, որ քո սրտոգն էլավ: Լսիր, Եղիշ,

դեղում բարձրացրած գիշերվա էս զաւմաղալը, դու գիտես,
որ խոսակցությունների տեղիք կտա:

ԵՂԻՇ.—Հասկանում եմ՝ ի՞նչ էս ուզում ասել:

ԵԳՈՐ.—Հասկանում ես, ամենի լալ: Չարախոս մարդկանց բամբասանքներին վերջ տալու համար հարկավոր ա, որ հենց էս գիշեր ձեզ նշանենք:

(Եղիշի հետ կանգնած լուռ խոսում են, իսկ Բաղալը ցանկապատի ետևից կովը քշելով տանում է գոմը):

Տ Ե Ս Ի Լ 13

Նույնք, Բաղալ, հետո Հեղինե, Մարիամ և Գյուլիգար (Գյուլիգարի ձեռքին նրազ):

ԲԱԴԱԼ.—Հո, հո, քյոփօղլու ասլըանք, կորչելու վախտ ես գտե՛լ: Գնա, մտի գոմը:

ԵԳՈՐ.—Բարի աջողում, խնամի Բաղալ:

ԲԱԴԱԼ.—Ի՞նչ ասաց... խնամի Բաղալ...

ԵԳՈՐ.—Խնամի Բաղալ, չլինի՞ թե կովը կորել էր...

ԲԱԴԱԼ.—Կովս, հա կորել էր, գաա: (Մի կողմ) Ոչինչ չեմ հասկանում: Աղջիկ, ճրագը դեսը բեր:

ԵԳՈՐ.—Ա՛յ կնիկ, գործդ վերջացրի՛ր:

ՀԵՂԻՆԵ.—Մենք մեր գործը վերջացրինք, դուք էլ ձեր գործը վերջացրեք, պնանք:

ՄԱՐԻԱՄ.—Ա՛յ տղա, Եղիշ, դու էս ի՞նչ բանի ես: Ա՛յ մարդ, բա չես ասի, Եղիշը սրանց Մանիշակի վրա էս գիշեր նշանվում ա: Խնամի Հեղնարը եկել ա, որ մեզ հրավիրի:

ԲԱԴԱԼ.—Առողմած, երկինք... ես էս բանից ոչինչ չեմ հասկանում...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ե Ր Ր Ո Ր Պ

Բեմը ներկայացնում է Եգորի տան բակը: Նշանգրեքի առթիվ բակում արտաքին շուք է արված: Ամեն մի անկյուն կանաչներով ու ծաղիկներով զարդարել են: Մի քանի տեղ գունավոր բոքից փոքրիկ լսալսերներ են քաշ արել և այլն:

Ներսում երաժշտություն, նվագ, ծափ և պար: Ուշ գիշեր է: Հյուրերը դուրս են գալիս բակը և պատրաստվում են գնալու: Նրանք բոլորը հարբած վիճակում են:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Եգոր և Հեղինե

ՀԵՂԻՆԵ.—Լսի՛ր, մյ մարդ:

ԵԳՈՐ.—Ի՞նչի՞ հա շփոթվել, ասա, տեսնեմ՝ ի՞նչ կա, ի՞նչ է պատահել:

ՀԵՂԻՆԵ.—Գալուստ աղան մարդ ա ուղարկել, քեզ ուղում ա տեսնի:

ԵԳՈՐ.—Սրանից հետո նա ինձ հետ էլ ի՞նչ գործ ունի: Ծաղրել է ուղմամ: Գնա, ասա՝ էդ պատվից հա շնորհակալ եմ:

ՀԵՂԻՆԵ.—Ա՛յ մարդ, նա քեզ դրա համար չի կանչում: Լսի՛ր, բանն ուրիշ տեսակ ա փոխվում... բա չե՞ս ասի, սրանք մեզ խաբել են:

ԵԳՈՐ.—Ի՞նչպե՞ս թե խաբել են:

ՀԵՂԻՆԵ.—Լսի՛ր, Մանիշակի վախցնելը սարքովի բան ա եղել...

ԵԳՈՐ.—Ի՞նչ հա տսում մյ, կնիկ, դու գժվմի՛ր ես, ի՞նչ է... Բեզ թվ ասաց, դու թրանգից այդ խմացար... Գալուստ աղայի ուղարկած մարդն ուր է, գնա, նրան կանչի էստեղ: (Հեղինեն գնում է): Սպասի՛ր, նրան կանչել հարկավոր չի: Ես

կոչնամ և ինքս նրա հետ կիսուեմ: (եզորք դուրս է գնում: Իսկ Եղիշն ու Ղազարը ներս են գալիս, Ղազարը սաստիկ խմած է և հագիվ կարողանում է ոտքի վրա կանգնել):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Եղիշ և Ղազար

ԵՂԻՇ.— Ղազար, ջան, խնդրում եմ, քեզ լավ պահիր, շուտուխ մի արա...

ՂԱԶԱՐ.— Ի՞նչ ես ասում, շուտուխս ձրն ա... ես քեֆ եմ անում: Ես ուխտ էի արել, որ քու նշանդրեքում մի լազաթին քեֆ անեմ ու դուշմանի աչքը հանեմ, Եղիշ ջան, դու հասկանում ես՝ ինչ եմ ասում: Դասխոշ, Դալոստ աղա, դասխոշ... հեյ, փափախդ քամին տանի, Մանիշակին փախցնող բաշտողավոր թուրք: Դալոստ աղի ճանկերից էն անմեղ որսը լավ փախցրիր... հա... հա... հա...

ԵՂԻՇ.— Ղազար ջան, էդ խոսքերն էսանդ մի ասա, կլսեն:

ՂԱԶԱՐ.— Ես էլ հենց նրա համար եմ ասում, որ լսեն: Ի՞նչ ես վախենում: Ես որ կամ, հոգեատ Գաբրել հրեշտակն եմ, վատ մարդու դոշին կշոքեմ, բողազին հուպ կտամ, հոգին կառնեմ... ես աղբահիլ եմ, բոլորին թեփրահան կանեմ...

ԵՂԻՇ.— Ղազար ջան, դու աղբահիլ ես, դու ամենքին թեփրահան կանես, ախր էդ խոսքերը, դու որ էսանդ ասում ես, մի ուրիշը կլսի ու կգա մեզ թեփրահան կանի:

ՂԱԶԱՐ.— Դու անհոգ կաց, մեզ թեփրահան անողները դեռ իրենց մոր փորիցը չեն ծնվել: Ի՞նչ ա, որ հարբած եմ, նրա համար ես ասում: Մի վախի, ինչքան էլ որ հարբած լինեմ, Դալոստ աղայի նման ասաք մարդու պատասխանը կտամ: Դասխոշ, Դալոստ աղա, դասխոշ, հնդուհավը կամաց կեր, ոսկոռները բողազումդ չՖնա, հա... հա... հա...

ԵՂԻՇ.— Ղազար ջան, ուրե՛ք դու ինձ չես լսում:

ՂԱԶԱՐ.— Ղազարին դու Թրբ ես բան ասել, որ նա քեզ չի լսել: Ասա, ի՞նչ ես ուզում: Դիմամ Դալոստ աղին խփեմ, շանտառակ անեմ: Նրա տունն ու տեղը քանդեմ, հիմնահատակ անեմ: Ասա, Ի՞նչ ես ուզում...

ԵՂԻՇ.—Ես ուզում եմ, որ դու լուրջ պահես քեզ:

ՂԱԶԱՐ.—Լուրջ պահեցի, հետո:

ԵՂԻՇ.—Հեռո, հրեա մերոնք դուրս են գալիս: Կգնանք մեր տուն,
էնտեղ քեզ հետ միասին լուսելուս կնստենք, մի լավ քեֆ
կանհնք: Գալիս է°:

ՂԱԶԱՐ.—Դալիս է... (Նրա ձեռքը սեղմում է. Բաղալը, Մարիամը,
Մանիշակը, Գյուլիգարը, Սանակը և ուրիշ հյուրեր, սազան-
դարն առաջներն արած, ծափ տալով և պարելով դուրս են
գալիս բակը):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնը, Բաղալ, Մարիամ, Մանիշակ, Գյուլիգար, Սանակ,
հյուրեր, սազանդար և հետո Եգոր ու Հեղինե

ՍԱՀԱԿ.—Աստված սիրողը թող պարի:

ՂԱԶԱՐ.—Ես ասածուն չեմ սիրում, բայց պարելու եմ: Դե մի
թարաքամի տվեք, տեսնեմ:

(Սազանդարը նվագում է, Ղազարն սկսում է պարել, իսկ
մյուսները տակտով ծափ են տալիս):

ՍԱՀԱԿ.—Կեցցեա, Ղազար, կեցցեա... շուտով քեզ համար էլ մի
հալալ կաթնակեր կճարենք...

ՂԱԶԱՐ.—Դրա ժամանակը չի: Մի ուրիշ եղանակ նվագեք, նո-
րահարսը պարում ա:

ԲՈՂՈՐԸ.—Պրհսիմ, պրհսիմ...

(Մանիշակն ու Գյուլիգարն սկսում են պարել):

ՍԱՀԱԿ.—Ա՛յ շաբաշ... (Բոլորն առանձին-առանձին մոտենում են
և պարողների ձեռքում փող դնում):

ՂԱԶԱՐ.—Հրեա խնամի Եգորն էլ եկալ: Հմի հերթը նրանն ա
Դե, խնամի ջան, կոնհրդ բարձրացրհ, տեսնեմ: Ա՛ խալիս
ծափ տվեք:

ԵԳՈՐ.—Թհդ ինձ...

ԲԱԴԱԼ.—Խնամի Եգորը մենակ չի ուզում պարել: Մենք երկու
հալիվորներս միասին կպարենք:

(Ինքը պարում է և նրան հրավիրում):

ԵԳՈՐ.—Թհդ, ես պարելու սիրտ չունեմ...

ԲՍԴԱԼ.— Ինչպես տեսնում եմ՝ խնամուսնեղացրել են: Ի՞նչ ապատահել, խնամի Եզոբ:

ԵԳՈՐ.— Էդ խնամի խոսքը մյուս անգամ ինձ չասես... մեր մեջ խնամություն չկա... դնացեք, կորեք իմ տնից... Ձեզ պես խաբեբաների հետ ես բարեկամություն անել չեմ ուզում:

ՄԱՆԻՇԱԿ.— Հայրիկ:

ԵԳՈՐ.— Ձայնդ կարիր, լիր, տնդդոժ, ես քու հայրը չեմ:

ԵՂԻՇ.— Ձեզ ի՞նչ ապատահեց, չեմ հասկանում:

ԵԳՈՐ.— Դու շատ լավ ես հասկանում: Իդուր տեղը դու քեզ անհասկանալու տեղ մի դնի:

ՂԱԶԱՐ.— Գրինին ես եմ խմել, մեջտեղ սրանք են հաքրել...

ԵԳՈՐ.— Դե, էլ ինչի՞ համար եք կանգնել, ումն եք սպասում... դուրս դնալու համար ձեզ համեցեք չպոխ անեմ, դնացեք, կորեք էստեղից, ես ձեզ աղջիկ չեմ տալիս:

ԵՂԻՇ.— Զիլավխանենց Եզոբ, խելքդ գլուխդ հավաքի՛ր և մտածիր, թե ի՞նչ ես ասում: Մեր մեջ ամեն ինչ խոսվել, վերջացել է:

ԵԳՈՐ.— Ձոռի բան չի, կամքի բան է, ես իմ աղջկան ումը որ ուզեմ, նրան էլ կտամ...

ԲՍԴԱԼ.— Էդ դու առաջուց պետք ա մտածելի՛ր, հմի արդեն ուշ ա: Աղջկադ նշանել, պրծել ենք:

ԵԳՈՐ.— Նշանել եմ, պսակել հո չեմ, նշանը միշտ էլ կարելի է քանդել:

ԵՂԻՇ.— Նշանը կարող ես քանդել, իսկ մեզ միմյանցից բաժանել դու չես կարող: Մենք հենց էս բոսլիս միասին դուրս կգանք այստեղից:

ԵԳՈՐ.— Եթե թույլ տան, կգնաք...

ԵՂԻՇ.— Մենք կգնաք, տեսեմ ո՞վ է արգելում...

(Մտախոհում է Մանիշակին):

ԵԳՈՐ.— Հեռացիր, իմ աղջկան մոտենալու դու իրավունք չունես... նրան ուրիշ տեղ ունի:

ԵՂԻՇ.— Նրա տերը ես եմ...

ՂԱԶԱՐ.— Զիլավխանենց Եզոբ, գլխիս ուղեղը ժամ ա դալի... կտամ, շան սատակ կանեմ, մեղք ես...

ԵԳՈՐ.— Ձեռքդ կտրիր, ախմախ, դու ո՞վ ես, դու ինչացու ես, որ կանգնել, մեծ-մեծ խոսում ես...

ՂԱԶԱՐ.— Դու քիչ կնոց, հիմա կտեսնես՝ ես ո՞վ եմ: Նղիշ, նշա-

նածիղ կռնիցը բռնած դուրս արի: Է՛յ, խնամի ես, թնչ զահ-
րուղիբիլ ես, ճանապարհ տո՛ւր, թող նշանածներն անցնեն:
ՇԳՈՐ.— Զիլավխանենց Եգորն աչքերը բաց՝ ձեզ աղջիկ չի տա,
որ դուք տանեք... (Շեմքում կանգնում է):

ՂԱԶԱՐ.— Ես ասում եմ՝ քո հոժար կամքովը լինի, որ չես
ուզում, ես իմը կանեմ, ես ինչպես որ սկսել եմ, էնպես էլ
կվերջացնեմ:

(Եգորին բռնում է ու մի կողմ քաշ տալիս):

ՀԵՂԻՆԵ.— Օգնեցե՛ք... օգնեցե՛ք...

(Եղիշը Մանիշակի րեկից բռնած՝ ուզում է դուրս գնալ, Գա-
լուստը, քյոխվան և գգիրը ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք, Գալուստ, քյոխվա և գգիր

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Տեսնում ես, սրանք էս տեսակ են աղջիկ նշանում...
եթե մենք քիչ ուշ վրա հասնեինք, էն խեղճ մարդուն
սրանք անպատճառ կսպանեին:

ՔՅՈՒՆՎԱ.— Եղիշ, դուք թնչ բանի եք:

ԵՂԻՇ.— Մեզ էս տեղն են հասցրել... մենք մեղավոր չենք:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Մեղավորն էս մարդն է, որ սրանց աղջիկ չի ուզում
տա և նրանք զոռով ուզում են տանել:

ԵՂԻՇ.— Աղջիկն ինքն իր հոժար կամքովն է դալիս, մենք նրան
զոռով չենք տանում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Սուտ ես ասում, ավագանի:

ԵՂԻՇ.— Ավագակը դու ես, որ օրը ցերեկով ուրիշի տներն ես
թալանում և նրանց վերջին ունեցվածքը ձեռքներիցը
խլում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ձենդ կտրի, լակոտ:

ԵՂԻՇ.— Ինձ պես լակոտը քեզ պես «աղա-պարոնի» ձենը վա-
ղուց պեսք է կտրած լիներ, որ տղրուկի նման կպել ես
մեր ջանին, մեր արյունն ես ծծում, մեր սիրտն ու հոգին
վառում...

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Բյոխվա, լռեցրո՛ւ նրան...

ՔՅՈՒՆՎԱ.— Եղիշ, ես քեզ կարգի եմ հրավիրում: Ես թույլ չեմ
տա, որ Գալուստ աղին անպատվես:

ԳԱԼՈՒՍԾ.—Էդ անպատվության համար իր ժամանակին իր տեղումը մենք կխոսենք: Իսկ հիմա ես պահանջում եմ, որ դուք սրան անմիջապես ձերբազատեք:

ԵՂԻՇ.—Նախքան ինձ կձերբազատեն, քու դատավճիռն էստեղ իմ ձեռքով կահեմ... ավազակ..

(Դաշույնով խփում է Գալուստին, վիրավորում և դաշույնը ձեռին դուրս վազում):

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Եղիշ... (Լաց է լինում):

ԲՅՈՒՆՎԱ.—Բռնեք նրան...

(Դգրի հետ գնում է նրա ետևից):

ՄԱՐԻԱՄ.—Վա՛յ ինձ, երեխե՜ս կորավ... (Լաց է լինում):

ԲՍԴԱԼ.—Տուններս քանդվեց...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Չ Ո Ր Ր Ո Ր Ք

Բեմբ ներկայացնում է գյուղի համդը: Բարձր լեռան ստորոտում, կիսափուլ չարդախի մոտ հանդվորները կրակ են տալիս և նրա շուրջը նստել, տաքանում են: Գարնանայի՛ն ցուրտ և խավար գիշեր է:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Զաքար, Խեչան, Մուկուչ, հետո Մինաս

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Ի՞նչ ես անում, Խեչան, փոհհ, աչքներս քուռացրի: Էդ դահրումար ծուխը դենը կորցրու:

ԽԵՉԱՆ.— Ա՛րա, դե ես ռնց անեմ, որ ծուխը դեսը չգա: Էս փետերը քաշեմ, իրար կպցնեմ, օրինավոր վառվի, բալքի մի քիչ տաքանանք: Յրաից մեռանք, կոտորվեցինք...

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Ընենց խոսում ես, կարծես դու էլ Մինասի ու Զաքարի հետ նոր ես քաղաքից եկել: Տնաշեն, գեղումը ծնվել ես, չուումը մեծացել, ցրաից դու էլ ես վախենում: Զաքար, դու ինչի՞ ես մտքի ծովն ընկել... Գլուխդ զի՛ր էդ խուրջինի վրա, յա՛ինջին քաշի՛ վրադ, քնի: Հմի ուղի որ ալիսը կրացվի:

(Մինասը՝ որսորդական հրացանը ձեռին «Ինտերնացիոնալ» երգի եղանակը սուլելով՝ ներս է գալիս):

ՄԻՆԱՍ.— Հանգվոր ընկերներին բարև:

ԲՈՂՈՐԷ.— Բարով եկար, որսորդ ընկեր:

ՄԻՆԱՍ.— Էդ ինչո՞ւ մինչև հիմա չեք քնել, Բենք, հանգստացե՛ք,

որ կարողանաք առաջնորդան թարմ ուժերով աշխատանքի դուրս գալ: Լսիր, Ջաքար, Բադալ ամին քո կատարած աշխատանքից դո՛հ է, ըստ երևույթին լավ ես տիրապետում հողագործության: Խոստովանք լինի, ես արդեն սկսում եմ մրսել:

ՋԱԲԱՐ.—Արի, կրակի մոտ նստի՛, տաքացի: Զուր ես էսպէս վաղ տնից դուրս եկել:

ՅԵԶԱՆ.—Իսկապէս ժամանակն ա, որսի գնացողը ճղնավորի քարի տակին լուս ու մութին նստած պիտի լինի:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Ճիշտ ա ասում, մեր սարերում որսն էս ժամանակին ա սկսում երևալ:

ՄԻՆԱՍ.—(Կրակի շուրջը նստած՝ մեղմ ձայնով երգում է):

Ելիր՝ ում կյանքը անիծել է,
Ով ճորա է, մերկ և սարուկ.
Արդեն վառվում են մեր սրտերը,
Արդեն կովի ենք մենք ձգտում:
Այս հին աշխարհը կփորենք մենք
Մինչև հիմքերը և հետո
Մեր նոր աշխարհը կշինենք մենք,
Ուր ոչ ստրուկ կա, ոչ դժգոհ:
Սա է մեր վերջին կռիւլը և պայքարը
մեր մեծ,
Ինտերնացիոնալը աշխարհը կփրկի:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Միննս ջան, ուրիշ երգ երգի, էդ երգը վտանգավոր ա:

ՄԻՆԱՍ.—Ռուսական առածն ասում է՝ դայլերից վախեցողն անտառ չպետք է մտնի:

ՋԱԲԱՐ.—Գեղամիջին ձայններս կտրում են՝ հերիք չի, էս չոլումն էլ ձայն չպիտի հանենք... բանիդ կնոյ: (Լսվում է սրնգի ձայն):

ՄԻՆԱՍ.—Ո՞վ է այս կես գիշերին սրինգ նվագում և նրա ողբաձայն մեղեդու տխուր մրմունջներով այս ահավոր լուսթյունը խռովում:

ՋԱԲԱՐ.—Զորան Ալոն ա, Միննս ջան, սրնգի էդ քաղցր ձայ-

նովն է նա իր ոչխարներն արածացնում: (Ավոն կանգնում է բարձր ապառաժի վրա և իր սրինգը նվագում է: Իսկ նրանք ուշադիր լսում են: Երկարատև լուռքուն):

ՄԻՆԱՍ.— Կալ լսեցիք, սա էն սրինգն է, որ հեռավոր սարերի մոլթ անկյուններում ճամփեն կորցրած ու մոլորված ոչխարները հավաքում, բերում, հոտին է միացնում... Սա էն սրինգն է, որի ձայնը լսելուն պես, հովվի հավատարիմ ընկերները աղանջները սրած, ռիտերիմ թշնամուն են սղա-սում... Սա էն սրինգն է, որի ձայնից խրախուսված, հով-վի կովող զոչերը ապառաժի գլուխն են բարձրանում և անդունդի խորքը գլորվում...

(Սրինգը նվագելով, Ավոն հեռանում է):

Խեղճ ու թշվառ Ավո, մշտնջենական խավարը ճնշում է որոնող միտքդ ու հոգիդ և դու սրինգը նվագելով թափա-սում ես ու խաբխափում համատարած այս մոլթ խավա-րի մեջ... (Պատրաստվում է գնալու):

ԶԱՔԱՐ.— Ո՞ւր ես գնում...

ՄԻՆԱՍ.— Չորան Ավոյին ուղում եմ տեսնել և նրա սրնդի նվա-գը կրկին անգամ լսել...

(Դուրս է գնում, իսկ մյուսները խարույկի շուրջը պառկում են քնելու: Երկար լուռքուն):

(Բազալ ամին ներս է գալիս, խարույկի մոտ կանգնում և լուռ նայում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Նույնը և Բաղալ

ԲԱԴԱԼ.— Քնած են:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Քնած չենք, Բաղալ ամի, հենց նոր պառկեցինք: Սաղ զիշերը նստած՝ զրից էինք անում:

ԲԱԴԱԼ.— Ռանչպար մարդը զիշերը որ անքուն մնաց, էլ նա կա-րձ ցերեկն աշխատի...

ԶԱՔԱՐ.— Ինչի՞ համար ես եկել: Առանց քեզ էլ էս աշխատանք-ները գնում են: Քնա տուն, հանգստացի:

ԲԱԴԱԼ.— Ես կհանգստանամ, երբ որ հողի տակ կլինեմ: Քանի

դեռ հողի երեսին եմ, ինձ հանգստություն չկա... Մինասն
ձեր ա, նրա համար եմ եկել...

ԶԱՔԱՐ.— Ի՞նչ կա, ի՞նչ ա պատահել:

ԲԱԴԱՆ.— Էն անիծվածները եկան, տունը խուղարկեցին և Մի-
նասին հարցրին:

ԶԱՔԱՐ.— Ի՞նչ պատասխանեցիր:

ԲԱԴԱՆ.— Ի՞նչ պիտի պատասխանեմ: Հարցրին՝ ձեր ա գնացել,
ասի՝ գնացել ա որսի: Թողին, սուս ու փուս հեռացան:

ԽԵԶԱՆ.— Ի՞նչպես երևում ա՝ նրա մասին խաբար տանող ա ըլել:

ԲԱԴԱՆ.— Խաբար են տարել, որ որսկան շան պես ետեիցն ըն-
կած հստոտալով ման են գալիս... Էս քանդված երկրում
մարդ իր գլխի տերը չի... կարծես պարտավոր ենք ամեն
անգամ նրանց տեղեկություն տալ, տունդ թիլ եկավ, թիլ
գնաց... ինչի՞ համար եկավ, ձեր գնաց: Անիծվե՞ք դուք:
Մինչևիկ օրս մեր տունը Եղիշի համար էին դրանք գնում,
գալիս, հիմի էլ Մինասի համար են սկսել գնալ, գալ: Էդ
անիծվածներն էնքան անելու են, որ էդ խեղճի գլուխն էլ
ուտեն, ինչ որ Եղիշիս գլուխը կերան... Ա՛խ, իմ կորած
բալան... (Լաց է լինում):

ԶԱՔԱՐ. Ուրիշները մեռելների ետեից լաց կլինեն, իսկ դու
կենդանի մարդու համար ես լաց լինում:

ԲԱԴԱՆ.— Կորածն ու մեռածը մի հաշիվ ա:

ԶԱՔԱՐ.— Կորածն ու մեռածը մի հաշիվ չի: Մեռածն անվերա-
դարձ գնում է, կորչում, էլ նրան ետ դալ չկա, իսկ կորած
մարդը որտեղ որ լինի՝ մեկ օր դուրս կգա, կերևա: (Ական-
ջին): Լսի՛ր, Եղիշի տեղն ես արգեն իմացել եմ: Շուտով
մենք նրա հետ կապ կստեղծենք: Մեր ընդհատակյա աշխա-
տանքների ընթացքում Եղիշն իր ղինված խմբով մեզ կօղ-
նի: Սրանից հետո նրա մասին դու կարող ես բոլորովին
չմտածել:

ԲԱԴԱՆ.— Ճիշտ ես ասում, թե հորդդ սիրտ տալու համար ես
հնարել է՞ք պատմությունը:

ԶԱՔԱՐ.— Ոչ մի պատմություն, ես քեզ խաբելու տրամադրու-
թյուն չունեմ:

ԲԱԴԱՆ.— Հմի հավատում եմ: Սրանից հետո էլ դարդ չեմ անի:

Դու դրա մտախնմորըդ հետ խոսել, նրան որևէ բան ասել ես:
ԶԱՔԱՐ.—Ես չեմ ասել, դու կասես: Դե ես գնամ, Մինասին
դանեմ և նրան զգուշացնեմ: (Գնում է):

ԲԱԴԱՆ.—(Մի կողմ) Էս խաբարը մերը որ իմանա, ուրախու-
թյունից խելքը կկորցնի: Է՛հ, փառք աստու. բախախ չարի
ու Քալադը կարծես նոր սկսում ա պտտել... Զաքարս օտա-
րությունից եկավ, Եղիշիցը աեղեկություն ստացա... Ձէ՛,
էս մի բանը նրանք լավ են մտածել, որ Նղիշի հետ կապ
են ուղղւմ հաստատել: Դադոնի աշխատանքում նա սրանց
կօգնի... (Չիու սմբակների ձայն): Էս հիվա գալի... էն անիծ-
վածները չլինէն: (Նայում է դեպի հեռուն): Ձին կանգնեց-
րեց, ձիուց վեր եկավ, ոտքով գալիս ա դպա դեսը:

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Բաղալ և Համբարձում

ՀԱՄԲ.—Բարի աջողում, Բաղալ ամի:

ԲԱԴԱՆ.—(Սառը) Բարով եկար:

ՀԱՄԲ.—Բաղալ ամի, դրանք քնել են, էդ հիւս ա, որ դու չես
քնում: Եղիշի համար, երևում ա, որ դու շատ ես մտա-
ծում:

ԲԱԴԱՆ.—Ես էլ որ չմտածեմ, բա էլ հիվ պիտի մտածի:

ՀԱՄԲ.—Սրանից հետո կարող ես չմտածել: Զաքարդ քաղաքից
եկավ, նա քեզ քոմակ կանի: Լսիր, Բաղալ ամի, Զաքարի
հետ էն նոր եկած մարդն հիվ ա:

ԲԱԴԱՆ.—Ախպորս տղան ա:

ՀԱՄԲ.—Ինչի՞ համար ա եկել:

ԲԱԴԱՆ.—Ո՞նց թե ինչի համար ա եկել: Էտ լինչ հարցաքննու-
թյուն ա:

ՀԱՄԲ.—Դե լավ, էլ լինչի համար ես նեղանում: Ես հարցնում եմ,
իսկ դու կարող ես չպատասխանել: Ախպորդ տղան որսի գնալ,
կարծեմ, շատ ա սիրում... Գիշերներն էլ, ասում են, մի-մի
անգամ մնում ա էստեղ, հանդվորների հետ խոսակցություն ա
ունենում... նրանց հետ շատ հետաքրքիր զրիցներ ա անում

սոցիալիզմի մասին, ուսուցչիս մասին հետաքրքիր պատմություններ պատմում...

ԲԱԴԱՆ.— Գրանցով դու ինչ ես ուզում ասել:

ՀԱՄԲ.— Ինչ պետք է ատեն: Հենց ընենց, խոսք կկալ, խոսուով եմ, իհարկե, ուրիշի ներքին գործերում ես ինչ հաշիվ ունեմ... ինչ ուզում են՝ թող անեն, դրանից ես ոչ օգուտ ունեմ, ոչ վնաս... սրանք ընչի՞ համար են էսքան երկար քնել... է՛յ, խաղկյիններ, վեր կացեք: Ռանչպար մարդն էսքան երկար չի քնի: Գունը ձեզ կթուլացնի, լավ չի... (Մտրակով խփում է նրանց ոտքերին):

ԽԵՉԱՆ.— Ինչի՞ համար ես խփում:

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Քեզ մի իրավունք ավելի:

ԽԵՉԱՆ.— Եթե Գալուստ աղի տանը ծառայում ես, էդ դեռ չի նշանակում, որ դու էլ նրա նման գլխներին իրավունքների պաի բանեցնես:

ՀԱՄԲ.— Ես իրավունք բանեցնելու արամադրություն չունեմ: Ես ծառայող մարդ եմ, իմ ինչ հաշիվն ա, ես Գալուստ աղի կարգադրություններն եմ միայն կատարում: Գալուստ աղան կարգադրել ա, որ էսօր դուք ձեր բոլոր գործը թողնեք, գաք նրա համար աշխատեք: (Երկար լռությոն): Կարծեմ լսեցիք, ինչ որ ես ձեզ ասացի:

ԲՈՒՈՐԸ.— Լսեցինք:

ՀԱՄԲ.— Լսելուց հետո հարկավոր ա, որ իմ տված հարցին պատասխանեք:

ԽԵՉԱՆ.— Պատասխանի համար մենք դեռ կմտածենք:

ՀԱՄԲ.— Ուրեմն դուք չեք ուզում Գալուստ աղի կարգադրությունը կատարել:

ԽԵՉԱՆ.— Գալուստ աղի կարգադրությունը մեզ համար օրենք չի: Ասենք՝ հիմա օրենք-մօրենք չկա... Մի դեմա, տես՝ Ռուսաստանում ինչե՞ր ա կատարվում:

ՀԱՄԲ.— Ինչե՞ր ա կատարվում, պատմիր տեսնեմ, հետաքրքիր ա: (Նստում է նրանց մոտ):

ԽԵՉԱՆ.— Էն ա կատարվում, որ հիմա Ռուսաստանում կրուգոմ ազատություն ա, հողը գյուղացիներին, գործարանը բանվորներին վերադարձնելու օրենք ա հրատարակված:

ՀԱՄԲ.— Հետո՞

ԽԵՉԱՆ.—Հետո է՛ն, որ էդ օրհնքը մեզ էլ ա վերաբերում, մեզ վրա էլ ա տարածվում...

ՀԱՄԲ.—Էդ ո՞վ ա ձեզ տսել:

ԽԵՉԱՆ.—Ով որ տսել ա, էդ քո հաշիվը չի:

ՀԱՄԲ.—Իհարկե, իմ լինչ հաշիվն ա: Ուրիշի ներքին գործերում, ընդհանրապես, ես սովորությունն չունեմ խառնվելու: Խոսք ընկած, դրա համար էլ ես հարցրի: Մնաք բարով:

ԽԵՉԱՆ.—Գնաս բարով... (Համարձուժ գնում է):

ՄՈՒԿՈՒՉ.—Էդ լինչ քաղաքավարի կերպով ես ձամփու դնում:

ԽԵՉԱՆ.—Թե նա ազգիսն ա, ես էլ պոչն եմ: Շունն շան օրդի դիմամբ խոսացնում ա, որ մեզնից խոսք դուրս քաշի ու խաբար տանի: (Մյուս հանդիպներն էլ զավիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնը, Առաքել, Հասան և գյուղացիներ

ԱՌԱՅԵԼ.—Բարի աջողում:

ՄՈՒԿՈՒՉ.—Ասու՜ր բարին, բարով եկաք:

Ի ԳՅՈՒՂ.—Անասելի ցուրտ ա էս գիշեր:

ԽԵՉԱՆ.—Նաե՛ք, տաքացե՛ք: Հասան, դու էդ լինչ բանի ես:

ՀԱՍԱՆ.—Բռնո՜ւ տանում ա, դուք խոսացե՛ք, ես քնում եմ: (Առանձնանում է ու քնում):

Ի ԳՅՈՒՂ.—Գիշերվա էս ալյազն տոեղների պես մարդու ջանի մեջն ա մտնում, ոսկորները ծակծկում, ձեր աղբաթը խեղ, կրակ եք արել, մի քիչ կտաքանաք:

Ի ԳՅՈՒՂ.—Բնած էի, քանի աչքս բաց արի, սրանց կրակը շարունակ վառվում էր: Ես ասի՝ կխառը վեր գցած, խորու վելիս կըլինեն:

ԽԵՉԱՆ.—Դու էլ խորովածի իշտահով եկար, տեհար՝ դատ չկա:

ԱՌԱՅԵԼ.—Բադալ ամի, դու ընչի՞ ես սուս արել, ընչի՞ չես խոսում, Ջաքարը եկել ա, ուրախանալու փոխարեն տխրել ես:

Ի ԳՅՈՒՂ.—Բադալ ամու՜ վրա մեծ մաղաբիչ կա:

Ի ԳՅՈՒՂ.—Ճիշտ, ես մոռացել եմ: Ջաքարը գործի լավ ժամանակին եկավ: Բեզ քոմազ կանի:

ԲԱՅԱՆ.—Բոմազ կանի՝ էդ էլ խոսք ա՞... պալուն պես ամբողջ գոր-

ծը վերցրել ա իր ձեռքը: Շատ ապրի, եկավ, ջանիս հասավ:
I ԳՅՈՒՂ.—Բա ուր ա Ձաքարը, չի երևում:

ԲՄԴԱԼ.—Աստեղ էր, Մինասը գնում էր, յափնջին մոռացել էր
հետը վերցնի: Յափնջին տարավ, տա իրան: Էս սառը օդին
նա սովոր չի: Առանց էն էլ նրա առողջութունը բոլորո-
վին քայքայված ա, կմրսի ու նորից կհիվանդանա:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Բաղաքում ապրողները զիվ ըտենց են: Ուշ ու
մաքները տալիս են գրքերի ու գաղեթների, իրենց առող-
ջութունները կորցնում:

ԽԵԶԱՆ.—Մինասը քեզ օրինակ. տնաշենը կարծես մոմից շին-
ված ըլի. տաքը տալուց հալվում ա, ցուրտը տալուց՝ սոռ-
չում:

ԲՄԴԱԼ.—Էդ բոլորը անկանոն կյանքի հետևանք ա, դրա հա-
մար էլ քաղաքում բժիշկները նրանից ձեռք են քաշել,
ուղարկել գյուղ:

III ԳՅՈՒՂ.—Սուան ու զորթը խաբար չեմ, համա տոտմ են,
որ Մինասը իրան սուտի հիվանդ ա ձեռքերը և դեղը ուրիշ
նպատակով ա եկել:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Թշնամու խոսքեր ա: Միք հավատա:

I ԳՅՈՒՂ.—Նրանից ամեն ինչ հավատարու ա: Նրա թհար-
թհալրից երևում ա, թե նա ինչ խելքի ու մտքի տեր
մարդ ա: Ասում են, որ նա գործարաններում գործադուլ
կազմակերպողներից ա: Հարկավոր ա նրանից զգուշ լինել:

ԽԵԶԱՆ.—Այսինքն:

I ԳՅՈՒՂ.—Այսինքն՝ նրա գլխին եթե մի բան պատահել ա,
վայն եկել ա մեզ տարել: Միքիւրը գետն ենք թողնելու:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Էդ ով ա քեզ էդպես հասկացրեր:

III ԳՅՈՒՂ.—Ուրիշն ինձ բան չի ասել: Ես իմ աչքով եմ տե-
սել: (Խեչաճն ու Մուկուշը ծիծաղում են): Ինչի՞ հը ծիծա-
ղում: Էն օրը նրան քյոխվի հետ խոսելիս տեհա, մնացի
զարմացած... Էդ տնաքանդը վախ առած բանը սկի չի իմա-
նում: Խոսքերը կարկտի նման վրա ա տալիս, աչքերիցը
կրակ թափում... Քյոխվի բերանում թուքը ցամաքել էր,
լեզուն կապկել: Մի խոսք էլ ա չկարաց առի ու նրա ջու-
ղաբը սա:

II ԳՅՈՒՂ.—Ես զարմանում եմ, էդ մնց ա, որ քյոխվան

համբերել ա, դամչին չի քաշել, շէնքակոթին տալով դուստրեր:

ՀԱՍԱՆ.—Սրանց գլուխը յարար քարից ա, թե երկաթից, որ չի ցալում: Էսքան խոսալում ախր ի՞նչ ա ածած, ես չեմ հասկանում... Զարդված, բեղարած, ռանչսլար խալխ հք, գնացեք, քնեք, դինջացեք... ի՞նչ եք եկել, էս կես գիշերին խալխին քնահարամ անում: Խոսալուն էլ ժամ ու ժամանակ կըլնի... (Դուրս է գնում):

ԱՌԹԵԼ.—Ճիշտ ա ասում, խոսալով ընկանք, չի մացանք, թե լույսը ոնց բացվեց:

I ԳՅՈՒՂ.—Գնանք:

II ԳՅՈՒՂ.—Գնանք, էգուց կիրակի ա, էս օր աշխատանքները մի քիչ շուտ վերջացնենք, գնանք տուն: Քանի գիշեր ա՝ տուն չենք գնացել: (Դուրս են գնում):

ԲԱՒԱԼ.—Նրանք գնացին իրենց գործին, վեր կացեք՝ մենք էլ գնանք մեր գործին, Մուկուչի, դու գնա, հղները քշի, գան: Զաքարն ընչի՞ ուշացավ...

(Մուկուչի հետ դուրս է գնում):

ԽԵՉԱՆ.—Էս լուսաբացին «Առավոտ լուսոն» էլ չեմ իմանում, թե ասեմ: Վիզդ կոտրի, տեր Սհակ, խեղճ հորս երկու հորթը կերար, մի օրինավոր գրիլ-կարգալն ինձ չսովորեցրիր... (Դուրս է գնում): (Բեմը սկսվում է լուսավորվել: Խորքից լրսվում են խոսակցության ձայներ: «Արա, եզները քշի՛»... «Ջեյ-րանին ձեն տո՛ւր»... «Հո՛, հո՛, հո՛, մարալ... հո՛, հո՛, Ջեյ-րան»... Իսկ մի ուրիշը երգում է)

Ահա ծագեց կարմիր արև,
Տաք ու պայծառ է օրը,
Իհ՛, քաշեցեք, սիրուն հղներ,
Առաջ տարեք արտը...

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Գալուստ աղա և Համբարձում

ԳԱՆՈՒՄՏ.— Հ'ը, ի՞նչ են անում:

ՀԱՄԲ.— Ձեն համաձայնվում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ինչպէս թե չեն համաձայնութեամբ Գնա, նրանց կան-
չի էստեղ:

ՀԱՄԲ.—Գալուստ աղա, կանչելիք դուր ա: Նրանք ասում են, որ
մենք մինչև մեր դործը չվերջացնենք, ձերը չենք սկսելու:
Ասում ա՛ հիմա կրողդո՞ւ աղատություն ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ինչպէս թե աղատություն: Ուրեմն նրանք իրա-
վունք են համարում՝ Գալուստ աղի համար դործ չանեն,
աշխատանքը երեսի վրա թողնեն... Ուրեմն նրանք աղա-
տությունն էգպէս են հասկանում... Մեր երկրում նրանց
էդ տեսակ աղատությունն չի տրված: Խնքները թող հա-
վաքեն զլինները, ինչպէս որ մինչև հիմա աշխատել են, էն-
պէս էլ սրանից հետո պիտի դան, աշխատեն:

ՀԱՄԲ.—Նրանք ասում են, որ Սովետական երկրում հողը վրա-
դացիներին, դործարանը բանվորին վերադարձնելու օրենք
ա հրատարակվել, որ էդ օրենքն իրենց էլ ա վերաբերում,
իրենց վրա էլ ա տարածվում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Էդ ասողները շատ նհախ են տնում, գլուխները քա-
րով են տալիս: Ուրեմն, դու ասում ես, որ նրանք չեն հա-
մաձայնվում:

ՀԱՄԲ.—Չհամաձայնվելն էս տեսակ ա: Նրանք ուղղում են առաջ
իրենց գործը վերջացնեն:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Առաջ իրենցը, հետո իմը... Լալ, թող էգպէս լինի,
բայց թե վերջում իրենք կփռշտանեն:

ՀԱՄԲ.—Ի՞մ կարծիքով նրանք մեղավոր չեն:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Քու կարծիքով, ուրեմն, մեղավորը ե՞ս եմ:

ՀԱՄԲ.—Ոչ էլ դուք եք: Մեղավորը ուրիշ մարդ ա: Էդ մարդը,
ձիշտ ա, ինքն ամեն տեղ չի երևում, բայց թե նրա կա-
տարած աշխատանքի արդյունքը ամեն տեղ ա երևում ...

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Չեմ հասկանում...

ՀԱՄԲ.—Գալուստ աղա, ես քեզ վաղօրոք զգուշացնում եմ. նա
էն տեսակ մի թունավոր օձ ա, որ վերջիվերջո ձեզ կփլա-
սի: Նրա դեմ դուք ժամանակին միջոցներ ձեռք առեք, թե
չէ հետո ուշ կլինի:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Էդ օձին կղցեմ ոտքերիս տակ, կաւորեմ, նրա գլու-
խը կջախջախեմ, դու միայն նրա տեղը, նրա ուլ լինելն
ինձ ասա:

ՀԱՄԲ.—Նրա տեղը, նրա ուժ լինելը դուք ինձնից լավ գիտեք:
ԳԱԼՈՒՍՏ.—Հասկացա... (Մտածում է):

ՀԱՄԲ.—Դե որ հասկացաք, էլ հետաձգելու ժամանակը չի: Հրեն
քյոխվան հանդիւրներին հետ կանգնած՝ խոսում ա: Պնամ,
նրան կանչեմ: Դուք նրա հետ էս խնդիրը լուծեք: (Պուրս
է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Գալուստ և Բաղալ

ԲԱԴԱԼ.—Էս անտեր սամին էլ կոտրվելու ժամանակ գտաւ: Կար-
ծեմ մի վախտ ես էս թիւերի տակ մի հաստ պահել էի: Տեսնեմ,
մնձեմ ա:

(Թփերի տակ սկսում է փնտրել):

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Սպասիր, էդ սամին դու հետո կգտնես, վաղ չի:
Լսիր, Բաղալ տալի, հասակաւոր մարդ ես, ես քեզ խղճում
եմ, Եղիշի տեղը դու մեզ ասա, միևնույն է, մենք նրան
կգտնենք և նրա հետ դու էլ կպատմիես:

ԲԱԴԱԼ.—Պատժվելուց ես չեմ վախենում, ես էն օրվանից եմ
պատժվել, որ երեխես քու պատճառով վախստական դա-
ռաւ...

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Նրա վախստական դառնալն իմ պատճառով էր, թե
ուրիշի, էդ կարեւոր չի: Կարեւորն էն է, որ եթե դու նրա
տեղը չասես, ես ստիպված կըլնեմ կառավարութեան ատաջ
խնդիր դնել, որ ձեզ մեր երկրից տնով-տեղով աքսորեն:
Լսիր, ձեր տունն էն նոր եկած մարդն ու՛ է:

ԲԱԴԱԼ.—Ախպորս տղեն ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ինչի՞ համար է եկել, ի՞նչ գործ ունի նա էստեղ...

ԲԱԴԱԼ.—Հիվանդ ա՝ բժիշկների խորհրդով մի քանի ամսով
եկել ա հանգստանա: Ես կարծում եմ, որ դրա համար ձեզ-
նից նախօրոք թույլտվութեան չպիտի վերցնել:

(Սամին վերցնում և դուրս է գնում):

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Լեզուները սկսում են երկարել, հեռները խոսալ չի
լինում...

Գալուստ, քյոխվա և Համբարձում

ՔՅՈՒՎԱ.— Բարեւ, Գալուստ աղա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Բարեւ:

ՔՅՈՒՎԱ.— Ասա, տեսնեմ՝ ի՞նչ կա, ի՞նչ ա պատահել: Ինչի՞ համար ես ինձ կանչել:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Բեզ մոտ ես դանգատ ունեմ: Ի՞նչ պատիժ կտաս դու էն մարդուն, եթե տեսնես, որ էդ մարդը կառավարութեան դեմ է դնում և նրա օրենքներին հակառակ դրո՞ծ է բռնում:

ՔՅՈՒՎԱ.— Ըտենց շաշերի հետ դորձ ունենալը, ճիշտն ասած, մի քիչ դժվար ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Իսկ եթե տեսնես, որ էդ շաշը իր շաշությունով ուրիշներին էլ է շաշացնում:

ՔՅՈՒՎԱ.— Էդ տեսակ շաշերի շինքալիութից կբռնեմ, կզցեմ դամշուտակ, էնքան կտամ, մինչև որ կխելոքանա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Իսկ եթե չխելոքանա ու իր խմացածը նորից շարունակի...

ՔՅՈՒՎԱ.— Էդ դեպքում նրա ոտ ու ձեռքը կկապեմ և կուզարկեմ խելացնորների ապաստարան, թող նրան էնտեղ բժշկեն: Վճռված և ստորագրված ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ըզորմի հորդ, լավ վճռեցիր:

ՔՅՈՒՎԱ.— Վճիռը կայացրի, բայց թե չի մացա՝ էդ խնդիրը ռեմն ա վերաբերում: (Մտածում է): Հը՛մ, իմացա, թե էդ էշն ում ախոռումն ա դառնում: Ճիշտն ասած, դրա համար ես էլ եմ մտածել, որովհետև էդ իշու քացին, վախենում եմ, մի օր էլ ինձ դիպչի: Հարկավոր ա դրա սուչը վախտին խուլել:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Խուլեղով լան չի դառնա, հարկավոր է էդ պոչը տակից կտրել և դեն գցել:

ՔՅՈՒՎԱ.— Դուք ինձ էն ասեք, նրան մեղադրելու փաստեր ունե՞ք, թե հենց սրանից, նրանից լսած խոսք ու զրից ա:

ՀԱՄԲ.— Խոսք ու զրից չի... հանգվորներին նա ինչ որ ասել, ինչ որ նրանց հետ խոսել ա, ես էստեղ պաղբորնի գրել և վկաներին էլ տակին ստորագրել եմ տվել (Գրությունը ցոյց է տալիս):

ՔՅՈՆՎԱ.—Ձէ, օրինակն դործ ես բռնել: Դատարաններում երևի շուտով աւելակատություն կանես:

ՀԱՄԲ.—Էդ շնորքն էլ որ չուենամ, Գալուստ աղան ինձ մի բոսկի չի պահի: Էս դայավլենին զրել էի, որ ձեզ գրավոր կերպով ներկայացնեմ, բայց քանի որ գործը էսպես դատարարից, թույլ տվեք, որ իմ գրածը ես ինքս կարգամ: (Կարդում է):

«Հարգելի և մեծապատիվ պարոն քյոխվա»...

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Ա՛ շաշ, դու էդ համակ ես գրել, թե դայավլենի...

ՀԱՄԲ.—Նամակի ձեռով սկսում եմ, դայավլենիի ձեռով վերջացնում:

ՔՅՈՆՎԱ.—Դու լավ կանեիր, դայավլենիի ձեռով սկսեիր, դայավլենիի ձեռով էլ վերջացնեիր: Ինչևիցէ Շարունակիր:

ՀԱՄԲ.—(Կարդում է): Ձեր աղնիվ ուշադրությունն եմ հրավիրում քաղաքից հոս եկած Մինաս անունով մի ոմն «տիրոջ հովատարի» ծառա, ոտները լիզող դյադա, կամակատար ստրուկ»... Հն, չմոռանամ ասել, որ էդ խոսքերն ինքն ա ինձ ասել, ու հմի նրա ասած էդ խոսքերը նորից իրեն եմ վերադարձնում:

ՔՅՈՆՎԱ.—Էն խոսքերը, ինչ որ նա քեզ ասել ա, դա ինձ բուրովին չի հետաքրքրում:

ՀԱՄԲ.—Ճիշտ ա, ձեզ համար հետաքրքիր չի, բայց Գալուստ աղի համար, ես կարծում եմ, որ հետաքրքիր կլինի:

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Գալուստ աղան էդ տեսակ ախմախ բաների համար գլուխ չի կտրում: Էդ զեկումը դեսը տուր, ինչ որ ասելու ես, մի երկու խոսքով բերանացի ասն, վերջանա, գնա, ինչ ես շարականի նման օխտը սհաթ երկարացնում: (Զայավլենին ձեռքից վերցնում է ու պատռում):

ՀԱՄԲ.—Մտքիս թելը կտրեցիք, չգիտեմ ինչի մասին խոսեմ:

ՔՅՈՆՎԱ.—Դու նրա մասին խոսն, թե նա հանգվորներին ինչ ա տուել, նա նրանց հետ ինչի մասին ա խոսել:

ՀԱՄԲ.—Նա հանգվորներին հողը պարարտացնելու և նրանից առատ բերք ստանալու մասին ա խոսում:

ՔՅՈՆՎԱ.—Հետո:

ՀԱՄԲ.—Հետո, եթե իրա խոսքերով ասելու լինեմ, «փոխադարձ

օգնության, համայնական աշխատանքի, միության համե-
րաշխության» մասին ա խոսել:

ՔՅՈԽՎԱ.— Այսինքն լինչպէս:

ԴԱԼՈՒՍՏ.— Այսինքն էնպէս, որ էդ «համայնական աշխատանք»,
«փոխադարձ օգնություն» նշանակում են, որ մարդիկ իրենց
մասնավոր դործը, իրենց անհատական աշխատանքը թող-
նեն, ընդհանուրի մասին մտածեն, փոխադարձորեն մի-
մյանց շահերը պաշտպանեն:

ՔՅՈԽՎԱ.— Հետո, նպատակը:

ԴԱԼՈՒՍՏ.— Նպատակը էն է, որ երկիրը տալին ու վրա տան, ունե-
վորներին ու իշխանավորներին կտորեն, որ էլ աշխարհիս
երեսին ոչ հողատեր լինի, ոչ փողատեր, ոչ քյոլավա լինի, ոչ
զգիր, ոչ տերտեր լինի, ոչ տիրացու: Ուրիշ խոսքով՝ նրանց
ուղածը սեղուցիա ա, սոցիալիզմ, ազատություն, հավա-
սարություն:

ՔՅՈԽՎԱ.— Դա չլինելու բան ա... սեղուցիա չէ, թեկուզ երկ-
րաշարժ լինի, երկինքն ու երկիրն էլ որ փուլ գա, Հա-
յաստանում քյոլավայությունն ու զգիրությունը, տերտե-
րությունն ու տիրացությունը մնացել ա, էլի կմնա...
դրանք վերանալու բան չի... Դնանք, ես նրա գլխին մի
էնպէս օյին խաղամ, որ նա սեղուցիան էլ մոռանա, ազա-
տությունն էլ ու հավասարությունն էլ:

(Նրանք դուրս են գնում, իսկ Զարարը Եղիշի հետ խոսելով
գալիս են: Եղիշը ծպտված է: Յափնջին ուսերին և բաշղը
գլխով փաքարած):

Տ Ե Ս Ի Լ 8

Եղիշ և Զարար

ԶԱՎԱՐ.— Տեղեկություն կա, որ Կարմիր Բանակը Բաքվից ար-
դեն դուրս է եկել: Նրանք, թեև դանդաղ, բայց հաստատ
քայլերով առաջ են շարժվում: Նրանք մոտենում են մեզ:
Մենք ամեն բոլիս կազմ ու պատրաստ պիտի լինենք: Կո-
միտեն մեզ այգպէս է հրահանգում:

ԵՂԻՇ.— Այդ բոլորը լավ է, բայց...

ԶԱՔԱՐ.—Բայց ի՞նչ:

ԵՂԻՇ.—Այն. որ նախքան Կարմիր Բանակի գալը, Թշնամու դեմ
անհաջողաբար ուժերով մենք պիտի դուրս գանք:

ԶԱՔԱՐ.—Անհաջողաբար ուժ չենք: Մենք կը գերազանցենք: Կադ-
մակերպությունն այդ ուղղությամբ բավական մեծ աշխա-
տանք է տարել: Մեր մարտական շարքերն օր օրի սովա-
րանում են ու խտանում: (Խորքից լսվում է խմբական երգի
ձայն): Մենք այդ խնդրի շուրջը երկար խոսեցինք: Հանդ-
վորներն համար հաց բերող աղջիկները դալիս են. լավ չի,
որ նրանք քեզ տեսնեն: Քանի դեռ նրանք չեն եկել, հար-
կավոր է շտապ կերպով հեռանալ: Դե, ես դնացի: Տղաներին
մեր կողմից կը արևես: Ցտեսություն:

(Դուրս է գնում):

ԵՂԻՇ.—Ցտեսություն. (խմբական երգի ձայնը հետագետե մոտենում
է): Ինչ քաղցր երգում են: Վաղուց է, ինչ հա երգի ձայն
չեմ լսել: Նրանք մեր գյուղի աղջիկներն են: Կարծես բո-
լորը ծանոթ գեմքեր են: Ախ, ինչպես կուզենայի նրանց
մոտից տեսնել, նրանց հետ խոսել... Սպասիր, այն մեկը
մեր Գյուլիզարն է, մյուսը՝ Մանիշակը... այո, նրանք են:
Նրանք այս կողմն են գալիս:

(Եղիշը քաքնվում է ժայռի ետևում: Աղջիկները ծաղիկներով
զարդարված, երգելով գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

Եղիշ, Գյուլիզար, Մանիշակ և մի խումբ աղջիկներ:

(Վերևից հանկարծ քար է գլորվում, բոլորը սարսափած ճշա-
լով ցրվում են զանազան կողմերի վրա: Եղիշը դուրս է գալիս
և շշուկով Մանիշակին կանչում):

ԵՂԻՇ.—Մանիշակ, Մանիշակ, այս կողմն արի...

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Աստված իմ, ձայնը ծանոթ է... բայց ով էք դուք...
ես ձեզնից վախենում եմ...

ԵՂԻՇ.—Մի վախենա, Մանիշակ, ես եմ... (Բաշխուրբ գլխից հա-
նում է):

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Եղիշ... (Գրկախառնվում են):

ՁԱՅՆԵՐ.—Մանիշակ... Մանիշակ...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—(Խորքից) Աղջիկ, Մանիշակ, ուր մնացիր:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Նրանք ինձ հն ժնտրում:

ԵՂԻՇ.—Գաշվենք այս կողմ, մեզ չտեսնեն: (Թաքնվում են ժայռի ետևում: Իսկ Գյուլիզարը մյուս աղջիկների հետ գալիս են և զարմացած նայում):

ԲՈՂՈՐԸ.—Մենք տեսանք, որ մի յափնջավոր տղամարդու հետ նա կանգնած, խոսում էր:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Հողս ձեր գլխին. ձեր աչքին ամեն ժամանակ ու ամեն անգ տղամարդ է երևում: Ձգտեմ՝ ի՞նչ լիմացաք. թխականը կորցրած ճուտերի նման ամենքդ ճվճվալով մի կողմի վրա փախաք:

I ԱՂԶԻԿ.—Ս-ս ս, կարծես տղամարդու խոսակցության ձեն էր...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Դե, հիմա էլ տղամարդու խոսակցության ձեն լսեցին...

II ԱՂԶԻԿ.—Խոսակցության ձեն չէ, բայց կարծես ինչ-որ քար գլորվեց...

ԲՈՂՈՐԸ.—Վույ, հանկարծ բանդիտ չլինի...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ըհ, հողս ձեր գլխին, էսքան հանդուրժելի մեջ բանդիտը սիրտ կանի գո:

ԲՈՂՈՐԸ.—(Ծիծաղում են): Ծիծաղելու ժամանակը չի, դնանք Մանիշակին գտնենք:

ԲՈՂՈՐԸ.—Գնանք:

(Երգելով դուրս են գնում: Իսկ Եղիշը Մանիշակի հետ խոսելով գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 10

Եղիշ և Մանիշակ

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Կուժը վերցրի, գնացի աղբրից ջուր բերելու: Հանկարծ տեսնեմ՝ դու էնտեղ կանգնած ես, ձեն եմ տալիս, չես լսում: Խոսացնում եմ, չես խոսում: Սիրտս լցվեց ու սկսեցի լաց լինել: Հենց էդ ժամանակ քնից արթնացա: Տեսա, որ երազ է:

ԵՂԻՇ.—Հետո:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Հետո էն, որ ամբողջ ժամանակ քո մասին եմ մտածում:

ԵՂԻՇ.—Մտածելու կարիք չկա: Էսօր, էգուց ա, ամեն ինչ կփոխվի և ոչ միայն երազում, այլ ամեն ժամանակ մենք միասին կլինենք...

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Գալուստ աղան ինձնից ձեռ չի քաշում: Ամեն օր նա մեր տուն մարդ ա ուղարկում, և ծնողներս ամեն կերպ ուզում են ինձ համոզել... Ես մերժում եմ և պատճառաբանում, որ հիվանդ եմ: Իրտմամբ ունից դուրս չեմ գալիս: Սա տուաջին անգամն է, որ ես տնից դուրս եմ եկել: Քեզ հանդիպելուց հետո ես ոչ մի դեպքում էլ տուն չեմ վերադառնա: Ուր որ գնաս՝ քեզ հետ կվամ: Ես ուզում եմ միշտ քեզ հետ լինել, առանց քեզ ես մի օր չեմ ապրի... (լաց է լինում):

ԵՂԻՇ.—Լաց լինելու կարիք չկա, հարկավոր է մտածել, թե ինչ կարելի է տանել: Ինձ հետ ես քեզ կտանելի, բայց ուր տանեմ... Թռչունի նման էսօր էստեղ ենք, մի ուրիշ օր լուրովին այլ տեղ: Մեր թշնամիները մեզ հանգիստ չեն տալիս օր ու գիշեր. նրանք մեզ հալածում են. մենք շարունակ վտանգի ենք ենթարկվում մեր կյանքը... քու կյանքը նույնպես վտանգի ենթարկել ես չեմ կարող... այո, չեմ կարող...

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Իմ կյանքը միշտ էլ վտանգի է ենթարկված... Գալուստ աղան մի օր խնդիրը կտրուկ կզնի և մերօնք իմ կամքի վրա կբռնանան... ես վախենում եմ...

ԵՂԻՇ.—Լավ, ինչպես որ դու օրոշիլ ես, թող էգուց էլ լինի... Գնանք:

ՄԱՆԻՇԱԿ.—Գնանք...

(Նրանք դուրս են գնում: Գյուլիգաբը և մյուս աղջիկները Մանիշակի, Մանիշակի կանչելով, գալիս են):

ԲՈՂՈՐԸ.—Ձկա:

I ԱՂՋԻԿ.—Բա հիմա ի՞նչ պիտի անենք:

II ԱՂՋԻԿ.—Ի՞նչ պիտի անենք:

III ԱՂՋԻԿ.—Էսքան փնտրեցինք, որ չկա:

I ԱՂՋԻԿ.—Աղջիկերք, սպասեք, ես ձեզ մի բան ասեմ: Մանիշակը գուցե գնացել է իրենց տուն:

ԲՈՂՈՐԸ.—Ճիշտ է ասում, գնացած կլինի իրենց տուն: Իսկ մենք դուր տեղը նրան փնտրում ենք:

(Բոլորը ծիծաղում են: Վարթին բանջարով լիքը սուփրեն շա-
լակին ներս է գալիս):

ՎԱՐԹԻ.— Ձեր ձայնը սաղ հանդը վեր ա կալել: Բա՞ղուք չե՞ք
ամաչում: Աբուռներդ կտրվի: Էսքան հանգվորներն առաջ
դուք ճնց եք կանգնում ու երգում:

ԳՅՈՒԼԻԻԶԱՐ.— Վարթի բաջի, հանգվորները հեռու են, նրանք
մեզ չեն տեսնում, նրանք մեր ձայնը չեն լսում... (Աղջիկ-
ները ծիծաղելով ու երգելով գնում են):

ՎԱՐԹԻ.— Որ չեն տեսնում, դուք ըսենց պոխ դժվե՞ք ու իրար
դիտոյն ընկնե՞ք... Ոտներս բեզարել ա, նստեմ էս աղբրի
կողքին, քիչ դնջանամ:

(Շալակը դնում է մի կողմ և աղբյուրի մոտ նստում):

Տ Ե Ս Ի Լ 11

Վարթի և Ավո

(Ավոն փոքրիկ խորջինը ուսին, չոմախը ձեռքին գալիս է):

ԱՎՈ.— Բարի աչողում, Վարթի բաջի:

ՎԱՐԹԻ.— Այ աստու խեղճ ու բարին քեզ, Ավո ամի, բարով հա-
զար բարի եկար:

ԱՎՈ.— Առավոտվանից նշխարք չեմ դրել բերանս: (Նստում է աղ-
բյուրի մոտ, խորջինից հաց է հանում և սկսում է ուտել):
Վարթի բաջի, արի, նստի, հաց ուտենք:

ՎԱՐԹԻ.— Շնորհակալ եմ, դու անուշ արա: Դեսը գալիս Մինա-
սին տեսա: Խելի վախա նստած՝ խոսում էինք: Հարց ու
փորձ էր անում: Ո՞նց ես ապրում, օրդ ճնց ա տնցնում...
Գլխիս եկածը դիվ մեկ-մեկ նրան պատմեցի... Խեղճ տղան
պատմածս խեց ու ինքն էլ գարդտալեց: Անասելի խելքով
ու ջիգյարով տղա ա...

ԱՎՈ.— Խելքով ու ջիգյարով ա, բայց թե մեր դեղում մի փարա
մարդկանց աչքի փուշն ա դառել... Նրան չեն սիրում:
Ասենք սկի հարկավոր էլ չի, որ էդ մարդիկ նրան սիրեն:

ՎԱՐԹԻ.— Բյամբախտ տղա ա, ըսենց երեխա էր, որ հերն ու
մերը մահացան: Հմի աստված պահի, ինքը մեծացել, մեծ
տղա ա դառել, իսկ ծնողները չկան, ափսոս, կենդանի
չեն, որ նրան տեսնեն, ուրախանան...

ԱՎՈ.— Վերցրո՛ւ, Վարթի բաջի, կտանես, կտաս, երեխեքը կու-

տեն: Վերցրու, Վարթի բաջի, ամսչելու, քաշվելու տարի չի:

ՎԱՐԹԻ.— Շնորհակալ եմ, աստոծ քեզ երկար օր ու ումբր տա, որ դու քո խեղճ տեղով եթիմներիս համար ես մտածում... Բերանիդ թիքեն կտրեցիր, նրանց ասիւր:

(Վարթին հացը վերցնում, դնում է բողչի մեջ):

ԱՎՈ.— Էդ ի՞նչ ասելու խոսք ա, Վարթի բաջի: Էդ մի թիքեն ավելի կերած, կամ պակաս, ի՞նչ նշանակություն... եթիմներիդ կշտացնելու համար ավուրի ու ցորենի լիքն ամբարներ ա հարկավար, էդ ես չունեմ... (Չիբուխը լցնում է ու սկսում է ծխել):

ՎԱՐԹԻ.— Ունեցողն էլ չի տալիս...

ԱՎՈ.— Ձեռն տա, Վարթի բաջի, չեն տա... ում ի՞նչ վեջն ա, թե աշխարհը սովից կոտորվում ա: Ում ի՞նչ վեջն ա, թե մեր եթիմները քուչեքումը թափված, շների բերանից հոտած ոսկորներ կեն խլում, իրենք ուտում... Ում ի՞նչ վեջն ա, թե մեր անտուն, անտեր չափահաս աղջկերքը խուլ ու մութ անկյուններում, մի կտոր ցամաք հացի համար իրանց պատիվը ու նամուսն են ծախում... Ա՛խ, Վարթի բաջի, ասելու շատ բան կա, համա ամեն բան ասել չի ըլում...

ՎԱՐԹԻ.— Ըսենց ա, Ավո ամի, ըսենց ա...

ԱՎՈ.— Ամեն բան ասելու համար լեզուներս կապված ա, բերաններս փեչատված... Ամեն մի տեղից վեր կացող չաթուքաստան մաուղերը կապել ա կողքին, պատրոնները շարել դռշին... ձեն հանել, խոսալ չի ըլում... գլուխները տաքացրել են, աչքերը արնով լցրել. կուլի համար նրանց ջանը եռ ու քոր ա գալի... Կուլի չելած տեղը նրանք գոռով կուլ են ստեղծում: Օր չի լինում, որ մի գեղ չջանգեն ու նրանց ունեցած-չունեցածը թալանեն...

ՎԱՐԹԻ.— Երեսիս տարան, սպանեցին, եթիմներս վիզը ծռած, ձեռքները ծոցներումը թողին... (Լաց է լինում): Մի աշխատող ձեռքը դրանց ռիրին հասցնի... Խեղճ հալիվորս ի՞նչ չարչարանքով. ի՞նչ նեղությունով աշխատանքի ա դուրս գալիս, անիծվածները գալիս, խանգարում են, չեն թողնում, թե հանդիստ սրտով իր գործն անի... Օրը տասն անգամ գալիս են, եղները ձեռիցը խլում, իրան էլ հետը կուտ տանում... պարտքի տակ

խըվել ենք... տանը օրվա սւտելու հաց չուենք... (կաց է լինում):

ԱՎՈ.— Դարդ մի անի, Վարժի բաջի, սիրտդ պինդ պահի... Նեղ օրերի լեն օրն էլ կգա... Եթիմներդ էլ աստված օղորմած ա... (Զիբուխի մոխիրը քափում է ու նորից լցնում ու քաշում):

ՎԱՐԹԻ.— Եթիմներիս աստված էլ ա մուսացել, մարդիկ էլ:

ԱՎՈ.— Ըտենց չի, Վարժի բաջի, բռենց չի... Եթիմներիդ համար էլ մտածող մարդիկ կան... (Ականջին) էդ մարդկանցից մեկ մոտ էլ են եկել... Նրանք բոլոր քաղաքներում ու գյուղերում ման են գալիս... Դյասիր-քյուսուք խալիսի քաշած նեղ օրը տեսնում են... Նրանք մի բան կանեն...

ՎԱՐԹԻ.— Լսում ենք ու չենք տեսնում...

ԱՎՈ.— Կտեսնենք, Վարժի բաջի, կտեսնենք... էդ օրերը մեղանից շատ հեռու չեն. էս սուենի պես բանած բուրժուական փոքրիկ պետությունները երկար չեն դիմանալու: Էսօր, էգույ ա, բաթմիշ են ըլելու, վնան, կորչեն... Լսի՛ր, Վարժի բաջի, էս ինչ որ ես քեզ ասում եմ, դու ուրիշին չասես... (Խոսելով դուրս են գնում: Իսկ Զաքարը, Մուկուշը, Խեչոն, Առաքելը և Հասանը գալիս են, չարդախի տակից յուրաքանչյուրն իր սուփրեն վերցնում և աղբյուրի մոտ նստում ու սկսում է նաշել):

Տ Ե Ս Ի Լ 12

Զաքար, Մուկուշ, Առաքել, Հասան, I և II գյուղացիներ, գզիր և հետո հանդապան:

ԶԱՔԱՐ.— Զուրազոռի աշխարհ ա. լավ հողամասերը զարտուղի ճանապարհներով իրենք սեփականել են, իսկ տակի մնացած քարոտ ու քոլոտ անպետք հողերը թողել են մեզ: Դե արի, ջանդ դուրս դա, խեղճ ու չքավոր գյուղացի, գիշերցերեկ տանջվի, չարչարվի, մատներով ու եղունգներով էդ հողը չանդռի, փորփորի, թե դրանից բան է դուրս գալու, որ դրանով տուն պահես, կառավարության հարկը վճարես, տեղոսներով պարաքդ տաս:

ՄՈՒԿՈՒՉ.—Մեր տեղ էս քարերը լեզու կառնեին ու կիտսեին,
խի մենք լռել ու պապանձվել ենք:

ԲՈՒՆՈՐԸ.—Լռելով բան չի դուրս դա, ձեններս պետք է բարձ-
րացնենք: (Գզիրը ներս է գալիս):

ԳԶԻՐ.—Ձեններդ որ բարձրացնեք, ձեր ձենը կտրելը զժվար ա:
Կամ թե չէ ձեն բարձրացնելով դուք կարծում եք, նոր հո-
ղաբաժանություն ա ընկել, ձեզ նոր հողամասեր են տա-
լու:

ԶԱՔԱՐ.—Եղածներն էլ ձեռներիցս կխլեն, նրանք մեզ հոժար
կամքով ոչինչ չեն տա...

ԳԶԻՐ.—Լսե՛ք՝ ընչ եմ ասում, նոր հրաման ա: Հացներդ կերե՛ք,
վերջացրե՛ք, գնացե՛ք, եղները քշե՛ք, դան: Էսօր դուք բոլորդ
կոռ պտի գնաք:

ԱՌԱՔԵԼ.—Աչքներս լույս: Երկու օր չկա՝ կսուից վերադարձել
ենք, էսօր նորից կոռ են տանում:

I ԳՅՈՒՂ.—Մի եղս վեր ա ընկել, սատկում ա, լուծը գետնին
ա մնացել: Էդ կոռ գնալու հրաման տվողները թող բարե-
հաճեն եզան հախը վճարեն, գնամ, մի եղ առնեմ, որ ուղած
ժամանակ առանց խոսալու դուրս դամ:

I ԳՅՈՒՂ.—Հրեն խոփիս բերանը ծռվել ա, դարբնին դրսալի
տալու համար փող չառնեմ: Էդ հրաման տվողները դրա
համար թող մտածեն:

ԳԶԻՐ.—Դուք էդ թ՞նչ տեսակ եք խոսում:

ԶԱՔԱՐ.—Ի՞նչ տեսակ ենք խոսում, եղները բոլորովին ուժից
ընկած են, հալիլ հազ մեր գործն են անում. նրանք կոռ
գնալ չեն կարող:

ԳԶԻՐ.—Նրանք դատարկ խոսք ու զրից ա: Էս օրվա կոռը սո-
վորական կռուներից չի: Հրաման ա եկել: Զորքը տեղաշար-
ժություն ա կատարում: Ռազմամթերքը տեղափոխելու հա-
մար բոլոր տեսակի փոխադրական միջոցներն ու քաշող
ուժը մոբիլիզացիայի են ենթարկվում:

ՄՈՒԿՈՒՉ.—Էլի կուլի հոտ ա դալիս:

I ԳՅՈՒՂ.—Կռվ չէ, աշխարհն էլ որ իրար գլխով ընկնի, տեղից
շարժվողը չեմ:

II ԳՅՈՒՂ.—Որ վիզս կտրեն էլ, ոտս սալ աղաք չեմ դնի, բող
ա, քանդվեցինք...

ԳԶԻՐ.—Դուք էդ լինչ տեսակ եք խուսում, կառավարությունը որ իմանա, էդ խոսքերի համար, զիտեք՝ ձեզ ինչ կանի։

ԲՈՒՈՐԸ.—Ինչ ուզում ա՝ թող անի։

ԶԱՔԱՐ.—Կառավարությունը թող իր համար նախ փոխադրական միջոցներ ստեղծի, հետո կովի ու պատերազմի մասին մտածի։

ԲՈՒՈՐԸ.—Մենք կսիվ չենք ուզում։

ԳԶԻՐ.—Ձեզ ով ա հարցնում ուզում եք, թե չէ։ Կառավարության հրամանն ա, պատրաստվեք, էս ա պալիս հմ։ (Գնում է)։

ԶԱՔԱՐ.—Կսիվ գնալը կառավարության հրամանն ա, կոռ գնալը կառավարության հրամանն ա, վաշխառուներին հրեշավոր տոկոսներով պարտքերը տալը կառավարության հրամանն ա... էդ հրամաններով էսօր ամենքը մեղնից պահանջում են, իսկ էդ պահանջներն արդյոք մենք բավարարելու հնարավորություն ունենք։ Դրա մասին ոչ ոք չի մտածում։

ԽԵՉԱՆ.—Քանզված երկիր ա, տեր ու տիրական չկա։

ԱՌԱՔԵԼ.—Ես ձեզ ասեմ, թե որ էս անգամ էլ մենք կոռ գնացինք, մեր սայլերից ու լծկաններից բոլորովին ձեռք պտի քաշենք։

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Ճիշտ ա ասում, էն առաջին անգամն էլ, որ գնացինք, սայլերի մի մասը ճամփին կոտրվեց, իսկ մի մասն էլ զորքի հետ գնացին ու ետ չեկան։ Եվ էսօր մեր գյուղացիներից շատերը ոչ սայլ ունեն, ոչ լծկան։

ՀԱՍԱՆ.—Դյուկացին որ լծկան չունեցավ, էլ ինչի՞ ա պետք՝ վզից քար կապի, տար գցի ջուրը։

ԱՌԱՔԵԼ.—Հրեա գվիրը նորից եկավ։

ԳԶԻՐ.—Դուք դեռ էստեղ եք, ախպեր, էս լինչ տեսակ ժողովուրդ ա։ Կառավարության հրամանը, որ մի ուրիշը լի, գլուխը կկորցնի, իսկ սրանք արխային նստել, ճաշում են։ (Հանդապահը վազելով ներս է գալիս)։

ՀԱՆԴԱՊԱՀ.—Ի՞նչ ես կանգնել, տակից-գլխից խոսում։ Արի, քյոխվան կանչում ա։

ԳԶԻՐ.—Ի՞նչ կա, լինչ ա պատահել։

ՀԱՆԴԱՊԱՀ.—Օհանջանենց Կարոյի անասունը մտել ա Մալու-մանց Ավադի բաղը, ծառերը փշացրել, հմի նրանք կանգնել, կովում են, քոռ ներկայությունը կարևոր ա։

ԳԶԻՐ.—Դե որ ըտենց ա, գնանք: Իսկ դուք պատրաստվեք առա-
վաքը ձեզը քեռ չբացված արողնի պուշկուտում լինել: Ով-
քեր նշանակված ժամանակին չներկայանան, հինգ հարյուր
մանեթ շարաֆ պաի տան, կամ թե հինգ ամիս բանտում
նստեն: (Գնում են):

ԶԱՔԱՐ.—Դրա մասին դեռ մենք կմտածենք...

ԽԵԶԱՆ.—Տնաքանդն էնքան խոսաց, որ Լըկինքն էլ սկսեց որո-
տալ: (Ուժեղ ամպրոպ):

ԱՌԱՔԵԼ.—Անձրե ա գալու, վեր կացեք: (Բաղալը շաապ ներս է
գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 13

Նույնը, Բաղալ, հետո խմբապետ ու մաուգերիստներ

ԲԱԴԱԼ.—Զաքար ջան, էն անիծվածները Մինասի քամակից
ընկած՝ մահն են գալիս:

ԶԱՔԱՐ.—Նա հմի գալու ա էստեղ. հարկավոր ա նրան զգու-
շացնել, որ չգա: (Զարարը շաապ դուրս է գնում):

ԽԵԶԱՆ.—Երանի Մինասին գտներ... ես վախում եմ նրան չգտնի:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Էդ տնաշենը մի տեղ չի նստում...

ԲԱԴԱԼ.—Էս գշեր, հախառակի նման փիս երազ եմ տեսել...
(Նրանք ուզում են գնալ, խմբապետը մաուգերիստների հետ
ներս են գալիս):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Ո՞ւր եք գնում... սպասեցե՛ք... Մինասի տեղը ձե-
զանից հիվ կարող է ինձ տեսել...

ԽԵԶԱՆ.—Նրա տեղը մենք չգիտենք...

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Զգիտե՛նք... դուք ե ղիտեք, բայց չեք ուզում
ասել... Ոչինչ... մենք նրան կգտնենք... սրիկաներ... (Դուրս
են գնում):

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Վա՛յն եկել, մեղ տարել է, եթե Մինասին գտել են...
Գնամ նրա ետեից... (Դուրս է գնում):

ԲԱԴԱԼ.—Ամենքդ մի կռի վրա գնացե՛ք: Նրան ասե՛ք՝ թող էս
քարափներում ծածկվի... նրանց աչքին չերևա... մինչև
տեսնենք՝ ինչ ա գալիս գլխներս: (Դուրս են գնում: Բեմը
միառժամանակ դատարկ է: Ուժեղ որոտ: Ավրն ապառաժի
ղլխին կանգնած՝ իր ոչխարներն է հավաքում):

Ավո, Միմաս, հետո խմբապետ և մաուգերիստներ:

ԱՎՈ.—Թփը՛սո... հե, հե, հե, թփը՛սո... հե, հե, հե... այ անլե-
զու հեյվաններ, ի՞նչ եք դիմներդ կորցրել, մեր եք գնում...
(Սրինգը նվագելով հեռանում է: Ուժեղ որոտ ու փայլակ: Մի-
նասը հրացանը ձեռքին գալիս է):

ՄԻՆԱՍ.—Խեղճ ու թշվառ Ավո... այս փայլատաղիդ ու շանթ
որստի մեջ չի լսվում քո սրնգի ձայնը... երկնքի ու երկրի
ահեղ կռիվն է այստեղ: Մաքառման ու սլաքարի օրհասա-
կան այս ժամին սրնգի այդ քաղցր ու հմայող մեղեդու
տեղ լողոքի ու ըմբոստացման երգը հնչեցրո՛ւ...

ԶԱՔԱՐԻ ԶԱՅՆԸ.—Մինճս, Մինճս... դեսն արի... դեսն արի...

ՄԻՆԱՍ.—Եկա: (Դուրս է գնում: Մաուգերիստները խմբապետի
հետ ներս են գալիս):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Նա այս կողմն անցավ... հետևե՛ք նրան... (Դուրս են
գնում: Հորդաուտ աճծրև, փայլակ, որոտ):

Խեչան, Առաքել, Հասան, հետո հանդապահ: (Վագելով գալիս
են մտնում չարդախի տակ):

ՀԱՍԱՆ.—Զահրու՛մար անձրևն է՝ ի՞նչ յաման վրա տվեց:

ԱՌԱՔԵԼ.—Մենք մի կերպ տեղ հասանք... վնյ նրան, ով չո-
լումը բաց երկնքի տակն ա մնացել...

ՀԱՆԴԱՊԵՏ.—(Խորքում): Արա, փախե՛ք, հեյ, հեղեղ է, փախե՛ք...
հեղեղ է:

ԽԵՉԱՆ.—Արա, դու ի՞նչ էս քո հարայ-հրոցով խալխին լեղաճաք
անում: Գեղի խալխն էնքան էդ հեղեղից չեն վախենա, ինչ-
քան քո էդ ձենիցը:

ՀԱՆԴԱՊԵՏ.—Զհանդամը, թե կվախենան. բա որ հեղեղի ուն
ընկնեն, լավ ա: Արա, փախե՛ք, հեյ, հեղեղ ա, հեղեղ ա...
(Կանչելով դուրս է գնում):

ԱՌԱՔԵԼ.—Մեր գլխին քաշ էլած էս սև ու մութ ամպերը մեզ
լավ բան չեն խոստանում...

ԽԵՉԱՆ.— Էս անձրեւը կարծես կտրվելու միտք չունի, քանի
զնում, վարարում ա...

ՀԱՍԱՆ.— Անձրեւից փնաս չի դա, ես կարկուտից եմ վախենում:
Կարկուտը որ դա, մեր ցանքը քոռ ու փուչ կանի...

ԱՌԱՅԵԼ.— Վսյ, իսկապես, Հասան, քոռ ասելն ու կարկուտի գալը
մեկ էլավ... (Մուկուչը՝ ժայռի գլխին կանգնած):

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Արա, փախեք, է՛, հեղեղ ա, հեղեղ...

ԽԵՉԱՆ.— Էն տնաքանդն թւո՞ւ րաւորացել: Արա, Մուկուչ...
(Սաստիկ որոտ ու փայլակ):

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Հէյ...

ԽԵՉԱՆ.— Ա՛յ չոռ, զահրումա՞ր: Արա, տնաքանդ, ի՞ծի նման ի՞նչ
ես բարձրացել է՞ք քարափի գլուխը: Քանի կայծակը չի
խփել, քեզ շան սասակ արել, վեր արի, կորի:

ՄՈՒԿՈՒՉ.— Արա, մի եկեք թամաշ արեք, պահ, պահ, պահ,
չտեսնված հեղեղ ա... հազար փթանոց քարեր ա գլորում...
աժդահա ծառեր ա տակռահան արել ու տանում... արա՛
փախեք, է՛, հեղեղ ա, հեղեղ ա: (Հեռանում է):

ԱՌԱՅԵԼ.— Ես զարմանում եմ, ինչի՞ էս հեղեղի մասին եփրեմ-
վերդում ոչինչ չեն գրեր:

ՀԱՍԱՆ.— Դրած որ ըլեր՝ մեր պապերը երկնքին հասնող էն
բարձր սարերը թողած, չէին դա էս գետի ղրաղին տուն
շինի, որ հմի հեղեղը բարձրանա, քշելու է տանի...

ԽԵՉԱՆ.— Ձեր խելոք ջանին մեռնեմ, որ էսօր ամենքդ էլ իմաս-
տուն եք դառել և ձեր պապերին էլ չեք հավանում... Էս
գետն առաջներում մի բարակ առու ա ըլել: Էդ հմի ա,
որ ըտենց մեծացել ա ու իր հունից դուրս ա գալիս...
(Խորքում աղմուկ, իրարանցում: Եկեղեցու զանգերը խփում
են, որպես տագնապի նշան):

ԱՌԱՅԵԼ.— Էս ի՞նչ բան ա... էս ի՞նչ զալմաղալ ա...

ԽԵՉԱՆ.— Եկեղեցու զանգերը տալիս են...

ՀԱՍԱՆ.— Դեղին անպատճառ մի փորձանք ա պատահել: (Մու-
կուչը վազելով գալիս է):

Նույնք և Մուկուշ

ԵՐՈՒԿՈՒԶ.—Ի՞նչ էք մտել չարդախի տակ, գլուխներդ աղա-
տում... հեղեղը գեղն ա հասել... դուրս եկեք, գնանք...
ԲՈՂՈՐԸ.—Գնա՜նք, գնա՜նք... (Գնում են):

Վ. Ս. Ր Ս. Գ ՈՒՅ Ր

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ա Ր Դ

Բեմը ներկայացնում է գյուղի նրապարակը: Գյուղացիները հավաքվել, հեղեղի բողոմ հետևանքների մասին են խոսում: Խորքից ձայներ. «Երեխես կորավ... մարդս չկա... ախպերս ո՛ւր ա...» և այլն:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Մարիամ, Բաղալ, Առաքել, Զաքար, Մուկուշ, Խեչան, Խիրացու

ՄԱՐԻԱՄ.— Բոյ ու բուսաթիղ մեռնեմ, Զաքար ջան... քեզ էն զուլում սեղավից ազատող հրեշտակների թևերին զուրբան, ազիզ բալա... (Գրկում է ու համբուրում):

ԲԱԴԱԼ.— Զաքար ջան, ախր դու էդ մնաց արիբ:

ԶԱԳԱՐ.— Զգիտեմ... մտա դետը, որ անցնեմ, հեղեղը Գյուլնեյի ձորից հանկարծ վրա հասավ:

ԱՌԱՔԵԼ.— Զաքար ջան, Գյուլնեյի արտերից մեզ մի բան առա: (Երկար ժամանակ Զաքարը լուռ մտածում է, իսկ մյուսները կասկածանքով նայում են):

ԶԱԳԱՐ.— Գյուլնեյում էլ արա չկա. հույսներդ կտրեք... կարկուտից ու հեղեղից ցանքսերը բոլորովին փչացել են...

ԱՌԱՔԵԼ.— Զաքար ջան, դու էդ ի՞նչ ասեցիր: Ես ուրիշ տեղ էլ ցանք չունեմ. էտ մի արտին էի մտիկ տալիս... Սերմացուն Գալուստ աղից պարտքով եմ վերցրել: Ես նրան ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ ջուղար ասմ: Զմեռը չեկած նորից դռնեղուռ ենք ընկնելու՝ սրանից, նրանից ողորմություն խնդրենք:

ԽԵՉԱՆ.— Էդ զահրումար կարկուտն ու հեղեղը մեր արտերի հետ ինչի՞ մեղ էլ չեն ոչնչացնում... (Լաց է լինում):

ԲՈՒՈՐԸ.—Արտներս փչացալ. նշանակում ա տուէններս քանդ-
վեց... (Գլուխները քաշ՝ մտածում են):

ԶԱՔԱՐ.—Իմ արտս էլ ա փչացել, իմ տուէն էլ ա քանդվել...
մեր արտ փչացնողը, մեր տուէն քանդողը երանի մարդ
լիներ, թեկուզ հազար գլխանի մի հրեշ, ես իմ ատամներով
նրան հազար կտոր կանելի... Բայց նա աներեւոյթ թշնամի
է, որի դեմ ոչ կովել կարող եմ... և ոչ էլ բողոքել...

ԲՈՒՈՐԸ.—Ախ, աստված ջան, էս ինչ կրակ ու պատիժ բերիր
մեր գլխին...

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Փորձանքը երբ դալիս ա, դռներիդ չոքում, դուք էն
ժամանակ եք միայն աստված մտաբերում: Մինչև լճներդ
խրվել եք մեղք ու կրակի մեջ, ասածուն մոռացել, սրբերն
ու եկեղեցին ուրացել: Ձեզ դարձի բերելու համար ոչ միայն
կարկուտ ու հեղեղ, երկնքից կրակ էլ որ թափվի ձեր գլու-
խին, ձեզ համար դարձյալ քիչ ա...

ԲԱՊԱԼ.—Տիրացու, բա էս աշխարհում էլ ուրիշ մեղավոր մար-
դիկ չկան:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ի՜նչպես չկան: Դժոխքն ու վերջին անեղ դատաս-
տանի օրը բա էլ մեծ համար ա: Էնտեղ ամենքն էլ իրենց
մեղաց պատիժներն են կրելու:

ԶԱՔԱՐ.—Ասածու ու երկնքի անունով էլ կրակ ու պատիժ
չմնաց, որ չթափվեր ձեր գլխին: Ո՛հ, տիրացու, էդ բոլորը
սուտ ու շինծու հեքիաթներ են, էդ հեքիաթներին մենք
ույլես չենք հավատում... բավական է, որքան դուք մեղ
խաբեցիք...

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Մեղա աստու, մեղա աստու... (Երկնքին է նայում և
երեսը խաշակնքում):

ԶԱՔԱՐ.—Իսիր, տիրացու, մենք արդարության և ճշմարտու-
թյան ենք հավատում, իսկ էդ արդարությունն ու ճշմար-
տությունը ոչ էնտեղ ենք տեսնում, ոչ էլ էստեղ...

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Անքննելի ու անիմանալի է նրա կամքն ու խոր-
հուրդը: Համբերություն ունեցեք, և դուք կտեսնեք նրա
արդարությունն ու ողորմությունը:

ԶԱՔԱՐ.—Համբերությունն էլ վերջապես չափ ու սահման ունի:
Ծնված օրից ինչ աչք ենք բաց արել, միշտ համբերության

քարոզներ կնք լսում, իսկ օգնութիւնն, ողորմածութիւնն
երբեք չենք տեսնում...

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Անհամբեր մի լինի, Զաքար, նա բարի է ու ողոր-
մած...

ԶԱՔԱՐ.—Նա բարի է ու ողորմած նրանց համար, ովքեր երբեք
չեն վարում, չեն ցանում, բայց միշտ կուշտ են լինում...
Գնանք, ա հեր, գնանք, ա մեր, նրա բարութիւնն ու
ողորմութիւնը մինք չենք ուղում... (Զաքարը ծնողների
հետ դուրս է գնում):

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ըսենց կխոսես, որ հեղեղի ըսեխ կընկնես, է՛...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐՐՈՐԴԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Յեմը ներկայացնում է Եկեղեցու բակը: Կենտրոնում գտնվում է Եկեղեցին՝ իր կիսավեր զանգակատնով: Աջ կողմում հողաբույսեր գերեզմաններ, իսկ ձախ կողմում՝ փողոցի ցանկասլա-տին կից օջախ, որտեղ մեծ պղնձներով մատաղի կերակուրն են պատրաստում: Տիրացուն բուրվառը ձեռքին, Եկեղեցական շապիկը հագին, Եկեղեցուց երբեմն դուրս է գալիս, բուրվառը պստից կախում, զանգերը խփում ու կրկին բուրվառը զցելով՝ ներս է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Բաղալ, Առաքել, հետո Մարիամ

ԲԱՆԱԼ.— Լսիր, Առաքել, մեր Զաքարին չես տեսնո՞ւ:

ԱՌԱՔԵԼ.— Զաքարը քիչ առաջ քյոխվի հետ կահնգնած՝ էստեղ խոսում էր, չիմացա ուր գնացին:

(Մարիամը ներս է գալիս):

ՄԱՐԻԱՄ.— Ա՛յ մարդ, էդտեղ ի՞նչ ես կահնգնել, արի՛, բան եմ տեսնում:

ԲԱՆԱԼ.— Գիտեմ՝ ինչ ես տեսնում, ես էլ հենց դրա համար եմ եկել: Զաքարը քիչ առաջ ըստեղ ա էլի, գնացել ա:

ՄԱՐԻԱՄ.— Բա հմի նրան թրտեղ ճարենք:

ԲԱՆԱԼ.— Էլ թրտեղ կճարես, անիծվածները դեղը ամբողջովին չըջապատել են, փողոցով անց ու դարձը թռչել չեն տալիս: Ո՞ւր գնաս, հում հարցնես:

ՄԱՐԻԱՄ.— Քոռանան դրանք, ժողովրդին էսքան չարչարել կըլնի՝ երկու օրում չորս անգամ տուններս խուղարկել են:

ԲԱՆԱԼ.—Շնորհակալ չեմ, որ դրանով պրծնում ենք: Գնանք, տեսնենք՝ ինչ ենք անում... (խոսելով դուրս են գնում: Մինասը գյուղացու հնամաշ հագուստով, գլուխը բաշխուղով փափաքած, մուր ապակիներով ակնոցն աչքերին, քսուր ձեռին, խեչանի հետ խոսելով, ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Խեչան և Մինաս

ԽԵՉԱՆ.— Կարկուտն ու սկիզբը մեր գեղի արտերը փչացրին, դրահամար էլ Փրկչի մասունքը բերել ենք, մատաղ ենք մորթել, հանգիսավոր սլափարագ ենք անում, էսպես նշանավոր օր գեղը նոր եկած աշուղը եկեղեցու դռանը նստած՝ սաղ ածելիս կլինի: Դե, ժամանակ մի կորցնի, նստի էս քարի վրա ու շնորքդ ցույց տալու: (Մինասը նստում է քարի վրա ու սկսում է նվագել: Գյուղացիները հավաքվում են նրա շուրջը: Քալուստ աղան և Համբարձումը կանգնած՝ հեովից նայում են):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնք, Մուկուշ, գյուղացիներ, հետո Քալուստ և Համբարձում

ՄԻՆԱՍ.— (Թառի նվագակցությամբ արտասանում է):

Տառապանքի այս աշխարհում
Ես մի անբախտ կույր աշուղ,
Սաղը ձեռքիս թափառում եմ
Դադարից քաղաք, գյուղից գյուղ.
Միշտ շրջում եմ ու խարխափում
Համատարած խավարի մեջ,
Կյանքի դաժան ճիրաններում
Տառապում եմ ես անվերջ...

ՔԱԼՈՒՍՏ.— Ինչի՞ համար են սրանք հավաքվել: Ես ուր որ գնում եմ, դրանք եմ հանգիստում: (Մտնում է): Ինչ եք ագռավի նման հավաքվել էս հոտած ջամգակի վրա: Դուք ձեռք կյանքում էլ մարդու երես չեք տեսել: Սաղի ձայն չեք

լսել: Հրեն եկեղեցու զանգերը տալիս են, պատարագն արդեն սկսել ա, ժամ դնալու, աղոթք անելու փոխարեն, դուք հավաքվել եք էսահոյ, քոռ աշուղին եք ահանջ դնում: Բոռ աշուղն ինքն ի՞նչ ա, որ նրա ստած երգը, նրա ածած սաղն ի՞նչ լինի: (Գնում է եկեղեցի):

ԽԵՉԱՆ.—Նրան մի հարցնող ըլի, ի՞նչ քու հաշիմն ա՝ մենք եկեղեցում աղոթք կանենք, թե դուքսն էս աշուղին կլսենք, դրա համար քու սիրան ինչի՞ ա ցավում: Եկեղեցին եթե օգտավետ տեղ լիներ, դու մեզ ներս չէիր հրավիրի: Դըսըրոցի դռները վրեժներս պինդ կողպում են, եկեղեցու և սրբերի դռներն առաջներս լեն բաց անում, էս ի՞նչ շան աղություն ա, մարդ չի հասկանում:

Ի ԳՅՈՒՂԱՅԻ.—Աւա, քիչ կամաց, Գալուստ աղան սուր ահանջներ ունի, կիմանա:

ԽԵՉԱՆ.—Իմանում ա, թող իմանա, Գալուստ աղա չղառով, գլխներին կրակ ու պատիժ դառավ: Հերիք ա ինչքան նա մեր արյունը ծծեց: Դլխիցս ձեռք կքաշեմ, փափախը դալըրի կտամ, խելքն հար ա դնում: Տարին տառներովու ամիս նրա ձեռքին մենք եսիր հո չպաի մնանք:

ԱՌԱՔԵԼ.—Դու էսօր հավի սիրտ ես կերել: Երևի մոռացել ես, որ նրան վեքսիլով փող ենք պարտք: Էսօր-էդուց ժամանակը լրանա, հոգեառ հրեշտակի նման դալու ա, բլներխ չոքի:

ԽԵՉԱՆ.—Եկեք՝ ձեզ մի բան ասեմ:

ԲՈԼՈՐԸ.—Ասա... (Հավաքվում են նրա շուրջը):

ԽԵՉԱՆ.—Եթե չեմ սխալվում, դուք բոլորդ էլ նրան վեքսիլով փող եք պարտք, ճիշտ ա:

ԲՈԼՈՐԸ.—Ծիշա ա:

ԽԵՉԱՆ.—Փողի տոկոսներով նա ձեզ բոլորիդ էլ լիմոնի պես ըսենց հույ ա տալիս, սովը քամում, ճիշտ ա:

ԲՈԼՈՐԸ.—Ծիշա ա:

ԽԵՉԱՆ.—Ուրեմն հարկավոր ա էնպես մի զրույթյուն ստեղծել, որ Գալուստ աղան ձեզնից ոչ միայն փող չստանալի, այլ թե ձեզ հանդիսած ժամանակ երեսը շուռ տա և ուրիշ ճամփով դնա:

ԲՈԼՈՐԸ.—Էդ լավ միջոց ա, մեզ սովորեցրու:

ԽԵՉԱՆ.—Եկեք էս կողմ: (Բոլորը մոտենում են) **Դե, լսեցե՞ք, ես ձեզ ինչ որ կտանեմ, դուք էլ կրկնեք: Սկսում եմ: Գալուստ աղից և նմաններից աղատվելու համար...**

ԲՈՂՈՐԸ.—Գալուստ աղից և նմաններից աղատվելու համար...

ԽԵՉԱՆ.—Հարկավոր ա...

ԲՈՂՈՐԸ.—Հարկավոր ա...

ԽԵՉԱՆ.—Որ մենք...

ԲՈՂՈՐԸ.—Որ մենք...

ԽԵՉԱՆ.—Սրանց զլխներին տանք:

ԲՈՂՈՐԸ.—(Լուռ նայում են և ետ քաշվում):

ԽԵՉԱՆ.—Ինչի՞ չեք ասում, դե ասեք, է:

ԲՈՂՈՐԸ.—Ախր զժվար ա, թե՛ ասենք:

ԽԵՉԱՆ.—Դե չեք ասի, հողիներդ դուրս դա: Տարին տասներկու ամիս պարտքի տաք տնքացեք: Էլ մյուս անգամ չզանգատվեք:

Ա.Ռ.Ա.ՔԵԼ.—Ճիշտ ա, զժվար ա, տարին տասներկու ամիս պարտքի տակ տնքալը, բայց թե քու էդ առաջարկությունն էլ հեշտ բան չի: Էտ անիծվածները, որ իմանան, կբռնեն, բոլորիս կգնդակահարեն, տնով, տեղով կաքսորեն:

Ա.Ռ.Ա.ՔԵԼ.—Ձե, մենք ըսենց ռիսկովի բան չենք անի:

ԽԵՉԱՆ.—Ձեք անի, որ լեզուներդ էլ կարճ կՅնա, է... (Գալուստն ու Համբարձումը եկեղեցուց դուրս են գալիս):

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Հանդիսավոր պատարագի ժամանակ եկեղեցում ասեղ պցես, պետին չսլտի ընկնի: (Մոտենում է աշուղին): Լսի՛ր, աշուղ, ընդունված սովորություն ա, աշուղին երգը լսելուց հետո, փող կառն, իսկ ես ուղում եմ հակառակն անեմ, առաջ փողը տամ, հետո երգդ լսեմ: Երգի տեսեմ, էդ ի՞նչ պորություն կա քս երգի մեջ, որ մեր ժողովուրդը քու երգը լսելու համար էսքան իրար գլուխ ա կոտրում: (Տիրացուն գանգերը խփում է, իսկ Գալուստը գրպանից արծաթ փողը հանում է ու զցում աշուղի առջև): Վերցրու փողը և սկսի: (Աշուղը վեր է կենում և լուռ հեռանում: Նրանք զարմացած նայում են):

ՀԱՄԲ.—Էս տեսակ զեպք կյանքումս առաջին անգամն եմ հանդիպում: Մի կողեկ ստանալու համար ուրիշ տեղ ժամերով

կերպի, իսկ էստեղ դեռ չերգած տեղը փողը տալիս եք, չի վերցնում: Սա ուղղակի անսպասովությունն ա:

ԳԱՆՈՒՄՏ.—Էդ անսպասովության համար հարկավոր է նրան պատժել: (Դուրս է գնում):

ՀԱՄԲ.—Պատժելը, պատժել, բայց թե էս արծաթ փողն ափսոսա, որ պետնին ընկած մնա: (Փնտրում է):

ՄՈՒԿՈՒՉ.—Ձեռ գտնում, մնաս չունի, թող մնա: Առ, էս արասին վերցրու, նեղությունդ դուր չկորչի... (Դրպանից փողը հանում է և գցում նրա առաջ):

ՀԱՄԲ.—Վերցրո՛ւ, տնր, մածոնի տնր, լցրու գլխիդ: (Դուրս է գնում: Մինասը սազը ձեռքին գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

ԽԵՉԱՆ.—Մի հարցնող ըլի՛ դու ինչի գնացի՛ր, Գալուստ աղից վախենցած: Դու էլ հո նրան վեքսիլով փող չես պարտ, դու ինչի՞ ես վախենում: Դու աշուղ մարդ ես, դու նրա ասածին ահանջ մի արտ, գլուխդ քաշ, դու քու էջը դուդ ճամփովը քշի, դնա: Ի՞նչ գործ ունես, թե ով ինչ ա ասում: Համա էս մի բանը դու լավ խմացի, որ սրանից հետո մեր ջուրն ու Գալուստ աղի ջուրը մի առվով չի գնալու... նստի, էս իմ էրված սըտիս վրա, մի լավ բան ասա, լսեմ...

(Մինասը նստում է քարի վրա, սազը նվագում ու արտասանում: Բոլորը հավասրվում են նրա շուրջը և ուշադրությամբ լսում):

ՄԻՆԱՄ.—Է՛յ մարտիկներ, դուք, է՛յ տիտաններ, դուք,
Ռազմի շեփորն է գիլ շեփորում,
Դեպ բարիկադը, դեպ բարիկադը,
Մեզ արգար դատն է գրոհի կանչում:

Փռուք Խլիչին մեր, կեցցե՛ կոմունան,
Կորչի՛ կապանքն, աքսոր ու բանտ,
Դեպ բարիկադը, դեպ բարիկադը,
Մեր ոխն անհուն է, որոտ ու շանթ:

Բյուր ու հազար ենք, շարքերով կուռ ենք,
Պռթկում, հորդում ենք հեղեղ, հորձանք,
Դեպ բարիկաղը, դեպ բարիկաղը,
Կորչի խավարը, կեցցե նոր կյանք:

(Գրիր փողոցի կողմից շտապ-շտապ գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք և գրիր

ԳՋԻՐ.— Կոտորվի ձեզ պես խալխը, որ գեղի ոչ մեծն եք ճանաչում, ոչ պատիկը: Աբուռներդ աստվածանից կտրվել է, մեռոնը ճակատներիցդ վեր եկել, պրծել... է՛յ, աշուղ ես, թե ինչ զիբիլ ես, Գալուստ աղան կարգադրել ա, որ էսօր դու ժամի դռանը երգ չառես (ոտքով հրում է): Վեր կաց փառափուռեդ քաշի, թե չէ կտամ սազդ կջարդեմ, գլուխդ էլ հետը...

ՄԻՆԱՍ.— Ո՞վ է այդ մարդը, որից դուք էղքան սարսափում եք...

ԳՋԻՐ.— Գեղը որ մտար, առաջին անգամ դու նրան պտի ճանաչեիր... Նա Գալուստ աղան ա, մեր գեղի տերն ու տիրականը: (Դուրս է գնում):

ՄԻՆԱՍ.— Գնա, ձեր Գալուստ աղին հայտնիր, որ թափառական աշուղները չեն ճանաչում աղաներին ու բեգերին և չեն ենթարկվում նրանց հրամաններին... (Դուրս է գնում):

ԽԵՉԱՆ.— Ըտենց հուպ տուր, մի վախի...

ԱՌԱԲԵԼ.— Ոնց որ երևում ա, սլատարաղը վերջացել ա, տերտերը ժողովրդի հետ դենն ա գնացել, իսկ քյոխվան տիրացվի հետ դենն ա դալիս: Տար, սուփրեն քցի:

ԽԵՉԱՆ.— Մատաղի հոտը քթներոջն ա կպել: Ուտելու իշտահով ա դալիս:

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Զաքար, Մինաս, Բադալ, Ավո, Վարթի և գրիր

ԶԱՔԱՐ.— Գեղը եկած օտարական մարդուն փոխանակ պատվե-

լու, դուք նրան հալածում եք: Դա բոլորովին պատիվ չի բերում:

ԳԶԻՐ.— Օտարական մարդն իր լեզուն կարճ կպահի: Մի օր չկա նրա գալը, սաղ գեղը տակն ու վրա ա արել: Դրա գլուխը հարկավոր ա ջարդել:

ՔՅՈՒՎԱ.— Էդ արդեն քո գործը չի, դա ինձ ա վերաբերում: Օրենքն ու իշխանությունն իմ ձեռքին ա, իմ ֆունկցիաների մեջ թող ոչ ոք չխառնվի: Ես որ էստեղ նստած եմ, էստեղ իմ ներկայությամբ դու մինչև անգամ իրավունք չունես խոսալու, կամ թե մեղավորին ինքնադատատան անելու: Կառավարության օրենքը ես կպաշտպանեմ, մեղավորին, եթե կարիք կա, ես ինքս կալատեմ: Արդարությունն էս ա պահանջում: Վճռված և ստորագրված ա:

(Գինի է լցնում ու խմում):

Հը՛, տիրացու, հիմա հավանեցիր, Կարծեմ լավ ճառեցի:

ՏԻՐԱՅՈՒ.— Պակաս տեղ չուներ: (Խմում է: Խմբապետը, Դալուստ աղան, Համբարձումը և մաուգերիստները գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 7

Նույնք, Դալուստ, Համբարձում, հետո խմբապետ և մաուգերիստներ

ԳԱԼՈՒՍ.— Խուզարկությունն արդեն վերջացել է, խի նրան ոչ մի տեղ չեն գտել: Անիծվածը ոտքով-գլխով կորել է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒ.— Նա անպատճառ գնացած կլինի: Դյուղում եթե լիներ, նրան կգտնեին:

ԳԱԼՈՒՍ.— Դյուղը զինվորներով շրջապատված է, գյուղից դուրս գալ նա ոչ մի դեպքում չէր կարող: Հրես խմբապետը գալիս է: Տեսնենք նա ինչ է ասում:

(Նրան տեսնելուն պես բոլորը ոտքի են կանգնում):

ԽՄԲԱՊԵՏ.— Ոչ ոք տեղից չշարժվի... (Դիմելով քյոխվին): Լսիր, քյոխվա, Այստեղ եղողներին բոլորին դուք ճանաչում եք:

ՔՅՈՒՎԱ.— Մեր գեղի խալխն ա, ինչպե՞ս չեմ ճանաչում...

ԽՄԲԱՊԵՏ.— Ուրիշ օտարական մարդ չկա էստեղ...

ՔՅՈՒՎԱ.— Օտարական մարդը մենակ էտ աշուղն ա...

ԽՄԲԱՊԵՏ.— (Մոտենում է աշուղին): Ասա, հիվ ես դու...

ԱՇՈՒՂ.—Ես նա եմ, որին դուք փնտրում եք...

(Գլխի բաշխուղը և ակնոցները վերցնում է և համարձակ
կանգնում նրանց առաջ):

(Բոլորն սպառնալից նայում են):

ԽՈՐԱՊԵՏ.—Վերջապես դու բռնվեցիր...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ՊԵՏԿԵՐ ՎԵՑԵՐՈՐԳ

Բեմը ներկայացնում է անտառ, շրջապատված բլուրներով և ուղղահայաց քերծերով: Լուսնկա գիշեր է: Նդիշի խումբն անտառում քնած է: Մանիշակը ծառի տակ նստած կարկատան է անում: Իսկ Նդիշն ու Ղազարը հրացանները ձեռներին բռնած խոսում են:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Նդիշ և Ղազար

ՆԴԻՇ.—Մինասի և Ջաքարի գալուց հետո խոշոր գործ է կատարված: Էն առաջին անգամ, որ Ալո ամին Մինասից գրություն էր բերել, նա էնտեղ գրում էր, որ կազմակերպչական աշխատանքները լավ են գնում, պարտիականների ու համակրողների թիվը օրըստօրե ավելանում է: Մի խոսքով, տղերքը լավ գործ են տեսնում:

ՂԱԶԱՐ.—Նրանք էնտեղ էն տեսակ պայմաններում գործ տեսնեն, իսկ մենք այստեղ նստենք և անդործության մատնելվենք: Անդործությունից էստեղ մարդ կդժվի... (Մտախոհ շարունակ ծխում է):

ՆԴԻՇ.—Ոչինչ, կգա ժամանակ, որ մենք էլ կաշխատենք, դու կարծում ես, որ մենք շարունակ էս անտառում ընկած անդործության ենք մատնվելի՞ս:

ՂԱԶԱՐ.—Առայժմ անդործության ենք մատնված, թե ապագայում ինչպես կլինի, էդ չգիտեմ: Լսիր, Նդիշ, ընդհատակյա պարտիական կոմիտեի հետ մեր կապը հաստատվելուց հետո, դու մի տեսակ փոխվել ես:

ԵՂԻՇ. — Այսինքն:

ՂԱԶԱՐ. — Այսինքն, որ դու մի բան անելու ժամանակ կարողանում ես ինքդ քու մեջ խորանալ, մի խնդրի շուրջը տասը տեսակ մտածել, ինքդ քեզ հարց տալ, պատասխան տալ: Իսկ ես էլ չեմ կարողանում: Ես որ մտածում եմ, իմ ընկերներն էնտեղ աշխատում են, դժվարություններ են տանում, որ դաշնակները նրանց ամեն բոպե բռնում, աքսորում են, սպանում են, իսկ ես էստեղ, հրացանը ձեռքս նստած, ոչինչ չեմ անում, նրանց օգնել չեմ կարողանում, բարկությունից քիչ ա մնում, թե սիրտս պայթի...

ԵՂԻՇ. — Էդ նրանից ա, որ դու պարտիական աշխատանքը լավ չես պատկերացնում: Աշխատանքի բաժանման սկզբունքը քեզ համար պարզ չի: Դու մոռացար, որ Մինասը Ավոյի ձեռքով ուղարկված գրության մեջ ինչ էլ գրել: Եթե մոռացել ես, ես քեզ կհիշեցնեմ:

ՂԱԶԱՐ. — Ես չեմ մոռացել: Ես տեսնում եմ, որ կոմիտեն մեղանով հեռաքրքրվում ա, շարունակ մեկ համար զենք և ամեն տեսակ ռազմամթերք ա ուղարկում... և ես հասկանում եմ, որ մի օր էդ զենքերն ու ռազմամթերքը մեր միջոցով գործադրվելու են...

ԵՂԻՇ. — Դու ինչո՞ւ համար ես նստել:

ՄԱՆԻՇԱԿ. — Կարծեմ, դու տեսնում ես, թե ինչի համար եմ նստել: Բոլորի հագուստները մաշվել են ու քրքրվել: Կարկառում եմ:

ԵՂԻՇ. — Ֆրեկով ինչո՞ւ դու այդ չես անում:

ՄԱՆԻՇԱԿ. — Ֆրեկով հնար չկա:

ԵՂԻՇ. — Ինչո՞ւ:

ՂԱԶԱՐ. — Հասկանալի է, թե ինչու: Ես ինչպես տեսնում եմ, Մանիշակը չի ուզում ասի, իսկ ես կասեմ: Տղաները պարզապես ասած, ամաչում են Գերեկով Մանիշակի ներկայությամբ շորները հանել: Դրա համար էլ նրանք գիշերները քնելուց առաջ իրենց պատռտած շորերը տալիս են և առավոտյան պատրաստի ստանում:

ՄԱՆԻՇԱԿ. — Մինչև ձեր խոսալը, ես իմ գործնարկն ավարտեցի: Սրանք տանեմ, տամ իրենց, պնամ, քնեմ: (Կարկառած շորերը ձեռքին դուրս է գնում):

ԵՂԻՇ.— Սըս... ոտքի ձայներ:

ՂԱԶԱՐ.— Տղաներին իմաց տամ:

ԵՂԻՇ.— Հարկավոր չի... Տղաները քնած են: Ամեն մի դատարկ բանի համար չարժի նրանց անհանգստացնել: Երևի քամուց թփերը կամ ծառի ճյուղերը շարժվեցին: Բայց համենայն դեպս, զգուշություն է պետք... Դու այդ կողմ դնա, իսկ ես այս կողմը: (Նրանք ծառերի արանքից նայում են):

ՂԱԶԱՐ.— Եղիշ, դեհն արի, մի տես, էնտեղ կարծես մարդ է երևում. հրեն, ծովեց դեպի անտառ... կարծես դեհն է գալիս...

ԵՂԻՇ.— Ի՞նչ ես կարծում, թիվ կարող է լինի:

ՂԱԶԱՐ.— Բալի Ավո ամին ա:

ԵՂԻՇ.— Եթե նա լիներ մեր պայմանական նշանը կտար:

(Երեք անգամ կրկնվող սուլոցի ձայն):

ՂԱԶԱՐ.— Հրեն պայմանական նշանը տվեց: Ես քիչ չասացի՞, որ նա կլինի:

(Դուրս են գնում և մի փոքր հետո Ավոյի հետ վերադառնում: Խուրջինը Եղիշն է վերցրել, իսկ հացի մեշուկը Ղազարը: Խոսելով գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Եղիշ, Ղազար և Ավո

ԱՎՈ.— Կոմունիստների դեմ խիստ հալածանք տ սկսվել: Մեր տղաներին հանգստություն չեն տալիս: Ամեն օր մարդկանց տները խուզարկում են ու հախունհախ տեղը նրանց բանտարկում: Տղաներից շատերն են բռնված: Մինասն էս վերջին օրերս մի գիշերվա մեջ տասը տեղ էր փոխփոխվում:

ԵՂԻՇ.— Մինասը եթե կասկածի տակ էր, գյուղից պիտի հեռանար, նրա հեռանալուն դուք պիտի օժանդակեիք:

ԱՎՈ.— Գյուղը շրջապատված էր, հեռանալու հնար չկար:

ԵՂԻՇ.— Նախքան շրջապատվելը դուք էլ պիտի անեիք: Դրա համար կազմակերպությունը մեզ հույս կտա...

ԱՎՈ.— Հեռանալու համար Զաքարը նրան մի քանի անգամ առաջարկել ա, ինքը չի համաձայնվել...

ՂԱԶԱՐ.— Դու էն ասա, նրան թրոնեղ են պահում. դեղու՞մն ա, թե՞

տարեւել են ուրիշ տեղ: Եթե տարած լինեն, գործը դժվարա-
նում ա, իսկ յթե գեղումն ա, կարելի ա մի բան անել:

ԵՂԻՇ.— Ի՞նչ պիտի անես:

ՂԱԶԱՐ.— Էն պիտի անեմ, որ նրա տեղը կիմանանք, կգնանք,
վրա կտանք ու նրան բռնված տեղից կազատենք...

ԵՂԻՇ.— Ղլա տալիով բան դուրս չի գա, նրան ազատելու համար
հարկավոր ա ուրիշ բան մտածել: Էդ անիծվածները, ես
վախենում եմ, հենց էս գիշեր նրան վերջացնեն, և մենք
ոչինչ չկարողանանք անել...

ԱՎՈ.— Ենոքանց եփրեմի տղան էն օրը Զաքարի հետ խոսելիս ա
ըլել, նա ասել ա, որ կոմունիստներին երբ բռնում են, էլ
պահել չկա, խարում են, իբր թե տեղափոխում են ուրիշ
տեղ, բայց ճամփին խփում են ու սպանում և հետո հայ-
տարարում, որ փախչելիս ա ըլել, նրա համար էլ խփել,
սպանել են... (Լսվում է պայմանական նշանը):

ԵՂԻՇ.— Մեր պայմանական նշանը... Ո՞վ պետք է լինի: Տղանե-
րը բոլորը քնած են: Էս գիշեր պահակը մենք ենք: Ոչ ոք
մեզնից չի բացակայում: Ո՞վ կըլնի...

ՂԱԶԱՐ.— Ով որ է, մեր տեղին ու նշանին տեղյակ մարդ ա:

ԱՎՈ.— Զըլնի՞ թե մերոնցից ըլնեն. ձեր պայմանական նշանը
Զաքարին հայտնել եմ, չունքի նա մարդիկ ա նշանակել,
որ հետեն և Միհասին տանելու դեպքում զան ձեզ իմաց
անեն:

ԵՂԻՇ.— Ուրեմն նրանք են, բայց կարող ա ուրիշ մարդ լինել,
համենայն դեպս, իմաց տուր, թող տղաները վեր կենան,
պատրաստվեն: Իսկ ես քաշանամ, տեսնեմ: (Եղիշը նրացանը
ձեռքին դուրս է գնում: Ղազարը գնում է, տղաներին վեր կաց-
նում, իսկ Ավոն խուրջինից փամփուշտներն ու բերած ատրը-
նանակները խնամքով հանում է և նայելուց հետո դնում է
գետին):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Ղազար, Սահակ, Ավո և խմբի տղաները

ՂԱԶԱՐ.— Տղերք ջան, վեր կացեք, շուտ, է՛լ միք ուշանա, մեզ
համար գործ ա բացվել:

ՍՀԱԿ.—Մի անգամ չեղավ, որ քու պահակ եղած ժամանակ, մի օրինավոր քնեմ: Ես վախում եմ, որ դու նորից հանաք ես անում:

ՂԱԶԱՐ.—Իհարկե: Դրա համար էլ ձեզ քնից արթնացրի, որ դնանք, դաշնակցական մատուցելիստների հետ մի քիչ հանաք անենք...

ԲՈԼՈՐԸ.—Յանի քեզանից մարդ բան կհասկանա...

ՂԱԶԱՐ.—Լսեք, Մինասին բռնել են, կարծեմ որ սա հանաք չի:

ԲՈԼՈՐԸ.—Պահո՞... ափոսո... (Տղաներն արագ-արագ սկսում են պատրաստվել, իսկ Ավոն իր հետ նոր բերած հեռադիտակը դրել է աչքերին և նայում: Ղազարը մոտենում է նրան):

ՂԱԶԱՐ.—Էդ հեռադիտակը, Ավո ամի, դու նոր ես բերել:

ԱՎՈ.—Նոր եմ բերել, բայց թե ինչքան վարավուրդ եմ անում, աչքիս դատ չի երևում:

ՂԱԶԱՐ.—Իհարկե չի երևա: Առաջինը, որ սխալ ես բռնել և հակառակ կողմից ես նայում: Իսկ երկրորդն էլ, գիշեր է, ոչինչ չի երևա: Բայց լավ բան ա: Սա կտանք Նդիշին, որպես մեր ղեկավարի, իսկ էս ատրճանակներն էլ կտանք նրանց, ովքեր չունեն: Ավո ամի, ուրիշ էլ ի՞նչ ես բերել մեզ համար:

ԱՎՈ.—Սրանք էլ փամփուշտներ են: Սա էլ ձեր հացն ա: Սա էլ կենտրոնից ստացված զրություններն են, Զաքարը զարկեց, որ դուք էլ կարդաք, ծանոթանաք: Մուղայիթ կաց, չկորցնեք: Սա էլ քամած մածուկն ա: Սա էլ պանիր ա, վերցրեք: Դիշեր-ցերեկ չոլերումն եք ընկած, սովի տարի ա, շատ բան բերել չենք կարողանում: Ոչխարները մի-մի անգամ արածացնելու համար դեսը կրերեմ, կաթ կկթեմ, կտամ, կխմեք, ջաններդ պնդանա: Ո՞վ ա խմանում, էդուց, մյուս օրը հազար ու մի փորձանք կդա դիլիներիդ, էդ փորձանքից դուրս գալ ա հարկավոր...

ՂԱԶԱՐ.—Դուրս կգանք, մի վախի, դավիտդ ջան, արի, սրանք հավաքի, տար, «պահեստումդ» տեղավորիր: (Սհակն ու խմբի մյուս տղաները մոտենում են և զարմացած նայում):

ԲՈԼՈՐԸ.—Վահ, վահ, ատրճանակներ, փամփուշտներ, հեռադիտակ, հաց, պանիր, մածուկ, Ավո ամի, էս ինչ լավ բաներ ես բերել մեզ համար:

ԱՎՈ.—Դուք զոչազ կացեք, լավ բաներ հլա շատ եմ բերելու:
Հրեա նրանք էլ եկան:

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք, Զաքար և Նղիշ

ԶԱՔԱՐ.—Զերբադալվելու օրվանից մենք նրա վրա հսկողու-
թյուն ունենք: (Նայում է դեպի հեռուն):

ՆՂԻՇ.—Իհարկե, ուրիշ կերպ նրա տանելու բոլորն զուրկ
խմանա: Դե, տղերք ջան, դուք պիտեք, որ Մինասին ձեր-
բախտել են և հիմա բերելու են, տանեն: Նրան պետք է
ազատել:

ԶԱՔԱՐ.—Եղիշ, Մինասին բերում են...

ՆՂԻՇ.—Դե շտապեցեք, ժամանակ չպիտի կորցնել...

(Ամբողջ խումբը հրացանները ձեռքներին զանազան ուղղու-
թյամբ ցրվում են դեպի ամառի խորքը: Քիչ հետո սկսվում
է հրացանաձգություն):

Վ Ս Ր Ս Գ Ո Ի Յ Ր

Պ Ը Տ Կ Ե Ր Յ Ո Թ Ե Ր Ո Ր Գ

Բեմը ներկայացնում է փողոց: Մի կողմը Գալուստ աղի երկ-
հարկանի տունն է դեպի փողոցը նայող լուսամուտներով և
պատշգամբով, իսկ մյուս կողմը նրա ցորենի ամբարն է. կա-
մարածն դուռ և ցուցանակ, որի վրա խոշոր տառերով գրված
է. «Ամբար»: Վերին հարկի բաց լուսամուտներից լավում է
գրամաֆոնի նվագածուրյան ձայներ: Գյուղացիները դատարկ
մեշոկները ձեռքների, ամբարի դռան առջև նստած սպասում
են: Իսկ Գալուստ սղան, խմբապետը պատշգամբում նստած՝
նարդի են խաղում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Գալուստ, խմբապետ, Խեչան, Մուկուշ, Ի և ԻԻ գյուղացի-
ներ:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Շեշ ու բեշ...

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Փանջ ու ջհար...

Ի ԳՅՈՒՂ.—Գալուստ աղի տունը ես շատ եմ եկել, գնացել.
գիտեի, որ Գալուստ աղան իրա տանը թառ, քյամանչա
ուռնի, համա էդ գրամաֆոնը չէի իմացել, երևում ա, որ
Գալուստ աղան գրամաֆոն էլ ա ունեցել:

ԽԵՉԱՆ.—Գալուստ աղի տանը մենակ ասածու աված կրակն ա
պակաս, նա գրամաֆոն էլ ունի ու ամեն ինչ էլ: Դու մեր
դարդը քաշի, որ մի կառու էլ չունենք, թե մուկ լռնի:
Էն անտեր մկները մեր քուռջ ու պուճախներում սաղ օրը
ջիրիդ են խաղում ու իրար զլխով աթրմա թռչում:

ՀԱՍԱՆ.—Արա Խեչան, դու կգիտենաս, Դանել աղան հարուստ

կըլինի, թե Գալուստ աղան: Քո խելքով էդ երկուսից թրը շատ փող կուռնենա:

ՅԵԶԱՆ.—Նրանց փողերի հաշիւը ես չեմ իմանում, բայց էն եմ իմանում, որ էդ երկուսն էլ մեղնով են հարստացել, էդ երկուսի ամբարն էլ մենք ենք լցրել:

I ԳՅՈՒՂ.—Ախպեր, ես զարմանում եմ, թե որ ուրիշի ամբարները լցնում ենք, բա թնցա, որ մենք մեր ցորենի հորը կարում չենք լցնենք:

ՀԱՍՍԱՆ.—Ղորթ, էդ ի՞նչիցն ա:

ԽԵԶԱՆ.—Էդ նրանից ա, որ մեր ցորենի հորը էն գլխից ընենց ա շինված, որ մեր լցած ցորենը մի ուրիշ ճամփով գնում, նրանց ամբարներն ա թափվում:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Ընդուր էլ Գալուստ աղի գլրամափոնն ըտենց գիլ ձեն ա հանում, է'...

ԽԵԶԱՆ.—Էդ ցորենի ամբարը որ չլինի, Գալուստ աղի իրա ձենն էլ կկտրվի, իրա գլրամափոնինն էլ: Դրանք դատարկ ըաներ են, հրեա երկու սհաթ ա մենք ըստեղ կանգնած սպասում ենք, իսկ Գալուստ աղան ըալկոնում արխային նստած նարդի ա խաղում:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Կապասենք, ճարներս ինչ, Գալուստ աղան ինքը կուշտ ա. նրան շատ հարկավոր չի, թե մենք էս լիքը ամբարի կողքին սոված կսասկենք:

(Գալուստ աղան ներս է գալիս, նրան տեսնելուն պես բոլորը ոտքի են կանգնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Առաքել, Վարրի, ծառաներ, Գալուստ, Համբարձում, Մուկուշ, Հասան, I և II գյուղացիներ: (Ծառաների ձեռքին մի հատ սամավար, կեքակրի պղինձներ, բավա, քավկիր, շամփուր, խաքյանդագ, կարպետ և այլն իրեր: Ծառաներն առաջից վազում են, իսկ Առաքելն ու Վարրին նրանց հետևում են):

I ԾԱՌԱ.—Գնացեք, կորեք, ի՞նչ եք քոռ աղքատի նման ընկել քամակներիցս:

II ԾԱՌԱ.—Մենք մեր գլխու ըան չենք բռնի, Գալուստ

աղան մեզ ինչ որ հրամայել ա, մենք նրա հրամանն ենք կատարում:

ՎԱՐԹԻ.— Դալուստ աղի տունը հախ միայն տերը քանդի... տափակ սև քարն ընկնի նրա գլխին... օխտը գյուղա գիպչի նրա ջանին:

ԳԱՆՈՒՍՏ.— Էս լինչ խաբար ա, Առաքել, դու ես լինչ բանի ես, ձեր ձենը սաղ դեղը վերցրել ա: Բա դուք չիք ամաչում, գետինը չիք մտնում... դարաչու հման մարդ ու կնիկ լինչ եք կանգնել ձեն-ձենի տվել: Լինչ կա, լինչ ա պատահել:

ԱՌԱՔԵԼ.— Սրանից ավել էլ լինչ էիր ուզում, որ պատահեր: Հարամու պես եկար, վրա տվիր, տուն տեղս թալանեցիր, ուզում ես, որ ձեն էլ չհաննամ:

ԳԱՆՈՒՍՏ.— Պարտք ուզելուց փխ մարդ ենք դառնում: Բա էն քնց ա՝ տանելու ժամանակը մենք ոչինչ չենք ասում: Դու էն տան, պարտքդ բերել ես:

ԱՌԱՔԵԼ.— Բա սրանք լինչ ա:

ԳԱՆՈՒՍՏ.— Պարտքը տալուց հետո արի, սրանք հավաքիր տան, եդ զիբիլներն ինձ հարկավոր չեն: Էդ էլ չգառնա էն օրվանը. նոքարին զրկում եմ ձվի համար, դու վերցնում, նրան դատարկ ձեռքով ճամփու ես դնում: Բա ես հավատում, որ դուք ձեր տանը մի տասը հատ ձու չունեիր:

ՎԱՐԹԻ.— Որ ունենանք՝ մենք կուտենք, քեզ ինչի՞ ենք տալիս:

ԳԱՆՈՒՍՏ.— Դուք էլ որ ձու չուտեք, աշխարհը կքանդվի, ցամաք հացը բողազներովդ կուշի գնա: Ձու ուտող մարդն իր պարտքը մինչև օրս տված, պրծած կլիներ:

ԱՌԱՔԵԼ.— Տվել եմ, շատ եմ տվել: Երկու տարի պարտք տալով հոգիս դուրս ա եկել, բայց լինչ անեմ, որ խողի ձուտերի նման տոկոսներն ա մի գլուխ ավելանում, իսկ իմ պարտքը ոչ պրծնում ա ու ոչ էլ պակասում:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Էս էն թվաբանությունն ա, Դալուստ աղա, որ ասում էիր. «Մեկ անգամ մեկ՝ կանի տասնմեկ»: Մեկ տվել ես, տասնմեկ նրանից պահանջում ես:

ԳԱՆՈՒՍՏ.— Դրանք դատարկ խոսքեր են, գլուխս չեն մտնի: Առաքել, ինչի՞ համար ես կանգնել. դնա, էն ֆուսգածն էլ բեր, թե չէ՝ կգամ, էլած-չէլածդ կհավաքեմ, կլրերեմ:

ԱՌԱՔԵԼ.— Դրանից ավելի ուրիշ բան ես իմ տանը էլ չունեմ,

իմ ունեցած-չունեցածը դրանք ա, որ հավաքել ու բերել եք, տունս քանդել:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Դո տունն էն վախտը քանդվեց, որ դու ինձնից թաքուն գնացիր, Դանել աղից ցորեն վերցրիր: Դու հենց իմանում ես՝ էդ չիմացա: Գալուստ աղան քառասուն հազար աչք ունի, նա իր տանը նստած տեղը իմանում ա, թե որտեղ ինչ ա կատարվում: Բերածներդ, տեսնեմ, ինչ ա, որ սրանք մարդ ու կնիկ ըսենց ոտ ու ձեռ են ընկել: (Նայում է իրերին): Էս գլխիցն ասեմ՝ էս սամավարը ձեզ հարկավոր չի:

ՎԱՐԹԻ.— Ի՞նչի, մենք չայ խմել չենք ուզում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Դու հորն օղորմի: Դու պապն էլ հենց սամավարը կողքին հողին տվեց: Չայ խմել թե որ ուզում եք, մի պղնձի չայդան առեք, նրանով չայ խմեք: Դուք էլ, որ, սամավարով չայ չխմեք, աշխարհը կքանդվի: Մարդ իր յորդանի գյորա ոտ կմեկնի: (Տեսողում է մյուս իրերը): Լսիր, էս կարպետն էլ ձեզ հարկավոր չի:

ԱՌԱՔԵԼ.— Ինչի՞, մենք իսան չենք, մեր երեխեքը գետնի վրա հո չպտի՞ նստեն:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ձեր տանը հենց էդ կարպետն էր պալատ: Բազարում բռնաները խսիր են ծախում, գնա, նրանցից մեկն առ, գցի, երեխեքը թող վրեն թավալ տան: (Դիմելով ծառաներին): Ծալեք, դրադ դրեք, իսկ էս մնացածը կտանեք, ամանաթի պես կալահեք, երբ որ էս մարդն իր պարտքը կբերի, սրանք իրան տվեք, թող տանի: (Ծառաներն իրերը տանում են, իսկ Վարթին սկսում է բարձր ձայնով լաց լինել: Մտնում է Զարարը):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնը և Զարար

ԱՌԱՔԵԼ.— Տար, քիչ ունեիր, դրանք էլ տար, ունեցածիդ վրա ավելացրու, բալքի աչքդ կշտանա... անկողնու... հրեշ:

ՎԱՐԹԻ.— Գալուստ աղա, կրակն ընկնի տունդ, հող ու մոխիր դառնա կայքդ ու կարողությունդ... աստվածանից խնդրում

եմ՝ տարին տասներկու ամիս տեղաշարի մեջ տնքաս ու տնջաս, մահ ու ցավի մեջ էլովես ու խորովվես:

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Ձենդ կտրի, քալթան, իմ տունը մեռելատուն չի, թնչ ես կանգներ, լաց լինում: Դնացեք, կորեք: (Հանկարծ նկատում է Պաքարին): Դու ինչի՞ համար ես եկել: Ետեիցդ տասն անգամ մարդ եմ զրկում՝ չես գալիս, իսկ հիմա դու առանց կանչելու ես եկել:

ՋԱԲԱՐ.—Ի՞նչ ես տաքանում, երկու խոսք չես ասել՝ դողդ արդեն բռնել ա: Մի վտխի, վիշապ չեմ, որ քեզ կուլ տամ, գուցե դու կարծում ես ցորենի համար եմ եկել: Ձէ, ես հենց էնպես փողոցով անցնում էի, լացի ձեն իմացա, կարծեցի՝ տունդ կրակ ա ընկել, վառվում, եկա, որ քեզ աղատեմ:

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Էդ օձի լեզուդ քեզ քաշի, գնա, գլխիցս հեռացիր:

ՋԱԲԱՐ.—Կգնամ, բա հո էստեղ չեմ մնալու, ես սխալվել եմ, կրակն ուրիշի տունն ա ընկել, իսկ ծուխը քո տնից ա դուրս գալիս:

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Ձենդ կտրի, լակոտ:

ՋԱԲԱՐ.—Դալուստ աղա, ես լակոտ չեմ, ես էլ մարդ եմ, ինչպես ե դու...

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Դու որ ինձ պես մարդ լինեիր, քու հոր պարտքը հիմի վաղուց աված կլինեիր, դե տուր, էլի... ինչի՞ չես տալիս:

ՋԱԲԱՐ.—Չունեմ, որ ունենամ՝ կտամ:

ԴԱԼՈՒՍՏ.—Ունես, թե չունես, իմ գործը չի, պարտք ես, պեաք է տաս: Չունես, որ ըտենց ես խոսում, որ ունենամ՝ աշխարհ կքանդես. էլ թնչ ես կանգներ, դոչադ աղա ես, ամեն ինչի դու շնորհք ունես, գնա, ավազակություն արա, մարդ սպանիր, մարդ թալանի, բեր, իմ պարտքս տուր:

ՋԱԲԱՐ.—Մարդասպանություն, ավազակություն անելու եթե ես սովոր լինեի, ամենից առաջ ես քեզ կսպանեի, քեզ կթալանեի, որ աղբուկի նման կպել ես մեր ջանին, մեր արջունն ես ծծում, մեր հողին հանում... սաղ գեղը տնքում ա քու ձեռին, էլ տուն չի մնացել, որ չքանդես, էլ կին, երեխա չի մնացել, որ չլացացնես: (Դիմելով ցորեն տանող գյուղացիներին): Իսկ դուք, խեղճ ողորմելիներ, սրանց տե-

սեք՝ ձեր օրը լաց ըլեք: Էդ ցորենի ամեն մի հատիկն ասեղ
ա դառնալու՝ ձեր ըկին շարվի: Յորենի տեղ դուք էդ մե-
շոկներով կրակ եք տանում, ձեր տուն ու տեղը կրակ
զցեք ու վառեք:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ձեռք կտրիր, լակոտ, էդ խոսքերի համար դու բանտ
կհաստես:

ԶԱՐԱՐ.— Բանտը քեզ նմանների համար պիտի շինված լինի,
որ օրը ցերեկով մարդ ես թալանում և սրանց նմանների
ունեցած-չունեցածը ձեռքից խլում... Ասա, քանի սրանց
նմանների տուն ու տեղն ես քանդել, սրանց նմանների
օջախի կրակն ու մոխիրը հանգցրել, մինչև որ էս ամա-
րաթն ես շինել. քանի՞ սրանց նմանների ցորենի հորերն
ես դառարկել, նրանց երեխեքի բերաններից պատառը
կտրել, մինչև որ էս ամբարներն ես լցրել... Գնանք, Առա-
քել ամի, դնանք, Վարթի բաջի, ձեր խեղճությունն ու
անճարությունը թող նա չտեսնի:

(Ձաքարը, Առաքելը և Վարթին դուրս են գնում):

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Մենք էլ դնանք:

ՀԱՍԱՆ.— Գալուստ աղա, դու շատ անինսափ մարդ ես... (Դուրս
են գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԶՈՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ֆեմը ներկայացնում է Բաղալի տան բակը: Շրջապատված է կիսափուլ ցանկապատով: Ցանկապատի մի կողմը Բաղալի մի հարկանի, հողե կաուրով ծածկված տունն է, իսկ մյուս կողմը՝ փողոց:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Մարիամ և Գյուլիզար

(Բախում կանգնած խոսում են):

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Երևի դադտնի ժողով կամ խորհրդակցություն է եղել, որ ուշացել է: Անտեղի նա չէր ուշանա, կամ թե սա առաջին անգամ հո չի, շատ անգամ ա պատահել, որ նա գիշերները տուն չի եկել, և ոչ մի անգամ էլ դու դրա համար էդքան չես անհանգստացել: Էսօր քեզ ի՞նչ ա պատահել, ես չեմ հասկանում:

ՄԱՐԻԱՄ.—Էսօր ուրիշ օրերի նման չի: Էսօր նրան մի բան ա պատահել երևի: Կերզ ինչի՞ էսքան ուշացավ, մի գար, աեսներինք՝ ի՞նչ խաբար ա բերում: Քանի հավերը հավարնից դուրս չեն եկել, գնա, էն կարմիր որձակն ու սև հավը բռնի, մորթենք... (Ձեռքերը դեպի երկինք պարզած՝ աղոթում է): Ո՛ր Մարիամ աստվածածին, դու բարեխոս ըլես... աղջի, ինչի՞ համար ես կանգնել: Խիստ ես քեզ բան ասեցի:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ես չեմ հասկանում. կարմիր որձակն ու սև հավը ինչի՞ համար եք մորթում:

ՄԱՐԻԱՄ.—Էդ քու հաշիվը չի. ես քեզ ինչ որ ասում եմ, դու պնդ, բնենց արն:

(Մարիամն ու Գյուլիգարը գնում են ներս, իսկ գյուղացիները հավաքվում են փողոց):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Առաքել, Հասան, հանդապահ, I և II գյուղացիներ):

ԱՌԱՔԵԼ.—Ասում են, որ Կարմիր Բանակն արդեն հասել ա Ղաղախ:

I **ԳՅՈՒԴ.**—Էդ հաշվով, ուրեմն, Ղաղախ-Շամշադինում դաշնակներ էլ չկան:

ԱՌԱՔԵԼ.—Ձկան: Կարմիր Բանակը դալուց նրանք մի քիչ կովել են և տեսել, որ դիմադրել չեն կարող, թողել, փախել են:

II **ԳՅՈՒԴ.**—Վայ թե սուտ լինի:

ԱՌԱՔԵԼ.—Ինչի՞ պետք ա սուտ լինի: Ա՛յ, հրես Ձաքարից կհարցնենք, իսկույնը կիմանանք:

(Ձեռքի չոմբախով բակի դուռը ծեծում է):

(Գյուլիգարը դուրս է գալիս):

Աղջի, Գյուլիգար, Ձաքարին ասա՝ մի դուրս գա:

ԳՅՈՒԼԻՋԱՐ.—Ձաքարը տանը չի:

ԱՌԱՔԵԼ.—Բա ուր ա գնացել:

ԳՅՈՒԼԻՋԱՐ.—Չգիտեմ: Երեկ գիշերվանից նա տուն չի եկել:

ԱՌԱՔԵԼ.—Բադալ ամուսն կանչի:

ԳՅՈՒԼԻՋԱՐ.—Նա էլ տանը չի:

I **ԳՅՈՒԴ.**—Ձէ՛, էստեղ մի բան կա:

II **ԳՅՈՒԴ.**—Ուրեմն Առաքելի ասածները կարծես հաստատվում են:

ՀԱՍԱՆ.—Երանի հաստատվի:

ԱՌԱՔԵԼ.—Հաստատվելուն ամենքս ուրախ կլինենք, բայց ես մի ուրիշ բան էլ եմ մտածում: Վայ թե Ձաքարին էլ ու հորն էլ էդ անիծածները բռնած ըլեն, ու էս խեղճերը խաբար չըլեն:

II **ԳՅՈՒԴ.**—Ամեն ինչ սպասելի ա: Պատմում են, որ էն օրը

հարեանս պոռկում գիշերը մտել են մեկի տունը, մարդու ծոցից կնկանը դուրս են բերել ու տարել:

ԲՈՂՈՐԸ.— Հետո:

II ԳՅՈՒՂ.— Հետո էն, որ մի գիշեր պահում են ու նորից վերցնում, ճամփու ես դնում:

ԱՌԱՔԵԼ.— Քաղաքում ավելի մեծ խայտառակություններ են, կատարվում: Ասում ա, թաարոնում ներկայացման ժամանակ, մարդը կողքին նստած՝ կնկա թիկից բռնում, զոռով վերցնում, տանում են:

ԲՈՂՈՐԸ.— 'Իե լավ, բա էնտեղ իշխանություն չկա:

ԱՌԱՔԵԼ.— Մ'յ բաթմիշ ըլի էդ տեսակ իշխանությունը: Էդ խայտառակություն կատարողները հենց էդ իշխանության մարդիկ չեն: Դրանց քոքը կտրվի, Տնաքանդները կարծես Իրանի Նազիր շահի նազիր-վեդիրներն են, թաղի-թուլի նման հոտոտելով ման են գալիս, որտեղ մի սիրուն կնիկ կամ ջահել հարս են տեսնում, զոռով բռնում, տանում են:

II ԳՅՈՒՂ.— Քանգված երկիր ա, տեր ու տիրական չկա:

ՀԱՍԱՆ.— Դաշնակները Հայաստանն ավերեցին, ժողովրդին կոտորեցին:

II ԳՅՈՒՂ.— Մի խոսքով Դադստանի սարերում բուն դրած ավազակները էն չեն անի, ինչ որ սրանք են անում...

I ԳՅՈՒՂ.— Հեռու ինչի՞ ես գնում. էն օրը տանը չեմ ըլել, մտել են, մեր գոմից թոխլին վերցրել, տարել: Խնայում էի, թե մորթեմ, երեսեքն ուտեն, նրանք վերցնում են, տանում:

ԲՈՂՈՐԸ.— Ձէ՛, դանակը բկներիս ա գեմ առել...

I ԳՅՈՒՂ.— Երանի բալնիկների գալը ճշտվել:

ԱՌԱՔԵԼ.— Ո՞ւր ա, մի ըտեսց բան ըլեր: Ես նրանց պառզ ճամփին զուրբան. ուր որ գնում են, խեղճ ու կրակ ժողովուրդը աչք ա բաց անում ու իր համար ազատ ու հանգիստ ապրում...

ԲՈՂՈՐԸ.— Բաղալ ամին հրեա եկավ:

Նույնք, Բաղալ, Լեւոն Մարիամ և Գյուլիզար

ԱՌԱՔԵԼ.—Այ մարդ, մեր մնացելը, դե արի, է՛. երկու սնաթ ա
կկել, քեզ ենք սպասում:

ԲԱԴԱԼ.—Ինչի՞ համար եք սպասում, թնչ եք ուզում ինձանից:
Ձեզ բաժանելու համար ոչ ես փող ունեմ և ոչ էլ ցորենի
լիքը ամբար: Գնացե՛ք Գալուստ աղլի մոտ, նա ցորենի ամ-
բար էլ ունի, փող էլ:

I ԳՅՈՒՂ.—Մենք նրա փողն էլ չենք ուզում, ցորենն էլ...
սրանից հետո նրա երեսը մենք չենք տեսնի... մեր կապը
վերջնականապես նրանից կտրեցինք, էլ պրծա՛լ, վերջա-
յապ...

ԲԱԴԱԼ.—Երեկ դուք ուրիշ երգ էիք երգում, էսօր ուրիշ... Խեր
ըլի, թնչ ա պատահել... Ձե, չէ՛: Դուք զուր եք Գալուստ
աղլի հետ թշնամանում. դնացե՛ք, Գալուստ աղին հասկաց-
րեք, որ նրա հակառակորդը, նրա ռիւերիմ թշնամին Մինասն
ա, Ջաքարն ա, Նզիշն ա, ես եմ... Թող մեզ բանտարկել
տա, թող մեզ աքսորել տա:

ԱՌԱՔԵԼ.—Մի վախի, Բադալ ամի, դու մենակ չես... Խնդիրը
եթե մի հոգու կամ երկուսի համար ըլի, նրանք համ կբան-
տարկեն, համ կաքսորեն, իսկ էսօր, եթե ամբողջ ժողո-
վուրդն ա իր գլուխը բարձրացրել, նրանք էլ Մինասի և
Ջաքարի նման են մտածում, բանտարկել նրանց չեն կա-
րող: Բանտում էլքան մարդու տեղ չի լինի:

II ԳՅՈՒՂ.—Գալուստ աղան որ ամեն տեղ իրա փողի ուժն
ա ցույց տալիս, մենք էլ մեր ուժը նրան ցույց կտանք:
Հերիք ա, ինչքան մենք նրա ստրուկը դառնանք...

I ԳՅՈՒՂ.—Ճիշտ ա ասում. գնանք, էդ հրեշին տանք, շան-
սատակ անենք, տուն ու տեղը քանդենք, հիմնահատակ
անենք... նրա ցորենի էն լիքը ամբարը նալթ լցնենք,
վառենք, բալքի գեղը նրա ձեռքից ազատվի...

ԲԱԴԱԼ.—Դրանով դուք ոչ Գալուստ աղին կպատեք, ոչ գեղը
նրա ձեռքից կազատեք... Գալուստ աղան ինքը մեղավոր
չի, էս օրենքներն են մեղավոր, որ նրան դել են դարձ-

նում մեզ պես անլեզու ոչխարներին դդգզելու համար... Բա դուք չե՞ք իմանում՝ նրանք ում անունից են խոսում, ամենով են մեր դեմ կռվում... Բա դուք չե՞ք տեսնում, որ մեր բերանից դուրս եկած մի համարձակ խոսքը ինչ օրի ա մեզ հասցնում... ես ձեզ հարցնում եմ՝ ուր ա Մինասը, ուր ա Եղիշը, նրանք ուր գնացին, ինչի՞ համար գնացին, ինչի՞ նրանք իրանց տնից-տեղից դադարդուն ընկան... եթե էդպես շարունակվի, դեռ շատերը կգնան, դեռ շատերը կկորչեն... գնացե՛ք, (բարձր ձայնով գոռում է) գնացե՛ք, ասում եմ, էստեղ մի՛ք կանգնի, կգան էստեղ, ձեզ կտեսնեն, դուք էլ իմ օրը կընկնեք, մեղք եք...

(Նրանք ապշած նայում են և տալա կամաց-կամաց հեռանում: Իսկ Բաղալը երկար ժամանակ, նրանց ետևից կանգնած նայելուց հետո, նստում է ցանկապատի մոտ բնկած գերանի վրա և գլուխը երկու ավերի մեջ առած՝ լուռ մտածում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Բաղալ, Մարիամ և Գյուլիգար

ՄԱՐԻԱՄ.—Աղջի, Գյուլիգար, լ՛նչ բանի ես. շուտ արա, ձեռքիդ գործը վերջացրո՛ւ, կարպետն ու մեծ դռակը բեր, էս էյվանումը փռի: Արևոտ օր ա, նրանք էստեղ կնստեն, ներսը ես վախենում եմ՝ նեղվածքություն անի:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ընչի՞, էդ քանի՞ հոգի են ըլելու ուր:

ՄԱՐԻԱՄ.—Մի տասը հոգի կըլնեն: (Մատների վրա քվում է և յուրաքանչյուր մեկի անունը տալուց մի մատը ծալում): Քյոխվան ա, տերտերն ա, տիրացուն ա, հետո...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Լավ, անունները մի տուր, աղբանոցը լցնելու գիրքիլներ են: Հոդս դրանց գլխին, գյուղական շների նման տարին տասներկու ամիս ուրիշի զոներն են ընկած, կարծես իրենց տանն ուտելու հաց չունեն: (Գնում է):

ՄԱՐԻԱՄ.—Աղջի, ձենդ կտրի. էս պատերն ակառջներ կունենենան, կլսեն: Քոռանան նրանք, նրանց բերանը մինչև ոսկոռ չգցենք, նրանք մեզ կուտեն: Խեղճ երեխես փշի վրա ա կանգնած, նրանից եմ վախում: (Էյվանի անկյու-

նում գրված մեշոկից կուտ է լցնում կոճքի մեջ, որ տանի, հավերժն տա: Բաղալը գնում է բակը):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Բաղալ, Մարիամ և Գյուլիգար

ԲԱԴԱԼ.— Էդ լինչ ա, հըր ես տանում:

ՄԱՐԻԱՄ.— Կուտ ա, տանում եմ, տամ հավերժն:

ԲԱԴԱԼ.— Էդ կուտը դուք պահեք ձեզ համար... հավերքը թող կոտորվեն... դուք ձեր հողսը քաշեք... հաց չի ճարվում, ճամփեքը բռնված ա: Դեսը ոչինչ չեն թողնում՝ անցնի: Իսկ եղածն էլ մեր ձեռքը չի ընկնում: Փող են ուղում, իսկ մենք փող չունենք: Նիսիա էլ մեզ սով կտա... (Գյուլիգարը կարպետը բերում, գցում է, գնում է և բերում դոշակը և երկու մուրաքա, էյվանում հյուրերի համար պատրաստում):

ԲԱԴԱԼ.— Էս սում համար եք պատրաստություն տեսնում:

ՄԱՐԻԱՄ.— Էսօր քյոխվեն ու տերտերն իրենց մարդկանցով գալու են մեզ մոտ ճաշի:

ԲԱԴԱԼ.— Ո՞վ ա նրանց հրավիրել:

ՄԱՐԻԱՄ.— Ես: Եկեղեցում ախրացուն մոտեցավ, ասում ա՝ դուք բան խոստացաք ու ձեր խոստումը չկատարեցիք:

ԲԱԴԱԼ.— Դե լավ. դու նրան լինչ ես խոստացել:

ՄԱՐԻԱՄ.— Բա միտդ չի, որ ավետարանի համար ես մի աբրեշումեաղլուխ խոստացա ու չավի, հմի էդ աղլուխի պատճառով ա, ասում ա, որ դուք էլքան նեղություններ եք քաշում:

ԲԱԴԱԼ.— Հետո:

ՄԱՐԻԱՄ.— Հետո է՛ն, որ ասում ա, էս օր մի կաբմիր որձակ ու մի սև հավ կմորթես ու տերտերին, քյոխվին, ու մի քանի հոգու էլ կվերցնեմ, կպանք, տերտերը ձեր տունը կօրհնի, կփարատի և սրանից հետո էլ դուք նեղություն չեք քաշի:

ԲԱԴԱԼ.— Հետո ասում ես՝ նրա հետ էլ ուրիշ ովքեր են գալու:

ՄԱՐԻԱՄ.— Տերտերն ա, ախրացուն ա, քյոխվան ա:

ԲԱԴԱԼ.— Բա գզիրը չի գալ՞ու:

ՄԱՐԻԱՄ.— Քյոխվեն եկած տեղը, պարզ բան ա, որ գզիրն էլ կգա:

ԲԱԴԱԼ.—Գլորի հետ երևի չափուշն էլ կգա, քեզխուգեքն էլ կգան,
կանցեկարում նստած պիտերն էլ կգա:

ՄԱՐԻԱՄ.—Ես նրանց չեմ կանչել:

ԲԱԴԱԼ.—Գիտեմ, որ դու նրանց չես կանչել, եթե դան, նրանց
հո դուրս չի տանելու:

ՄԱՐԻԱՄ.—Իհարկե, ինչպես կարելի ա նրանց դուրս անել:

ԲԱԴԱԼ.—Լսիր, ասենք՝ էդ տերտերն ու տիրացուն կդան, տունդ
կօրհնեն ու կփարատեն, իսկ մյուսներն ինչ են անելու...
նրանք ինչի համար են գալիս... Ա՛յ կնիկ, դու խելքդ
կորցրել ես, մենք տանը օրվա ուտելու հաց չունենք, դու
հրավերք ես սարքում: Հետո մեք ես հրավիրում, մեր թշնա-
միներին, մեր արյունը ծծողներին... հարկավոր չի, թող
նրանք չգան մեր տունը: Աղջի, օրանք հավաքի, տար, կորցը-
րե... (Դռնակը, մուրաքաները, կարպետը վերցնում, շարտում
է ներս): Էդ տեսակ հյուրերից մենք ինչքան հեռու լի-
նենք, էնքան լավ ա... թխածներդ երկու փութ հաց ա, էդ
էլ որ նրանց ուտացնեք, վաղը դուք ինչ եք ուտելու, դրա
մասին դուք մտածեք...

ՄԱՐԻԱՄ.—Մենք քար ուտենք, մենք ամեն ինչից թող դուրի
մնանք, միայն թե երեստ աղատ մնա. նրան խոսք ասող,
ձեռք տվող չլինի: Ամեն օր որ էդ փողոցովը մի մարդ ա
անցնում, վախլու թյունից լեզվա ջուր ա կտրում, ասում եմ՝
էս ա եկան, երեսիս տանեն... Երեսիս տանելուց հետո
տունս թեկուզ օսկով լիքը՝ ինչիս ա պետք... (Մարիամը
լաց է լինում):

ԲԱԴԱԼ.—Ա՛յ կնիկ, էլի դու սկսեցիր քու լացը: Առանց էն էլ
ես շփոթված եմ, ձեր լաց ու կոծով դուք էլ մի կողմից եք
ինձ շփոթեցնում... ես ձեզ հազար անգամ ասել եմ, էլի
ասում եմ, մի գործ որ ուղղում եք անել, խորհրդով արեք...
խորհրդով բռնած գործին թշնամություն չկա...

ՄԱՐԻԱՄ.—Խեղանը երեզի ասեց՝ եթե հացներդ պրծել ա, մի
մեշոկ ցորեն մի անդից ես ճարել եմ, ասում ա, կեսը ձեզ
կ'առամ:

ԲԱԴԱԼ.—Մի մեշոկ, կամ կես մեշոկ ցորենը մեր ցորեն չի սա-
ղացնի: Տարվա ապրուստ ա հարկավոր... տարին տառներ-
կու ամիս աշխատիր և էսօր դատարկ նստիր... Է՛հ, էս էլ

կյանք ա, էս էլ օ՞ր ա, որ մենք ենք ապրում... գետնին սողացող մրջյունները, ցորենի հատիկներ հավաքելով, իրանց համար տարվա պաշար ունեն, իսկ ես, որ գիշերցերիկ դաշտում չարչարվել եմ, էսօր ես օրվա ուտելու հաց չունեմ... (Նստում է ու մտածում):

ՄԱՐԻԱՄ.—Վհւյ, քոռանամ: Քյոխվան տիրացւի հետ գալիս ա: Աղջի, Գյուլիզար, կարպեաը գցի, դռշակը փռի: Շհւտ, քանի չեն եկել: Ա՛յ, մարդ ինչի՞ ես նստել, վեր կաց, հրավիրիր նրանց:

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Նույնք, քյոխվա, տիրացու և հետո՝ զգիր:

ՔՅՈՒՎԱ.—Բարի աջողում, Բաղանլ ամի:

ԲԱԴԱԼ.—(Ստոը) Բարով եկաք:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Բաղալ ամին նեղացած ա երևում:

ՄԱՐԻԱՄ.—Նեղացած չի, ատամն ա ցավում, համեցեք, նստեք:

ՔՅՈՒՎԱ.—Մարիամ բաջի, որ ասում ես, պտի նստենք: (Նրստում են):

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Բայց լավ չի, որ Բաղալ ամուսնու ատամը ցավում ա: Էդ զահրումար ատամացավը ես քաշել եմ, շատ դժվար ա... (Գզիրը շտապ ներս է մտնում):

ԳԶԻՐ.—Քյոխվան ջան, շուտ արտ, հասի, կենարոնից մարդ ա եկել:

ՔՅՈՒՎԱ.—Պահ, դրա տունը քանդվի, էդ ի՞նչ վատ ժամանակ եկավ, լսիր, էլ մի կանգնիր, դնա, մի տեղից թոխլի ճարի, տուր, թող մորթեն, պատրաստեն: Էդ կենարոնից եկած մաքըը սոված հո չպետք է մնա:

ԳԶԻՐ.—Քյոխվան ջան, բա որ չտան:

ՔՅՈՒՎԱ.—Ո՞նց թե չտան, ի՞նչ իրավունք ունեն չտալու: Կտեսնես, եթե հակառակվում են, չեն տալիս, վզակոթներին տուր, մաթր գոմը, քաշի, դռով դուրս բեր: Ես քեզ իրավունք եմ տալիս: (Քյոխվան, զգիրը և տիրացուն դուրս են գնում):

ԲԱԴԱԼ.—Վզակոթին տալը սովորել եք. ես ձեր ավագակ հերն անիծեմ:

ՄԱՐԻԱՄ.—Այ մարդ, մի գնա, տե՛ս էդ կենտրոնից եկած մարդն ինչի՞ համար ա եկել:

ԲԱԴԱԼ.—Կամ ադն ա պակաս, կամ մաղը, նրանք ուրիշ էլ ինչի՞ համար կգան: (Դուրս է գնում):

ՄԱՐԻԱՄ.—Աղջի, էդ կենտրոնից եկած մարդը Զաքարին բռնելու համար չընի՞ եկած, հողը գլխիս... երիտիս ուր հանկարծ գան, բռնեն, տանեն... (Լաց է լինում):

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ա՛ մեր, դու էլ բանը չիմացած, կանգնել, լաց ես լինում: Էդ կենտրոնից եկած մարդը դուցե բոլորովին ուրիշ նպատակով է եկել:

ՄԱՐԻԱՄ.—Երանի էգալեա լինի: Դե, հավաքի դրանք, տանենք: Կամ թե չէ թող մնա, բայքի նրանք նորից գալիս են:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Զահրումար դառնա նրանց գալն էլ ու գնալն էլ՝ (Մարիամի հետ գնում է ներս):

Տ Ե Ս Ի Լ 7

Քաղալ, քյոխվա, Առաքել, Հասան, հանդապահ և Ի ու Ի գյուղացիներ

ԲԱԴԱԼ.—Մուկը ծակը չէր մտնում, ցախավելն էլ պոչից կապեցին: Մեր ցավը, մեր պարզը մեղ հերիք չէր, էդ դահրումար հարկն էլ մի կռնիցն եկավ, ավելացավ:

ԳՅՈՒԼԱ.—Էլ կանգնելու, խոսելու ժամանակը չի: Գնացեք, ճարեք, բերեք:

ԲՈԼՈՐԸ.—Ո՞րտեղից ճարենք, թրտիլից բերենք, տեսնում ես, որ չունենք: »

ԳՅՈՒԼԱ.—Ունեք, թե չունեք, կենտրոնից եկած մարդն էդ չի հարցնում: Նա երկու սհաթ ձեզ սրտի ա տվել, ինչ ուզում եք, արեք, էդ նշանակված սրտիում կառավարության հարկը հավաքած պիտք ա ըլի: Դրանից ավել էն մարդն էլ ուրիշ բան չի ուզում հասկանա:

ԲԱԴԱԼ.—Հարկավոր ա նրան հասկացնել...

ԳՅՈՒԼԱ.—Բազալ ամի, դու քեզ մի քիչ կարգին պահի, էդ խոսքը կենտրոնից եկած մարդու անպաժը ընկնի, քեզ տեղն ու տեղը կչորացնի:

ԲԱԴԱԼ.—Ինչ ուզում ա, թող անի: Ես կերթամ, էդ կենտրոնից
եկած մարդու առաջին կկանգնեմ ու էդ խոսքը նրա երե-
սին կասեմ: Թող նա բարեհաճի զա, մտնի մեր տները, իր
աչքովը մեր դրությունը տեսնի ու հետո զնա, հրամաններ
տա... հրամաններ ու պրիկազներ մենք շատ ենք լսում,
իսկ օգնություն ու փրկություն մենք չենք տեսնում...

ՔՅՈՒՎԱ.—Բաղալ ամի, դու հասկանում ես՝ ինչ ես խոսում:

ԲԱԴԱԼ.—Ես հասկանում եմ: Ես ուզում եմ, որ իմ ասածներն
ուրիշներն էլ հասկանան ու իմանան, որ մեր ժողովրդին
ոչ էդ կենտրոնից եկած մարդիկն են հարկավոր, ոչ էլ
դրանց տված հրամաններն ու պրիկազները:

ՔՅՈՒՎԱ.—Բաղալ ամի, ես քեզ դուշացնում եմ: Եթե մյուս
անգամ դու կհամարձակվես էդ տեսակ ապատասխանա-
տու հայտարարություններ անել, էլ չեմ համբերի, կբռ-
նեմ, կզցեմ ոտքիս սակ, զամչին կքաշեմ, էնքան կտամ,
որ կաշիդ կալոկվի:

ԲԱԴԱԼ.—Դու անհոգ կաց, վրաս կաշի չկա, որ դու պոկես: Իմ
կաշին վաղուց պոկել են:

ՔՅՈՒՎԱ.—Հալիվոր մարդ ես, ես քեզ խղճում եմ: Հենց էդ
խոսքերի համար քեզ կարելի ա տասնհինգ տարով նստա-
ցել:

ԲԱԴԱԼ.—Նստածները քիչ են, ինձ էլ տարեք, նրանց կողքին
նստացրեք: Վնաս չունի, թող ինձնով մեկն էլ ավելանա:
(Քաշվում է մի կողմ, շիբուխը լցնում և սկսում է ազահաբար
ծխել):

ՔՅՈՒՎԱ.—Դուք նրա ասածներին անգաջ միք դնի: Գնացեք,
դեռից-դեռից մի կերպ ճարեք, բերեք, տվեք: Կանգնել-խո-
սալով բան դուրս չի գա:

ԲՈԼՈՐԸ.—Որ չունենեք, ռատեղից ճարենք, ռատեղից բերենք,
տանք:

ՔՅՈՒՎԱ.—Էս ինչ տեսակ անհասկացող խալիս են: Ուրեմն ձեր
միտքն ա, որ կառավարությանը հարկ չաաք:

ԱՌԱՔԵԼ.—Ո՞վ ա ասում, մեր խոսքը կառավարության հարկը
միայն չտալու մասին չի:

ՔՅՈՒՎԱ.—Բա ինչի՞ մասին ա:

ԱՌԱՔԵԼ.—Մեր խոսքը նրա մասին ա, որ սեղանը ու կարկուտը

մեր արտերը փչացրին: Կառավարութեան հարկը տալու
մենք հնարավորութեուն չունենք:

ՔՅՈԽՎԱ.—Անցյալ տարի չորութեանը մհանա արիք, էս տա-
րի սեւալն ու կարկուտն եք պատճառ բռնում: Ուրեմն էդ
հաշիով դուք մեր կառավարութեանը ոչ մի տարի հարկ
չպիտի տաք: Էդ տեսակ օրերնք չկա: (Արագ քայլերով դուրս
է գնում):

ԲՍԴԱԼ.—Ձեա, հարկավոր ա ստեղծել...

(Խորքում աղմուկ, իրարանցում):

ԱՌԱՔԵԼ.—Էս թնչ դաժադալի ձեն ա:

Ի ԳՅՈՒՂ.—Ընչե՞ Են մարդիկ վազվզում:

ՀԱՍԱՆ.—Ձընե՞ բալշիկները գալիս են:

ԲՈԼՈՐԸ.—Գնանք, տեսնենք: (Դուրս են գնում:

Տիրացուն գգրի հետ գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 8

Տիրացու և գգիր

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ի՞նչ կա, թնչ ա պատահել:

ԳՁԻՐ.—Էն ա պատահել, ինչ որ պիտի պատահեր. արար-աշ-
խարհ իմացել ա, էդ հնց ա՛ դու չես իմացել:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Գնացել էինք հարևան գյուղը, նշխարք պատրաս-
տենք, որ վաղը հանդիսավոր պատարագ տնենք:

ԳՁԻՐ.—Շատ եք ուշացել, էլ նեղութեուն չքաշիք, բալշիկները
գալիս են:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ոչինչ չեմ հասկանում:

ԳՁԻՐ.—Կհասկանաս. վաղելու կարիք չկա:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Տեր, փրկյա դու զմեզ ի չարե...

(Երեսը խաչակնքում է):

Գնամ, Գալուստ աղին գտնեմ, նրանից իմանամ, քեզանից
մարդ բան չի հասկանում:

(Ուզում է գնալ, գգիրը նրա ետևից բռնում է):

ԳՁԻՐ.—Ճամփեքը բռնված ա, ռւր ես գնում, հնար ըլեր, ես էլ
կգնայի: Սրանից ապահով տեղ չկա, նստենք, ուղասենք,
տեսնենք՝ թնչ ա գալիս գլխներս: Ասում են՝ Գալուստ

աղան բալլեիկներէի գալը հենց որ խմացել ա, իր քոչ ու բարխանեն հալաքել և պատրաստովել ա, որ գնա, հանկարծ Զաքարը գեղի զինված տղաների հետ էս կողմից, Եղիշն էլ իր խմբով էն մյուս կողմից, դուրս են գալիս, առաջները կտրում:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ուրեմն քու ասելով բալլեիկները դեռ չեն եկել է՛ն, փառք ասածու...

ՊԶԻՐ.—Ձեռն եկել, բայց թե կգան:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Ինչպես տեսնում եմ, դու ինձ ձեռ ևս առել: Քյոխվին կասեմ, որ էդ առաքատասխանատու հայտարարություններիդ համար քեզ մի լավ պատժի:

ՊԶԻՐ.—Ի՞նչ պատժ, ինչ քյոխվա, ինչ փլան, ի՞նչ փառան. բալլեիկները գալիս են. նրանք որ եկան, ինձ էլ, քեզ էլ, քյոխվին էլ բռնելու են, կոխեն ծակուռը:

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Տե՛ր, դու փրկյա՛ դմե՛ղ ի չարե... (Ձեռքերը բարձրացրած դեպի երկինք՝ աղոթում է, իսկ խորքում հրացանածգուրյուն):

ՊԶԻՐ.—էդ աղոթքներն իրենց ուժ ու զորությունից ընկան: Ռեուլուցիա ա, տիրացո՛ւ... էդ աղոթքներն էլ սրանից հետո ոչինչ չեն օգնի, փրկություն չկա, հրեն նրանք կովելով գալիս են... քանի չեն եկել, արի, փախչենք...

ՏԻՐԱՅՈՒ.—Փախչե՛նք... (Վազելով գնում են, իսկ Բազալը, Մարիամը և Գյուլիզաբը տնից դուրս են գալիս և վազում փողոց):

ԲԱԴԱԼ.—էս ի՞նչ տրաքտրաքոց ա, էս ի՞նչ ձենը-ձուն ա...

ՄԱՐԻԱՄ.—Ա՛յ մարդ, չլինի՞ էդ կենտրոնից եկած մարդը Զաքարին բռնել ա, տղերքը պնացել, Եղիշին խմաց են տվել, նա էլ իր խմբով եկել ա, որ Զաքարին աղատի:

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Դու էլ բան հնարեցիր:

ԲԱԴԱԼ.—Սուս արե՛ք, տրաքտրաքոցը կարծես կտրվեց, բայց թե մարդիկ սկսեցին իրաբ խառնվել...

ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Հրեն մի մարդ հրացանը ձեռին վազում է դեպի մեր կողմը...

ՄԱՐԻԱՄ.—Բա էլ ընչի՞ համար եք կանգնել, այ մարդ, գնանք, մտնենք տուն, դռները կողպենք:

ԲԱԴԱԼ.—Որ մտար տուն, դռները կողպեցիր, էն ա է՛լի, ազատվեցիր: Ղարսի բերդը կոժում չդիմացավ, քու էդ քոտոտ

տունն ա դիմանալիւ: Որ մի պինդ քացով տաս, պատերն
էլ ու դուռն էլ ջարդ ու փշուր կըլնի:
ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Ա՛ մեր, հրացանը ձեռքին վազող մարդը մեր
Ջաքոնն ա:
ԲԱԴԱԼ.—Տեսնես՝ ինչի՞ համար ա վազում:
ՄԱՐԻԱՄ.—Ձըլնի՞ երեխիս ուղում են բռնել: Հողը գլխիս:
ԳՅՈՒԼԻԶԱՐ.—Հրեա եկավ...

Տ Ե Ս Ի Լ 9

Նույնը և Զարար

ԶԱՔԱՐ.—Ա՛ հեր, աչքդ լույս, փափազդ կատարվեց: Դաշնակ-
ների ձեռքից պյուղը վերցրինք: Կարմիր Բանակն էլ հրեն
գալիս է, որ գնա Նրևան, դաշնակցականներին վերջնականա-
պես ջախջախի... Ձեզ ինչ պատահեց, ուրախությունից լի-
զուներդ կապվել հո չի՞, դե՛ մի տսեք՝ կեցցե՛ Սովետական
Հայաստանը:

ԲՈՂՈՐԸ.—Կեցցե՛ Սովետական Հայաստանը...

ԶԱՔԱՐ.—Էդ չեղավ, հիմա էլ հո դաշնակցականներ չկան
գլխներիդ կանգնած, որ վախենում եք... սրտալի ասեք...

ԲՈՂՈՐԸ.—Կեցցե՛ Սովետական Հայաստանը...

ԶԱՔԱՐ.—Ա՛յ այդպես... խոսալով ընկա, մոռացա, որ կարմիր
դրոշակը տանելու համար եմ եկել... կարմիր դրոշակը թր-
տեղ եք պահել:

ՄԱՐԻԱՄ.—Աղջի, դարմանի տակն ա, գնա, բեր:

ԲԱԴԱԼ.—Դե, էլ միք ուշացնի: Աղջի, արի՛, գնանք, բերենք:
(Բաղալն ու Գյուլիգարը գնում են):

ՄԱՐԻԱՄ.—Ա՛ տղա, գիշերը չեկար, լեղիս ճաքեց, ես ասի՝ ձեզ
բռնել են...

ԶԱՔԱՐ.—Ճիշտ ա, նրանք որոշել էին մեզ բռնել, բայց մինչև
նրանք մեզ կբռնեին, մենք նրանց բռնեցինք և նստապ-
րինք: Էս ինչ բան ա, կարմիր Բանակը դեռ չեկած, նրանց
համար դուք արգեն պատրաստություն եք տեսել: Բայց
նրանք էտեղ չպետք է մնան: Նրանք էս ճամփով գալիս
են, անցնեն: (Բաղալը կարմիր դրոշակը բերում է):

ԲԱԴԱԼ.—Ս'ա, դրոշակը վերցրո՛ւ. տես՝ ինչ լավ մնացել ա'։

ՋԱՔԱՐ.—Դե, ես գնացի... (Դրոշակը վերցնում և ուզում է գնալ)։

ԲԱԴԱԼ.—Ախր չպատմեցիր, թե էդ անիծվածներն զործը ինչո՞վ վերջացավ։ Եղիշն ո՞ւր մնաց, ի՞նչ էլավ։

ՋԱՔԱՐ.—Դրա ժամանակը չի... զնանք, Կարմիր Բանակին դիմա՝
վորենք, նրանց ճամփու գնենք, հետո Եղիշի հետ միասին
կգանք, մանրամասնորեն կպատմենք։ (Դուրս է գնում)։

ԲԱԴԱԼ.—Խելոք ա մտածել։ Կարմիր Բանակին կարմիր դրոշա՝
կով պեսք ա դիմավորել։ (Հեռվից լսվում է ցնծուրյան և
կեցցեների աղաղակ։ Երաժշտախումբը «Ինտերմացիոնալ» է
նվագում)։

ՋԱՅՆԵՐ.—Կեցցե՛ Սովետական Հայաստանը...

Կեցցե՛ Հոկտեմբերյան ռևոլուցիան...

Կեցցե՛ Կոմունիստական Պարտիան...

Կեցցե՛ Կարմիր Բանակը...

ԲԱԴԱԼ.—Մի հարցնող ըլի, մենք ինչի՞ համար ենք ըստեղ կանգ-
նել։ Դնանք, սովետական էն թառլան արծիվներին տես-
նենք. նրանց ազատարար, նրանց փրկարար թևերին զուր-
բան... (Եղիշը հրացանը ձեռին Մանիշակի հետ հերս է գա-
լիս)։

ԴՂԻՇ.—Բարև ձեզ...

ՄԱՐԻՍ.—Բարևիդ ու արևիդ զուրբան... (Գրկում ու համբու-
րում է)։

ԲԱԴԱԼ.—Եղիշ ջան, իմ կորած բալն... (Գրկախառնվում են ու
համբուրվում)։

(Հեռվից լսվում է ուռուների ու կեցցեների աղաղակը)։

ՋԱՅՆԵՐ.—(Խորքից) Եղիշն ու Մանիշակը եկել են, զնանք, տես-
նենք...

ՀԵՂԻՆԵ.—(Ներս է գալիս մի խումբ կանանց ու աղջիկների հետ)
Մանիշակս հուր ա... երեխես ուր ա... Մանիշակ...

ՄԱՆԻՇԱԿ. Մամա... (Գրկախառնվում են։ Ջաքարը մի խումբ
տղաների հետ ներս է գալիս)։

ՋԱՔԱՐ.—Ահա, բոլորը էստեղ են...

ՂԱԶԱՐ.—Նշանդրեքը սկսում ենք...

ԲԱԴԱԼ.—Նշանդրեքն ու հարսանիքը միասին ենք անում... այ

կնիկ, էլ սպասելու ժամանակը չի, գնա, պատրաստու՛մք յո՛ւն
տես... (Աշուղը սազը նվագելով ներս է գալիս):

ԶԱՔԱՐ.— Հրես Մինասն էլ եկավ...

ՄԻՆԱՍ.— Այո, եկավ (Պարիկը դեմքից վերցնում է):

ԲՈՂՈՐԸ.— Մինաս... Մինաս...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

Վ Ե Ր Զ

ԱՐԱՔՍԻ ԱՓԻՆ

Պէտ 5 գործ.,

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

- Ալադոյա — լուս բանդոր, Կարմիր պարտիզան, հետազայում սահմանապահ
 Զոկի պետ
- Խաչիկ — Կարմիր պարտիզան, հետազայում կոլխոզի նախագահ
- Մխիթար — Պաշիկի փոքր եղբայրը, հետազայում գյուղատնտեսի նախագահ
- Վարդուհ — Պաշիկի քույրը, հետազայում կոլխոզնիկուհի
- Արսեն — Վարդուհի ամուսինը, հետազայում կոլխոզնիկ
- Սհակ { Զբաղող գյուղացիներ, հետազայում կոլխոզնիկ
- Սերգեյ — Սհակի աղջիկը, 12 տարեկան, հետազայում կոլխոզնիկուհի
- Քարուհ — Բատրակ, հետազայում կոլխոզնիկ
- Սուրիկ — Վարդուհի տղան, 14 տարեկան, հետազայում կոլխոզնիկ
- Գալուս — Գյուլի ունեւոր
- Գերասիմ — տանուտեր
- Սրապիմ — Գլխի, հետազայում գյուղատնտեսի կառարածու
- Կապիսան
- Խմբապետ
- Հեղինե — Գալուսի կինը
- Եղսո — Նրա խնամքի տակ սպորող որբ աղջիկ
- Վիկտոր Նիկոլանիչ — Մեխոբոժարանի գլխավոր
- Տեհեհ, մաուգերիսներ, զինվորներ և սահմանապահներ

Առաջին գործողությունը կատար-
վում է դաշնականի տիրապետու-
թյան ժամանակ, իսկ հետագա
գործողությունները՝ սովետական
օրերում:

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Գալուստի տան բակը: Խորքում, ընդհանուր ֆոնի վրա, գյուղի տեսարան՝ հողե կտուրներով մի հարկանի տներ, խոտի և արարի ղեզեք և այլն: Աջ կողմում Դալուստ աղայի երկհարկանի տունն է, փողոցի վրա պատշգամբ և լուսամուտ: Գալուստի տանը քեֆ է: Լավում է սազանդարի նվագ ու երգ: Երեխաները վազելով գալիս են, լուսամուտի տակ կանգնում ու պարում: Սրապիոնը վազելով գալիս է:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Երեխաներ, Սրապիոն, հետո Սհակ, Սուրիկ և Հրանուշ

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Այ լալոսներ, դուք լինի համար եք հավաքվել էստեղ: Դալուստ աղան ձեզ էլ հո չի հրավիրել: (Երեխաներն ուշադրություն չեն դարձնում և շարունակում են պարել): Առանց սազանդարի, մենակ դժերն են պարում:

ԵՐԵՆԱ.—Մենք առանց սազանդարի չենք պարում:

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Սազանդարը նրանց համար ա նվագում, դուք լինեք մայմունի նման մեյդան ընկել: Կորեք, ոտք ըլեք:

II ԵՐԵՆԱ.—Դե լավ, մենք էստեղ ծափ կտանք, նրանք էնտեղ թող պարեն:

(Բոլորը միասին ծափ են տալիս):

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Դուք նեղություն միք քաշի: Առանց ձեր ծափ տալուն էլ նրանք էնտեղ պարում են:

III ԵՐԵՆԱ.—Դե ուր ըտենց ա, թող կանգնենք, թամաշ անենք:

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Մայմուն չեն պար ածում, որ կանգնեք, թամաշ անեք: Կորեք, ոտք ըլեք, դուրս կգան, ձեր պատճառով ինձ

վրա կենդանան: Հայդե... (Ճիպոտը քաշում է ու ընկնում հրանց ետեից: Երեխաները գնում են, իսկ Սհակը ներս է գալիս):

ՍՀԱԿ.— Ի՞նչ ես ուզում է՞ք երեխեքից: Թող իրենց համար խաղան:

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Նրանց խաղալու համար տեղ քիչ կ'ա: Թող գնան, ինչքան ուզում են՝ խաղան:

ՍՀԱԿ.— Լսի՛ր, Սրապիոն, դու կ'իմանաս, մեղ մոտ էս ինչեր է կատարվում:

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Ինչ ասեմ, Սհակ բիձա, կատարվում ա էն, ինչ որ չալտի կատարվի: Խուզարկում են, բռնտում են, ծեծում են, աքսորում են...

ՍՀԱԿ.— Լսի՛ր, բռնվածներ շատ կան:

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Շատ, Գալուստ աղայի մարագում էլ ասեղ գցելու տեղ չկա:

ՍՀԱԿ.— Ատում են՝ Բագրատին էլ են բռներ:

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Գեղում էլ մարդ չի մնացել: Մնացածներն էլ խմացել են, որ իրանց էլ բռնելու են, տուն ու տեղ թողնում, փախչում են, դնում, սլալտիղանների խմբին միանում:

ՍՀԱԿ.— Դու էն ասա, է՞ք բռնվածների բանը թնց պտի ըլի:

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Նրանց խնդիրը պարզ ա:

ՍՀԱԿ.— Ի՞նչ են անելու, նրանց դատելու են, աքսորելու են...

ՍՐԱՊԻՈՆ.— Ինչ դատ, ինչ աքսոր: (Ականջին) Կապիտանն առաջարկում է բոլորին գնդակահարել, իսկ խմբապետը գնդակներն ավտոսում է. նա առաջարկում է մարագը կրակ գցել և բռնվածներին միանգամից վառել: Թվում է, թե հենց էդպես էլ անելու են: Մարդիկ դառն առաջ նավթի բոչկա են գրել: Սպասում են կարգադրության: (Սրապիոնը ծխելով դուրս է գնում, իսկ Հրանուշը մաղը ձեռին Սուրիկի հետ խոսելով գալիս են):

ՍՀԱԿ.— Աղջի Հրանուշ, է՞դ հար էիր գնացել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Գնացել էի Վարդուշենց տնից ավրի մաղը բերեմ:

ՍՀԱԿ.— Ինձ կասեի՞ք, ես կգնայի, կբերեի: Էս տեսակ ժամանակ տնից դուրս չեն գա: Գեղը նոր դորամաս է եկել: Հարբած ղինվորականները դռնեզուռ ընկած ման են գալիս. գնա տուն: (Դուրս է գնում):

Սուրիկ և Հրանուշ

ՍՈՒՐԻԿ.— Լսիր, Վալոդ դժադեն ինձ ուղարկում է Արջաձոր:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ինչո՞ւ համար է ուղարկում:

ՍՈՒՐԻԿ.— (Նայում է շուրջը) Պարտիզանների համար կարևոր հանձնարարություն էմ տանում:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ի՞նչ հանձնարարություն է, ինձ չե՞ս ասի:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ինչպե՞ս կարելի է, չէ՞ որ դա գաղտնիք է, Վալոդ դժադեն պատվիրել է ոչ ոքի չասել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Մտաիկ քնկերոջն էլ չի կարելի ասել:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ընկեր չէ, թեկուզ ով ուզում է լինի, այդ միևնույն է: Ընդհատակյա աշխատանքը պահանջում է խիստ գաղտնապահություն: Վալոդ քեռին այդպես էր ասում: Նա ինձ մի ուրիշ կարևոր բան էլ է սովորեցրել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ի՞նչ:

ՍՈՒՐԻԿ.— Սյն, որ եթե դաշնակներն ինձ ճանապարհին տեսնեն, նախքան բռնվելու այս դրությունը ես ոչնչացնեմ, կամ կուլ տամ, որպեսզի նրանց ձեռքը չընկնի: (Հանձնարարած գրությունը գլխարկից հանում է, ցույց է տալիս ու նորից դնում տեղը):

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Սուրիկ ջան, ինչ կլինի՝ ինձ էլ հետդ տանես:

ՍՈՒՐԻԿ.— Քեզ չի կարելի, Արջաձորը գիտես՝ ինչքան հեռու է Ճանապարհը վատ է, չես կարող:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Կարող եմ:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ես քեզ ասում եմ՝ չես կարող:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ես քեզ ասում եմ՝ կարող եմ: Հիշում ես, ձեր հորթը կորել էր, դու գնացիր, ման եկար, չգտար, իսկ ես գնացի, ման եկա, գտա:

ՍՈՒՐԻԿ.— Հիշում ես, որ անցյալ տարի շատ ձյուն էր եկել, դու չկարողացար առանց սանդուղքի կտուրը բարձրանալ, իսկ ես կարողացա...

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Բա որ դու մի տարով ինձնից մեծ ես:

ՍՈՒՐԻԿ.— Խնդիրը դա չի, խնդիրն այն է, թե ում մասին ո՞վ

ինչ կարծիք ունի: (Նայում է շուրջը) Լսի՛ր, դիտես՝ ինչի՛կ
քեռին Վալոդ դյադին իմ մասին ինչ է ասել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ի՞նչ է ասել:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ասել է, որ Սուրիկը սրտոտ տղա է: Նրա միջոցով
մեզ հետ կապ կպահպանես: Ա՛յ, տեսնում ես, ես ունեղու-
ցիոն գործ կարող եմ անել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Ունեղուցիոն գործ կարծում ես՝ ես չեմ կարող անել:

ՍՈՒՐԻԿ.— Իհարկե չես կարող:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Աստված վկա, կարող եմ...

ՍՈՒՐԻԿ.— Օ՜հ, դու ասածու անունով երգվեցիր, նշանակում է,
որ ունեղուցիոն գործ չես կարող կատարել: (Հրանուշը լաց
լինելով դուրս է գնում, իսկ Սուրիկը կանգնած լուռ, նայում
է: Վալոդյան ծպտված ներս է գալիս):

ՎԱԼՈՂՅԱ.— Սուրիկ, դու դեռ չես գնացել:

ՍՈՒՐԻԿ.— Գնում եմ... Վալոդյա դյադյա, գնում եմ:

ՎԱԼՈՂՅԱ.— Լսի՛ր, ինչ որ ասել եմ, էնպես կանես... Կիջնես
ձորը, դետափով ուղիղ կբարձրանաս, այնտեղից արդեն
Արջաձորի քաղաքը երևում է: Բայց գլուշ, ճանապարհին
չըռնվես: Դե, էլ ժամանակ մի կորցնի, գնա... (Վալոդյան
Սուրիկի հետ դուրս է գնում: (Կապիտանը փողոցի կողմից
Գալուստի հետ խոսելով գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Գալուստ, կապիտան, հետո Վարդուշ և Արսեն:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Նրանք փոխանակ հանգստացնելու, բարձրացնում
են ատրճանակները և դյուղացիներին սպանում:

ԿԱՊԻՏԱՆ.— Բեղաբրագիե... Այդպես էլ պետք է, նրանք թշնա-
մաբար են արամաղրված դեպի մեզ: Մեր նպատակն է ոչ
մի միջոց չխնայել ներքին վտանգը խոտառ վերացնելու
համար: Մեր թիկունքը ապահով չէ:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Այո, պարոն կապիտան, ճիշտ եք ասում: Մեր թի-
կունքը ապահով չէ...

ԿԱՊԻՏԱՆ.— Կառավարութունը դյուղացիության հանդեպ այդ-
պիսի կուրս է վերցրել, մինչդեռ կոմունիստները վաղուց

նրանց մեջ ուժեղ կերպով ընդհատակյա ապիտացիոն աշխատանք են տանում: Եվ այդ ագիտացիոն աշխատանքի արդյունքն է նաև այն, որ այսօր դժգոհ տարրերից ծավալուն կերպով պարտիզանական խմբեր են կազմվում, որոնք թիկունքից մեղ սպառնում են հարվածել՝ Կարմիր Բահաի հետ կռվի բռնվելու դեպքում: (Խոսելով նրանք զնում են Փալուստի տունը: Իսկ Արսենը Վարդուշի հետ խոսելով ներս է գալիս):

ԱՐՄԵՆ.— Իրենք փախել են, խալիսին դեռ կրակի մեջ: Պարտիզանություն են անում... Հազար գորտեր կոկոսլիս լինեն, մի քար գցես, կլռեն ու ջրի տակով կլնեն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հետո:

ԱՐՄԵՆ.— Հետո էն, որ պարտիզանների մասին երեխի մոտ տակից-գլխից էնքան խոսիլ ես, որ խեղճ երեխան քնած տեղն էլ պարտիզանների անուններն է տալիս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հետո...

ԱՐՄԵՆ.— Հետո էն, որ մեյդանում էշի պոչ չեն կտրում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Լեզուդ քեզ քաշի, խոսքերդ ճանաչի: Իմ ասպերը քեզ համար էշի պոչ չէ: Նա պարտիզան է, ուսուցիչներ է:

ԱՐՄԵՆ.— Ավելի վատ: Դաշնակցականները ուսուցիչներների կամ թե պարտիզանների ճակատը չեն համբուրում: Նրան կպատժեն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դու անհոգ կաց, մինչև նրան պատժելը՝ իրենք կպատժվեն: Քար ընկնի նրանց գլխին: Աստամբությունը մհանա են անում, գալիս են, խալիսի տները քանդում, ավերում:

ԱՐՄԵՆ.— Այ կնիկ, քու էդ լեզվով իմ գլխին մի փորձանք ես բերելու:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դու հենց սրտաճաք բլի ու տեղդ նստի...

ԱՐՄԵՆ.— Սրա սրտին մտիկ. չի էլ վախենում, դե որ ըտենց է, գնա, ախպորդ կասարած քաջագործություններով ամեն տեղ պարծեցիր, իսկ թե ինչ հետևանք կունենա այդ, դրա մասին չես մտածում: Տեսնում ես՝ ինչ դրություն է ստեղծվել: Շանը քարով տվիր, պարզ բան է, դառնալու է, քեզ կծի...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դու անհոգ կաց, սրանք էն տեսակ շներ են որ,

Եթե քարով էլ չտաս, միևնույն է կծելու հն։ Տանը նստելով բան չի դուրս գա։ Գյուղի բոլոր տղամարդիկ ղինվել, գնացել, պարտիզան են դառել, գնա, դու էլ գառիր։

ԱՐՄԵՆ.—Այ կնիկ, ի՞նչ ես մեղրաճանձի նման կպել ու էլ ձեռ չես քաշում։ Պարտիզանների հերն էլ անիծած, քոնն էլ հեալու ես կովի գլուխ չռենեմ։ Զեռ քաշի ինձանից։

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Վախկոտ Նազար, կովի ձենը լսում ես, ահ ու դողը ընկնում է ջանդ, դու ինչ տղամարդ ես. առ, էս շալը գցիր՝ գլխիդ, դնա, թոնրի կողքին նստիր, ալյուր մաղի, հաց թխի, լվացք արա, բուրդ գդի, թել մանի... (Շալը գլխից հանում է, շպրտում նրա երեսի)։

ԱՐՄԵՆ.—Դու ինձ համբերությունից մի հանի, թե չէ կռնեմ, էդ լեզուդ արմատից կհանեմ...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Դու էդ ի՞նչ տեսակ ես խոսում։

ԱՐՄԵՆ.—Ի՞նչ տեսակ եմ խոսում։ (Մխիթարը ծպտված ներս է գալիս։)

ՄԽԻԹԱՐ.—Դուք մարդ ու կնիկ էլի սկսել եք իրար հետ կռվել... Վարդուշ մի քոպե դեսն արի, բան եմ ասում։

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Առա, տեսեմ, ի՞նչ ես ասում։ (Իրար հետ խոսելով դուրս են գնում)։

ԱՐՄԵՆ.—Շուներ շնից, երկուսն էլ մի տնից... (Գնում է։ Խորքում աղմուկ, իրարանցում։ Սհակը մի խումբ գյուղացիների հետ ներս է գալիս)։

ՄՀԱԿ.—Դանաղը ոսկորին ա հասել։ Սա կյանք չի, սա ապրուստ չի... Օրը ցերեկով տունդ մտնեն, թալանեն, դու չկարողո՞ւնաս մի խոսք ասել, մի ձայն հանել... Այ խալիս, ձեզ եմ հարցնում, սա օրինք ա, սա կարգ ու կանոն մ... քանդվի ըսենց երկիրը... ճանապարհ էլ չկա, թե մարդ գլուխն առնի ու մի կողմի վրա կորչի։

ՄԽԻԹԱՐ.—Սհակ բիձա, ի՞նչ է պատահել։

ՄՀԱԿ.—Էլ բան մնաց, որ չպատահի... եկան, տունս խուղարկեցին, բան չգտան, մի կես մեջուկ գարու ալյուր ունեի, վերցրին, տարան։ Ես չեմ հասկանում, կառավարության զորքն ու ղինվորը ժողովրդին պաշտպանելու համար մե՞ն, թե նեղություն պատճառելու համար... (Ուզում է գնալ)։

ՄԽԻԹԱՐ.—Բա հմի ուր ես գնում։

ՍՀԱԿ.—Աստված ոչ դիտի իմ գլուխն ու արհւր Խելքս կորցրել եմ, ինքս էլ չեմ հասկանում, թե ուր եմ գնում: Չորքի գլխավորը, ասում են, էստեղ ա, գնում եմ, նրան դանգատով եմ...

ՄԽԻԹԱՐ.—Դու ինչ գիտես, որ էդ կարգադրությունը հենց էդ դորքի գլխավորը չի արել: (Վարդուշը ցանկապատի մոտ կանգնած լսում է):

ԱՐՍԵՆ.—Հեռու ուր ես գնում, քիչ առաջ հենց դրանք չէին, որ եկան, մեր հորթը գոմից վերցրին, տարան, դնացի, տեսա, մորթել են, կաշին ուղեցի, չտվին:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Այ մարդ, ճիշտ ես ասում:

ԱՐՍԵՆ.—Խաբեւու ինչ ունեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Այ մարդ, էդ երբ տարան, որ ես չտեսա:

ԱՐՍԵՆ.—Որ տեսնեիր, ինչ պիտի անեիր. իշխանությունը նրանց ձեռին ա, կարծես բան ասել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ո՞նց թե ուրեմն, եթե իշխանությունը նրանց ձեռին ա, ինչ ուզենան, պիտի անեն... այ մարդ, ողորմություն խնդրող աղքատի նման ինչ ես վիզդ ծռել, կանգնել:

ԱՐՍԵՆ.—Ի՞նչ անեմ, գնամ, գլուխները կտորեմ...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Իհարկե պիտի կտորես, բա ռնց... նրանք էստեղ մեր հորթը մորթեն, իրենք նստեն, ուտեն, խմեն, քեֆ անեն, իսկ մենք էստեղ կանգնենք, նրանց թամաշ անենք, բա դու տղամարդ ես, քու մեջ տղամարդի շնորհք կա: Ափսոս չի էդ գդակը, որ քո գլխին ա: (Կռանում է, գետնից բար է վերցնում և շտապ քայլերով ուզում է գնալ. Արսենը նրան կանգնեցնում է):

ԱՐՍԵՆ.—Կայ, ուր ես գնում...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Թող, գնում եմ, քարով տամ, նրանց դռներն ու լուսամուտները ջարդեմ... կրակն ընկնի դրանց ջանը, սեցավի գան:

ԱՐՍԵՆ.—Ձենդ կտրի, այ կնիկ, գծվի՞լ ես, էդ ինչե՞ր ես խոսում...

ԲՈԼՈՐԸ.—Վարդուշը ճիշտ ա ասում, դնանք, խփենք...

ՄԻ ԳՅՈՒՂ.—Ի՞նչ խփեք, մարդիկ էստեղ քեֆ են անում:

ՄԽԻԹԱՐ.—Էդ քեֆը մհանա է: Փախչելու մասին են նրանք

մտածում: Դրա համար էլ սուտի քեֆ են սարքել, որ մեկ-
մեկ դուրս գան, գլուխները աղատեն:
ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ախր, ասում եմ, որ սրանց քեֆը քեֆի նման չի:
(Տանուտերը ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Նույնք, տանուտեր, Սիակ, Մեսրոբ, Արսեն և Սրապիոն

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Գալուստ աղի տանը սլաշտոնական մարդիկ են
հավաքվել: Նրանք էնտեղ ռազմական խնդիրներ են լու-
ծում, իսկ դուք հավաքվել եք էստեղ, ղալմաղալ եք անում:
ՍՀԱԿ.—Մենք էստեղ ղալմաղալ անելու համար չենք հավաքվել,
մենք ուզում ենք՝ զնանք, նրանց հետ խոսենք:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Ի՞նչ խոսեք, ձեր խոսելով բան դուրս չի գա: Ես
ինքս կզնամ, ձեր անուշիկ նրանց հետ կխոսեմ: Ասեք, տես-
նեմ, ի՞նչ եք ուզում:

ՍՀԱԿ.—Արդարություն ենք ուզում:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Արդարություն ամեն մարդ էլ ուզում է:

ՍՀԱԿ.—Ամեն մարդու ուզած արդարությունն արդարություն
չի:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Ես մի տեսակ արդարություն եմ ճանաչում, և դուք
բոլորդ էլ պարտավոր եք հպատակվել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Հենց էդ հպատակվելն ա, որ մեզ էս օրն ա դրել:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Նախ, որ դու խոսելու իրավունք չունես:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Պատճառը:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Պատճառը հասկանալի է: Դուք, հանդերձ ընտան-
յոք, կասկածանքի տակ եք գտնվում... մի ակտերդ պար-
տիզանական խմբի ղեկավարն է, մյուսն էլ անհայտ նպա-
տակով դես ու դեն ընկած թափառում է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Որ նրան չհալածեն՝ չի թափառի...

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Քիչ խոսա... (Սրապիոնին) Ի՞նչ արիր: Տվածս հասն-
նարարությունը կատարել եմ, թե չէ:

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Կատարել եմ, հրեա ցուցակը:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Դատարկ ցուցակը տալիս ես ինձ, ինչ անեմ: Բռնա-
գրավված ապրանքն ուր է:

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Ապրանքն էլ հրեա բերում են: (Չայն է տալիս) Պար-

տիգանի տնից բռնագրավւած ապրանքը բերեք էստեղ (Քյու-
դացիները տնային իրերը շալակած բերում են: Քյոխվան իրերը
վերցնում, մեկ-մեկ նայում է):

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Այ պեղացիք, սա ախպորս ապրանքն ա:

ԲՈՂՈՐԸ.— Դուղ ա. նրանց տան ապրանքն ա:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Կամաց, հետու կանգներ: Դու էդ ինչ բանի ես:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ախպորս ապրանքն ա, տանում եմ:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Դա պետականացրած ապրանք է: Դու նրան ձեռք
տալու իրավունք չունես: Ինչի՞ էս բարձը երես չունի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Էդ բարձի երեսն ախպերս սխալմամբ հետը տա-
րել է:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Քեզ ոչ ոք չի տեսցրեց (Ֆուցակը կարդում է): Երկու
դոշակ, մի յորդան, մի ջեջիմ, մի լազան, մի թավա, մի
կարպետ, երկու պղինձ, էս պղինձները կլեկվելու կարիք
ունեն...:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Տվեք, տանեմ, կլեկել տամ:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Կլեկողը մինչև հիմա կլեկած կլիներ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ձգիտեինք, որ դուք առանց կլեկելու չեք ընդու-
նում:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Լեզուդ շատ ես երկարացրել. քեզ մի քիչ հավաք
պահի, ես քեզ նախադգուշացնում եմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Նախադգուշացնելու համար շնորհակալություն: (Մե-
կուսի): Հոգս գլխիդ:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Էդ քաղաքավարությունը կոմունիստ ախպերդ է քեզ
սովորեցրել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Էդ քու հաշիվը չի, թե ով ա սովորեցրել, դու
քննիչ չես, որ ինձ հարցաքննում ես:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Լեզուդ քեզ քաշի, խոսքդ ճանաչի, թե չէ թող ու
թոփրախդ երկինք կբարձրացնեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ախպորս վրեժն ինձնից եք ուղղում հանել:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Ախպորդ վրեժը իրենից էհանենք, դու միայն նրա
տեղն առա:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Նրա տեղը ես չգիտեմ:

ԳԵՐԱՍԻՄ.— Գիտես, բայց չես ասում:

ՄԵՍՐՈՐԸ.— Դե որ գիտես՝ չի ասելու, էլ դուք տեղն ինչի՞ ես
հարցնում:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Քեզ ռժ խոսացրեց, որ կոտրած գդսլի հման մեջ
ընկար: (Երկար լռություն): Չէ, ոնց որ աեսնում եմ, ձեր
միտքն էլ է ծովել, դուք էլ եք մտադրվել՝ գնալ, պարտի-
զաններին միանալ... Հույսներդ դրել եք Կարմիր Բանակի
վրա, բայց նրանց գալը հարցական ա: (Գրրին) Էս բռնա-
դրաված տպրանքը վերցրու, տար, պահիր:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Որ թողնեմ, կտանեն: (Ուզում է վերցնել):

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Դու էդ ինչ բանի ես, հեռու կաց, թե չէ դամչիս
կքաշեմ, կաշիք կպլոկեմ:

ԱՐՍԵՆ.—Դե մի փորձիր, տեսնենք:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Կնկանդ քոմագ դուրս եկա՞ր: Բոլշեիկի ընտանիքը
հովանավորելու համար դու քո արժանի պատիժը կօտա-
նաս:

(Խմբապետը մտրակը ձեռին՝ գազազած հերս է գալիս):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Խլացել եք, ինչ է. մի ժամ է՝ ձեզ ձայն եմ տալիս,
մթթե չեք բռնում:

ՄԵՍՐՈՐ.—Պարոն խմբապետ, մենք չենք իմացել...

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Ինչպե՞ս թե չեք իմացել. այդ ինչպե՞ս է, որ ապրս-
տամբության մասին խսկույն իմանում եք... Ես ձեզ ապրս-
տամբություն ցույց կտամ: Սրիկաներ... (Մտրակով տը ու
ձախ խփում է ու գնում, մտնում Գալուստ տղայի տունը: Բո-
լորը ապշած նայում են):

ԱՐՍԵՆ.— Դե արի ու սրանց հետ խոսա:

11 ՄՀԱԿ.—Սրանց հետ խոսալ չի հարկավոր, սրանց դեմ գործել ա
հարկավոր... (Զինվորը հրացանը ձեռքին շտապ հերս է գա-
լիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք, գինվոր, հետո կապիտան

ԶԻՆՎՈՐ.—Ճանապարհ տվեք... Ինչ եք հավաքվել էստեղ, չե՞ք
տեսնում, ֆրոնտում ինչ ա կատարվում:

ԲՈՂՈՐԷ.—Ի՞նչ ա կատարվում:

ԶԻՆՎՈՐ.—Էլ ինչ պիտի կատարվի... դիմացից Կարմիր Բանակն
ա հարձակվել, թիկունքից պարտիզանները... Չորս կողմից
չըջապատել են... Կապիտանը մրտեղ ա:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Կապիտանը Գալուստ աղի տանը նստած՝ խորհրդապետ
դակցում են: Գնա, նրան հայանիր... (Ձինվորը մտնում է
Գալուստի տունը): Այ խալիս, հո լսեցիք՝ ֆրոնտից եկած
զինվորն ինչ ասեց:

ՍՀԱԿ.—Լսեցինք, բայց թե չիմացանք, ով հումն ա շրջապատել:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Ձեզ համար միենույն չի, թե ով հումն ա շրջապա-
տել:

ՍՀԱԿ.—Իհարկե միենույն չի:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Դու առանց մտածելու ես խոսում: Քաշվեք զրադ,
կապիտանը գալիս է: (Կապիտանը, պորուչիկը և զինվորը
Գալուստի տնից դուրս են գալիս):

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Վտանդն ավելի մոտիկ է եղել, քան մենք ենթա-
դրում էինք: (Դիմելով գյուղացիներին): Ինչի՞ համար եք
հավաքվել այստեղ: Մի՞թե չեք տեսնում՝ ինչ է կատարվում
ձեր շուրջը... Հայրենիքը վտանգի մեջ է, պնացեք, բոլորդ
զինվեք ու անմիջապես եկեք թշնամուն դիմադրելու: (Կա-
պիտանը, պորուչիկը և զինվորը դուրս են գնում):

ՍՀԱԿ.—Էդ եկողները մեր թշնամիները չեն:

ՄԻ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.—Թշնամու անունից են խոսում... Առաջին թըշ-
նամին հենց իրենք են:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Առանց մտածելու եք խոսում: Էդ եկողներին չաե-
սած՝ դուք արդեն գլուխներդ բարձրացրել եք: Կապիտանը
ոնց որ հրամայեց, պնացեք, ընենց արեք, թե չէ՝ հետո
կփռմանեք:

ՍՀԱԿ.—Տավարը ինքն ա, խոտը մեր առաջն ա գցում... (Բոլորը
ծիծաղում են):

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Էդ ի՞նչ ա սալիր, էս կապիտանը ուր պնաց, վայ թե
ճղեց. բա ես ի՞նչ...

ՄՐԱՊԻՈՆ.—Քյոխվա ջան, էս ապրանքը հո մինչև վերջը փողո-
ցում չի մնալու, սբա համար մի կարգադրություն արա:
Ի՞նչ տնեմ, հար սանեմ:

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Ինչ ուզում ես՝ արա, ուր ուզում ես՝ տար... (Մեկու-
սի): Էստեղ կյանքի ու մահվան խնդիր է զրված, սա կանգ-
նել, ինչի մասին է մտածում... (Դուրս է գնում):

ՄՐԱՊԻՈՆ.—Խնդիրը պարզ ա: (Վարդուշին): Վերցրեք, տարեք ձեր
ապրանքը... ամենքն իրենց կաշին փրկելու համար են

մտածում: Ես ինչի՞ համար եմ ըստեղ կանգնել (դուրս է գնում):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Հողս ձեր պլխին, պետականացրած ապրանք ա, ինչի՞ չեք տանում: Այ մարդ, վերցրու, տանենք, հալալ ապրանքը չի կորչում:

ԱՐՍԵՆ.—Այ կնիկ, սրտովդ ելավ: (Վարդուշն ու Արսենն իրերը վերցնում, տանում են):

ՁԱՅՆԵՐ.—(Խորքից) Պարտիզանները գյուղին մոտեցել են...

ՁԱՅՆԵՐ.—Կարմիր Բանակը դալիս է մեզ օգնության:

ՁԱՅՆԵՐ.—Դաշնակները փախչում են... (աղմուկ, իրարաճեցում):

Տ Ե Ս Ի Լ 6

Նույնք, հետո Գալուստ, խմբապետ

ՊՐԻՖԻՅ ՁԱՅՆ.—Եկեք, մենք էլ փախչենք:

ՍՀԱԿ.—Ոնց թե փախչենք, ինչի՞ համար փախչենք: Թող նրանք փախչեն, ովքեր էս երկիրը դժոխք էին դարձրել, խալխին կրակը դրել. վառում... Թող նրանք փախչեն, ովքեր յուր ու մեզրի մեջ տապակվում էին, իսկ ուրիշներին սովից կոտորում... Հրեն կոխվե սկսվել է, Կարմիր Բանակն էլ դալիս է, գնանք, միանանք նրանց, էս անիծվածներին քըշենք մեր երկրից...

ՔՈԼՈՐԸ.—Գնանք... (Բոլորը գնում են: Գալուստը խմբապետի հետ դուրս են գալիս փողոց):

ՊՐԻԱՊԵՏ.—Նրանց ասածներին ես չեմ հավատում: Ռազմական տեսակետից ելնելով, ճշմարտությունը նրանք մեզ չէին ասի: Ավելի լավ է՝ ես գնամ, ձեզ լուր բերեմ: (Խմբապետն արագ քայլերով գնում է, իսկ Գալուստը երկար ժամանակ նրա ետևից կանգնած լուռ նայում է):

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Սա էլ ճղեց... Կարմիրները եթե գալու լինեն, նրանք իրենց հաշիվները առաջին հերթին ինձ հետ կմաքրեն... քանի չեն եկել, ես էլ ճղեմ... (արագ քայլերով գնում է, իսկ հակառակ կողմից Արսենն ու Վարդուշը խոսելով գալիս են):

Արսեն, Վարդուշ

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ասում են՝ պարտիզանները մոտեցել են գեղին... մի գնա, իմացիր, դու էլ մի բանի պետք արի, ոտը կտարած հավի նման ինչ ես տանը նստել ու կողքիցս չես հեռանում, ի՞նչ ա, վախենում ես՝ ինձ փախցնե՞ն, չեն փախցնի, գնա...

(Նրանք դուրս են գնում: Սուրիկը վազելով գալիս է, գլխարկն ու բլուզը հանում, շաքտում ցունկապատի ետևը և բարձրանում ծառը: Վալոդյան հակառակ կողմից հույնպես շտապ ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 8

Սուրիկ, Վալոդյա, հետո խմբապետ և մասնակիցներ

ՎԱԼՈՒՅԱ.— Սուրիկ, այդ ի՞նչ ես անում:

ՍՈՒՐԻԿ.— Վալոդ դժադժա, ընկել են. ետևիցս, ուզում են, բռնեն... քեզ էլ կբռնեն... Հրեն գալիս են, քանի չեն եկել, փախի... Մըդեն եկան, ուշ է... (Վալոդյան բաքնվում է ցանկապատի ետևը: Խմբապետը ստրնամակը ձեռքին մասնակիցների հետ շտապ ներս է գալիս):

ԽՄԲԱՊԵՏ.— Սրիկան մեր գնաց: Նրան պետք է բռնել: (Մասնակիցները գնում են, իսկ խմբապետը գրպանից ծխատուփը հանում, ուզում է ծխել և հանկարծ նկատում է Սուրիկին): Դու ի՞նչ ես անում այդպեղ: Ինչո՞ւ համար ես բարձրացել ծառի վրա:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ճյուղ եմ կտրում:

ԽՄԲԱՊԵՏ.— Ինչի՞ համար ես ճյուղը կտրում:

ՍՈՒՐԻԿ.— Կտրում եմ՝ ինձ համար շվի շինեմ:

ԽՄԲԱՊԵՏ.— Իջի՛ր, ես քեզ շվի ցույց կառմ: (Սուրիկը նյուղը ձեռքին ծառից իջնում է: Խմբապետը խորաբափանց հայացքով նայում է): Տուր ինձ այդ ճյուղը: (Սուրիկը նյուղը տալիս է): Խեչպես ես շինում շվին. դանակ ունե՞մ:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ունեմ:

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Յույց տուր, տեսնեմ (Սուրիկը գրպանից դանակը հանում է): Վերցրու, շինի, տեսնեմ՝ ինչպե՞ս ես շինում: (Սուրիկը նրա ձեռքից նյուրը վերցնում է):

ՍՈՒՐԻԿ.—Այ, էսպես կկտրեմ, ծայրը կտաշեմ, հետո կդնեմ ծնկանս վրա, դանակի կոթով, այ, էսպես կծեծեմ, կճեպը դուրս կգա, նրա մեջը կփորեմ ու հետո...

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Լավ, հավատում եմ, որ դրա համար էլի ծառ բարձրացել: Լսիր, քիչ առաջ քո հասակի մի աղա այս կողմով տնցավ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Ես նրան տեսա:

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Տեսա՞ր, այ մալազեց: Դու խելոք տղա ես երևում: Իսկ կարող ես ասել՝ այդ տղան Քր կողմը գնաց:

ՍՈՒՐԻԿ.—Այ, դեռը գնաց (նսկառակ կողմն է ցույց տալիս):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Ստում ես, սրիկա, հա այս կողմը չի գնացել: Ճիշտն ասա, թր կողմը գնաց: Եթե ճիշտ չես ասի, ես քեզ տեղն ու տեղը կօտակացնեմ: (Ատրճանակն ուղղում է նրա վրա: Վալոդյան ցանկապատի ետևից գաղտագողի դուրս է գալիս):

ՎԱԼՈՎՅԱ.—Տեսնե՞ք՝ ով ում կօտակացնի:

(Հարձակվում է նրա վրա և ֆիննական դանակով նրան վիրավորում): Սուրիկ, ինչո՞ւ ես կանգնել, սրի իմ ետևից...

(Վալոդյան իսկույն դուրս է գնում: Սուրիկը ցանկապատի ետևից գլխարկն ու բուլբը վերցնում և ուզում է գնալ):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Ո՞ւր ես փախչում, սրիկա...

ՍՈՒՐԻԿ.—Ձեմ փախչում, գնում եմ, հայտնեմ, որ գան, ձեզ օգնեն... (Դուրս է գնում):

ԽՄԲԱՊԵՏ.—Անպիտանը նույնպես փախավ... Ըռնեցեք դրան... (Ատրճանակը ձեռին ընկնում է նրա ետևից: Զինվորները խաչիկին շրջապատած բերում են: Վարդուշը նրանց հետևում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

Կապիտան, խաչիկ, զինվորներ և Վարդուշ

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Տված հարցերին ճիշտ պատասխանիր, թերևս դրանով կյանքդ փրկել կարողանաս: Առա, թվ է ձեր պարտի-

դանական խմբի ղեկավարը, ի՞նչպես է նրա ազդանունը:
ԽԱՉԻԿ.—Չգիտեմ:

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Ձեր պարտիզանական խումբը քանի՞ հոգուց է բաղ-
կացած:

ԽԱՉԻԿ.—Չգիտեմ:

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Կարմիր Բանակի հետ ունեցած ձեր կապը: Ի՞նչ են
նրանք հետապնդում, ի՞նչ է նրանց նպատակը:

ԽԱՉԻԿ.—Թեև ձեր երեսին և քչել ձեզ Հայաստանի սահման-
ներից...

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Ա՛յ քեզ քչել... (ապտակում է): Սրիկա, դու դեռ հա-
մարձակվում ես խոսել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Վույ, քուսնամ ես...

ԿԱՊԻՏԱՆ.—Տարեք, սրան դցեք այդ տուն ներքնահարկը և
առանց իմ կարգադրության դուրս չթողնեք:

I ՁԻՆՎՈՐ.—Լսում եմ, պարոն կապիտան: (Կապիտանը դուրս
է գնում, իսկ զինվորները խաչիկին տանում են դեպի Գա-
լուստի տան ներքնահարկը):

II ՁԻՆՎՈՐ.—Բնկիր առաջ: (Ականջին) Սրանք սրռել են քեզ
գնդակահարել, գլխիդ ճարը տես:

II ՁԻՆՎՈՐ.—Էդ ի՞նչ ասացիր, չէ՞ որ մեզ կարգադրել են դե-
րիների հետ չխոսել:

III ՁԻՆՎՈՐ.—Խելքի արի... էսօր, էգուց սրանց քշում են, էլ
սրանից հետո քանի կոպեկ արժի սրանց կարգադրությու-
նը մեզ համար...

(III զինվորը դուրս է գնում):

II ՁԻՆՎՈՐ.—Ես էդ բոլորը կապիտանին կհայտնեմ, և դու պա-
տասխանատու կլինես էդ խոսքերիդ համար (խաչիկին հրում,
զցում է ներքնահարկը և դուռը վրան ծածկում: Վարդուշը
դանդաղ քայլերով մոտենում է):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ախպեր ջան, դու ճրտեղացի ես:

ՁԻՆՎՈՐ.—Հեռացիր, պահակի հետ չի կարելի խոսել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Սոված կլինես, գնամ. քեզ համար հաց բերեմ:

ՁԻՆՎՈՐ.—Ես քեզ ասացի, որ պահակի հետ չի կարելի խոսել:
Հեռացիր, թե չէ կիսկեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Էդ ի՞նչ տեսակ մարդ ես, էս սովի տարին ես քեզ
համար հաց բերեմ, իսկ դու հրացանդ ուղղում ես վրաս՝

Թե կխփեմ. խփիր, տեսնեմ՝ ինչպես ես խփում. (Շալը վրայից վերցնում է և համարձակ կանգնում նրա առջև):

ՋինՎոր.— Դու շատ համարձակն ես երևում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ճիշտ է, ջրում ընկած փալասներից չեմ...

ՋինՎոր.— Տեսնում եմ, ներսդ կրակ է վառվում...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հեռու կաց, իմ կրակով հանկարծ դու էլ չվառվես...

ՋինՎոր.— (Մեկուսի) Անիծվածն ինձ խելքից հանեց: (Վարդուշին) Ինչո՞ւ ես վրաս նայում, քեզ դուր չի՞մ գալիս, ինչ է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դուր ես գալիս:

ՋինՎոր.— Ճիշտն ասած, դու էլ ինձ ես դուր գալիս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Վայ գլխիս, խոսալով ընկա, մոռացա, որ ջուր չեմ բերել. Գալուստ աղան գալու է, վրաս նեղանա:

ՋինՎոր.— Գալուստ աղան թվ է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Գալուստ աղան էս տան տերն է, ես էլ նրա աղախինն եմ: Չորս տարի սրանից առաջ ամուսինս մահացավ, որը երեխայիս խնամելու հոգսը ստիպեց սրանց մոտ ծառայության մասնել (փեշով դեմքը ծածկում է, իբր լաց է լինում):

ՋինՎոր.— Դե՛ լա՛: չորս տարվա մահացած ամուսնու համար էսօր լաց կլինե՞ս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ե, նրան շատ էի սիրում... Դուռը բաց արա, կուժը վերցնեմ, դնամ, ջուր բերեմ. Գալուստ աղան կգա, վրաս կնեղանա:

ՋինՎոր.— Էլ ուրիշ տեղ կուժ չունե՞ք:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ունենք, բայց Գալուստ աղան երկու օր առանց ջրի կմնա, ուրիշ կժով բերած ջուրը չի խմի:

ՋինՎոր.— Հասկանալի է, բայց թե օրենքով էդ դուռը բաց անելու ես իրավունք չունեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դե՛ լավ, օրենքը չխախտելու համար, դուռը ես բաց կանեմ:

ՋինՎոր.— Ինչ խելոք կին ես...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— (Մոտենալով) Ես ուշանում եմ. մութն ընկնում է. մթնով աղոյուր գնալ չեմ կարող: Պահակը բռնում է Վարդուշի ձեռքը: Թող, ինչ ես անում... փողոցով անցնող կլինի, կտեսնի, ամոթ է...

ՋինՎոր.— Դե՛ լավ, ուրիշ էլ որտե՞ղ կարող ենք տեսնվել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Տեսնվելու ի՞նչ կարիք կա: Հրեա տեսնվում ենք,
էլի:

ՋԻՆՎՈՐ.— Սա ուրիշ է, նա ուրիշ է, լսիր, տունդ ցույց տա՞լք,
մթնով կգամ, մեզ ոչ ոք չի տեսնի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հրեն խմ տունը... (ուրիշի տուն է ցույց տալիս),
իմացոր, որ տունն է:

ՋԻՆՎՈՐ.— Իմացա, անպատճառ կգամ, տես հա, չխաբես: Դեռ,
կուժը վերցրու: Լսիր, էնտեղ բռնված պարտիզան կա, չվա-
խենաս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ինչի՞ հմ վախենում. պարտիզանն էլ մեզ նման
մարդ ա. վիշապ հո չի, որ ինձ կուլ տա:

ՋԻՆՎՈՐ.— Կուլ չի առ, բայց ուրիշ բան կպատահի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Քարը գլուխը, ինչ ուզում է, թող պատահի... (ներս
է մտնում, իսկ զինվորը դուռը նորից կողպում է):

ՋԻՆՎՈՐ.— Վերջացավ. էդտեղից էլ դուրս չես գա, մնացիր էդ-
տեղ: Լավիկն է, շուտ էլ համաճայնվեց... Ջարմանում հմ...
չորս տարվա մահացած ամուսնու համար հեղեղի նման
թափվող արցունքներն ուր մնացին... Դե արի, սրանից հե-
տո կանանց արցունքին հավատա: Ձէ, ճիշտ են ասել, որ
կանանց վրա հույս դնել չի կարելի... (Երգում է) Կես գիշե-
րին ես ու յարս միասին...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— (Դուռը ներսից ձեռնում է): Դուռը բաց արա...

ՋԻՆՎՈՐ.— Ձեմ բաց անի. հա... հը... հը... (մտածում է): Իս-
կապես հանկարծ մի բան չպատահի... (դուռը բաց է անում:
Խաչիկը կանացի շորերով, շալը գլխին գցած, կուժը ձեռին
դուրս գալիս): Դե, շուտ դուրս արի, գնա, քանի ոչ ոք չի
տեսել: Լսիր, խոստումդ չմոռանաս, երեկոյան կսուցնեմ:
(Խաչիկն առանց նայելու գլխով համաճայնությամբ նշան է
անում և կուժն ուսին արագ քայլերով հեռանում է: Հրանուշը
վազելով գալիս է, ենթադրելով, որ կուժը ձեռին գնացող կի-
նը Վարդուն է, սկսում է նրա հետ խոսել):

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Վարդուն մորաքույր, Վալոդ քեռու տված մի ուրիշ
գրությունը ես տարա, տեղ հասցրի: Իսկ Սուրիկն ասում
էր, թե չես կարող... Լսիր, Վարդուն մորաքույր, Խաչիկ քե-
ռուն սրանք բռնել են, Վարդուն մորաքույր, երեսդ ինչի՞
համար ես ծածկել:

ԽԱՉԻԿ.—Սուս արա, մի խոսա...

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Վախեն՞ում ես, Վարդուշ մորաքույր, վախենալու կարիք չկա, հրես պարտիզանները գալիս են, նրանք Խաչիկ քեռուն էլ կազատեն և մյուս բոլոր բռնվածներին էլ: (Խոսելով դուրս և գնում, իսկ Վարդուշը ներքնահարկի դուռը ներսից անդադար ծեծում է):

ԶԻՆՎՈՐ.—Ինչ ես ուզում, հանգիստ ջնա (երգում է):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—(Ներսից): Դուռը բաց արա... շուտ, մի ուշացնի...

ԶԻՆՎՈՐ.—Սա այն կնոջ ձայնն է... (Դուռը բաց է անում, Վարդուշը տղամարդու շորերով դուրս է գալիս: Զինվորը զարմացած նայում է): Սա ի՞նչ է նշանակում...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Սա էն է նշանակում, որ դուռը ժամանակին բաց չարիր, պարտիզանը դուռով իմ շորերը վրայիցս հանեց, ինքը հագավ ու դուրս եկավ, դնաց: (Խորքում ուռաճների ու կեցքեների ձայն):

ԶԱՅՆԵՐ.—Կեցցե Սովետական Հայաստանը... ուռուա...

ԶԱՅՆԵՐ.—Կեցցե Կարմիր Բանակը... ուռուա...

ԶԻՆՎՈՐ.—Այ քեզ կնկա շառ... Լսիր, բա հմի ի՞նչ անեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ի՞նչ պիտի անես: Հրեն Կարմիր Բանակը գալիս է, գնա, միացիր նրանց: Նրանք քեզ չեն պատժի: (Զինվորը հրացանը հանձնում է Վարդուշին, ուսադիրները պոկում և Վարդուշի հետ դուրս է գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Գալուստի տան բակը: Ներքնահարկի դռան մոտ հարդով լի կողով: Գալուստն ու Հեղինեն պատշգամբում քախտի վրա նստած խոսում են: Գսրնան երեկո: Հետզհետե բեմը մթնում է: Երևում է լուսինը: Նախորդ գործողությունից անցել է տասը տարի:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

ԳԱՐՈՒՇ.— Աչքերիս չեմ հավատում... էս ինչ բան է... Հը, չի-
նի՞ դիտմամբ ա անում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— (Մի կողմ) Վայ, ես քու հերն անիծեմ: Ով երկնային
թագավոր ստեղծող արարիչ աստված, օգնական ու պահա-
պան եղիր բոլոր աղքատներին ու չքավորներին (շարու-
նակում է լուռ աղոթել):

ԳԱՐՈՒՇ.— Կատարյալ երազ ա... Գալուստ աղան աղքատների ու
չքավորների համար աղոթք ա անում. ուրիշը որ ինձ ասեր,
ես չէի հավատա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Հայր մեր, որ երկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո,
եկեսցե արքայություն քո, եղիցի կամք քո... Գարուշ, դու
էդ երբ եկար, ես չտեսա:

ԳԱՐՈՒՇ.— Հենց նոր եկա, Գալուստ աղա, կարծեմ դու ինձ
կանչել էիր:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ճիշտ է, կանչել եմ: Մի շատ կարևոր խնդրի մասին
ես քեզ հետ ուղղում եմ խոսել: Նստիր (առաջարկում է քախ-
տին նստել):

ԳԱՐՈՒՇ.— Շնորհակալ եմ. լսենց կանգնած ել լավ ա. (մեկուսի)
հետո քաղցրացել ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Դե լավ, ինչպես ուղղում ես:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ներողություն, Գալուստ աղա, խոսքդ կտրոււմ եմ:

Ներստանց Մարգարին խոստացել ես կո՞վ տալ:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Նոստացել եմ և կտամ, ի՞նչ կա որ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Էլ հնց կտաս, Գալուստ աղա, չէ՞ որ կովը մորթեցինք:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Ի՞նչ անենք, որ մորթեցինք, էլ ուրիշ կով չէ՞մ կարող առնել, նրան տալ: Ի՞նչ կա որ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Առանձնապէս ոչինչ չկա. բայց դե հարազատ հայրը իր որդուն էդ լավությունը չի անի, ինչ որ դու ես ուղում անել:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Ինչ արած, բնավորության խնդիր է: Ուրիշը չի անի, իսկ ես կանեմ: Եվ ինչու չպիտի անեմ: Էս աշխարհից երկու մետր կտավից ավել ուրիշ բան հետս չեմ տանելու:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ճիշտ ես ասում, Գալուստ աղա, ամեն ինչ կգնա, մենակ լավ անունը կմնա:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Ներստանց Մարգարը մի քանի տարի իմ կշտին ծառայել է, ուրիշի խելքին ընկավ, գնաց, կոլխող դրվեց: Վնաս չունի, թող գրվի, բան չեմ ասում, փոշմանելու է: Գիտե՞ս՝ ինչ կա. ես ուղում եմ քեզ հետ բարեկամանալ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Գալուստ աղա, դու ամեն անգամ էդ խոստանում ես, բայց խոստումդ չես կատարում:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Խոստումը ուրիշ բան է, աղջկա կապրիզը ուրիշ բան: Եղսոն չէր համաձայնվում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ուրեմն Եղսոն հիմա համաձայնվում ա:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Ի՞նչ պիտի ասի, որ չհամաձայնվի, քեզանից խելք տղա պիտի ճարի: Լսիր, դու նրան շատ ես դուր եկել: Ամբողջ ժամանակ նա քո մասին է մտածում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ի՞մ մասին:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Իհարկե քո մասին: Լսիր, տանեցոնց ասել է, եթե ինձ Գարուշին չտաք, ես ինձ կսպանեմ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Մասխարի ա գցել, Եղսոն ինձ վրա միշտ էլ ծիծաղում ա:

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Այ շաշ, դա շատ սիրելուց է: Ինչքան ուղում է, թող ծիծաղի, դու ուշադրություն մի դարձրու:

ԳԱՐՈՒՇ.—Դե լավ, հնց որ ասում ես, էնպէս էլ կանեմ:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ապրես, ես քեզ ինչ որ կասեմ, դու էնպես արա, չես փռժմանի: Կարեւորը նա է, որ դու քո հավատարմությունդ ցույց տաս. իմ խոսքից դուրս չգաս, ուրիշները՝ ինչ որ կասեն, չլսես: Մի խոսքով ես ուզում եմ, որ դու էս տան հավատարիմ ու հավասար անդամը լինես: Փող ես ուղղում, վոդ կտամ, ապրանք ես ուղղում, ապրանք կտամ: Ապրանքների անունը տվի, միտս ընկավ. էսօրվանից էն ոչխարները կարող ես տանել. խոսակցություն չլինելու համար էս գրությունն էլ տալիս եմ, վերցրու մտադ պահիր, եթե կհարցնեն, կասես՝ էդ ոչխարները ես առել եմ (գրությունը տալիս է նրան):

ԳԱՐՈՒՇ.—Էդպես էլ կասեմ: (Գրությունը վերցնում, դնում է զբրպանը): Գալուստ աղա, Եղսոյի մասին իհարկե չեմ առարկում, բայց թե ուզում եմ իմանալ, էդ ոչխարները դու ի՞նչ պայմանով ես ինձ տալիս:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Լսիր, դու որ եկար, ես ի՞նչ էի անում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ես որ եկա, դու աղոթք էիր անում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ուրեմն, նշանակում է, որ նախքան մարդկանց հետ դործ բռնելը, ես ասածու հետ եմ դործ ունենում, նրա հետ պայման կնքեցի, ոչխարները տալիս եմ քեզ, տար, պահի, ոնց որ ուզում ես: (Դուրսը աղմուկ, իրարանցում) Մի գնա, տես՝ էն ինչ խաբար է:

ԳԱՐՈՒՇ.—Էս բոպեհա գնամ, իմանամ: (Դուրս է գնում):
(Հեղինեն շփոթված ներս է գալիս)

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Գալուստ, Հեղինե, հետո Գարուշ և Եղսո

ՀԵՂԻՆԵ.—Այ մարդ, ի՞նչ ես կանգնել. դնա, տես, էնտեղ ինչ-որ դալմադալ ա բարձրացել: Չլինի՝ մերոնք դալիս են:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ասում ես՝ մերոնք դալի՞ս են: Կարող է պատահել: Միւր ես գիտեի, որ վաղ թե ուշ նրանք պիտի գան: Գյաղին ուղարկեցի, հիմա որտեղ որ է նա խաբար կրերի:

ՀԵՂԻՆԵ.—Գյաղի բերած խաբարն ի՞նչ պիտի լինի: Դու ինքդ գնա: Կուրջ բան ա երևում: Միտինգը խանդարվել ա, ժո-

շովուրդը խառնվել իրար... լսիր, այ մարդ, չլինի՝ սրանք մերոնց դալը իմացել են, փախչում են:

ՔԱՆՈՒՍՏ.— Ո՞նց թե փախչում են... սրի կբաշեմ, դիփին կկոտորեմ... նմուշի համար մեկը չեմ պահի: Ես կթողնեմ, որ նրանք փախչեն... էն դյադեն լճն էլալ. Նոյի ազոռվը դառալ. դար, տեսնէինք՝ լճն խաբար է:

ՀԵՂԻՆԵ.— Հրեա դալիս ա (Գարուշը Գալուստի սված գրությունը ձեռին կարդալով դանդաղ բարձրանում է վերև):

ՔԱՆՈՒՍՏ.— Դու էդ լճն տեսալ ես շարժվում: Շուն շան որդի: (Ապտակում է): Ոտներդ կոտրվել է, ինչ է: Երկմտությունից սիրտս քիչ է մնում պայթի, իսկ սա ջրում ընկած բադի նման օրորվելով է դալիս... Եվ էդ հալով էլ ուզում ես ինձ հետ բարեկամություն անել: Ախմախ:

ՔԱՐՈՒՇ.— Գալուստ աղա:

ՔԱՆՈՒՍՏ.— Ձու աղա, դահրումար աղա, կոմունիստները գնացին, լեզուդ փորդ ընկնի: Տվածս դրությունը լճն արիր:

ՔԱՐՈՒՇ.— Մոտս ա:

ՔԱՆՈՒՍՏ.— Տուր դեռ: (Գրությունը վերցնում, պատռում է): (Եղսոն ներս է գալիս և զարմացած նայում):

ՔԱՐՈՒՇ.— Գալուստ աղա, ախր աստծու հետ պայման կնքեցիր, ինձ հետ բարեկամություն էիր ուզում անել...

ՔԱՆՈՒՍՏ.— Ի՞նչ բարեկամություն, լճն աստիճած, լճն պայման... լճն ես գլխիցդ հիմար-հիմար դուրս տալիս... Աշխարհիս երեսին մարդը կարվել էր, որ դամ, քեզ հետ բարեկամություն անեմ... կորի, աչքիցս հեռացի, շուն շան որդի (Գալուստը հարձակվում է Գարուշի վրա: Գարուշը իջնում է բակը և իսկույն հեռանում):

Ի՞նչ էլավ նրանց միտինգը. հար մնացին նրանց ճառերը, հար մնացին նրանց կեցցեներն ու ուռուաները... հա, հա, հա... միտինգը խափանվեց. ճառախոսները փախան, մտան մեկան ծակերը: Ես կուլակ եմ հա, ես ձեր դասակարգային թշնամին եմ հա... որպես դասակարգ ուզում եք ինձ վերացնել, դե վերացրեք, տեսնեմ՝ լճն պես եք վերացնում...

ՇՂՍՈ.— Բեռի, չեմ վախենում, էդ լճն խոսքեր ես ասում: Մի-տինգում ախր ահագին ժողովուրդ կա, բա որ լսեն:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Ի՞նչ միտինդ, ի՞նչ ժողովուրդդ, նրանք գնացին, էջ
նրանց երեսը դուք չեք տեսնի:

ԵՂՍՈ.—Ո՞վ գնաց, հիմ երեսը չենք տեսնի:

ՀԵՂԻՆԵ.—Աղջի, բա նրանք չգնացի՞ն:

ԵՂՍՈ.—Ո՞վ պիտի գնար, ո՞ւր պիտի գնային: Ոչ ոք էլ չի գնա-
ցել:

ՀԵՂԻՆԵ.—Աղջի, բա ինչի՞ համար էին ընենց վազվզում:

ԵՂՍՈ.—Վազում էին նրա համար, որ ամբիոնի վրա շատ մար-
դիկ էին հավաքվել, ամբիոնը հանկարծ շուռ եկավ ու մեկի
ոտն ու ձեռը ջարդվեց:

ՀԵՂԻՆԵ.—Հետո:

ԵՂՍՈ.—Հետո էն, որ հեռախոսով խմաց տվին, եկան, նրան
տարան հիվանդանոց: (Խորքից բացագանչություններ):

ՁԱՅՆԵՐ.—Կեցցե Հոկտեմբերյանն ուղուցիան...

ՄԻ ՁԱՅՆ.—Կեցցե համաշխարհային պրոլետարիատի իմաստուն
ղեկավար և առաջնորդ Մեծ ՍՏԱՆԻՆԸ...

ՁԱՅՆԵՐ.—Ուռռա... ուռռա...

ԵՂՍՈ.—Հրեն միտինգը նորից սկսվեց, ես գնում հմ... (Եղսոն
դուրս է գնում, իսկ Գալուստն ու Հեղինեն զարմացած մի-
մյանց երես են նայում: Դրսից դուռը ձեռնում են: Հեղինեն
պատշգամբից նայում է):

ՀԵՂԻՆԵ.—Գողանամ ես, կատարածուն գալիս ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Գիտեմ՝ ինչի համար ա գալիս: Էլ ժամանակ չկորց-
նենք: Մնդուկը վերցրու, տանենք մարազը: (Գնում են, ներ-
սից սնդուկը դուրս բերում և ուզում են տանել, կատարա-
ծուն ներս է մտնում. Գալուստը նստում է սնդուկի վրա ու
սկսում է տնքալ):

Տ Ե Ս Ի Լ .3

Նույնք և Սրապիոն

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Գալուստ աղա, հիմա ի՞նչ կասես:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Էն պիտի ասեմ, որ էս զահրումար իշխազն նորից
բռնեց:

ՍՐԱՊԻՈՆ.—Բալբի էդ քու իշխազը ամեն օր բռնելու ա. էդ հաշ-

վով ես ամեն օր գնալու եմ, գամ: Էդպես բան չկա: Իշխազ-
միշխազ ես չեմ իմանում: Հրեա հայտարարում եմ. ես հի-
մա գնում եմ, առավոտը օր գամ, պատրաստ լինի: Կա-
ռավարության որոշումը պարտադիր ա բոլորի համար,
հասկանալի ա: (Դուրս է գնում):

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Հասկանալի է:

ՀԵՂԻՆԵ.— Գնաց:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Դե վերցրու, տանենք, էլ մի սպասի: (Սնդուկը երկո
կողմից բռնած իջեցնում են ներքև):

ՀԵՂԻՆԵ.— Այ մարդ, օքմին չտեսնի:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Անհոգ կաց, ոչ ոք չի տեսնի: Զգույշ, առվի մեջ
չընկնես:

ՀԵՂԻՆԵ.— Առվի աջքն էլ դուրս գա: Կոներս կոտրվեց, վեր դիր,
մի քիչ հանգստանամ: (Սնդուկը դնում է ներքնահարկի դռն
առջև, վրան նստում):

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Հանգստանալու ժամանակ գտնի: Ուղտի պարը,
ասել են, կամուրջի վրա կգա: Հիմա քոնն է: Լսի՛ր, էրծաթի
քամարս ու լաստիկ արխալուղս էլ դրե՛լ ես:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ամեն ինչ դրել եմ: Տանն էլ արժեքավոր բան չի
մնացել:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Դե, հիմի թող գան, տանեն:

ՀԵՂԻՆԵ.— Տնից տանողը, դու կարծում ես՝ էստեղից չե՞ տանե-
լու:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Եթե տեղը իմանան, իհարկե կտանեն: Բայց համ
մտքով կանցնի, որ մարազում դարմանի տակ լինչ է պահ-
ված: Գյաղեն էս դարմանով լի քթոցը ինչի՞ համար է
թողել էստեղ:

ՀԵՂԻՆԵ.— Դե լավ, դա էլ հո ոսկեղեն կամ արծաթեղեն չի, որ
վախենում ես՝ գան, տանեն: Երկու քթոց ա եղել, մեկը տա-
րել ա գոմը, որ դա, մյուսն էլ տանի:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Կարծես մեջքը կկոտրվեր, որ երկուսը միասին տա-
ներ: Լողը շան ուղի:

ՀԵՂԻՆԵ.— Դու էն մեկին չէիր հավանում. քու կարծիքով հիմա
սա ու նա ո՞նց ա:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Շուներ շնից՝ երկուսը մի տնից:

ՀԵՂԻՆԵ.—Դու կարծում ես՝ սա քեզ մոտ մշտապես ծառայելու ա։
Անհոգ կաց, էսօր-էգուց կ'ւնա, ուսում կ'առնի, մարդ կ'առնա։
ԳԱՆՈՒՍՏ.—Ուսում էլ առնեն, մարդ չեն դառնա։ Բոշազան փաշա օլմադ։

ՀԵՂԻՆԵ.—Դու էլ բան ես սովորել։ Էդ խոսքը մաստակ ես շինել, դրել բերանդ, ծամում, Հրեն Վարդուշի տղան, ասում են, ուսում ա առել ու գնացել, լոտչիկ ա դառել։ Գազեթում էլ նրա մասին գրել էին։ Դու հենց ասա՝ բոշազան փաշա օլմադ։ Շղսոյին կարծեմ նա սիրում էր։

ԳԱՆՈՒՍՏ.—Սիրում էր, թող դա, առնի։ Վեր կաց, ւնա։ Մարդիկ են գալու. խոսակցություն ունենք։ Քանի նրանք չեն եկել, տանեմ՝ սնդուկը տեղավորեմ։ (Գալուստը սնդուկը վերցնում, մտնում է ներքնահարկ։ Հեղինեն տուն է գնում, իսկ տերտերն ու Գերասիմը հակառակ կողմից ներս են գալիս)։

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Տերտեր, Գերասիմ, հետո Գալուստ

ՏԵՐՏԵՐ.—Աշխարհը, որ կա, նարդվան ա, մեկը քաշանում ա, մյուսը բարձրանում։

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Ուրեմն դու բարձրանալու հույս ունես։

ՏԵՐՏԵՐ.—Իհարկե, բա հո մինչև վերջ էսպես չեմ մնա։ Բախտի դուռը հալբաթ մի օր էլ իմ առաջ կ'բացվի։ Հեյ գիդի, ինչ էի ու ինչ դառա... վախ-վախ, սրանք ինչ եկան, չեկան, իմ բախտի իլիկը ծովեց։ Էն դահրումար Զադո ա, ինչ ա, մեջ ընկավ, էլ ոչ խաչ ու ավետարանով պսակ ա լինում, ոչ մեռնով կնունք, մեռելին էլ հո, սովորություն ա դառել, առանց տերտերի են թաղում։ (Գալուստը մաքագից դուրս է գալիս)։

ԳԱՆՈՒՍՏ.—Տնաշեն, բա էլ ռւր ես կ'անգնել, փարաջադ հանի, գնա, քեզ համար մի ուրիշ զբաղմունք ճարի, տերտերու-թյունը, տեսնում ես, որ խոգից ընկել է։

ՏԵՐՏԵՐ.—Ա՜՛յ որտեղից դուրս եկավ։

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Դու էդ մարադում ինչ էիր շինում։

ՊԱՆՈՒՍՏ.—Ուղում եմ իմանալ՝ դարմանը էս տարի անասուն-
հերին հերիք կտամ, թե չէ:

ՏԵՐՏԵՐ.—Դուք ձեր անասունների մասին մտածում եք, իսկ իմ
մասին չեք մտածում:

ՊԱՆՈՒՍՏ.—Դ՞ու մասին դու մտածած կլինես: Մեշոկներով ոսկի,
արծաթը, ռժա իմանում, որտեղ ես զրեկ, պինդ-պինդ պա-
հում:

ՏԵՐՏԵՐ.—Ասում ա՛ շուտ արա, զողին բռնի, թե չէ՝ գողը քեզ
կբռնի, հիմա սրանն ա: Դու, որ սնդուկով ոսկին պահել ես,
կարծում ես՝ ուրիշներն են էլ են պահել: Դու արշինով
ուրիշին մի չափի: (Ոտքի ձայն):

ԳԵՐԱՍԻՄ.—Սա... (Նրանք մտնում են մարագը, իսկ Գարուշն ու
Եղսոն խոսելով գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Նույնք, Գարուշ և Եղսո

ԵՂՍՈ.—Դու ասածներից ես ոչինչ չեմ հասկանում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Իմ ասածները դու հետո կհասկանաս: Գնանք մա-
րագը, դու քթոցը բռնի, ես դարմանը լցնեմ:

ԵՂՍՈ.—Հրեն քթոցը դարմանը լցրած ա:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ներողություն, սխալվեցի: Ուղում էի ասեմ, դնանք,
դու քթոցը պահի, ես դարմանը դատարկեմ:

ՊԱՆՈՒՍՏ.—(Շեմքից): Գյաղի միտքը ծուռն ա...

ԵՂՍՈ.—Ես չեմ հասկանում, եթե քթոցը դատարկելու էիր, էլ
ինչի՞ համար էիր լցնում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ես ինչ իմանամ, Գալուստ աղան ասել ա, որ դար-
մանը էս տարի քիչ ա, խնայողաբար բանացրու, որ անա-
սունների կերը չպակասի:

ՊԱՆՈՒՍՏ.—(Շեմքից): Ստի հերն անիծած, թե էդ խոսքերը ես քեզ
ասել եմ:

ԵՂՍՈ.—Վայ քոռանամ, սա իմ քեռու ձեռն էր:

ԳԱՐՈՒՇ.—Էս վախտ քու քեռին էստեղ ինչ ա անում: Ո՞վ ա
իմանում՝ նա հիմա որ քուռնջ ու պուճախում նստած սո-
վեռական իշխանության հիմքերն ա փորում:

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Իմաստունն ա շան տղեն:

ԵՂՍՈ.—Իրաւանամ, թե սուտ ասեմ, նրա ձենն էր:

ԳԱՐՈՒՇ.—Դու էլ հենց մի գլուխ նրա ձենն ես լսում: Արի,
էս քարի վրա նստենք, քիչ զրից անենք:

ԵՂՍՈ.—Ձեմ ուզում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Արի, մի վախենա, վիշապ չեմ, ուր քեզ կուշ տամ,
արի, նստի:

ԵՂՍՈ.—Նոտեցի, իմ նստելով տեսնեմ՝ դու ինչ բավականություն
ես ստանում: (Երկուսով նստում են):

ԳԱՐՈՒՇ.—Մեծ բավականություն եմ ստանում: Եղսո, տեսնում
եմ՝ բնությունը ինչքան գեղեցիկ ա. վերեից լուսնյակն ա
լուսավորում, ներքից առուն ա կշկշալով գնում:

ԵՂՍՈ.—Հետո:

ԳԱՐՈՒՇ.—Հետո էն, որ մենք էլ էս գեղեցիկ բնության ծոցում,
փափուկ քարի վրա նստած, իրար հետ զրից ենք անում:

ԵՂՍՈ.—Փափուկ քարի վրա, հա՛, հա՛, հա՛:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ինչի՞ ես ծիծաղում, տուֆի քարը բա փափուկ չի՞.
ուրազով սաշում են, մեխ են խփում:

ԵՂՍՈ.—Դու էլ ուրիշ խոսալու նյութ չունեմ. շարունակ քարի
ու մեխի մասին ես խոսում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Ինչ լալ. լուսնյակի մասին խոսենք: Խոսքի օրինակ,
էս առուն, որ ըսենց կշկշալով գնում ա, նա մի պատճառ
ունի: Արեւը որ մայր ա մտնում, լուսնյակը դուրս ա գալի,
դա էլ պատճառ ունի: Էս լուսնյակ գիշերը մենք որ իրար
կողքի նստել, զրից ենք անում, սա էլ մի պատճառ ունի...

ԳԱԼՈՒՍՏ.—(Շեմքից) Մի քար որ վերցնեմ, խփեմ, երկուսիդ
գլուխն էլ ջարդեմ, դա էլ իր պատճառը կունենա:

ԵՂՍՈ.—Ինչի՞ չես խոսում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Մտածում եմ:

ԵՂՍՈ.—Ինչի՞ մասին ես մտածում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Մտածելու քիչ բան կմ:

(Երկար ժամանակ նայում է լուսնին):

ԵՂՍՈ.—Լուսնին ինչի՞ համար ես էգքան նայում. դու էլ հո սի-
րահարված չեմ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Էգպես ա երևում: Լսիր, Եղսո, լուսնի մեջ իսկապես

ինչոր մի խորհրդավոր բան կա, հլա մի տես (եղսոն նա-
յում է վերև, իսկ Գարուշը ուզում է նրան գրկել, բայց չի
համարձակվում):

ԵՂՍՈ.— Լուսնի մեջ ես խորհրդավոր բան չեմ տեսնում:

ԳԱՐՈՒՇ.— Դե ես մեղավոր եմ, որ դու առնասարակ ոչինչ չես
տեսնում: Լսիր Եղսո, արի, էս գիշերը մինչև լուս էստեղ
նստենք, լուսնյակին թամաշ անենք:

ԵՂՍՈ.— Ես ուրիշ գործ չունիմ, որ գիշերը մինչև լուս էստեղ
նստեմ, լուսնյակին թամաշ անեմ:

ԳԱՐՈՒՇ.— Դե լավ. չես ուզում, հարկավոր չի: Եղսո ջան, ճիշտն
ասա, էսպես լավ ա, չէ՞, որ մենք իրար կողքի նստել ենք:

ԵՂՍՈ.— Քեզ համար ի՞նչպես ա:

ԳԱՐՈՒՇ.— Ինձ համար անասելի լավ ա: Հոգիս փառավորվում ա...

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Շան տղա, սիրուն-ջահել աղջկա կողքին նստել, քեֆ
ես քաջում. իհարկե, որ հոգիդ փառավորվի:

ԳԱՐՈՒՇ.— Եղսո ջան, դու որ կողքիս նստած ես, հենց իմանում
եմ՝ աշխարհը ինձ են տվել. ուրախությունից քիչ ա մնում
թևեր առնեմ, բարձրանամ երկինք:

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Ձբարձրանաս, շան տղա, վեր կընկես, գլուխդ կկոտ-
րես, մեղք ես:

ԵՂՍՈ.— Ինչի՞ չես խոսում:

ԳԱՐՈՒՇ.— Ձգիտեմ՝ ինչի մասին խոսեմ: Որ առանձին եմ լի-
նում, մտքիս շատ բան ա գալիս, իսկ հիմա իմացածս էլ
մոռանում եմ: Ես զարմանում եմ՝ էս մեր գրողները էնքան
լավ-լավ խոսքեր թնց են հնարում. Երանի ես էլ գրող
լինեի:

ԵՂՍՈ.— Դրանով ի՞նչ ես ուզում ասած լինել:

ԳԱՐՈՒՇ.— Դրանով ես ուզում եմ ասած լինել, որ, այ, տեսնում
ես, տրեխներս մաշվել ա (կռանում է, տրեխների տակը նա-
յում):

ԵՂՍՈ.— Դե լավ. ինձ որ ասում ես, ես ի՞նչ անեմ: Քեռուն ասա,
թող քեզ մի դույզ տրեխ տա:

ԳԱՐՈՒՇ.— Տասն անգամ ասել եմ, չի տալիս:

ԵՂՍՈ.— Ինչի՞ չի տալիս: Մեր տանը էնքան տրեխացու ունենք
որ...

ԳԱԼՈՒՍՏ.— Մեր տան մեջ շատ բան ունենք, ձեզ ինչ:

- ԳԱՐՈՒՇ.— Եղսո, ես քեզ մի բան ասեմ, չնեղանաս: Գու քեռի՞ն
շատ ժլատ մարդ ա: Սուտ չեն ասել, որ չաղ հավը ձու չի
ածի:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Շան տղան առակներով է խոսում:
- ԵՂՍՈ.— Լսի՛ր, առավոտը ինձ հիշեցրու, ես թաքուն կ'ելեցնեմ,
կտամ:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Իմ հաշվին նրան լավություն է տնում:
- ԳԵՐԱՍԻՄ.— (Շեմքից) Թող տեսնեմ՝ էդ հում հետ ես խոսում:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Կարիք չկա: Գլուխդ ներս տար, կտեսնի:
- ԳԱՐՈՒՇ.— Բոքիկ ոտքերով էնքան ման եմ եկել, որ ոտներիս
տակից արյուն ա դալիս:
- ԵՂՍՈ.— Ո՛ւր է, ցույց տու՛ր, տեսնեմ: (Կուսնում է, որ նայի, Գու-
րուշը նրան գրկում է ու համբուրում):
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Վսյ, ես քու հերն անիծեմ:
- ԵՂՍՈ.— Թող, մարդ կտեսնի:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Շան տղի բերանը համ է ընկել, բռնել է ու էլ բաց
չի թողնում:
- ՏԵՐՏԵՐ.— Էդ հում է բռնել. թող՝ մի տեսնեմ: (Գլուխը դուրս է
հանում, Գալուստը նրան հրում է ներս):
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Գլուխդ ներս տար, գյաղեն կտեսնի, խաբար կտա-
նի: Շան տղեն արջի նման փաթաթվել է, քիչ է մնում՝
էն խեղճ աղջկան խեղդի...
- ԳԵՐԱՍԻՄ.— Ուրիմն էնտեղ աղջիկ էլ կա:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Աղջկա անունն ո՞վ տվեց, ի՞նչ ես քեղանից բանեք
հնարում:
- ԵՂՍՈ.— Դե բաղական ա, թող...
- ԳԱՐՈՒՇ.— Թողնեմ, էլ ուրիշ անգամ դու իմ ձեռը չես ընկնի:
- ԵՂՍՈ.— Ասում եմ՝ թող, թե չէ ձայն կտամ...
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Ձայն չտաս, շան աղջիկ, թե չէ տնաքանդ կլինենք...
(Եղսոն մի կերպ նրա ձեռքից ազատվում է):
- ԵՂՍՈ.— Ձեռն ամաչում. էս ի՞նչ արի՛ր, շորերս պատռեցիր...
- ԳԱՐՈՒՇ.— Վնաս չունի, քեռիդ շատ փող ունի, նա քեզ համար
նորը կառնի:
- ԳԱՂՈՒՍՏ.— Շան տղա, շորը դու պատռես, ջառման ես քաշեմ:
- ԳԵՐԱՍԻՄ.— Ջառման ինչի՞ ես մենակ դու քաշում:
- ՏԵՐՏԵՐ.— Ջառմի բանը հեշտ ա, դու ասա՝ դործը գլուխ դա:

ԵՂՍՈ.— Ես գնում եմ (գնում է տուն):

ԳՍՐՈՒՇ.— Կաց, ես էլ եմ գալիս (պարմանով լի քրոցը վերցնում, շարտում է ներս):

ՏԵՐՏԵՐ.— Էս ի՞նչ անքաղաքավարութիւն էր...

ԳՍՐՈՒՇ.— Էստեղ մարդ ա եղել... (թաքնվում է ծառի ետև):

ԳՍԼՈՒՍՏ.— Մոս, ձայն մի հանի: (Դարմանը վրաներից բափ տալով մարազից դուրս են գալիս ու գաղտագողի նայում):

ՏԵՐՏԵՐ.— Քթոցը կալով զլիսիս, շմեցի. քիչ էր մնում, թե մեռնեմ, դու ասում ես՝ ձայն մի հանի:

ԳԵՐՍՍԻՄ.— Թեկուզ մեռնես, ի՞նչ կա որ:

ԳՍԼՈՒՍՏ.— Ճիշտ է ասում. ընդհանուր գործի համար կարելի է և մեռնել:

ՏԵՐՏԵՐ.— Հետաքրքիր է, էդ ընդհանուր գործի համար ինչի՞ դուք չեք մեռնում:

ԳՍՐՈՒՇ.— Սրանք չլինի էստեղ գաղտնի ժողով են արել: (Դիտմամբ հագում է. նրանք հագի ձայնը լսելով պես նորից մտնում են մարագ: Գարուշն իսկույն վագում է, գրսից դուռը կողպում և բանալին դնում գրպանը): Գալուստ աղա, դուք էդտեղ չքավորների համար սղոթք արեք, ես հրեա գալիս եմ: (Մեկուսի) Գնամ, իմաց անեմ... (Դուրս է գնում: Հեղինեն դուրս է գալիս պատշգամբ):

ՀԵՂԻՆԵ.— Այջի Եղսո, գնալիւր, մի երկու ոտ ջուր բերերիւր, խմոք անեմ. հացներս վերջացել ա:

ԵՂՍՈ.— Կես գիշեր է դառել, նոր ես ասում: Վիզս կտրեն, գիշերվա կեսին ես ախպուր չեմ գնա:

ՀԵՂԻՆԵ.— Էն գյադեն ուր ա, նրան ասեմ, գնա, բերի:

ԵՂՍՈ.— Ես նրան չեմ տեսիլ. հրեա գյուղսովետի նախագահի հետ գալիս է:

ՀԵՂԻՆԵ.— Գյուղսովետի նախագահի: Վայ հողը զլիսա. էս վախա ինչի՞ են նրանք մեր տուն գալի (Խաչիկը, Մխիթարը, Գարուշը և երկու սահմանապահներ ներս են գալիս):

նույնք, Խաչիկ, Մխիթար, Գարուշ, հետո Գերասիմ, Գալուստ,
տերտեր և սահմանապահներ

ՀԵՂԻՆԵ.—Աղջի, գնա, քեռուդ ասա՝ դա:

ԽԱՉԻԿ.—Կարիք չկա, առանց ասելու էլ նա կգա: (Գարուշին)

Ցույց տուր, անսնենք՝ էդ աղքատների ու չքավորների հա-
մար աղոթող սրբերը որտե՞ղ են:

ԳԱՐՈՒՇ.—Հրեն էնտեղ են (ցույց տալով ներքնահարկը):

ՀԵՂԻՆԵ.—Վուշ, քոռանաս դու, գնացել ա, մատնել: Փչանաս,
գյուլի գաս, անաղուհաց, ապերախտ...

ՄԽԻԹԱՐ.—Բավական է, ավել-սլակաս խոսքեր ասելու կարիք
չկա: (Ներքնահարկի դուռը բաց է անում): Դուրս եկեք, ինչ
քան դուք էդտեղ աղքատների ու չքավորների համար
աղոթք արիք, բավական է, գնացեք, հիմա ձեզ համար
աղոթք արեք:

(Գալուստը, Գերասիմը և տերտերը ձեռքերը վեր բարձրաց-
րած դուրս են գալիս: Սահմանապահները նրանց դուրս են
տանում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Գալուստի տան բակը: Գալուստի տնից իրերը դուրս են
բերում: Գիշեր է:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Վարդուշ, Սհակ, Մխիթար, Միրուշ և Հրանուշ

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Խոսելու ժամանակը չի, շտապեցեք, առավոտվա-
նից գրասենյակը փոխադրում ենք էստեղ:

ՄԽԻԹԱՐ.— Ես գնացի (դուրս է գնում):

ՍՀԱԿ.— Ես էլ գնացի: Ի՞նչ բեռը ծանր ա... (դուրս է գնում):

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Վարդուշ մորաքույր, Գալուստ աղին որպես կուլակի
աքորեցին, տղան էլ գրավում ենք, բա նրա ընտանիքը
թուր է գնալու:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ուր ուզում են՝ թող գնան, ջհանդամը նրանց գլու-
խը, նրանց համար էլ պիտի մտածենք: (Վարդուշը և մյուս-
ները իրերը ձեռներին դուրս են գնում: Իսկ Գարուշը ցուցակը
և մի մեծ կողպեք ձեռին Հեղինեի ու Եղսոյի հետ դուրս են
գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Գարուշ, Հեղինե և Եղսո

ՀԵՂԻՆԵ.— Սա բան ա, որ դուք բերիք մեր գլխին, էլած-չէլած-
ներս հավաքում եք, տանում, մեզ թողնում չոր տափի վրա
(լաց է լինում):

ԳԱՐՈՒՇ.— Էսքան տարի որ ուրիշներն էին չոր տափի վրա, մի օրից մի օր էկել, ձեզ դանդաղացել են: Ինչ եք անտեղի սուգ ու շիվան: Բարձրացրել: Աշխարհը պլխներիդ չքանգլեց: Տարածներս էլ մի բան չի. արժեքավոր իրերը վաղորոք վերցրել, պահել եք:

ՀԵՂԻՆԵ.— Էն որ տարաք, դրանք անարժեք իրեր են: Գոռանամ, առանց դրանց մենք լինչպես ենք յուր գնալու:

ԳԱՐՈՒՇ.— Ուրիշները լինչպես են յուր գնացել:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ուրիշները սովորել են:

ԳԱՐՈՒՇ.— Դուք էլ կսովորեք (նայում է ցուցակին):

ԵՂՍՈ.— Էդ ցուցակը լինչի է քու մոտ:

ԳԱՐՈՒՇ.— Բռնագրավող կամիսի մի անդամն էլ ես եմ:

ԵՂՍՈ.— Էդ որ օրվանից է պաշտոնդ մեծացել:

ԳԱՐՈՒՇ.— Էն օրվանից, որ ձեր տնից դուրս եկա:

ՀԵՂԻՆԵ.— Բա որ էդպես մեծ պաշտոն ես ունեցել, լինչի մեղ չես պաշտպանում: Չե՞ որ մեր տանն ես մեծացել, մեր աղ ու հացը կերել:

ԳԱՐՈՒՇ.— Աղ ու հացը մեջ բերելու կարիք չկա:

ՀԵՂԻՆԵ.— Ի՞նչպես թե կարիք չկա: Ախր մենք քեզ պահել ենք:

ԳԱՐՈՒՇ.— Դիտե՛՛մ ինչպես եք պահել: Դրա մասին ավելի լավ ա չխոսենք: Կարիք չկա: Էս, ինչ որ կատարվում ա, ընդհանուր ա, միայն ձեզ համար չի: Դատակարգային կռիվ ա, կռվում խնայել չկա:

ՀԵՂԻՆԵ.— Դատակարգային կռիվ է՛, գետինը մոնես, անապուհ հաց, ապերախտ... (լաց լինելով հեռանում է):

ԵՂՍՈ.— Դուք կռվում եք, իսկ ես անտեր ու անտիրական պիտիք ֆամ, սովից մեռնե՞մ... (լաց է լինում):

ԳԱՐՈՒՇ.— Դու անհոգ կաց. դու ոչ անտեր կմնաս, ոչ էլ սովից կմեռնես: Գալուստ աղան ձեզ համար սնդուկներով ոսկի ա պահել: Երանի տեղն իմանայի:

ԵՂՍՈ.— Որ իմանայիր, լինչ կաներ:

ԳԱՐՈՒՇ.— Կվերցնեի, կտայի կառավարությանը: Երկար բարակ խոսելու ժամանակը չի, էն ինչ որ ձեզ ա պատկանում վերցրեք, դուրս բերեք, դուռը կողպում եմ:

ԵՂՍՈ.— Ուրեմն դու ինձ տնից դուրս ես անում:

ԳԱՐՈՒՇ.— Էդպես ա երևում: (Կողպեքը ձեռին խաղացնում է):

ԵՂՍՈ.—Ձեռք կղորի, որ էդ կողպեքը դնես մեր դռանը:

ԳԱՐՈՒՇ.—Հենց լազաթն էլ դրանումն ա, որ էս կողպեքը ես իմ
ձեռքովն եմ դնում ձեր դռանը:

ԵՂՍՈ.—Գնա, դու ինձ չես սիրում: (Արտավում է):

ԳԱՐՈՒՇ.—Իսկ դու ինձ սիրում ես:

ԵՂՍՈ.—(Ընկնված) Սիրում եմ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Դե որ սիրում ես, որանցից բոլոր կապերդ կտրի,
դնանք մեր տուն:

ԵՂՍՈ.—Որ պամ ձեր տուն, էլ էս դուռը չես կողպի:

ԳԱՐՈՒՇ.—Կկողպեմ:

(Եղսոն լաց է լինում, իսկ Գարուշը դուռը ծածկում է և կող-
պեքը դնում վրան):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդուշի տան բակը: Պատշգամբում Վարդուշը մի քանի կոլխոզնիկուհիների հետ սեղան է պատրաստում, իսկ մյուսները բակում սագանդարի նվագի տակ պարում են ու երգում: Պարողների շարքումն է նաև Նդսոն: Կոլխոզնիկուհիները կոկիկ հագնվել են և գլխներին կարմիր քաշկինակ կապել:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Վարդուշ, Հրանուշ, կոլխոզնիկներ և կոլխոզնիկուհիներ, հետո Հեղինե, Գարուշ և Խաչիկ.

ՄԵՍՐՈՐ.—(Ոգևորված) *Շախով... շուխով...*

(Հեղինեն հնամաշ շորերով, շալը գլխին գալիս է, հեռու կանգնում ու ձեռքի շարժումով Նդսոյին կանչում):

ՀԵՂԻՆԵ.—*Սկի լսում ա... ազջի Նդսո, Նդսո... այ խլանաա դու...*
(Նդսոն դժկամությամբ պարը բողնում է ու մոտենում):

ԵՂՍՈ.—*Ինչի՞ համար եկար:*

ՀԵՂԻՆԵ.—*Արի, զնանք, տուն, էնտեղ կասեմ:*

ԵՂՍՈ.—*Ես քեզ հարյուր տնգամ ապել եմ, որ ես քո տունը ոտք չեմ դնի. ինչ որ ասելու ես, էստեղ ասա:*

ՀԵՂԻՆԵ.—*Թու քո երեսին. էնքան խելքդ կորցրել ես, որ քու հարազատներիդ խոսքն էլ բանի տեղ չես դնում: (Լաց է լինում):*

ԵՂՍՈ.—*Դե ես ինչ անեմ, ձեր մեղքն է: Առանց էն էլ ամեն օր երեսովս են տալիս, որ ես կուլակի ազգական եմ... (Արտասվում է):*

ՀԵՂԻՆԵ.—*Հալբաթ ճակատներիս էս էր գրված: Քեռուդ աքսո-*

րելուց հետո դու էլ մարդու գնացիր, օրերով էլ դուռս
բաց անող չկա: Ես էստեղ եմ տանջվում, նա էնտեղ...

ԵՂՍՈ.—Նրա անունը մի տուր: Ես նրա մասին չեմ մտածում,
Նա ժողովրդի թշնամին է և դրա համար էլ իր սրժանի
պատիժը ստացավ...

ՀԵՂԻՆԵ.—Չորանա լեզուդ. էդ խոսքերը հնց ես ասում:

ԵՂՍՈ.—Ի՞նչի չեմ ասի: (Ուզում է գնալ):

ՀԵՂԻՆԵ.—Սղջի, գնա՛ւմ ես, ախր քեզ բան պետք է ասեի:

ԵՂՍՈ.—Դե ասա, տեսնեմ, ի՞նչ ես ասում:

ՀԵՂԻՆԵ.—Դեռն արի, ահանջիդ ասեմ (քաշում է մի կողմ և նրա
ականջին շնչում):

ԵՂՍՈ.—Բա ինչի՞ էսքան ժամանակ դրա մասին դու ինչ ոչինչ
չէիր ասում:

ՀԵՂԻՆԵ.—Դեռիդ կարգադրել էր, որ չասեմ:

ԵՂՍՈ.—Դե արի ու էդ տեսակ քեռու մասին մտածի. սկի էլ չեմ
մտածի: Ջանը դուրս գա, աքսորավայրում թող տանջվի,
չարչարվի, եթե էն սակիներն էլ մարագից տարած լինեն,
արդեն ամեն ինչ կգրոտվի:

ՀԵՂԻՆԵ.—Վայ, հողը զլխիս, տարած ուր լինեն, քեռուդ ձեռից
չեմ պրծնի:

ԵՂՍՈ.—Էն մարադը օրը հարյուր մարդ է մտնում, դուրս գալիս.
էսքան ժամանակ էնտեղ պահված բան կմնալու:
(Գարուշը գալիս է):

ՀԵՂԻՆԵ.—Մարդդ գալիս է, ես գնամ: Նրան բան չասես: Իրի-
կունը մթնով գամ, գնանք, տեսնենք: (Հեղինեն դուրս է
գնում):

ԳԱՐՈՒՇ.—Վաղուց է, քեռակնոջդ չէիր տեսել, վերջապես կա-
րոտդ առար: Լսիր, ես գնում եմ կայարան, տեսնեմ, եթե
Սուրիկը գալիս է, գնանք, դիմավորենք:

ԵՂՍՈ.—Ուրեմն, Սուրիկն էսօր անպատճառ գալու է:

ԳԱՐՈՒՇ.—Բա էս պատրաստությունն ում համար ենք տես-
նում: Էսօրվա գնացքով նա պիտի գա: Էստեղ մի կանգնի:
Գնա, էնտեղ սեղան են պատրաստում, նրանց օգնիր, մեր
կոլխոդին վայել սեղան պատրաստեք: Սեղանին պահա-
սան չպետք է լինի: Սուրիկը թող գա, մեր կոլխոդի նվա-
ճումները, մեր ունևոր ու երջանիկ կյանքը տեսնի և ուրա-

խանա... ես նրա հոգուն մատաղ... քանի տարի է՝ չեմ տեսել, կարոտել եմ...

ԵՂՍՈ.—Ես էլ եմ կարոտել: Հը .. ի՞նչ ես վրաս ծուռ-ծուռ նայում, խանդում ես...

ԳԱՐՈՒԾ.—Ձեմ խանդում: Խանդելը մեղչանալան սովորություն է... դե ես զնայի:

ԵՂՍՈ.—Կաց, բան եմ ասում, (Մտածում է):

ԳԱՐՈՒԾ.—Ասա, տեսնեմ, ի՞նչ ես ասում:

ԵՂՍՈ.—Գնա, բան չեմ ասում:

ԳԱՐՈՒԾ.—Բա էլ ինչի՞ համար կանգնեցրիր:

ԵՂՍՈ.—Հենց էնպես, ուզում էի քեզ հետ խոսեմ:

ԳԱՐՈՒԾ.—Խոսելու ժամանակ ես գտեմ:

(Ուզում է գնալ):

ԵՂՍՈ.—Գնում ես:

ԳԱՐՈՒԾ.—Բա հո էստեղ չեմ մնալու: Գնացքը հիմա որտեղ որ է կգա:

(Ուզում է գնալ):

ԵՂՍՈ.—Կաց, բան եմ ասում: (Մտածում է):

ԳԱՐՈՒԾ.—Թամամ կուլակի սերունդ ես. դե ասա, տեսնեմ, ի՞նչ ես ասում:

ԵՂՍՈ.—Յեռուս պահած ոսկիների տեղն իմացել եմ:

ԳԱՐՈՒԾ.—Տնաքանդ, բա էլ թւո՞ւ ես կանգնել:

(Գրկում է ու պարի եղանակի տակ մի քանի շրջան պտըտվում): Դե բավական է, գնանք, շարունակությունը հետո...

ԵՂՍՈ.—Գնանք: (Դուրս են գնում):

ԿՈՒԼԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻ.—Վարդուշ մորաքույր, գնում, խմիչքները բերեմ:

ՎԱՐԴՈՒԾ.—Խմիչքները թող մնան սառույցի մեջ, երբ կգան, կնստեն, էն ժամանակ կբերենք...

ԿՈՒԼԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻ.—Ընկեր խաչիկը դալիս է:

(Խաչիկը քրտինքը սրբելով ներս է գալիս):

ԽԱՋԻԿ.—Գնացքը եկավ, իսկ Սուրբիկը չկա:

ԿՈՒԼԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻ.—Էս էլ հանգստի օր, թւո՞ւ ա, ինչի՞ չեկավ:

ՎԱՐԴՈՒԾ.—Հետեյալ գնացքով երևի կգա: Լսի՛ր, էմտեսի մեխանիկին ասել եմ՝ վաղը գա, եկավ թե չէ, առաջին հեր-

Թին նրան կտանեմ, ջրհան մեքենան հայի: Բայց եթե չգա, ջրհան մեքենայի համար վաղը ի՞նչ պիտի անենք:

ԽԱՉԻԿ.— Ի՞նչ պիտի անենք, ուրիշ մասնագետ կհրավիրենք: Ջրհան մեքենան էդ վիճակում թողնել չենք կարող:

ԿՈԼԽՈՉՆԻԿՈՒՀԻ.— Ջրհան մեքենան էս քանի օրը վերանորոգեցինք: Ինչի՞ էգպես շուտ փչացավ, ես չեմ հասկանում: Վնասարարությունն չլինի:

ԽԱՉԻԿ.— Եթե մենք ղզոնությունը կորցնենք, վնասարարությունն էլ կլինի ու ամեն ինչ էլ: Էս մեր Սուրիկն ինչի՞ չեկավ: Ես նրա հոգուն մատաղ... երկար ժամանակ է նրան չեմ տեսել, կարոտել եմ...

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Ես էլ եմ կարոտել... (արտասվում է):

ԿՈԼԽՈՉՆԻԿՈՒՀԻ.— Վարդուշ մորաքույր, Սուրիկին շատ ես սիրում:

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Շատ... (Թաշկինակով արտասուքները սրբում է):

ԿՈԼԽՈՉՆԻԿՈՒՀԻ.— Ես էլ եմ նրան սիրում... (Դուրս է գնում):

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Նրան ամենքն են սիրում: Ես նրա ջանին մեռնեմ:

ԽԱՉԻԿ.— Հորն է քաշել:

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Դե լավ, հերիք է նրան ձեռ առնես:

ԽԱՉԻԿ.— Աչքդ լույս, անունը տվինք, հրես ինքն էլ եկավ: Կսիր, ոահմանապահներից ոչ ոք չի եկել:

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Ո՞վ պիտի գար:

ԽԱՉԻԿ.— Նրանց պետք: Նոր մարդ է: Տղաներին ասել եմ, որ գալուց նրան էլ հետները բերին:

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Դու նրան ճանաչո՞ւմ ես:

ԽԱՉԻԿ.— Պատմե՜մք պետք է որ ճանաչեմ: Եթե իմ լմացած մարդն է, ես նրա հետ երկաթգծում աշխատել եմ: Նա մեքենավար էր, իսկ ես նրա օգնականը: Քաղաքացիական կռիվները սկսվեցին, ամենքս մի կողմի վրա գնացինք ու էլ իրար չտեսանք: (Դիմելով երգող ու պարող կոլխոզնիկներին): Լսեք, Քարուշը, չգիտե՞ք, ուր է գնացել:

ՎԱՐԴՈՒԾ.— Ի՞նչ առաջ էստեղ էր:

ԽԱՉԻԿ.— Ձեզանից մեկն ու մեկը թող գնա կայարան, մյուս հերթական գնացքի գալու ժամանակն է, եթե Սուրիկը էդ գնացքով գալու լինի, հեռախոսով հայտնեցեք, զանք, նրան դիմավորենք:

ՄԵՍՐՈՒԲ.— Ես կգնամ: Դուք ձեր պարն ու երգը շարունակեցե՛ք:
(Դուրս է գնում, իսկ Արսենը հարբած ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Նույնք, Արսեն, հետո Գարուշ և Եղսո

ԱՐՍԵՆ.— Ի՞նչ եք քուր ու ախպեր քթներդ քաշ արել, աշխարհի
հոգսը հո ձեզ չէ՞ն տվել, ասեք, խոսեք, ծիծաղեք: Հաստատ
մնա Սովետական իշխանությունը, ի՞նչներս է պակաս:
Ազատ ու հանգիստ ապրում ենք: Նեղություն չենք քաշում:
Լիքը սուիրեն առաջներս փռած, կերեք, խմեք, քեֆ արեք:
Տաշի-տուշի, տաշի-տուշի... (Մալի է տալիս ու պարում):

ԽԱՉԻԿ.— Հետո:

ԱՐՍԵՆ.— Ի՞նչ հետո, մեխի գլուխ չեմ, տեսնում ես, որ ներս
եկա, աներձագ ես, շնորհքդ բանացրու, առա, փեսա ջան,
բարով, հաղար բարի ես եկել, համեցեք, նստիր: Չես ասում,
մի ասա, առանց քու ատելու էլ կնստեմ: Էս ահագին սուփ-
րեն փռել եք, խմելու բան չունե՞ք, ռւր է ձեր գինին, ռւր
է ձեր կոնյակը: Ո՞ւմ համար են էս թխվածքներն ու մու-
րաբաները... էս կանֆետներն ու շոկոլադները, տարեք,
կորցրեք, սրանք տղամարդու ուտելու բան չեն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դրանք քեզ համար չի դրված... խնդրում եմ, ձեռ
չտա:

ԽԱՉԻԿ.— Սուիրեն դեռ պատրաստ չի, վեր կաց, գնանք, երբ որ
պատրաստ կլինի, կգանք, կնստենք:

ԱՐՍԵՆ.— Ուրիշ խոսքով քաղաքավարի կերպով ինձ դժւրս եք
անում:

ԽԱՉԻԿ.— Դուրս չեմ անում. գնանք, տեսնենք՝ Գարուշն ու Եղ-
սոն էն ինչ անդուկ են բերում:

(Իջնում են բակը: Գարուշն ու Եղսոն սեղուկը երկու կողմից
բռնած բերում են: Բոլորը հավաքվում են նրանց շուրջը): Գա-
րուշ, էդ ռորտիկ ես, քիչ առաջ քեզ էի հարցնում:

ՓԱՐՈՒՇ.— Կարևոր գործ կար, գնացի:

ԵՂՍՈ.— Դատարկ ձեռքով գնացինք, լիքը վերադարձանք: Հրես,
տեսնում եք:

ԲՈՂՈՐԸ.— Էդ ի՞նչ է:

ԳԱՐՈՒՇ.— Հարստութիւնն է:

ԲՈՂՈՐԸ.— Ո՞ւրն է:

ԳԱՐՈՒՇ.— Մերն է:

ՍՀՍԿ.— Այսինքն:

ԳԱՐՈՒՇ.— Այսինքն իմն է, քոնն է, սրանն է, նրանն է, մի
խոսքով բոլորինս է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Բաց արա, տեսնենք:

ԳԱՐՈՒՇ.— Բաց անենք՝ հանկարծ սրտի պայթիւնն կստանաս,
լավ չի: Լսեք, պաշտօնական հայտարարութիւնն. սա Եղսոյի
քեռուց մնացած ժառանգութիւնն է. իհարկե էս ժառան-
գութիւնն ստանալու պրոցեսը կամաւոր կերպով չկատար-
վեց, բայց կամաւոր կերպով մինքն էս ժառանգութիւնը
հանձնում ենք կառավարութեանը: Մենք սրա կարիքը չենք
զգու՛մ: (Բոլորը ծափահարում են): Ծափահարելու կարիք
չկա:

ԵՂՍՈ.— Եդ խոսքը նրա համար չասեց, որ դուք ծափահարեք:

ԽՍԶԻԿ.— Ծիշո է ասում... Լեցցես, Եղսո... (դիմելով մյուսներին):

Նրանք իրենց պարտականութիւնը կատարեցին, դուք
էլ ձեր պարտականութիւնը կատարեցեք: Վերցրեք, տանենք,
արձանագրութիւն կազմենք և հանձնենք, ուր որ հարկն է:

ԲՈՂՈՐԸ.— Ծիշո է ասում. հանձնելուց առաջ հարկավոր է ար-
ձանագրութիւն կազմել: (Սնդուկը վերցնում են և բացի Ար-
սենից բոլորը գնում են):

ԱՐՍԵՆ.— Դուք դնացեք, ձեր արձանագրութիւնը կազմեք, ես էլ
գնամ, իմ արձանագրութիւնը կազմեմ: Կոկորդոս չորացել է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Բեզ ձվ կանչե՞ց, որ եկար:

ԱՐՍԵՆ.— Ինձ պիտի կանչե՞ք, որ գամ: (Նստում է): Գնա, էն օրհ-
նըված չորս աստղանոցից մի շիշ բեր, ես քու կենացն
ուզում եմ խմել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ես չեմ ուզում, որ դու իմ կենացը խմես:

ԱՐՍԵՆ.— Դու չես ուզում, իսկ ես ուզում եմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Նեղութիւնն մի քաշի:

ԱՐՍԵՆ.— Դե լավ, առանց նեղութիւնն քաշելու կխմեմ. դու էն-
քան լալի ես, որ անպատճառ ուզում եմ կենացդ խմել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Լարդուշ մորաքույր, գնամ, բերեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հարկավոր չէ՝ Ուրիշները երբ որ կխմեն, դա էլ
կխմի:

ԿՈՒՆՈՋՆԻԿՈՒՀԻ.— Ի՞նչ անեմ, ես գնում էի, չթողեց:

ԱՐՄԵՆ.— Ճրագն իր տակը լույս չի տա:

(Քաշվում է մի անկյուն, նստում և նստած տեղումն էլ ան-
միջապես ննջում: Խաչիկն ու մյուս կոլխոզնիկները խոսելով
զայիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Նույնք, Խաչիկ, Սհակ, Մեսրոբ, Վարդուշ, Եղսո, Գարուշ և ուրիշ
կոլխոզնիկներ:

ՍՀԱԿ.— Մեր ջահելները, ճիշտն ասած, մի քիչ քաշվում են:

ԽԱՋԻԿ.— Ինչի՞ց են քաշվում: Մեր ժամանակի երիտասարդու-
թյունը համարձակ պիտի լինի:

ՄԵՍՐՈՒԲ.— Ուրիշ սոսպարեղներում համարձակ են:

ՍՀԱԿ.— Ամեն սոսպարեղում էլ համարձակ պիտի լինեն: Հակա-
ռակ դեպքում հստակ Մոսկվա էքսկուրսիա չեմ ուզարիլ:

ԳԱՐՈՒՇ.— Ուրեմն մեր Մոսկվա գնալը հաջողվում է...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ուրեմն ընկեր Ստալինին տեսնելու ենք:

ԽԱՋԻԿ.— Ընկեր Ստալինին էլ եք տեսնելու, ընկեր Վորոշիլովին
էլ, ընկեր Կալինինին էլ, ընկեր Մոլոտովին էլ, ընկեր
Միկոյանին էլ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ձան, ջան (ծափ է տալիս ու պարում):

ԳԱՐՈՒՇ.— Սպասեք, բան եմ ասում: Ընկեր Նախագահ, խոսք
եմ տալիս, որ վաղվանից ես իմ պլանը երկու հարյուր
տոկոսով կատարեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Իսկ իմ ձեռքերը փլավ են ուտում, ես խոսք եմ տա-
լիս՝ երեք հարյուր տոկոսով կատարեմ: (Հրանուշը պատշգամ-
բից):

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Կարծում եք, ես ձեզնից հետ կմնամ: Խոսք եմ տա-
լիս իմ պլանը չորս հարյուր տոկոսով կատարել:

ԲՈՂՈՐԸ.— Գալիս է... (լսվում է ավտոյի սուլոց):

ԲՈՂՈՐԸ.— Սուրբիկն եկավ... (Բոլորը զնում են ընդառաջ: Սուրբիկը
նամպրուկը ձեռին, օղաչուի տարագով, կուրծքը շքանշանով
զարդարած ներս է մտնում):

Նույնք, Սուրիկ, հետո Մխիթար և Վալուդյա.

ԽԱՉԻԿ.— Էս էլ քու պատվելի տղան: (Գրկախառնվում են):

ՍՈՒՐԻԿ.— Բարե ձեզ: (Բոլորի հետ առանձին-առանձին բարևում է):

ԲՈՂՈՐԸ.— Բարե, հազար բարի եկար...

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ա, տղա, էդ ինչի՞ ուշացար:

(Համբուրվում են և միմյանց հետ լուռ խոսում: Մխիթարը Վալուդյայի հետ սահմանապահի հազուստով ներս է գալիս):

ՍՀԱԿ.— Հրեա Մխիթարն էլ սահմանապահներին ջոկատի պեսի հետ եկավ:

(Խաչիկն ու Վալուդյան միմյանց երկար նայում են):

ԽԱՉԻԿ.— Վալուդյա...

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Խաչիկ... (Գրկախառնվում են ու համբուրվում):

ԽԱՉԻԿ.— Տնաշեն, էդ ռոտեղ ես:

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Իսկ դու ռոտեղ ես:

ԽԱՉԻԿ.— Ես Արաքսի ափին կոլխոզնիկություն եմ անում:

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Ես էլ եկել եմ՝ Արաքսի ափին սահմանապահություն անեմ:

ԽԱՉԻԿ.— Նշանակում է՝ մենք հորից միասին պետք է աշխատենք: Թույլ տուր, Վալուդյա, քեզ ծանոթացնեմ: Սրանք մեր կոլխոզնիկներն են:

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Շատ ուրախ եմ: (Բոլորին առանձին-առանձին բարևում է):

ԽԱՉԻԿ.— (Վարդուշին): Դույրս է: Հերոսուհի է: Եթե նա չլիներ, դաշնակները քսան թվին իմ դուռից կուտեին, իսկ այս երիտասարդը քրոջս տղան է: Դու պետք է որ նրան ճանաչես:

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Ձեմ հիշում: (Երկար նայում է):

ԽԱՉԻԿ.— Ես հիմա քեզ հիշեցնեմ, ծառի վրա շվի շինող տղան:

ՎԱՂՈՂՅԱ.— Սուբիկը:

ԽԱՉԻԿ.— Այո, նույն ինքը՝ չարաճճի Սուբիկն է: Իսկ հիմա մեծացել, անվանի մարդ է դառել: Նրա հետ հիմա կատակ անեմ չի կարելի:

ՍՈՒՐԻԿ.— Բեռ...

ԽԱՉԻԿ.— Դե լավ, համեստություն մի արա. Վարդուշ, նա կարծում է, որ հիմա կարող ենք նստել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Կարող եք... խնդրեմ:

(Արսենը քնած տեղից արթնանում է):

ԱՐՍԵՆ.— Էդ կարգադրությունը որ մի քիչ առաջ անեիր, ավելի լավ կլիներ...

(Կոլխոզնիկները ծիծաղում են):

ԽԱՉԻԿ.— Ընկերներ, խնդրում եմ՝ ամենքդ ձեր տեղը բռնեք:

(Վալոդյան պատրաստվում է նստել, սահմանապահը հրացանը ձեռին ներս է գալիս, ծրարը հանձնում Վալոդյային:

Վալոդյան ծրարը բաց է անում, գրությունը մտքում կարդում):

ՎԱԼՈՒՅԱ.— Ներողություն, ընկերներ, ստիպված եմ մի քանի րոպեով ձեր սեղանը թողնել... (Վալոդյան և սահմանապահը դուրս են գնում: Բոլորը քարացած նայում են):

Վ Ա Ր Ա Դ Ո Ւ Շ Ր

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդուշի բնակարանը: Ճաշակով կահավորված, մահճակալ, բուֆետ, հայելիով շիֆոներկա, սեղան, արոտ, գորգով ծածկված բախտ, Լենինի և Ստալինի մեծադիր նկարները, ռադիո, էլեկտրական լուսավորություն և այլն:

Սեղանի վրա շշեր, ուտելեղեն և գինու երկու բաժակ: Արսենը կոշիկները հագին՝ բախտի վրա սլաոկած: Վարդուշը բահը ուսին աշխատանքից նոր է վերադարձնում:

(Դուրսը երեխաները խմբով երգում են):

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Արսեն և Վարդուշ.

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Քեզ հարյուրը անգամ ասել եմ, թախտին կոշիկներով մի պառկի: Քաղաքավարություն սովորիր:

ԱՐՍԵՆ.— Դու սովորել ես, բավական է: Նրանք ի՞նչ են էնտեղ զահլա տաճում (Պառկած տեղից գոռում է): Ձայններդ կտրեք, թե չէ, վեր կկենամ շիֆոնեռկան կվերցնեմ, գլխներովդ կտամ: Երգել եք ուզում, գնացեք, ձեր տներում երգեցեք. ինչ եք եկել, էստեղ զլուխներս քամում:

(Երգը դադարում է):

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դու խզ քամում ես, վեր կաց, գնա, մարդ գտիր, հետը նստիր, խմիր, ինչի՞ ես երեխաներին խանգարում, նրանց հաճույքից զրկում:

ԱՐՍԵՆ.— Նրանց հաճույքի մասին մտածում ես, իսկ իմ հաճույքի մասին չե՞ս ուզում մտածել: Արի, կողքիս նստիր:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Կողքին նստելու ժամանակ գտաւ:

(Վարդուշն սկսում է հագնվել, իսկ Արսենը շարունակ ծխում է և աչքի տակով նայում նրա բոլոր շարժումներին):

ԱՐՍԵՆ.— Էդ ձեր հս պատրաստվում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Գնում եմ ժողով, ուզում եմ՝ դու էլ արի:

ԱՐՍԵՆ.— Քո գնալուն կարծես շատ ուրախ եմ, միաց, որ ես էլ գամ: Ես ժողովի գլուխ չունեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Դու ընդհանրապես գլուխ չունես:

ԱՐՍԵՆ.— Լեզվիդ չափ դիր: Ժողովները ձեզ համար լավ պատճառ է: Առավոտները անից դուրս եք գալիս, կես գիշեր է դառնում, տան երես չեք տեսնում: Աղատությունը ձեզ նրա համաք չի տրված, որ անից բոլորովին կտրվեք: Ձեր հիմնական անելիքը և իսկական կոչումը մոռանում եք:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հետո:

ԱՐՍԵՆ.— Հետո էն, որ նոր եկար, էլի գնում ես: Ես չտեսա, որ դու մի օր տանը նստես և ասեղ վերցնես ձեռքդ: Սահղն էլ հո որպես դասակարգ չի՞ վերացել: Ես զարմանում եմ, եթե դուք էլ շարունակ դրսի գործով եք զբաղվելու, բա էս դարձմար տան գործն ձվ պիտի անի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Անհոգ կաց, մենք տան գործն էլ կանենք, դրսի գործն էլ, դու քո մասին մտածիր, որ ամբողջ օրը պարապսարապ ման ես գալիս՝ բավական չի, դեռ ուրիշի վրա էլ խոսում ես: Լողր:

ԱՐՍԵՆ.— Էդ լողր բառը շատ ես սիրում գործածել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Բա որ լողր ես, քնչ ասեմ:

ԱՐՍԵՆ.— Սովետական երկրում, որ առանց ազգի ու սեռի խնդրության գործին նվիրված մարդիկ շքանշան են ստանում և անվանի մարդու համբավ վայելում, ձեռն շնորհիվ է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ո՞ւմ շնորհիվ է:

ԱՐՍԵՆ.— Էդ արդեն առանց ասելու ինքդ պիտի հասկանաս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ես չեմ հասկանում:

ԱՐՍԵՆ.— Առհասարակ, ինչ որ ձեռնտու չի, մարդիկ չեն ուզում հասկանալ: Սիրելի ամուսին, հա՛, ներողություն, սխալվեցի, ընկեր բրիգադավար (խորագնին նայում է): Ի՞նչ է պատահել: Դու էսօր ախճար ես: Երեկ պլաններդ չես կատարել, դրա համար էլ մտածում ես: Մտածելու կարիք չկա՞ր Պլաննիրդ, եթե էսօր թերակատարվել են, վաղը կգերակա-

տարվեն, անհոգ կաց: Ստախանովական կոչումը ձեռիցդ
չեն խլի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հետո:

ԱՐՍԵՆ.— Հետո ջանադուլթյուն: Լսիր, հարցնելն ամոթ չլինի:
Կոլխոզի նախագահն էն օրը ինչի՞ մասին էր քեզ հետ էն-
քան երկար խոսում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ինչի՞ ես հետաքրքրվում:

ԱՐՍԵՆ.— Այ քեզ բան. ամբողջ ժամանակ ինձ մեղադրում են,
որ ես ոչ մի խնդրով չեմ հետաքրքրվում, իսկ հիմա որ
հետաքրքրվում եմ, ասում են, ինչի՞ ես հետաքրքրվում:
Ճիշտն տես, էն մեմ մասին էիք խոսում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Քու մասին էինք խոսում:

ԱՐՍԵՆ.— Իմ մասին սովենքն են խոսում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Եթե տեղիք չտաս՝ չեն խոսի:

ԱՐՍԵՆ.— Կխոսեն: Ասված է, ավելի լավ է մարդու աչքը դուրս
գա, քան անունը: Իմ անունն արդեն դուրս է եկել: Դրա
համար էլ ես էն պատիվն ու անունը չունեմ, ինչ որ դու:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ասում եմ, եթե տեղիք չտաս, ոչ ոք քեզ վրա չի
խոսի: Մի հարցնող լինի, տանը նստած ի՞նչ ես անում:

ԱՐՍԵՆ.— Հանգստանում եմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Հանգստանալու ժամանակ չի, վեր կաց, գնա գործիդ:

ԱՐՍԵՆ.— Գործի մասին թող ստախանովականները մտածեն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Էդ ի՞նչ տեսակ ես խոսում:

ԱՐՍԵՆ.— Ի՞նչ տեսակ եմ խոսում: Կանգնեմ, հետդ սիլի-բիլի
անեմ: Սիլի-բիլի անելու տրամադրություն չունեմ: Անց-
յալ օրվա ժողովում, կարծեմ, իմ մասին տակից-գլխից
խոսել են:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Խոսել են. ափսոս որ դու էդ ժողովին ներկա չէիր:

ԱՐՍԵՆ.— Ի՞նչ որ ներկա էիր, ի՞նչ պատասխանեցիր:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Ի՞նչ պատասխանեցիր: Ինչ որ ասում էին՝ ճիշտ
էին ասում: Եթե կոլխոզի տնդամ ես, աշխատիր ինչպե՞ս
հարկն է:

ԱՐՍԵՆ.— Աշխատանքը ստիպողակո՞ն է: Կոլխոզի կանոնադրու-
թյան մեջ էդ տեսակ բան չկա: Կոլխոզը կամավոր սկզբ-
բունքի վրա է հիմնված:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Լավ ես սկսել, շարունակիր:

ԱՐՍԵՆ.—Իհարկե կշարունակեմ: Իմ անհատական կամքի վրա բռնանալ ոչ ոք իրավունք չունի, Սովետական կոնսուլտուցիայի մեջ դրա մասին առանձին կետ կա:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Լավ ես խոսում, միայն ափսոս, որ խոսքդ ու դործդ իրար չեն համապատասխանում:

ԱՐՍԵՆ.—Այսինքն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Այսինքն խոսելու մեջ լավ ես, աշխատելու մեջ, լոգր:

ԱՐՍԵՆ.—Թույլակի նման դու էլ միշտ ուրիշի ասածներն ես կրկնում: Եթե չեմ աշխատում, համեմայն դեպս, դրա հիմնական պատճառը լոգրությունը չէ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Հիմնական պատճառը ըստ ինչն է:

ԱՐՍԵՆ.—Հիմնական պատճառը պրինցիպի խնդիրն է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ի՞նչ պրինցիպ:

ԱՐՍԵՆ.—Էն պրինցիպը, որ ժողովներում շարունակ խոսում եք, բայց դործնականում մատը մատին չեք խփում:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Այսինքն:

ԱՐՍԵՆ.—Այսինքն ամեն ինչ պիտի ասեն, որ դու հասկանաս, ստախանովականն առանց ասելու էլ պիտի հասկանաս:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Օրինակ: (Սեակը կանգնած լսում է):

ԱՐՍԵՆ.—Օրինակ, որ առաջներում տղամարդիկ աշխատում էին, կնիկարմատները տանը նստած ուտում էին. հիմա թող կնիկարմատները աշխատեն, իսկ տղամարդիկ նստեն, ուտեն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Դժ է քո պրինցիպը: Հա, հա, հա...

ԱՐՍԵՆ.—Ինչի՞ ես ծիծաղում, իրավունքի հավասարությունը ես էդպես եմ հասկանում:

ՍՀԱԿ.—Իրավունքի հավասարությունը սխալ ես հասկանում, իրավունքի հավաքարությունը ընտանիքում՝ էդ նշանակում է, որ տղամարդն ու կնիկարմատը միասին աշխատում են, միասին էլ ուտում են:

ԱՐՍԵՆ.—Միասին կուտեն թե առանձին, դա քու հաշիվը չի, ուրիշի ներքին գործերին խնդրում եմ չխառնվել:

ՍՀԱԿ.—Ներողություն...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Բավական է, վերջ տուր:

(Ավտոյի սուլոց: Ամենքն էլ մոտենում են լուսամուտին):

ՍՀԱԿ.—Վիկտոր Նիկողանիչը եկաւ: (Վիկտորը մութ ապակիներով ակնոցն աչքերին, պորտֆելը ձեռին ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Նույնք և Վիկտոր.

ՎԻԿՏՈՐ.—Բարև ձեզ:

ԲՈԼՈՐԸ.—Բարև:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Նստեք, Վիկտոր Նիկողանիչ:

ՎԻԿՏՈՐ.—Նստելու ժամանակ չունեմ: Գործարանում շտապ գործ կա, եկա իմանալու՝ ջրանցքի աշխատանքները երբ եք սկսում, գործիքները հասցնենք:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Վիկտոր Նիկողանիչ, ճանապարհաշինարարությունը նախատեսված էր եկող ամսի սկզբներում վերջացնել, իսկ մենք ժամկետից տասնհինգ օր առաջ վերջացրինք: Նշանակում ա, տասնհինգ օր առաջ էլ ջրանցքի աշխատանքները կսկսենք:

ՎԻԿՏՈՐ.—Գործը բարդացաւ: Բայց համենայն դեպս ձեր աշխատանքները պրավալի չենք ենթարկի, խոստացած գործիքները և նրանց վերանորոգումը մենք ժամանակին կհասցընենք: Դե պատմեք, տեսնեմ՝ կոլխոզում գործերն ի՞նչպես են գնում, ի՞նչ նվաճումներ, ի՞նչ նոր հաջողություններ եք ձեռք բերել:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Կոլխոզում նվաճումներ էլ ունենք, հաջողություններ էլ: Վաղը կդնանք, տեղում մանրամասնորեն Ձեզ կծանոթացնենք:

ՎԻԿՏՈՐ.—Վաղը դժբախտաբար ես այստեղ չեմ լինի, կես ժամից հետո պիտի վերադառնամ: Ձեր նվաճումներն ու հաջողություններն ակներև են. դալու ժամանակ ձեր նորակառույց շենքերը տեսա: Շատ հավանեցի:

ՍՀԱԿ.—Էդ շենքերը դրսից տիպիկով ոչինչ չի իմացվի. ներսից պիտի տեսնեք, որ լրիվ գաղափար կազմեք: Վիկտոր Նիկողանիչ, մենք էլ էն առաջվա քյասիր-քյուսուր գյուղացիները չենք: Ո՛ր կոլխոզնիկի առունը մտնես, այ, էսպես սարքված ա ու կահավորված:

ՎԻԿՏՈՐ.—Շատ ուրախ եմ: Այժմ համարձակ կարելի է ասել,

որ մեր կոլխողներն իրոք ունեորության ճանապարհին
են կանգնած:

ՍՀԱԿ.—Ոչ թե կանգնած, այլ մի բան էլ գեռ առաջ ենք անցել:
ՎԻԿՏՈՐ.—Ձափազանց ուրախ եմ... դե ես գնացի, մի ուրիշ
անգամ կգամ, կտեսնենք, երկար կխոսենք: Ցտեսություն,
(Բոլորին ձեռք է առնում):

ԲՈԼՈՐԸ.—Ցտեսություն:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Բանվորներին մեր կողմից բարեկեցեք:

ԱՐՄԵՆ.—Սպասեք, բանվորներին բարեկեցւ իր հերթին. բայց
նախ քան Վիկտոր Նիկոլանիչի գնալը, ես բան ունեմ նրան
ասելու:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Բան ունեիր ասելու, ինչի՞ մինչև հիմա չասացիր:

ԱՐՄԵՆ.—Թողնում եք, որ ասեմ: Խոսքի ճոռը բայց եք անում
և ժամանակ չեք տալիս, թե մի երկու խոսք էլ ես ասեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Դե լավ, ասա, տեսնեմ՝ ի՞նչ ես ասում:

ԱՐՄԵՆ.—Էն եմ ասում, որ աշխատանքիս ընույթը ուղում եմ
փոխել: (Իմեղով Վիկտոր Նիկոլանիչին) Վիկտոր Նիկոլանիչ,
խնդրում եմ՝ ինձ էլ հետևելու տարեք:

ՎԻԿՏՈՐ.—Ինչո՞ւ չէ. ուրախությամբ: Ի դեպ, աշխատող ձեռքի
մենք խիստ կարելք ենք զգում:

ԱՐՄԵՆ.—Ես կգամ, գործարանում կաշխատեմ:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ձարմանում եմ, ի՞նչ պատահեց, որ դու էդպես հան-
կարծ միտքդ փոխեցիր:

ԱՐՄԵՆ.—Էն պատահեց, որ ուղում եմ քեզ ցույց տամ, թե ես
մի եմ: (Բոլորը ծիծաղում են): Ինչի՞ համար եք ծիծաղում:
Դա ինչ սովորություն եք դարձրել: Հենց որ ձեզնից
պահաս աշխօր եմ ունենում, ամենքդ մի կողմից սկը-
սում եք ինձ քննադատել, խրատների ու նախատիքների
կարկուտ թափել զլխիս: Շատ ճիշտ կերպով ձեր խրատ-
ներն ու նախատիքներն ինձ հարկավոր եղան: Ես որո-
շեցի գնալ, գործարանում աշխատել և աշխատանքի ըն-
թացքում ցույց տալ՝ որ ես լոգը չեմ... Դնանք Վիկտոր
Նիկոլանիչ:

ՎԻԿՏՈՐ.—Դնանք: (Նրանք դուրս են գնում, իսկ մյուսները զար-
մացած նայում են):

Վ. Ա. Ր. Ա. Դ. Ո. Ի. Յ. Ր

ՊԵՏԱԿԻ ԵԹԵՋԻՆ

Գետափ: Աչ կողմում գեան է, իսկ ձախ կողմում եղեգ-
նուտ և երկու հաստաբուն ուռենի: Արևը մայր է մտնում:
Կոլխոզի բրիգադները, բանը ձեռքներին, ջրանցքի վրա աշխա-
տում են: Վարագույրը բարձրանալուց առաջ նրանք խմբով
երգում են «Ջան Ստալին» երգը, որ շարունակվում է նաև
վարագույրը բացվելուց հետո:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Կոլխոզնիկներ, սահմանապահ և հետո Վարդուշ:
(Սահմանապահը հրացանը ուսին ներս է գալիս):

*ՍՍՀՄՍՆԱՊՍ.Ն. — Էդ ի՞նչ եք անում: Ձեզ ի՞նչու համար են էստեղ
ռադարկել:*

*ԳԱՐՈՒՇ. — Ընկեր ջան, կոլխոզի համար նոր ջրանցք ենք կա-
ռուցում, երկու ամսվա ընթացքում պետք է ավարտենք:
Էդ մասին երևի ձեզ ոչինչ չի հայտնված:*

ԵՂՍՈ. — Հայտնված չի, դե կասեն էլի մեր հարազատ եղբորը...

*ՍՀԱԿ. — Ծիշտ ես ասում: Սահմանապահները մեր կոլխոզային
խաղաղ աշխատանքին արթուն կերպով հսկում են, դրանց
ջանին զուրբան:*

ԲՈՂՈՐԸ.—Ճիշտ է ասում...

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Շատ լավ եք անում: Եռանդով աշխատեցեք և որքան կարելի է, շուտ ավարտեցեք... Բայց հիմա ուշ է, ղնացեք տուն:

ԵՂՍՈ.—Դե որ ասում եք, գնանք:

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Դնացեք և ազմուկ մի արեք:

(Նա դուրս է գնում, իսկ Վարդուշը գալիս է):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ի՞նչ եք անում: Վերջացրեք, գործիքները հավաքեք, ճանապարհ ընկնե՞ք: Մութն ընկավ...

ԲՈՂՈՐԸ.—Դնանք... (Բացի Սհակից ու Դարուշից, բոլորը դուրս են գնում):

ԴԱՐՈՒՇ.—Դուք գնացեք, հրեա մենք էլ գալիս ենք: (Սհակին): Լսիր, արի, մտնենք գետը, լողանանք:

ՍՀԱԿ.—Էս գետում լողանալը, դու չգիտե՞ս, որ վտանգավոր է:

ԴԱՐՈՒՇ.—Դե լավ, գիվերստանները հենց էս լողակին չեկան:

ՍՀԱԿ.—Դիվերստանները չեն գա, կամ թե ով է էդ սրիկաներից վախենում, կբռնենք:

ԴԱՐՈՒՇ.—Մինչև նրանց դալը մենք ձեռաց կլողանանք, կվերջացնենք: Շուտ արա, հանվիր, էլ ժամանակ մի կորցրու: (Հանվելով նրանք գնում են գետափ, իսկ սապատավոր ծերունին ներս է մտնում):

ՍԱՊԱՏ. ԾԵՐՈՒԿ.—«Մայր Արաքսի տփերով քայլամուտը գնում եմ, Հին-հին դարուց հիշատակ ալյաց մեջը պտրում եմ...» Հին-հին դարերի հիշատակն ալյաց մեջ փնտրելու ժամանակը չի... (Նա դուրս է գնում, իսկ Սհակն ու Դարուշը ներս են գալիս կիսահանված վիճակում):

ԴԱՐՈՒՇ.—Լսեցի՞ր...

ՍՀԱԿ.—Ձլտեցի...

ԴԱՐՈՒՇ.—Ահանջդ դիր գետնին, կլսես: (Սհակն ականջը դնում է գետնին):

ՍՀԱԿ.—Ոչինչ չեմ լսում... (սահմանապահը ներս է գալիս):

ԴԱՐՈՒՇ.—Էնքան կաշի ես կրծիլ, որ լսողությունդ փչացել է:

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Ի՞նչ եք անում դուք էստեղ:

ԳԱՐՈՒՇ.—Լողանում էիք...

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Լողանալու ժամանակ եք գտել, կամ ձեզ հվ
թույլ տվեց: Ջարմանալի մարդիկ են: Դիվերսանտն այն-
տեղ փորձ է անում սահմանն անցնել, իսկ սրանք էստեղ
լողանում են:

ԳԱՐՈՒՇ.—Նրան տեսար:

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Տեսա:

ՍՀԱԿ.—Եթե տեսար, բա ինչի՞ նրան չխփեցիր: Ախպեր, սրանց
բանը մարդ չի հասկանում: Դիվերսանտին տեսնում են ու
չեն խփում:

ԳԱՐՈՒՇ.—Խփեք, դրանց հերն անիծեմ, ինչի՞ եք թողնում՝ էդ
շները մեր սահմանն անցնեն:

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ.—Այ թե լավ սահմանադրանք կլինեք, հա՛... սառ
(երկար լռություն): Չշարժվեք և ձայն ծաղուռն չհանեք...
(Փոքսող տալով դուրս է գնում):

ՍՀԱԿ.—Ախր ես քեզ ասացի, որ էստեղ լողանալը վտանգավոր
է: Դե լավ, մինչև Բրբ էստեղ տկլոր պետք է նստենք: Ես
արդեն մրսում եմ: Մարմինս սկսում է դողալ...

ԳԱՐՈՒՇ.—Դա մրսելու դող չի. դա վախի ճող է... բայց վա-
խենալու կարիք չկա: Մի օր ծնվել ենք, մի օր էլ պիտի
մեռնենք, դատո մեռնելիս կոլխոզում մեզ նվազով կտա-
նեն, կթաղեն, գերեզմանում մեզ վրա ճառեր կասեն:

ՍՀԱԿ.—Կատակ անելու ժամանակ ես գտել, սառը քրտինքը
տվել ա վրաս: Թոքերի լսողությունը կատանամ, ու ամեն ինչ
կվերջանա...

ԳԱՐՈՒՇ.—Լօր, իսկապես, եթե մեռնելու տրամադրություն
ունես, էլ դուր ժամանակ մի կորցրու, շունչդ փչի, ընկի
ջուրը, թող տանի, թաղմանդ համար էլ ավելորդ ծախսեր
չանենք:

(Ոտքի ձայն):

Մա՛ս, գալիս են, վեր կաց, մեռնելու ժամանակ չի... (Շո-
քերը վերցնում են և շտապ դուրս գնում, իսկ Վարդուշն ու
Թղտոն խոսելով գալիս են):

Վարդուշ և Եղսո

ՎԱՐԴՈՒՅ.— Պետք է դռնել: Դործիքներն էստեղ չստեղ է թողնել: Պահեստից ինչպես որ վերցրել ենք, նույնությամբ պիտի վերադարձնենք:

ԵՂՍՈ.— Վարդուշ մորաքույր, էդ դործիքների արժեքն իմ աշխօրից դուրս եկեք, միայն թե էստեղից շուտ հեռանանք, վախենում եմ, հանկարծ մի բան չպատահի...

ՎԱՐԴՈՒՅ.— Անհող կաց, ոչինչ չի պատահի: Սահմանապահները մեզնից շատ հեռու չեն, ձայն կտանք, նրանք իսկույն կգան... (Վարդուշը հայացքը մի կետի վրա հառած նայում է):

ԵՂՍՈ.— Ի՞նչ ա...

ՎՅՐԴՈՒՅ.— Սուս, ձայն չհանես... (Նրանք դուրս են գնում, իսկ ստպատավոր ծերունին երկար ցուպը ձեռին ներս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Ստպատավոր ծերունի, հետո Եղսո

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Որքան առաջանում եմ, այնքան ավելի ու ավելի է դառնանում ու մոռցվում հողիս... ոտքի ձայն... (Թաքնվում է հաստաբուն ծառի ետևում. Եղսոն թփերի միջից գլուխը դուրս է հանում):

ԵՂՍՈ.— Վարդուշ մորաքույրը ուշացավ... երանի շուտ գային... (Թաքնվում է):

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Ոչ ոք չկա: Բայց ի՞նչ երաշխիք, որ մի քանի բույսերից հետո չեն լինի: Անիծվածների հոտառությունը սուր է: (Կոշիկներին ամրացրած պայտերը հանում, դեն է ձգում և ուզում է գնալ): Կարծես ճանապարհից շեղվել եմ... ախ, կարժամանակ, որ այս երկրի յուրաքանչյուր քարն ու թուփը ձանաչում էի, բայց ավանդ. այսօր ամեն ինչ փոխվել է. դառողություններ անելու ժամանակ չէ. հարկավոր է հեռանալ... (ուզում է գնալ. Եղսոն քաքնված տեղից դուրս է գալիս):

ԵՂՍՈ.—Ուշացա՛վ, հիմա ես լի՛նչ անեմ... (մտածում է):

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ոտքի ձայն... (Ետ է հայում): Կին է: Երևի այնտե-
տանքից է վերադառնում:

ԵՂՍՈ.—Սհակ բիձա, սպասիր, ես էլ եմ գալիս...

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ես Սհակ բիձան չեմ:

ԵՂՍՈ.—Միևնույն է, ով ուզում ես, եղիր: Մի մարդ էի փրճա-
րում, որ հետը դնամ: (Մոտենում է): Պապի, էդ թրտեղից ես
գալիս և թւր ես գնում:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ղամարլուից եմ գալիս, գնում եմ Ալտաշատ:

ԵՂՍՈ.—Պապի, Արտաշատի ճանապարհն ախր դենն ա:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Նշանակում է, էս իմ ճանապարհը կորցրել եմ:

ԵՂՍՈ.—Վնաս չունի, գնանք, մեր գեղիցն էլ ճանապարհ կա,
ես քեզ ցույց կտամ:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Շնորհակալ եմ, դու գնա, ես սպասում եմ ընկե-
րոջս: (Նայում է դեպի ետ):

ԵՂՍՈ.—Պապի ջան, ընկերդ թվ է:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ձեռ ճանաչի: Ինչո՞ւ նա այսքան ուշացա՛վ:

ԵՂՍՈ.—Պապի, մենք կամաց-կամաց գնանք, մինչև նա էլ կգա:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ընկերոջը ետ թողնելը լավ է: Դու գնա, իդուր
մի ուշանա:

ԵՂՍՈ.—Ես արդեն ուշացել եմ: Իմ ընկերները հիմա հասած կլի-
նեն գյուղ:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Իսկ ինչո՞ւ քո ընկերներից ես մնացիր: Չե՞ս վա-
խենում:

ԵՂՍՈ.—Ի՞նչի պիտի վախենում:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ո՞վ է իմանում. դիշեր ժամանակ է, փորձանք կա-
րող է պատահել: Հետդ զենք ունե՞ս:

ԵՂՍՈ.—Զենքն ինչիս է պետք: Մեր սահմանապահները մեզ հա-
մար տեղովը մի զենք են: Եվ նրանք էստեղից էլ հեռու
չեն: Մի կամաց ձայն տամ՝ իսկույն կգան:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Նշանակում է՝ ուղեկալը մոյս կողմն է... կամ գուցե
մոյս կողմը... չե՞ս ուզում ստել:

ԵՂՍՈ.—Դե իհարկե, դա ստելու բան չի:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ընկերս ուշացա՛վ, գնանք:

ԵՂՍՈ.—Դնանք (Հագիվ մի քանի քայլ են անում, սալատավոր
ծերունին ֆիննական դամակով նրան ետևից խփում է: Եղ-

սոն ճշում է ու անշնչացած վայր ընկնում: Սապատավոր ծերունին իսկույն անհետանում է: Խաչիկը, Վալոդյան, Վարդուշը և սահմանապահները հետքերը զննելով զայլիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Խաչիկ, Վալոդյա, Վարդուշ և սահմանապահներ

ՎԱԼՈՂՅԱ.—Ահա տեսնում ես, հեռքերն ինչպես պարզ երևում են:

ԽԱՉԻԿ.—Տեսնում եմ: Բայց դա կարծես ձիու սմբակի հետքեր են:

ՎԱԼՈՂՅԱ.—Ճիշտ է, ձիու սմբակի հետքեր են: Բայց այս ձիու սմբակով գնացողը ձի չի եղել, այլ մարդ: Ի՞նչու ես զարմանում: Ինքդ տատկերացրու, թեկուզ ինչ անասի նիհար ձի լիներ, միևնույն է, այս երկու ծառի նեղ արանքով ոչ մի կերպ նա չէր կարող անցնել:

ԽԱՉԻԿ.—Ճիշտ է: Սա օտար երկրից թուած սմբակավոր թռչուն է եղել:

ՎԱԼՈՂՅԱ.—Այո, այդ օտար երկրից թուած սմբակավոր թռչունը տհա այստեղ կոշիկներին սմրացրած ձիու պայտերը հանել, դեն է ձգել և ապա շարունակել իր ճանապարհը:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Հետաքրքիր է՝ ձր կողմը գնացած կլինի:

ՎԱԼՈՂՅԱ.—Որ կողմը ուղղում է դնա, միևնույն է, մենք նրան կգտնենք... Սպասիր, այնտեղ մի բան է երևում... (մտախնում են): Սպանված կնոջ գիակ...

ԽԱՉԻԿ.—Ատուված իմ, սա մեր Եղսոն է...

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Եղսոն... Բոտանամ ես... Եղսոն ջան...

(Գրկում է նրան ու լաց լինում):

Վ Ա Ր Ա Դ Ո Ւ Յ Ր

Պ Ը Տ Կ Ե Ր Ե Բ Կ Ր Ո Ր Կ

Կոլխոգի սարհեստանոցը: Ուշ գիշեր է: Արհեստանոցում Սեակը կռիկակարուրյուն է անում, իսկ Արսենը յուղաքարի վրա անկիւն է սրում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Սեակ, Արսեն, հետո Գարուշ, Սիրուշ և Հրանուշ

ՍՀԱԿ.—Ասում են, խմելդ թողել ես, է՛լի:

ԱՐՍԵՆ.—Բոլորովին:

ՍՀԱԿ.—Աշխատանքում ինչպես ես: Էն հին սովորութիւնդ մոռացել ես, թե էլի շարունակում ես:

ԱՐՍԵՆ.—Մոռացել եմ: Դու նոր քան ասա: Լսիր, Մեխակոբժարանում անցած ամսում երկու անգամ ինձ պարզեցանք, ես և թերթում իմ մասին գովասանական հոդված գրել:

ՍՀԱԿ.—Ի՞նչ ես ասում: Ձի կարող պատահել:

ԱՐՍԵՆ.—Ձեռ հալածում, Վարդուշին հարցրու. էդ թերթի համարը նրա մոտն ա:

ՍՀԱԿ.—Կեցցեա. էդպես որ դու ես սկսել, շուտով շքանշան էլ կստանաս: (Գարուշն ու Հրանուշը գալիս են, փողոցով անցնում):

ԳԱՐՈՒՇ.—Նա ինձ ասում էր, որ պնակու եմ հարեան գյուղի կոլխոգի հետ սոցմրցման պայմանագիր կնքելու:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Բա ինչի՞ մեղ չասեց: Մենք էլ պիտի նրա հետ պայմանավորվել: Զէ՞ որ մենք էդպես էինք նրա հետ պայմանավորվել: Երեկ մոռացել է:

ԳԱՐՈՒՇ.—Մոռացել է, թե չի մոռացել, դա ինձ չի հետաքրքրում: Բայց որ էսքան ուշացավ, հազար ու մի բան է մտքովս անցնում: Կես դիշեր է դառել՝ չկա, մեր մնաց, ի՞նչ ելավ... Կա նրան թրտեղ զնամ, դտնեմ... (Դուրս են գնում):

ՍՀԱԿ.—Վարդուշը խնդրել է, որ, երբ վերջացնեմ, արհեստանոցը կողպենք ու միասին խոսելով գնանք տուն:

ԱՐՍԵՆ.—Խոսելով գնալն իր հերթին, էս ածելին ինձ սպանեց: Սրում եմ, սրում, բան չի դուրս գալիս:

ՍՀԱԿ.—Յուզաքարը, ինչպես երևում է, լավը չի:

ԱՐՍԵՆ.—Յուզաքարը լավն է, ածելին է անպետք՝ արտասահմանի անպետք ապրանք: Ո՞ւր է Ամստ չի՞ սովետական արտադրությունը. մի անգամ քսում ես քարին, սրվում է...

ՍՀԱԿ.—Արտասահմանի ապրանքը բանի պետք չի, կեղծ է: Սովետական արտադրանքին ոչ մի բան չի հասնի:

ԱՐՍԵՆ.—Իհարկե, չի հասնի: Մենք վաղուց հասել ենք ու անցել:

ՍՀԱԿ.—Հասանք էլ, անցանք էլ, և հենց դրա համար էլ բուրժուական պետությունները դադազած շներ են դառել: Դիվերսանտներ է որ մեկը մյուսի հոռից ուղարկում են մեզ մոտ:

ԱՐՍԵՆ.—Նրանք կուղարկեն, մենք էլ նրանց կբռնենք ու իրենց արժանի պատիժը կտանք:

(Գալուստը ծպտված, սապատավոր ծերունու հետ գալիս են, լուսամուտի տակով անցնում):

Տ Ե Ս Ի 1, 2

Նույնը, Գալուստ և սապատավոր ծերունի

ԳԱՂՈՒՍՏ.—Ոչ մի կողմի վրա գնալ չենք կարող, գյուղում իմացած կլինեն: (Նրանք խոսելով գնում են, հորքում աղմուկ):

ԱՐՍԵՆ.—Սա ի՞նչ դալմազալ ա:

ՍՀԱԿ.—Հաբբած մարդիկ կլինեն:

ԱՐՍԵՆ.—Ձէ, սա հաբբած մարդու դալմազալ չի, լուրջ բան է:

ՍՀԱԿ.—Գնանք, տեսնենք:

(Նրանք դուրս են գնում, իսկ Գալուստը սապատավոր ծերունու հետ գալիս է):

Գալուստ, սապատավոր ծերունի, հետո Սհակ և Արսեն

ԴԱԼՈՒՍՏ.— Մարագից չպիտի դուրս գայինք, էնտեղ աղահով տեղ էր:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Ապահով տեղ էր, բայց վտանգավոր դարձավ: Ըստ երևույթին երեխաները նկատել են և գնացել, մասնակ էն: Ախ, այդ անպիտան երեխաները, եթե ձեռք ընկնեն՝ բոլորին սրի կքաշեմ: Դալիս են: Ի՞նչ անենք, ռւր գնանք:

ԴԱԼՈՒՍՏ.— Սրանից աղահով տեղ չկա... մտեք, քանի չեն եկել: (Սապատավոր ծերունին լուսամուտից մտնում է կոշկապարանոցը, իսկ Գալուստը հեռանում է: Սապատավոր ծերունին նայում է իր շուրջը):

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Կոշկապարանոց է... իմ աշտեղ գալը հարկավոր է որևէ բանով պատճառաբանել: (Դագճահի վրայից դանակը վերցնում է և իր կոշիկի երեսը կտրում: Սհակն ու Արսենը գալիս են):

ԱՐՍԵՆ.— Խեղճ աղջկա սպանության պատճառը զանրուժար սընդուկն եղավ: Հիշում ես, էդ սնդուկը պահված տեղից նա հայտնաբերեց:

ՍՀԱԿ.— Հիշում եմ: Խեղճ եղտո...

ԱՐՍԵՆ.— Լավ աղջիկ էր... (Հանկարծ նկատում են սապատավոր ծերունուն և զարմացած նայում):

ՍՀԱԿ.— Դու էդ երբ եկար, պապի, որ մենք չտեսանք:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Նոր եկա, դուք այնտեղ խոսակցությամբ էիք զբաղված, չնկատեցիք: մեքենան ճանապարհին փչացավ, մտածեցի, առիթից օգտվեմ, կոշիկներս կարկատել տամ: Լավ է, որ ձեր արհեստանոցն էլ բաց էր:

ՍՀԱԿ.— Հանեք, տեսե՛մ... (Սապատավոր ծերունին կոացած կոշիկն է հանում):
(Սհակը Արսենին աչքով, ունքով հասկացնում է և նա իսկույն դուրս է գնում):

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Ձեր ընկերն ռւր գնաց:

ՍՀԱԿ.— Տուն գնաց... հս էլ նրա հետ պիտի գնայի:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.— Ուրեմն ձեզ խանդարեցի (կոշիկը տալիս է նրան):

ՍՀՍԿ.—Ոչինչ, մի տառ ըտպե առաջ կամ հետո գնացած, թնչ նշանակութիւն: Լսի՛ր, պապի, կարծես սոս գիտամբ դանակով կարած լինեն... Ինչեւիցե, հարկավոր է կարկատել: Բայց հետաքրքիր կոշիկ է, պապի, էս կոշիկը որտեղի՞ց ես գնել:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Երևանի կոլխոզշուկայում եմ գնել: Խնդրում եմ, խոսակցութեամբ չզրադվեք. կոշիկս շուտ կարեք, վերջացրեք, ընկերներս կգնան, ես կմնամ:

ՍՀՍԿ.—Ձեք մնա, անհադ եղեք (տնտղում է կոշիկը): Հետաքրքիր կոշիկ է: Երևանի կոլխոզշուկայում. դժվար թե էս տեսակ կոշիկ լինի: Պապի, էս կոշիկը ուրիշ տեղից գնած կլինեք և չեք հիշում: Սա արտասահմանի ապրանք է. ավստոս, կրունկը տեղից խախտվել է, հարկավոր է մեխով ամրացնել:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ինչ որ հարկավոր է արեք, միայն թե շուտ (երստած տեղն անհանգիստ շարժումներ է անում և շարունակ լուսամուտից նայում: Սնակը կրնկին մեծ մեխ է խփում: Դրսից խուլ կրակոցներ): Սա ինչ է նշանակում:

ՍՀՍԿ.—Սա նշանակում է, որ սահմանից թռչուններ են անցնում և որսորդները նրանց վրա կրակում են... Անհանգրստանալու առանձնապէս ոչինչ չկա: Արաքսի ափին էս տեսակ դեպքեր երբեմն պատահում են...

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Վարպետ, դուք շատ խորամանկն եք:

ՍՀՍԿ.—Փամանակն էգպիս է պահանջում:

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Չվերջացրի՛ք:

ՍՀՍԿ.—Հրեա վերջացնում եմ: (Խորքում աղմուկ):

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Ընկերներս գնում են... կոշիկս տվեք: (Սնակի ձեռքից կոշիկը խլում է, հագնում և լուսամուտից դուրս քաշում: Սնակն ապշած նայում է: Արսենը Վալոդյայի հետ հերս է գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Սնակ, Արսեն, Վալոդյա և սահմանապահ

ԱՐՍԵՆ.—Եկեք, ձեզ խնկարն դիվերսանտը ցույց տա՞մ... Էն մարդն ռւր գնաց:

ՍՀԱԿ.—Թոռով:

ՎԱԼՈՒՅԱ.—Ի՞նչ է նշանակում՝ թոռով. մի՞թե դժվար էր, և չկարողացար նրան մի կերպ պահել... ախ, սատանան տանի... (Վալոդյան և սահմանապահները դուրս են գնում):

ՍՀԱԿ.—(Լուսամուտից) Հնկեր պետ, նա հեռու տեղ չի գնա, նա բռնվածի հաշվում ա: (Խորքում աղմուկ, իրարանցում):

ԱՐՄԵՆ.—Ինչպես երևում է նրան բռնել կն...

(Դուրս է գնում):

ՍՀԱԿ.—Ախր, ասեցի, որ բռնվածի հաշվումն ա:

(Կոլխոզնիկները Գալուստին շրջապատած, բերում, փողոցով անց են կացնում):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Անխիդճ, ահաստված, Եղսոյին ի՞նչի սպանեցիր...

ԳԱԼՈՒՍՏ.—Եղսոյին ևս չեմ սպանել:

ՎԱՐՈՒՇ.—Սուտ ես ասում... Թողեք, ես դրան խեղդեմ... (նրանք դուրս են գնում, իսկ Վալոդյան, Խաչիկը և սահմանապահները սապատավոր ձերունում բերում են):

Տ Ե Ս Ի Լ 5

Սհակ, Խաչիկ, Վալոդյա, սապատավոր ձերունի և սահմանապահներ.

ՎԱԼՈՒՅԱ.—Վարպետ, խնդրում եմ այս քաղաքացու կոշիկի միջից մեխը հանեք:

ՍՀԱԿ.—Առանց խնդրելու էլ կհանեմ, էդ մեխը ես դիտմամբ խփեցի, որ վախած ժամանակը հեռու չգնա...

ՍԱՊ. ԾԵՐ.—Սրիկա...

ՍՀԱԿ.—Պապի, նստի էստեղ, կոշիկդ հանի:

ՎԱԼՈՒՅԱ.—Ձեր ալեհեր մազերը մեր վարպետին թյուրիմացու թյան մեջ են գցել. և նա կարծում է, որ խկապես պապի եք:

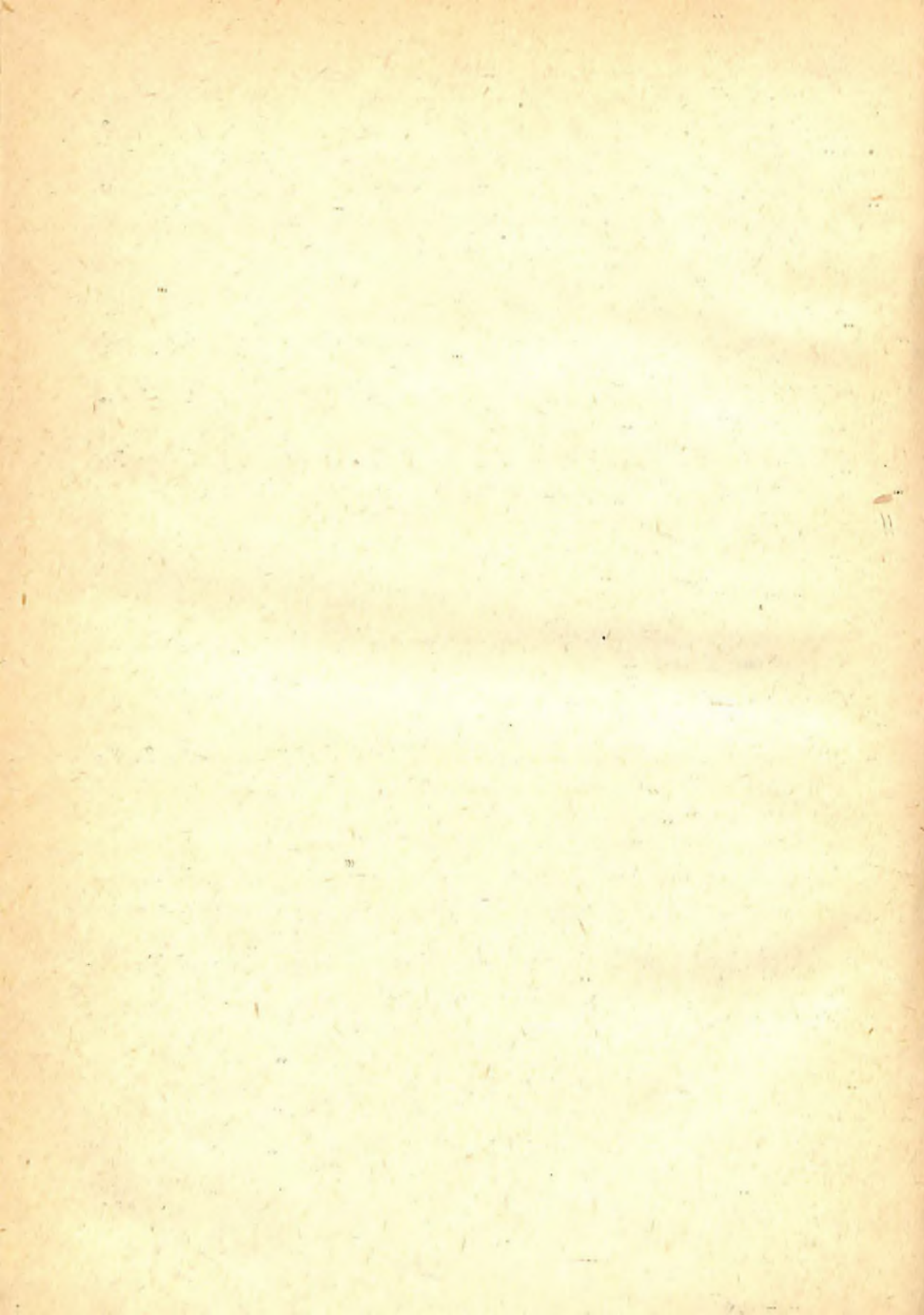
(Հանում է նրա կեղծամբ: Խաչիկը զարմացած նայում է):

ԽԱՉԻԿ.—Պարոն կապիտան...

ՍՀԱԿ.—Այ քեզ պապի:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Վ Ե Ր Զ

ՀԵՐՈՍՆԵՐ

Պիես 5 գործողությամբ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Ավչյան Շավարս	—	կոլտոգը նախագահ
Վերա	—	նրա կինը, կոլտոգնիկուհի
Աննա	—	» ջուլբը, »
Մանվել Բիծա	—	կոլտոգնիկ
Ալեքսան	—	Ֆերմայի վարիչ
Երանուհի	—	նրա կինը, կոլտոգնիկուհի
Մառ	—	» աղջիկը, »
Բաբկեն	—	» կրտսեր որդին
Սուրիկ	—	» թուր, 16 տարեկան
Ժորա	—	Մաշոյի ամուսինը, կոլտոգնիկ
Վաղինակ	—	բրիգադավար
Հրանուհ	—	»
Վաղուհ	—	կոլտոգնիկուհի
Մուկուշ Բիծա	—	ՄՏ կայանի պահակ
Նորիկ	—	ըամբակագործների հավաքին մասնակցող
Աբաս	—	այլ շրջանից եկած կոլտոգնիկ
Փոստասար, Իոհարար, սյուսանիներ, կոլտոգնիկներ, կոլտոգնիկուհիներ, կար- միրբանակայիներ, գերմանացի գինվորներ		

Ա.Ռ.Ա.ՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Փողոց: Աջ կողմում երկաթե նաղերով մեծ զարբաս: Յու-
ցանակ՝ վրան խոշոր տառերով գրված՝ «ՄՏ Կայան»:

Ձախ կողմում երկհարկանի շենք: Փողոցի վրա բաց լու-
սամուտներ: Էլեկտրական լուսավորություն: Յանկապատ: Յան-
կապատի մոտ երկարությամբ ընկած գերան: Երկհարկանի
շենքում տեղի է ունենում շրջանային սուաջավոր բամբակա-
գործների հավաքը: Երկհարկանի շենքի բաց լուսամուտներից
լսվում է ծափահարություն, ուռուաների և կեցցենների ձայներ:
Լուսնկա գիշեր է:

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Մուկուշ բիձա, հետո Բարկեն և Ժորա

ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՉԱՅՆԸ.—*Խոսքը տրվում է Բամբակաշատ գյուղի
աշակերտուհի Ասանեթ Սիմոնյանին:*

ԱՍՍՆԵԹԻ ՉԱՅՆԸ.—*Ընկերներ, ես առանց ուսումից կտրվելու
հավաքել եմ մեծ քանակությամբ բամբակ:*

ՉԱՅՆԵՐ.—*Հրաշմլի է...*

ՉԱՅՆԵՐ.—*Այդ արդեն ուեկորդ է...*

(Մափահարություն, ուռուաներ և կեցցեններ)

ՄՈՒԿՈՒՉ.—*Առաջավոր բամբակագործների շրջանային հավաքն
է: Կենտրոնից մարդիկ են եկել. փոխանցիկ զբոշ են բե-
րել:*

(Հրացանը ձեռին ցանկապատի մոտով դուրս է գնում: Բար-
կենն ու Ժորան գալիս են):

ԺՈՐԱ.—Կոլխոյի նախագահն իմ մասին երեւի քեզ բան է ասել:
ԲԱՅԿԵՆ.—Ասել է:

ԺՈՐԱ.—Ի՞նչ:

ԲԱՅԿԵՆ.—Այն, որ դու ծույլ ես: Աշխատանքից շարունակ ուշա-
նում ես: Անհարգելի պատճառով գործից բացակայում ես:

ԺՈՐԱ.—Ետե՛ւ... (ձեռքը քափ է տալիս և ուզում է հեռանալ):

ԲԱՅԿԵՆ.—Սպասիր, ռւր ես գնում: Բամբակագործների համա-
քին չէս գալիս:

ԺՈՐԱ.—Բամբակագործների համաքն ինձ չի վերաբերում:

(Դուրս է գնում):

ԲԱՅԿԵՆ.—Քեզ միայն խմելն է վերաբերում: Քիչ ես խմել,
գնա, պահապը լրացրու:

(Բաբկենը գնում է: Երանունին կապոցը ձեռին գալիս է):

Տ Ե Ս Ի 1. 2

Երանունի, հետո Ալեքսան

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Հոգնեցի: Նստեմ, հանդստանամ մինչև մեր հալի-
վորը գա: Դնաց, հեռախոսով հայտնի, մեզ համար սալ
ուղարկեն:

(Նստում է գերանին, կապոցը դնում կողքին):

Մեքենատրակտորային կայանն է: Մեր Աշոտն էստեղ
էր աշխատում: Նա գնաց Փրոնտ, նրա տեղը հիմա Սու-
րիկն է աշխատում: Էս մեր հալիվորն ռւր մնաց: Ինչի՞ էս-
քան ուշացավ: Հրեմ չեկավ:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Չանգահարեցի: Չեն պատասխանում: Գրասենյա-
կում երեւի մարդ չկա:

(Նստում է Երանունի կողքին):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Բա ի՞նչ պիտի անենք:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ի՞նչ պիտի անենք: Ուտքով կգնանք: Քիչ առաջ
փեսիդ տեսա, կողքովս անցավ, ինձ չնկատեց, դիւ խմած
էր: Խմող մարդկանց չեմ սիրում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Դու չէս խմում:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Խմում եմ, Խմելուն չափ ու սահման կա: Էդ տնա-
քանդը չափ ու սահմանը կորցրել է:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Նա իր աշխատանքը խմելու է տալիս, քոս ու փուչ
է անուամ: Տունն ինչո՞վ է պահելու:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Խմող մարդը տուն պահելու մասին չի մտածում:
Հսիր, աղջիկդ եթե կոլխոզում չաշխատի, քո պատվելի փե-
սան սոված կմնա:

(Գրպանից ծխախոտի տոպրակը հանում է, ծխամորեք լցնում):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Դու է՞ղպես ես կարծում. դնա, իրեն էլ հարցրու:
Պատկվելու օրից սախպում է, որ Մաշոն գործը թողնի:
Ասում է, քու աշխատանքն ինձ պետք չի: Նստի տանը,
տան գործով զբաղվի:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Խելքը դիտին մարդը էդ խոսքը չի ասի: Ինացիր
քաղաք, քու աչքով տեսար, ուսում տա՞ծ կնանիքն ու
աղջիկները պատերազմն սկսելու օրից ընդունվել են գոր-
ծարաններում, օր ու գիշեր աշխատում են: Մեկն իր ֆլոնսո
գնացած ամուսնուն է փոխարինում, մյուսն իր եղբորը,
իր որդուն: Իսկ քու խելքը կորցրած փեսան կնոջն առա-
ջարկում է՝ ձեռքերը ծալի ու պարապ նստի:

(Կայծքարով ծխամորեք վառում է ու ծխում):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Նա էլ է՞ղպես է հասկանում:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Նա ոչինչ էլ չի հասկանում: Ես զարմանում եմ
թե նրան ինչի՞ համար են պահում: Թևից բռնեն, գուրս
շարտեն:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Նրա մասին դու որ է՞դ տեսակ բան ես տես, բա
ուրիշն ի՞նչ կտոի. ինձ թվում է կուզողի:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ուրիշի հետ ես գործ չունեմ: Ուրիշը տասը քոս ու
քաջալ աղջիկ ունենար, մեկը նրան չէր տա: Մենք ի՞նչ
մտածեցինք, Մաշոյի նման աղջկան տվինք նրան:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Մաշոն իր կամքով գնաց:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Իր կամքով գնաց, թե ուրիշի, է՞դ չգիտեմ, բայց որ
քու պատվելի փեսադ պիանից է, լողը է, է՞դ հաստատ գի-
տեմ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Նրա մասին, դու սկի մի լավ բան չես տես:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Լավ բան տեսնե՞մ եմ, որ ասեմ: Հայրենական պա-
տերազմի էս անիղ օրերին արար աշխարհ ոտի է կանգ-
նել, ամեն մարդ աշխատում է՝ հայրենիքին որևէ կերպ

օգնած լինի, իսկ քու պատվելի փեսայդ լողրություն է անում և խմելու մասին է միայն մտածում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Յանի մի մարդ կլինի՞, որ դու նրան հավանես:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ինչո՞ւ չէ, շատ: Իմ հավանած մարդիկ մեր երկրում ինչքան ուզես: Ամեն օր մենք նրանց տեսնում ենք, լրագրում նրանց մասին կարդում: Մեկը գյուլաւարաբու-թյուն է անում, մյուսը գրում, երրորդը նկարում, չորրորդը «Հայաստանի կոլխոզնիկ» տանկային շարասյուն կառուցելու համար հարյուր հազարներ նվիրում, ընկեր Ստալինից շնորհակալություն ստանում: Ընկեր Ստալինից շնորհակալություն ստանալը մեծ պատիվ է: Երանի նրան, ով էդ մեծ պատվին կարծանանա: Վեր կաց, գնանք: Եկար, նստեցինք: Առավոտը դործի եմ գնալու:

(Դուրս են գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Կոլխոզնիկներ, Հրանուշ, Վարդուշ, Մաշո, Աննա, Բաբկեն, հի-տո Ժորա, Մուկուշ, Սուրիկ և պատանիներ

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ես ձեզ ասում էի, որ փոխանցիկ դրոշը մեր շրջա-նը կշահի:

ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Ճիշտ է... ինչպես դու ասում էիր, էնպես էլ եղավ...

ԱՆՆԱ.—Բայց դուք տեսա՞ք՝ Ասանեթը հավաքում ինչքան լավ խոսեց:

ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Լավ խոսեց, ափսոս որ երկար չխոսեց:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Երկար խոսելու կարիք չկար: Ինչ որ պետք էր, ասաց:

(Բաբկենը շտապ ներս է գալիս):

ԲԱԲԿԵՆ.—Ա՛, դուք այստեղ եք եղել, ես հոգնեցի ձեզ փնտրե-լով: Կարծում էի՝ գնացել եք: Վաղում էի, որ ձեզ հասնեմ: Խոսք էի տվել՝ մինչև գյուղ ձեզ ուղեկցեմ:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Քո ուղեկցելը հարկավոր չէ, փորացավդ հասկանում եմ, մտերիմիդ թեանցուկ արա, ճամփեդ շարունակի:

ԲԱԲԿԵՆ.—Իմ մտերիմը դու ես:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Եթե ես եմ, ինձ թեանցուկ արա: (Թեք առաջար-կում է):

ԲԱՐԿԵՆ.— Խնդրեմ:

(Բարկենը Հրանուշին քանցուկ արած՝ մյուսների հետ երգելով դուրս են գնում: Վաղինակը, Նորիկն ու Աբասը խոստով գալիս են):

ՆՈՐԻԿ.— Դուք ձեր հաղթանակով միք պարծենա:

ԱԲԱՍ.— Պարծենկոտությունը լավ բան չի:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Լավ է, թե վատ, այդ թույլ տվեք մեզ իմանալ:

ԱԲԱՍ.— Իմացեք: Բայց այն էլ թժացեք, որ այդ փոխանցիկ դրոշմը ձեր շրջանում երկար չի մնա, կվերցնենք:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Եթե թույլ տանք, կվերցնենք:

ՆՈՐԻԿ.— Բայց մենք կվերցնենք:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Ձեք վերցնի՛ փոխանցիկ դրոշմը մեր շրջանից դուրս չի դա:

ՆՈՐԻԿ.— Նշանակում է, փոխանցիկ դրոշմը միայն ձեր շրջանի համար է սահմանված:

ԱԲԱՍ.— Եվ նրա շահելու մենաշնորհը միայն ձեզ է վերապահված:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Անցյալ տարվա փորձը գոնե այդ ցույց տվեց:

ՆՈՐԻԿ.— Այս տարվա փորձը ձեզ բոլորովին ուրիշ բան ցույց կտա:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Կտեսնենք: (Գնում է):

ՆՈՐԻԿ.— Կտեսնենք:

ԱԲԱՍ.— Հաղթանակը տանելուց հետո դու ինչ ուզում ես ասա, ոչինչ չի օգնի: Փոխանցիկ դրոշմը էն մարդիկ շահել են: Վերջացավ, գնաց:

ՆՈՐԻԿ.— Լսիր, մենք պետք է մեր ուժերը լարենք, որ մյուս տարի փոխանցիկը վերցնենք:

ԱԲԱՍ.— Ճիշտ է: Ինչպիսի ջանքեր էլ որ պահանջվի, պիտի գործադրենք:

(Նրանք իրար հետ կամաց խոսում են: Ժորան հարբած, գալիս, նրանց մոտով անցնելիս՝ պիպչում է Նորիկին):

Նույնք, Ժորա, հետո Մուկուչ, Սուրիկ և մի խումբ պատանիներ:

ԱԲԱՍ.— Ի՞նչ պատահեց:

ՆՈՐԻԿ.— Ի՞նչ ես անում, քյալլագոյոգ...

ԺՈՐԱ.— Դէ, դէ, մի քիչ քաղաքավարի, իմացեք՝ ում հետ գործ
սւնեք...

ՆՈՐԻԿ.— Տնաքանդ, խմել ես, գլուխդ տաքացրել, տէքիդ ոչ մարդ
է երևում, ոչ ճանապարհ:

ԺՈՐԱ.— Հեա՜:

ՆՈՐԻԿ.— Հատո այն, որ խմելու եթե շնորհք չունես, մի խմի:

ԺՈՐԱ.— Խմելու շնորհքի մասին խնդրում եմ չկասկածել, խմելու
գործում մըցակից չունեմ:

ԱԲԱՍ.— Իսկ աշխատելու մէջ:

ԺՈՐԱ.— Աշխատելու ասպարեղում, ճիշտն ասած, առաջիններից
չեմ:

ՆՈՐԻԿ.— Ուրիշ խոսքով լողր ես, էլի:

ԺՈՐԱ.— Ձեք սխալվում: Մեզ մոտ հենց այդպես էլ անվա-
նում են:

ԱԲԱՍ.— Ձեր ազգանունն ինչպէս է:

ԺՈՐԱ.— Ժորա Թամբալյան:

ԱԲԱՍ.— Ժորա Թամբալյանն ուրեմն դժւը եք: Բամբակագործ-
ների հովաքում ձեր մասին խոսք եղավ:

ԺՈՐԱ.— Ի՞մ մասին: Ի՞նչ էին ասում:

ԱԲԱՍ.— Շատ բան:

ԺՈՐԱ.— Օ՞րինակ:

ՆՈՐԻԿ.— Օրինակ, որ դուք պատենատավոր լողր եք, հարբեցող եք:

ԺՈՐԱ.— Եռունդա:

ՆՈՐԻԿ.— Նշանակում է՝ ինչպես հարկն է ձեզ հուպ չեն տվել:

(Շոգեքարշի սուլոց):

ԱԲԱՍ.— Գնացքը հեալ: Գնանք:

ՆՈՐԻԿ.— Գնանք, Բայց փոխանցիկ դրոշը, միւսույն է, մենք
կնվածենք, այստեղ երկար չենք թողնի: (Նորիկն ու Աբասը
դուրս են գնում):

ԺՈՐԱ.— Զարմանալի մարդիկ են: Ինչի՞ մասին են մտածում:
Ի՞նչ տարբերություն, թե փոխանցիկ դրոշը ռը շրջանում
կլինի (Վեր է կենում և քայլերն ուղղում ցանկապատի կող-
մը: Ցանկապատի ետևից Մուկուշը դուրս է գալիս):

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Ո՞վ ես:

ԺՈՐԱ.— Ես՝ Ժորա Թամրալյանն եմ, քսան տարեկան: Նոր
ամուսնացած...

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Կաց. ռը ես գնում, չի կարելի:

ԺՈՐԱ.— Եվ ինչո՞ւ չի կարելի: Իմ ով լինելը հայտնի է քեզ:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Քո ով լինելը կարևոր չի, հեռացիր:

ԺՈՐԱ.— Հեռանում եմ: (Օրորվելով դուրս է գնում):

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Գիշեր ժամանակ պահեստի կողմով անցնել չի կա-
րելի: Օրենք է: Բոլորս պարտավոր ենք օրենքին ենթարկ-
վելու:

(Նստում է գեթանի վրա, հրացանը դնում կողքին, գրպանից
ծխախոտի տոպրակը հանում, ծխամորեկ լցնում: Սուրիկը
պատանիների հետ երգելով գալիս են):

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Բարև, Մուկուշ բիձա:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Բարև, Հը, խեր լինի, էգուես վաղ ռը եք եկել:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Եկել ենք աշխատելու, Մուկուշ բիձա:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Կուլեկտիվ եք պատասխանում:

ՍՈՒՐԻԿ.— Կուլեկտիվ աշխատում ենք, կուլեկտիվ էլ պատասխա-
նում ենք:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Հասկանալի է, Մուկուշ բիձա:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Կուլեկտիվ աշխատելը հասկանալի է: Կուլեկտիվ պա-
տասխանելն՝ առաջին անգամն եմ լսում:

ՍՈՒՐԻԿ.— Առաջին անգամն է, թի վերջին, կարևորը դա չէ:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Բա ռըն է:

(Կայծքարով ծխամորեկ վառում է ու ծխում):

ՍՈՒՐԻԿ.— Կարևորն այն է, Մուկուշ բիձա, որ դարձա՞սի դուռը
բաց անես, գնանք, աշխատենք:

ՄՈՒԿՈՒԶ.— Ժամանակից շուտ դարձա՞սի դուռը չի կարելի բաց
անել:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Էդ չեղալ, Մուկուչ բիձա:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Եղալ, թե չե, էդ չգիտեմ, բայց որ ամեն բանին
կարդ ու կանոն կա, էդ հաստատ գիտեմ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Լսիր, Մուկուչ բիձա: Ձեռքներիս շտապ գործ կա:
Մինչև նախաճաշ պիտի վերջացնենք:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Մենք մրցում ենք:

I ՊԱՏԱՆԻ.—Որոշել ենք պլանը հինգ հարյուր տոկոսով կատարել:

ՍՈՒՐԻԿ.—Մուկուչ բիձա, եթե դուռը բաց չանես, մեր որոշու-
մը կձախողվի:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Վերջ տվեք, բավական է: Պոստում կանգնած պա-
հակի հետ երկար խոսելն արգելվում է:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Ուրեմն գիշերն աշխատել չի՞ կարելի:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Կարելի է: Դրա համար դիրեկտորից թույլտվու-
թյուն պիտի ունենալ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Թույլտվությունը վաղը կունենանք:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Երբ որ ունենաք, կգաք, կաշխատեք: Հիմա գնացեք
տուն:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Եկել ենք, մեկ էլ գնանք:

ՍՈՒՐԻԿ.—Ինչո՞ւ իզուր ժամանակ կորցնենք:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Դուռը բաց արա, գնանք, աշխատենք:

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Ես ձեզ հայերեն եմ ասում: Ժամանակից շուտ գու-
ռը բաց անելու իրավունք չունեմ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Դուռը բաց անելու կարիք չկա, ցանկապատի վրա-
յով մենք կանցնենք: Հոպ, մեկ, երկու...

(Պատանիները վազելով գնում, բարձրանում են երկաթե ցաղերի
վրա):

ՄՈՒԿՈՒԶ.—Դուք էդ ինչ բանի եք: Ձեզ համար ես էստեղ լամ-
պի շուշա եմ, ինչ է: Դե շուտ իջեք, թե չէ: Հոպ, մեկ
երկու... (Նրանք իսկույն իջնում են ու ցրվում տարբեր
կողմեր):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Փողոց: Կոլխոզի գրասենյակի սուղե: Աջ կողմում Ժորայի տունը: Փողոցի վրա դուռ և լուսամուտ: Ձախ կողմում ահա-մերձ այգի: Կավե պատ: Նրա մոտ երկարությամբ ընկած գերան: Գարնան ուշ երեկո: Կավե պատի վրա կախվել են ծաղկած ծիրանի ծաղի նյութեր: Ավշյանը և Ժորան խոսում են:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Ավշյան, Ժորա, հետո Մանվել

Ա.Վ.ԶՅԱՆ.—Ինչո՞ւ համար էիր գործդ թողել, գնացել տուն:

ԺՈՐԱ.—Մի բոպե գործը թողինք, կարծես աշխարհը քանդվեց:

Սովորել են ամեն մի դատարիկ բանի վրա խոսել:

Ա.Վ.ԶՅԱՆ.—Դատարիկ բանի վրա չեն խոսում: Աշխատանքից շարունակ բացակայում ես: Մեծ մասամբ խմելով ես զբաղված: Երկար խոսելու ժամանակ չունեմ: Գնա գործիդ, թե չէ ուրիշ կերպ կվարվենք քեզ հետ, լողերին պատժում են: (Շտապ դուրս է գնում: Ժորան նրա ետևից կանգնած երկար նայում է):

ԺՈՐԱ.—Ես դատարակության կարիք չեմ զգում:

(Ժորան դուրս է գնում. իսկ Մանվել բիձան, բահն ուսին, սպիտակ վարտիքը մինչև ծնկները քաշած, ոտաբոբիկ գալիս է, բահով առուն մաքրում):

ՄԱՆՎԵԼ.—Գարունն եկավ, կոլխոզնիկներն էլ³ տան երես չեն տեսնի: Պրծավ: Առավոտը ծեղը բացվելուն պես մեղուների

Նման փեթակներէից զուրս են գալիս, փռւում կըլսողի դաշտերն ու այգիները: Դե արի, նրանց ետեից ժամերով ման արի, թե գտնես: Կըլսողի նախագահին էի ուղղում տեսնել: Գնացի տուն, տանը չէր: Դնամ, հիմա եկած կլինի: (Բահն ուսին դրած գնում է: Ավշյանն ու Վերան խոսելով գալիս են. լսվում է դաշտում աշխատող տրակտորի համաչափ հոնդյունը):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Ավշյան, Վերա, հետո Ժորա, Ալեքսան, Երանունի, Մանվել

Ա.Վ.ԶՅԱՆ.—Ամեն անգամ քաղաք գնալուց պարտք ես համարում պատվերներ տալ և ցուցակ ներկայացնել:

Վ.ԵՐԱ.—Իսկ դու ամեն անգամ պարտք ես համարում ցուցակը սեղանի վրա թողնել, քաղաք գնալ և քաղաքից պատարկաձեռն վերադառնալ: (Ցուցակը տալիս է նրան): Վերցրու: Եթե այս անգամ էլ պատվերս չես կատարել, ձեռքիցս չես ազատվի:

(Դաշտում աշխատող տրակտորի հոնդյունը դադարում է):

Ա.Վ.ԶՅԱՆ.—Մպասիր, գնամ, տեսնեմ՝ տրակտորն ինչու կանգնեց, (Ուզում է գնալ, Վերան չի բողնում):

Վ.ԵՐԱ.—Կգնաս: Տրակտորը գաշտից չի փախչում: Երեխաների համար բլուզ ու կոշիկ, նասիկ, գլխարկ, գիրք, տետրակ, մատիտ, գրիչ, թանաքաման չմոռանաս:

Ա.Վ.ԶՅԱՆ.—Ձեմ մոռանա: Դրավոր ու բանավոր կերպով ինչ որ պատվիրել ես, կրերեմ: Թույլ տուր, գնամ, տեսնեմ՝ տրակտորն ինչու կանգնեց:

Վ.ԵՐԱ.—Քեզ ով է խանգարում: Դնում ես, գնա:

(Ավշյանն ուզում է գնալ, Վերան նրա քեից բռնում է: Ալեքսանը գալիս է եեովից, կանգնում, նայում է):

Լսի՛ր, ամենագլխավորը մոռացել եմ: Ինձ համար տուֆլի... չուլիկ... (խոսելով նրանք գնում են):

Ա.Լ.ԵՐԱ.—Կըլսողի նախագահը գնում է քաղաք: Կինը պատվերներ է տալիս: Ես էլ քաղաք գնալուց պատվերներով եմ գնում: Տանը ցուցակ են կազմում, թե ինչ պիտի բե-

բեմ: Բայց ամեն անգամ ցուցալը մոռանում եմ, տանը
թողնում, կամ տանում եմ, ճամփին կորցնում:

Նստում է սեղանի վրա, ծխախոտը հանում, ծխամորեք լըց-
նում: Փորսն ինքն իր հետ խոսելով գալիս է):

ԺՈՐԱ.— Կաղր են ուղղում պատրաստել. տղաներ կարծես գյուղում
քիչ կան: Մաստակ ծամող աղջկերանց հավաքում են, բերում,
դե, արի, նրանց հետ գլուխ դիր: մեքենայի վրա աշխա-
տելը նրանց ինչ գործնէ: Էդպիսի գործերի համար ընդ-
հանրապես կանայք անընդունակ են: Նրանք ստեղծված
են տնային գործի համար՝ թոնիր վառեն, հաց թխեն, կով
կթեն, բուրդ դղեն, գուլպա գործեն, կերակուր պատրաս-
տեն, լվացք անեն, կարեն, կարկատեն:

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Ի՞նչ է պատահել, ո՞վ է քեզ նեղացրել:

(Կայծքարով ծխամորեք վառում է ու ծխում):

ԺՈՐԱ.— Ինչ փոխարինող պիտի գար, ուշացավ: Էլ չհամբերեցի,
վեր կացա ու եկա:

(Նստում է Ալեքսանի կողքին, ծխախոտ վաթաթում):

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Չպիտի գայիր: Մինչև նրա գալը դու պիտի սպա-
սեիր:

ԺՈՐԱ.— Մի գուցե նա երկու ժամ ուշանում է, նրա փոխարեն
ես պիտի աշխատեմ: Համ էլ իմ աշխատանքը գնահատող
չկա:

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Ծիշտ չես տալում: Մեր կոլխոզում մի դիվիդիա ստա-
խանովական ու հարվածային ունենք: Նրանք միշտ պար-
դեսադրվում են, նրանց մասին թերթերում գրում են, նկար-
ները տալում: Բա դա գնահատել չի: Բա նրանց համար դա
մեծ անուն ու մեծ պատիվ չի:

ԺՈՐԱ.— Իսկ նրանք, որոնք ստախանովական կամ հարվածային
չեն, որոնց մասին թերթերում չեն գրում, նշանակում է՝
նրանք գնան, ջուրը թափվեն:

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Ինչո՞ւ ջուրը թափվեն: Ստախանովական դառնալու,
մեծ անուն ու պատիվ ձեռք բերելու համար նրանց ոչ ոք
չի խանդարում:

ԺՈՐԱ.— Այդ ճիշտ է, բայց ես որոշել եմ աշխատանքիս բնույթը
փոխել:

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Լավ կանես՝ բնավորությունդ փոխես: Աշխատանքի

բնույթը փոխելով բան դուրս չի գա: Հիմա ի՞նչ ես ուղղում
դառնալ:

ԺՈՐԱ.—Ուզում եմ դործարանում աշխատել:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Գործարանում աշխատելու համար մասնագիտու-
թյուն է պահանջվում:

ԺՈՐԱ.—Կարճ ժամանակում կարելի է ձեռք բերել: Սյու մասին
չեմ մտածում:

(Գնում է տուն):

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Դու ոչնչի մասին չես մտածում: Գործարան չէ, ուր
էլ որ գնաս, միևնույն է, քեզնից բան դուրս չի գա:

(Երանուհին ներս է գալիս):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Այ մարդ, դու մրտեղ ես:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ի՞նչ կա, ի՞նչ է պատահել:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Փոշտը բերել են, գնա, իմացի, երեխից բալքի նա-
մակ կա:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Երեխից եթե նամակ լինի, ցրիչը կբերի: Աշխատանք-
քիս բնույթը, ասում է, ուզում եմ փոխել:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Խոսքը մեծ մասին է:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Խոսքը քու պատվելի փեսի մասին է:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Գնում է, գալիս, փեսիս յախիցը բռնում, Ձեր եղբոր
ջուրը մի առվով չի դնում:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Եվ չի էլ գնա:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Երեխից նամակ չկա: Վեր կաց, գնա, իմացի, երեխից
բալքի նամակ լինի:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Երեխից եթե նամակ լինի, կբերեն տուն: Լալուեր
շատ եմ տեսել. նրա նման լողը կյանքումս առաջին ան-
գամն եմ տեսնում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Ես քեզ բան ասի:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ասացիր, ես էլ պատասխանեցի: Մի բանը ասան
անգամ չեն կրկնի: Նամակ եթե եկած լինի, կբերեն տուն:
Եթե չեն բերում, նշանակում է՝ նամակ չկա:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Բա ուրիշները համար ինչի՞ կա: Նամակ գրելն ախր
ինչ մի դժվար բան է, որ չի գրում:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ռազմաճակատ գնացողները նամակագրությամբ
զրադվելու համար չեն գնացել: Վեր կաց, գնա տուն: Զուրկ

կորցրած թխսկանի նման կշկշոց մի բարձրացրու: Փողոցով գնացող-եկողը կլսի, ամոթ ա:

(Նրանք գնում են: Մանվելը Ավշյանի հետ խոսելով գալիս է):
ՄԱՆՎԵԼ.—Եկա ձեր տուն, դու տանը չէիր:

ԱՎՋՅԱՆ.—Գնացել էի ֆերման: Կառքն ուշացավ:

ՄԱՆՎԵԼ.—Տեղ ես գնում:

ԱՎՋՅԱՆ.—Գնում եմ կենտրոն:

ՄԱՆՎԵԼ.—Պողատու այգիների տարածությունը ընդարձակելու մասին ինչ-որ բան պիտի ասեիր:

ԱՎՋՅԱՆ.—Կառավարությունը որոշում ունի՝ այգեգործական շրջաններում պողատու այգիների տարածությունը պիտի ընդարձակել: Կենտրոնից վերադառնամ, այդ խնդրով մենք կգբաղվենք: Ուրիշ շրջաններում դործնական քայլեր են արել:

ՄԱՆՎԵԼ.—Մենք էլ կանենք:

ԱՎՋՅԱՆ.—Վախենում եմ՝ ուշացնենք: Տունկերը ստանանք, արնկենք և հանկարծ...

ՄԱՆՎԵԼ.—Կչորանան ու էլ չեն կանաչի: Անհոգ կաց: Դու ժամանակին մեր կոլխոզը տունկերով ապահովիր, մնացածի հետ դու գործ չունես:

ԱՎՋՅԱՆ.—Մարդիկ եմ ուղարկել, կրեւեն:

ՄԱՆՎԵԼ.—Թող բերեն: Կռներս յուզեմ, բահը վերցնեմ ձեռքս, կոլխոզի գաշաբերն ու այգիներն էնպես ջրեմ, որ տասը տարվա չորացած ծառերն էլ կանաչեն:

(Նրանք գնում են: Հրանուշը, Վարդուշը, Մաշոն, Աննան և ուրիշ կոլխոզնիկուհիներ բաները ուսներին դրած գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Հրանուշ, Վարդուշ, Աննա, կոլխոզնիկուհիներ, հետո Վաղինակ, Բաբկեն և կոլխոզնիկներ

ՄԱՇՈ.—Պաշտպանական հեկտարներից այս տարի եթե առատ բերք չտա՞ցվեց, ուսումնական տարի առաջ ամոթով կմնանք:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ամոթով չենք մնա: Առատ բերք ստանալու համար ինչ որ անհրաժեշտ է, արել ենք: Լսեք, զրապենյակում

անցյալ օրը խոսք ընկալ, ձեզ դովեցին: Ասացին, որ մեր բրիգադան առաջավոր է:

ԲՈՒՌՆԸ. — Ջան, ջան, մեր բրիգադան առաջավոր է:

(Բահերն ուսերին դրած «ջան, ջան, մեր բրիգադան առաջավոր է» ասելով սկսում են պարել: Վաղոն, Բարկենը և մի խումբ կոլխոզնիկներ բահերն ուսերին գալիս են ու զարմացած նայում):

ԿՈՒԽՈՋՆԻԿՆԵՐ. — Սրանք էս ինչ բանի են: Հարստանիք են սարքեր:

ՎԱՐԴՈՒՇ. — Մեր բրիգադան դովասանքի է արժանացել, իսկ դուք վերավորում եք:

ԿՈՒԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ. — Նրանք չգիտեն, որ մեր բրիգադան առաջավոր է:

ԿՈՒԽՈՋՆԻԿՆԵՐ. — Ձեր բրիգադան էդ երբ առաջավոր դառավ:

ԿՈՒԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ. — Մեր բրիգադան միշտ էլ առաջավոր է եղել...

ԲԱԲԿՆՆ. — Մեկ-մեկ խոսեք, որ բան հասկանանք:

ՎԱՂԻՆԱԿ. — Հարցնելն ամոթ չլինի, ձեր բրիգադան ինչով է առաջավոր:

ՀՐԱՆՈՒՇ. — Մեր բրիգադայի առաջավոր լինելը էն է, ընկեր ջան, որ գարնանացանը սկսվելու օրից երկու հազար սալլ գոմաղը հենք փոխադրել դաշտ:

ՎԱՂԻՆԱԿ. — Ցավալին այն է, որ վաղը, մյուս օրը մենք էլ կգնանք ճակատ, կոլխոզի աշխատանքը կմնա երեսի վրա:

ՀՐԱՆՈՒՇ. — Չարմացրիք դուք ձեր խոսքերով. բոլորդ գնացեք: Վաղը, մյուս օրվան միք սպասի: Ձեր գործն էլ կանենք, մերն էլ: Ձենք թողնի կոլխոզի աշխատանքները երեսի վրա մնան: Անհոգ եղեք:

ՎԱՂԻՆԱԿ. — Էս կնիկարմատները իրենց հալովը չեն: Մեծ-մեծ են կոտրատում:

ՄԱՇՈ. — Ձեր արածները մենք էլ կանենք, տղամարդկանցից մենք ինչով ենք պակաս:

ՎԱՂԻՆԱԿ. — Դեհ: (Կոլխոզնիկները գնում են):

(Ժորան լուսամուտը բաց է անում. նրազը ձեռին գիշերային շորերով լուսամուտի առջև կանգնում):

Նույնք և ժորա

ԺՈՐԱ.—Խոսելու համար մի ուրիշ տեղ չգտա՞ք, խոսել եք ուզում, դնացե՞ք, ձեր տներում նստե՞ք, խոսեցե՞ք: Ինչո՞ւ եք գալիս, ուրիշի քուենը խանգարում: Իսկ դու, հարգելի կողակից, ձեր էիք մինչև հիմա:

ՄԱՇՈ.—Ո՞ւր պիտի լինեի: Աշխատում էի:

ԺՈՐԱ.—Կես գիշերին թնչ աշխատանք: Ես քեզ չեմ ասել, որ մթնում է, գործդ թող, արի տուն:

ՄԱՇՈ.—Ես մենակ չեմ: Ինձ հետ ուրիշներն էլ են աշխատում:

ԺՈՐԱ.—Ուրիշների հետ դու գործ չունես: Ես քեզ ինչ որ ասում եմ, արա և հետո, եթե ժամանակին տուն չես եկել, դու ուր կիղակեմ, կմնաս դրսում: (Կուսամուտը ծածկում է: Մաշոն գլուխը քաշ արած մտածում է):

ԱՆՆԱ.—Խանդում է:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Սիրուն կին ունեցող տղամարդիկ միշտ էլ խանդոտ են լինում: (Մոտենում է Մաշոյին): Աղջիկ, Մաշո, բերանումդ լեզու չկա՞ր: Ինչո՞ւ չպատասխանեցիր: Ինչ որ հարկավորն էր, չասացիր:

ՄԱՇՈ.—Ի՞նչ ասեի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ուրեմն ասելու բան չունեիր: Մեր բոլորի ներկայությամբ քեզ Վիրավորի, ավել-պակաս խոսքեր ասի և դու լռեց:

ՄԱՇՈ.—Ձեմ կարող... (Բահր ձեռին մտնում է տուն):

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Մեկենումեկ սիրտը կպել է: Ձի ուզում նրանից կարվի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ատամները համրել է, դրա համար էլ գլխին պոպոք է կոտրում: Դե ես գնացի Առավոտը չուշանաք: Բարի գիշեր:

ԲՈՂՈՐԸ.—Բարի գիշեր: (Դուրս են գնում):

Վ Ա Ր Ա Դ Ո Ւ Յ Ր

ԵՐՐՈՐԳԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Կոլխոգի գաշար: Խորքում բնության տեսարանը պատկերող հեռանկար: Աջ կողմում՝ ուռենի, ժայռի բեկոր. նրա մոտ աղբյուր: Ձախ կողմում՝ ցորենի հասուն արտ, կոլխոգ-հիկուհիները հունձ են անում: Լսվում է կոմբայնի դորգյունը

Տ Ե Ս Ի Լ 1

Ալեքսան, Երանուհի, հետո Ավչյան, Վերա և Աննա
(Ալեքսանն ու Երանուհին ուռենու տակ նստած մտածում են):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.— Լուսնկա դիշեր էր, հունձ էինք անում... Հունձը վերջացրինք, պատրաստվում էինք տուն գնալ, Մարկոսանց Շողոհն եկավ, ասաց, Երան մոքիր, գնա, տես՝ ձեր Աշոտը աղբյուրի մոտ ինչ է անում... Գնամ, տեսնեմ, Աշոտս համին էն քարի վրա Սիրուշի հետ նստած զրից են անում...

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Հետո: (Ծխամորեր քափ է տալիս, ծխախոտ լցնում):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.— Հետո ուրիշ խոսք չգտա, ասի՝ Աշոտ ջան, էստեղ ինչ եք անում: Իմ ասելն ու նրանց հեռանալը մեկ էլավ... Երանի լեզուս լալկվեր, էդ խոսքը չասիր...

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Էն օրվանից տասնհինգ տարի է անցել. նրա ասած խոսքերը չես մոռանում... (Կայծքարով ծխամորեր վառում է ու ծխում):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.— Նրա ասած խոսքերը մինչև կյանքիս վերջն էլ չեմ մոռանա... Էն օրվանից տասնհինգ տարի է անցել, էս ծառը կա, էն աղբյուրը կա, Իմ Աշոտս չկա... Բու ջանին

մեռնեմ, Աշոտ ջան, քու արեւին մատաղ, ազիզ բալա... Ինչ-
է՞ք քու արեւը շուտ խաւարեց... (Ջեռքերով երեսը ծածկում
է ու լաց լինում): Ա՛խ, իմ հերոս բալա...

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Քու հերոս բալի անուշտով ուրիշները հպարտանում
են ու պարծենում, իսկ դու նստել, լաց ես լինում: Ամուր
կաց, շատ մի մտածի...

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Ուզում եմ ամուր լինեմ, շատ չմտածեմ, չի լի-
նում, չեմ կարողանում... ծանր է...

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Ծանր է, շատ ծանր է... (Երկար լռություն): Ինչ-
քան էլ ծանր լինի, պիտի տանենք, պիտի դիմանանք...
Աշխարհը գիտի, որ մենք պատերազմ չենք ուզում, Հիտ-
լերը դուռով մեզ պատերազմի քաշեց: Իսկ պատերազմը,
հաղթանակը առանց զոհերի չի լինում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Թաղեմ Հիտլերի գլուխը. գյուլա գիպչի նրա սըր-
տին...

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Մեր Կարմիր բանակը նրա քիթ ու մուկը ջար-
դելով մեր սահմանից դուրս է շարտում և հաղթանակով
կվերադառնա:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Կարմիր Բանակը հաղթանակով կվերադառնա: Երա-
նի իմ Աշոտս էլ դառնար... (Արտասվում է և չի կարողանում
խոսքը շարունակել):

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Իմ Աշոտը հայրենիքի հանդեպ իր պարտքը կատա-
րեց ու ընկավ հերոսի մահով... Նրա ընկերները ուղարկած
նամակում էգպես էր գրված...

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Նրա ընկերները ջանին մատաղ: (Լաց լինելով դուրս
է գնում):

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Աշոտի համար ուրեմն չե՞մ մտածում. նրա մահը
ուրեմն ինձ ցավ չի պատճառում... իմ սիրտը ուրեմն քա-
րից է... (Արցունքները սրբելով դուրս է գնում: Իսկ Վերան
մանգաղը ձեռին Ավշյանի հետ խոսելով գալիս է):

ՎԵՐԱ.—Օրերով տան երես չես տեսնում: Պարզ է, որ տան
պակասությունների ու կարիքների մասին գաղափար չես
ունենա: Տարվել ես կոլխոզի աշխատանքներով, մոռացել
ես տուն, աեղ, կին, երեխա ու ամեն ինչ... (Անհան ման-
գաղը ձեռին գալիս է):

ԱՆՆԱ.—Ընտանեկան փոթորիկ: Կռվել եք ուղում, գնացեք
ռազմաճակատ: (Նստում է Վերայի կողքին՝ կամաց խոսում):

ԱՎԶՅԱՆ.—Հարկ եղած դեպքում ռազմաճակատ էլ կգնանք: Բայց
ռազմաճակատի հետ կապված թրիտենքում անեղու գործ
շատ կա... (Նստում է քարի վրա, ծխախոտ փաթաթում ու
ծխում):

ՎԵՐԱ.—Մեր կոլխոզում ամենաքիչ աշխօր ունեցող կոլխոզնի-
կուհին ինձնից լավ է հագնվում, նրա տունը ավելի լավ
է կահավորված, քան իմը:

ԱՎԶՅԱՆ.—Դու էլ լավ հագնվիր, դու էլ քո տունը լավ կահա-
վորիր, թիվ է քեզ խանդարում:

ՎԵՐԱ.—Դու ես խանդարում. քաղաք գնալուց ես քեզ լինչ ասա-
ցի. լինչ պատվիրեցի: Գնացիր և դատարկ ձեռքով վերա-
դարձար:

ԱՆՆԱ.—Ես էլ էի մի քանի բան պատվիրել: Բայց չընեցի:

ԱՎԶՅԱՆ.—Ձրերի, որովհետեւ...

ԱՆՆԱ.—Որովհետեւ մոռացար...

ՎԵՐԱ.—Խնդիրը երբ որ մեզ է վերաբերում, միշտ մոռանում է:
(Խոսելով դուրս են գնում: Սուրիկն ու պատանիները ցորենի
խուրձերը շալակած գալիս են աղբյուրից ջուր խմելու):

Տ Ե Ս Ի 1 2

Սուրիկ, պատանիներ, հետո Ժորա, Մաշո

ՍՈՒՐԻԿ.—Կոլխոզի բերքահավաքը վերջացնելուց հետո արհես-
տանոց չախտի գնամ:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.—Ինչո՞ւ:

1 ՊԱՏԱՆԻ.—Արհեստ չէ՞ս ուղում սովորեմ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Արհեստ պատերազմից հետո էլ կարելի է սովորել:
Իսկ հիմա քանի դեռ պատերազմը շարունակվում է, որո-
շել եմ՝ գնամ, օդաչու դառնամ: Իմ հայրը օդաչու է: Ես էլ
եմ ուղում օդաչու լինել: Կսովորեմ, կմեկնեմ ռազմաճակատ,
թշնամու քաղաքների վրա կթռչեմ, ուսմբեր կնետեմ,
նրանց գործարաններն ու պահեստները կկործանեմ:

ԲՈՂՈՐԸ.—Մենք էլ կգնանք:

I ՊԱՏԱՆԻ.—Ազնիվ պիտեներական խոսք: Կգնամ: Բայց ես տան-
կիստ եմ ուղում դառնալ: Իմ հայրը տանկիստ է: Կնստեմ
տանկը և կանցնեմ թշնամու զորաշարքի մեջ, ֆաշխատե-
րին կառնեմ թրթուռներին տակ, կճղմեմ և բոլորին կոչըն-
չացնեմ:

II ՊԱՏԱՆԻ.—Իսկ ես սակրավոր կդառնամ, իմ հորեղբայրը սակ-
րավոր է: Պայթուցիկ նյութեր կվերցնեմ, կամուրջներ
կղայթեցնեմ, թշնամու նահանջի ճանապարհը կկտրեմ:

III ՊԱՏԱՆԻ.—Իսկ ես կապավոր կդառնամ: Իմ հորեղբայրը կա-
պավոր է: Թշնամու զադոնիքները կիմանամ, մերոնց
կհայտնեմ:

ՍՈՒՐԻԿ.—Սըս... կոլխոդի նախագահը գալիս է. կգա, կտեսնի՝
գործը թողել ենք, կնեղանա: Գնանք: (Խորձերը վերցնում
են, գնում: Ժորան գալիս է):

ԺՈՐԱ.—Մաշոն արդեն երկրորդ օրն է տուն չի իկել: Վեր-
ջին ժամանակներս օր ու գիշեր դաշտում ֆալը սրանք
իրենց համար սխտեմ դարձրին: (Նայում է հեռուն): Չի
երևում: Երեկ տուն է գնացել: Չի գնացել: Հրեն, մահ-
վաղը ձեռին մյուսների հետ հունձ է անում: (Չայն է
տալիս): Մաշո... Խլացել է, չի լսում... Մաշո... լսեց: Գա-
լիս է: (Աղբյուրից ջուր է խմում, նստում ծառի հովանու տակ,
ծխախոտ փաթարում: Մաշոն մանգաղը ձեռին գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Ժորա, Մաշո, հետո Հրանուշ և Վաղինակ

ՄԱՇՈ.—Ինչու կանչեցիր:

ԺՈՐԱ.—Նստիր:

ՄԱՇՈ.—Նստելու ժամանակ չունեմ, ի՞նչ ես ասելու, ասա, ես
չտապում եմ:

ԺՈՐԱ.—Շտապելու կարիք չկա: Վախենում ես՝ ստախտանովա-
կանի կոչումը ձեռիցդ խլե՞ն: Չեն խլի: Անհող կաց:

ՄԱՇՈ.—Դեմք ավելորդ խոսքեր են: Ասելու եթե բան չունեմ,

ես զնամ: Դու զործ չես անում, իզուր տեղը գալիս ես, ինչ էլ զործից կտրում:

ԺՈՐԱ.—Թուխակի նման շարունակ ուրիշի ատածներն ես կըրկնում:

ՄԱՇՈ.—Ես ուրիշի ատածները չեմ կրկնում: Իսկապես դու ծուլ ես, աշխատանքից շարունակ խուսափում ես: Դու զործ անող մարդ չես: Եթե զործ անող լինեիր, աշխատանքը չէիր թողնի՝ դա, ծառի տակ պարապ նստի:

ԺՈՐԱ.—Եկա, աղբյուրից ջուր խմեցի:

ՄԱՇՈ.—Ջուր խմեցիր, զնա, գործդ արա, ինչո՞ւ ես նստի:

ԺՈՐԱ.—Նստել եմ, որովհետև կոմբայնը կանգնեց:

ՄԱՇՈ.—Քո բանը մարդ չի հասկանում, կոմբայնի վրա ես աշխատում, կոմբայնն է կանգնում, կալսիչ մեքենայի վրա ես աշխատում, կալսիչ մեքենայի մասերն են կոտրվում կամ փչանում:

ԺՈՐԱ.—Ի՞նչ ես ուզում դրանով ասած լինել:

ՄԱՇՈ.—Դրանով ուզում եմ ասած լինել, որ դու զործ անող չես:

ԺՈՐԱ.—Ես գործ անող եմ:

ՄԱՇՈ.—Եթե գործ անող լինեիր, մի րոպե պարապ չէիր նստի:

ԺՈՐԱ.—Ես մեքենայի վրա աշխատող եմ: Մեքենան կաշխատի, ես էլ կաշխատեմ, մեքենան կկանգնի, ես էլ կկանգնեմ:

(Հրանուշը մանգաղը ձեռին գալիս է անցնելու):

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ախի, Մաշո, գործը թողել, եկել, մարդուդ հետ սիրաբանություն ես անում: Սիրաբանություն անելու ժամանակ չի. զնա գործիդ: Երկու օր մարդիդ չես տեսել, կարոտել ես: (Գնում է):

ՄԱՇՈ.—Քո պատճառով ամեն անգամ ես ամոթանք եմ կրում:

ԺՈՐԱ.—Վերջ տուր, բավական է: Հեքիաթներ մի սկսի:

ՄԱՇՈ.—Խմելու արամադրություն ունե՞ս, գնա, խմիր, արի, ծառերի հովի տակ ժամերով պառկի: (Մանգաղը ձեռին դուրս է գնում):

ԺՈՐԱ.—Կխմեմ, խմելուց հետո ծառերի հովում ժամերով կպառկեմ, թե օրերով, խնդիրը դա չի: (Երկարությամբ ձգվում է. ձեռները դնում է գլխատակին: Վաղո՞ն գալիս է աղբյուրից ջուր խմելու):

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Օլիմպ, բերքահավաքէ՛լ հոռ զեռը սկսվել է, ուրիշ-
ները քրտինք սրբելու ժամանակ չեն գտնում, ամեն ինչ
անում են, որ բերքը անկորուստ հավաքեն, պետական
պարտավորությունները օր առաջ հանձնեն, իսկ սա զործը
թողել, եկել է, ծառի շվաքում ձեռները դրել պլատաակին,
հնջեցյալի նման ձգվել: Երանի Մաշոյին: Նա էլ կասի՝ աշ-
խարհիս երեսին մարդկանց շարքում հս էլ մարդ ունեմ...
(Աղբյուրից ջուր է խմում):

ԺՈՐԱ.—Հավ ես սկսել, շարունակիր, հս քեզ լսում եմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Աբթուհու հո. կաթնում էի, թէ քնած ես, պատրաստ-
վում էի՝ դնամ, վերմակ բերեմ, դցեմ վրա: Եղանակը ցուրտ
է, կմրսես:

ԺՈՐԱ.—Խոսելու ուրիշ նյութ չունեմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Խոսակցության ամենահետաքրքիր նյութը դու ես:
Բո համրավը հասել է Երևան: Գրողների անից մարդ է
եկել քո մասին դրի, մեծադիր նկարդ թերթում տալի, որ
երկիրը ճանաչի իր լուրերին: Ներողություն: Սխալվեցի:
Ուղում էի ասել հերոսներին:

ԺՈՐԱ.—Ինձ հանգիստ թող:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Հանգիստ չես, ինչ հու կոլխոզի համար ջրաղացի
քար չես քաշում:

ԺՈՐԱ.—Վերջ տուր, բավական է:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Վերջ: Ծխախոտ հաշիր:

ԺՈՐԱ.—Վերցրու (Ծխախոտի տուփը հանում, տալիս է նրան:
Վաղոն փաթարում է):

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Հսիր, խելք բաժանելուց դու որտե՞ղ էիր:

ԺՈՐԱ.—Նարից սկսում եմ, վերջ տուր: Գլուխս ցավում է:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Գլուխդ ցավում է, կարիր, դեն գցիր, դա գլուխ չի,
որ դու պահում ես:

ԺՈՐԱ.—Բանի ես այտեղ մնամ, դու քոնը պիտի շարունակես:
(Ուզում է գնալ, Վաղինակը պահում է):

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Նստիր: Վերջ. այլեւ ոչ մի խոսք: Ծխախոտը վերց-
րու: Ատված քեզ խելք տա, կամ եղածն էլ առնի: (Ծխա-
խոտը տալիս է նրան. կայծքարով ծխախոտը վառում է ու
ծխում): Հսիր, դու կիմանաս, Երանուհի մոքիրը ինչի՞ հա-
մար էր քիչ առաջ աղբյուրի մոտ նստած լաց լինում: Ի՞նչ
է պատահել:

ԺՈՐԱ.—Պատահել է այն, ինչ որ պիտի պատահեր: Աշտից եր-

կար ժամանակ է տեղեկությունն չունեն, տեղեկությունն է ստացել, որ նա ճակատամարտում դոնվել է:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Հասկանալի է: (Երկար լռություն): Ձեր ֆաշիստ հերն անխժեմ, շուտով մենք ձեզ ցույց կտանք, թե ուրիշի մայր լացացնել ինչ է նշանակում: Լսիր: Զինկոմիտարիատից ծանուցագիրը ես թեև չեմ ստացել, բայց վնասու եմ:

ԺՈՐԱ.— Ծանուցագիր ես ստացել եմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Քիչ առաջ դու լողորթյան երգ էիր երգում:

ԺՈՐԱ.— Ի՞նչ լողրի երգ: Զինվորական պարտականությունից ազատվել ինչպե՞ս կարելի է:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Ազատվել իհարկե չի կարելի, բայց կլինեն մարդիկ, որոնք զանազան պատրվակներով զինվորական պարտականություններից ամեն կերպ կաշխատեն խուսափել:

ԺՈՐԱ.— Ոչ մի պատրվակ և ոչ մի խուսափում: Ես կգնամ: Ինչու չու չսխալի գնամ: Մեռնելուց վախենում եմ, ինչ է:

«Ամենայն տեղ մահը մի է

Մարդ մի անգամ պիտ մեռնի»:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Կեցցես. քեզանից այդ չէի սպասում: Լսիր, ուրեմն միասին ենք գնում:

ԺՈՐԱ.— Գնալուց իհարկե միասին կգնանք: Խնդիրն այն է, որ ես մի քիչ հիվանդ եմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Հիվանդ ես, կբուժեն:

(Վաղինակը և Ժորան դուրս են գնում: Հրանուշը, Վարդուշը, Մաշոն, Աննան և մյուս բոլոր կոլխոզնիկուհիները մանգաղն ու գերանդին ձեռներին աղմուկով ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 4

Հրանուշ, Վարդուշ, Մաշո, Աննա, կոլխոզնիկուհիներ,
հետո Վաղինակ

ԿՈՒՆՈՉՆԻԿՈՒՀԻՆՆԵՐ.— Երեք օրում էն արտը չենք վերջացնի:

ՎԱՐԴՈՒՇ.— Երեք օր ու գիշեր ֆաշիստ ենք, նշանակում է երեք օր ու գիշեր էլ պիտի ֆանք:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Եթե դորժը ստանանք ու է, երեք օր չէ տասներեք օր ու գիշեր էլ կֆանք:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Ճակատայինները կուրծքը թշնամու պնդակին դեմ
ալուած օր ու գիշեր կուլում են, հայրենիքը սլաշտպանում...
խակ մենք կուլից հեռու, էս մաքուր օդում, էս կանաչ սա-
րի գոշին, էս կլիչան առուներին, էս սառը աղբյուրի զու-
լալ ջրի կողքին աշխատելու համար նաղ ու տուղ հո չենք
անելու:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Հրեա թերթում գրել են, թե մեր շրջանի կոլխոզ-
նիկները ինչպես են առանց ձեռները ծալելու կատարում
ընկեր Ստալինին տված իրենց խոստումը: (Թերթը գրպանից
հանում է կարդում):

«Ոգևորված ժողովուրդների սիրելի առաջնորդ Մեծ Ստալինի
պատմական գեղուցումով և ձգտելով էլ ավելի ուժեղացնել
առգմաճակատին ցույց տրվող օգնությունը՝ մենք մեր բո-
լոր նւթերն ու միջոցները կնվիրենք հայրենիքի ազգա-
կան հղորությունն ամրապնդելու մեծ գործին» և այլն և
այլն: Սա ձեր բոլորի կողմից ընդունված որոշումը չէ՞:

ԿՈՒՆՈՋՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Մեր բոլորի կողմից ընդունված որոշումն
է: (Նրանք միմյանց հետ կամաց խոսում են: Վաղիմակը ինչ-
որ բան փնտրելով գալիս է):

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Ի՞նչ արի, ժւր կորալ: (Սկսում է փնտրել):

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ուրեմն համաձայն եք, որ աշխատանքը վերջաց-
նենք, հետո պնանք տուն:

ԿՈՒՆՈՋՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Համաձայն ենք:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Հրեա գտա: (Մուշտուկը վերցնում և մոտենում է
նրանց): Հարցնելն ամոթ չլինի, դուք էստեղ ժողով եք
անում:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ինչպես ուզում ես՝ հասկացի:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Ես ուզում եմ այնպես հասկանալ, ինչպես որ դուք
եք հասկանում:

(Աննան Հրամուշի ձեռից լրագիրը վերցնում է և կամաց կար-
դում):

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Հարցնելն ամոթ չլինի, դու էստեղ ի՞նչ գործ ունե՞ս
ի՞նչ համար ես եկել:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Եկա ձեր տեսության:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Մեր տեսության համար չես եկել: Մեր տեսության

համար դործդ չէիր թողնի ու դա: Կամ աղբ է պահատ,
կամ մաղդ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Ոչ աղս է պահատ, ոչ մաղս: Մուշտուկս կորցրել
էի, եկա, դառ:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Գտել ես, վերցրու, դնա: Ինչի՞ համար ես կանգնել:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Կգնամ, բա հո էստեղ չպիտի մնամ: Զարգացել են,
դաշտումն էլ լրագիրը հետներն են ման ածում:

ԱՆՆԱ.—Աղջկեքք. մեր մասին լրագրում դր է են, մեր բրիգա-
դին գովում են:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Հրանուշը դրա համար է ուռել: Ձմերուկ տվեք, դնի
թեկրի տակ:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ձմերուկ լինելը, կուտեիր:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Մնաք բարով: (Գնում է):

ԿՈԼԽՈՋՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Գնաս բարով:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Նրա միտքը դուք չհասկացաք: Սոցմրցման պայմա-
նագրի քննության ժամկետը մոտենում է, եկա՛լ տեսնի,
ինչ ենք արել, իր բրիգադի, անդամներին հայ տա, որ
նրանք գան, ձեզնից անցնեն:

ԲՈԼՈՐԸ.—Մենք թույլ կտանք, որ նրանք գան, մեզնից անցնեն:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ուրեմն ժամանակ չկորցնենք: Գնանք:

ԲՈԼՈՐԸ.—Գնանք:

(Ոգևորված մանգաղները ձեռներին՝ երգելով դուրս են գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԶՈՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ռազմանակատ: Անտառի տեսարան: Աշնան օր: Արշալույսը նոր-նոր սկսում է ծագել: Վաղիմակն ու Ժորան ավտոմատոր ձեռներին՝ քփերի հաեր ծածկված դիտում են հեռուն:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Վաղիմակ և Ժորա

ԺՈՐԱ.— Լսի՛ր, ինչի՛ս համար ենք մեխվել, մնացել այստեղ: Դնանք մի կողմի վրա, մի գուցե ուտելու որևէ բան գտնենք:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Տեղիդ շարժվելու իրավունք չունենք: Հրամանատարության տված առաջադրանքը պարտավոր ենք անշեղորեն կատարել:

ԺՈՐԱ.— Էլի կկատարենք, ինչ կա որ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Հեռո՛ւ:

ԺՈՐԱ.— Հեռո՛ւ այն, որ Աբասն ու Նորիկը ցանկություն հայտնեցին քեզ հետ գալ. ինչի՛ս չհամաձայնվեցիր:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Չհամաձայնվեցի նրա համար, որ ես ուզում էի, անպայման դու լինես ինձ հետ:

ԺՈՐԱ.— Ուրեմն դու ինձ լավություն արիր: Շնորհակալություն արածդ լավության համար:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Առանց մտածելու ես խոսում:

ԺՈՐԱ.— Հրամանատարությունը քեզ կարևոր հանձնարարություն է տվել, այդ կարևոր հանձնարարությունը, ցնա, ինքդ կատարիր, ինչ ես պոչի նման ինձ էլ հետիցդ քարշ տալիս:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Որոշել ես՝ կյանքումդ մի խելոք բան չանես:

(Ժորան ծխախոտ է ուզում փարարել):

Խեղագարով՞ ես, ի՞նչ է: Չգիտեմ, որ նման պայմաններում ծխել չի կարելի:

ԺՈՐԱ.— Հիտլերի ավազակ հերն անիծած: Այս բոլորի պատճառը այդ սրիկան է:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Կովի մեջ է քաշում, մենք էլ կկռվենք:

ԺՈՐԱ.— Դե, իհարկե, որ...

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Դու կկռվես:

ԺՈՐԱ.— Կովի ես սովոր չեմ, ճիշտ է...

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Ոչինչ, կսովորես:

ԺՈՐԱ.— Էյանքումս հավ չեմ մորթել, իսկ հիմա ստիպված պիտի լինեմ ֆրիցներին մորթել:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Եթե նրանք մեզ կմորթեն, ինչի՞ մենք նրանց չափաի մորթենք: Մեր երկիրը ուս դրած բոլոր ֆրիցներին ես կմորթեմ...

ԺՈՐԱ.— Կոլխոզի հանդես, ճիշտ է, ես մեղավոր եմ, նույնիսկ հանցավոր: Ոչինչ, կվերադառնամ, հիմնովին կվերակառուցվեմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Վերակառուցման աշխատանքներն ինչի՞ հերեց այժմվանից չսկսել: Այստեղ նույնպես վերակառուցման դու մեծ կարիք ես դրում:

ԺՈՐԱ.— Այստեղ գործը մի կերպ կտանեմ: Կոլխոզը ուրիշ է: Կոլխոզում սխալներ եմ թույլ տվել: Մաշոյի հանդեսը նույնպես մեղքեր ունեմ: Նրանից նամակ չեմ ստանում: Նա ինձ մոռացել է... Երևի նա ինձ այլևս չի սիրում: Այ կերպ ինչով բացատրել նրա լուռությունը: Վերադառնամ կոլխոզի հանդես սխալներս կուղղեմ, խնդիրը կլուծվի: Իսկ Մաշոյի հանդեսը ի՞նչով կարող եմ ինձ արգարադնել, նրա սերը գրավել... (Մտածում է: Երկար լռություն): Լսիր, դու ինչի՞ համար ես մտածում:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Դո՛ւ մտախն եմ մտածում:

ԺՈՐԱ.— Իմ մտախն ես մտածում:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Այո, քո մտախն եմ մտածում: Մեր զորամասում համարյա մեր բոլոր ընկերները պարգևատրվել են:

ԺՈՐԱ.— Պարգևատրվածների թվում գիտեմ, որ դու էլ կաս: Պարծենալու կարիք չկա:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Պարծենալու համար չստացի Նստ ցանկանում եմ,
որ սլարգեատրվածներն թվում դու էլ լինելի: Նորիկն ու
Աբասը շքանշաններ ստացան, անվանի մարդիկ դարձան:
ԺՈՐԱ.— Դու նրանցից ետ չես մնացել:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Ես ետ չեմ մնացել, իսկ դու ետ ես մնացել: Լսիր,
դու մի քիչ քեզ թափ տուր, ընկերներիցդ ետ մի մնա:
Սըս... Թշնամու հետախույզներ...

ԺՈՐԱ.— Դալիս են այս կողմ: Մաղձս նրանց գլխին պիտի թա-
փեմ: (Հրացանն ուղղում է և պատրաստվում կրակել):

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Ի՞նչ ես անում: սպասիր: Մաղձդ նրանց գլխին թա-
փելու համար էլ ուրիշ միջոց չգտա՞ր:

(Նրանք առանձնանում, քարնվում են տարբեր տեղերում:
Նրկու հիսլերական զգուշությամբ ներս են գալիս. մեկը
գնում է դեպի անտառի խորքը. Վաղինակը հետևում է նրան:
Մյուսը գալիս է Ժորայի քարնված տեղի մոտովն անցնելու:
Ժորան քարնված տեղից զգուշությամբ դուրս է գալիս, հար-
ձակվում նրա վրա: Սկսվում է պայքարը: Կարճ դիմադրու-
թյունից հետո հիսլերականն անշնչացած ընկնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Ժորա, հիսլերական և հետո Վաղինակ

ԺՈՐԱ.— Ֆաշիստական շուն, հաշիվդ մաքրվեց... Ամբողջ աշխարհն
էիք ուղղում դավթել, դե գավթեք, տեղներն ք՝ ինչպես եք դավ-
թում: Ձեզ շատ եք երեակայում: Ձեր բանակն ամենաուժեղ
բանակն էք համարում... սխալվում եք... դե, խմացեք, որ
մենք շատ ուժեղ ենք, անպարտելի և թույլ չենք տա, որ
դուք ձեր ուղածն անեք... խողի մոտից, աչքերդ գորտի աչ-
քերի նման դուրս է պրծել... Դո այստեղ լինելն ավելորդ
է: Իդուր օդ ես առաջանում... դեհ, ընկի ձորը, գիշարիչ
թռչունները դան, մարմինդ բոկոտեն, աչքերդ հանեն... (ու-
րբից բռնում է, քաշում, շարտում ձորը: Վաղինակը գալիս է):

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Սրիկային ստիպված եղա սպանել, այնինչ պետք
էր լեզու տանել: Իսկ դու ի՞նչ արիր:

ԺՈՐԱ.— Խեղդամահ արի ու շարտեցի ձորը:

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Վերահառուցման աշխատանքն արդեն սկսել ես։
Աշխատիր մի քանի քաջագործություն անել, դու էլ կպար-
զեատրվես, մեղալներով քո կուրծքն էլ կպարզարվի։

ԺՈՐԱ.—Հեռո՛ւ։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Հեռու այն, որ պատերազմը կվերջանա, հաղթանա-
կով կվերադառնանք տուն, Մաշոն կուրծքդ շքանշաններով
զարդարված կտեսնի, կուրախանա։

ԺՈՐԱ.—Նրան ուրախություն պատճառելու համար պատրաստ
եմ ամեն ինչ անել։ Բայց լավ չեղավ, որ հետախուզու-
թյան եկող ֆրիցներեց մեկը աղատվեց։ Նա կգնա, մեր տե-
ղը կհայտնի, նրանք նոր ուժերով կգան։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Արդեն դալիս են՝ ամբողջ մի դասակ։

ԺՈՐԱ.—Հեռներն էլ տանել են բերում։ Երկու հոգով մի ամբողջ
դասակի դեմ։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Խնդիրը քանակը չէ։

ԺՈՐԱ.—Քանակի ու որակի հարցը թողնենք։ Մտածենք նրա
մասին, որ մենք հաղթենք։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Մենք մեր կյանքը մինչև վառնդի չենթարկենք
թշնամուն հաղթել չենք կարող։

ԺՈՐԱ.—Փիլիսոփայություն մի անի։ Իմ խոսքը երկու հոգով
ամբողջ դասակի դեմ դուրս գալու մասին է։ Մեր առաջ
կյանքի ու մահվան խնդիր է դրվում։ Մտածենք։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Ուրեմն կռիվն սկսում ենք։

(Երկու կողմից սկսում են կրակել)։

ԺՈՐԱ.—Լսիր, դու համոզված ես, որ մենք երկու հոգով սրանց
պետք է հաղթենք։

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Ինչու չէ, անհնար բան չկա։ Դիրքը կպաշտպանենք,
մինչև մերոնք կգան, կհասնեն։

(Խորքում ուժեղ կրակոցներ ու հրանոթի որոտ)։

Մերոնք գալիս են... Կատյուշան սկսեց խոսել...

(Տանկի հոնդյունը հետզհետե մոտենում է)։

ԺՈՐԱ.—Բոլոր տեսակի զենքերի դեմ կկռվեմ, այդ զահրումար
տանկից էլ չեմ վախենում...

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Տանկը այնքան էլ սաքսափելի չի, որքան կարծում
ես։ Վրա տուր... Փրիցները սկսեցին մեզ ղողել... Ախ դուք
սրիկաներ...

ԺՈՐԱ.— Ի՞նչ պատահեց, վերալորվեցիր: Գամ, վերքդ կապեմ:
ՎԱՂԻՆԱԿ.— Վերք կապելու ժամանակ չի... Կրակդ ուժեղաց-
րու... Գոտկ ու բոց թափենք նրանց գլխին, թող շժեն
այդ շները...

ԺՈՐԱ.— Վաղո ջան, տանիլը գալիս է, ձեռքերս էլ չեն դողում:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Կրակդ ուժեղացրու...

ԺՈՐԱ.— Էնենց վրակ թափեմ դրանց գլխին, որ եկած ճամփեն
մոռանան:

ՎԱՂԻՆԱԿ.— Լսիր, Ժորա, սրիկաները մեզ շրջապատել, օղակի
մեջ են ուղում առնել... Նռնակդ վերցրու, հետևիր ինձ...
(Նռնակը վերցնում է, բացագանչում): Հանու՛ն, Հայրենիքի,
հանու՛ն Ստալինի:

ԺՈՐԱ.— Հանու՛ն Հայրենիքի, հանու՛ն Ստալինի:

(Վաղոն ու Ժորան հռնակները ձեռքներին նետվում են թշնամու
դեմ: Խորքում ուժեղ պայքյուն: Կրակոցները հետզհետե բու-
լանում են և բոլորովին դադարում: Լսվում է երաժշտության
և երգի ձայն: Փոստատարը նամակներով լիքը պայուսակը
կողքին կախ, լրագրերը քեի տակ տված, շնչասպառ ներս է
գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Փոստատար, հետո Նորիկ, Արաս, մի խումբ մարտիկներ և
խոնարար

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Օֆ, հոգնեցիր... Նստեմ այս ծառի կոճղի վրա, մի
քանի րոպե հանգստանամ:

(Նստում է ծառի կոճղին. պայուսակն ու լրագրերը դնում
կողքին):

(Նորիկը, Արասը և մի խումբ մարտիկներ «փոստը, փոստը»
ուղաղակելով գալիս են):

ՋԱՅՆԵՐ.— Մեզ համար նամակ բերե՞լ ես...

» — Եթե բերած չլինես, կգնանք, կբողոքենք...

» — Ինչ բողոքել, ոտքից կբռնենք, կշարտենք ձորը...

» — Ձորը շարտելը քիչ է, հարկավոր է նրան գնդակահարել:

» — Գնդակն ափսոս է, հարկավոր է նրան կախել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— (Մեկուսի) Մեկը բողոքում է, մյուսը ձորն է ուղում

չպրտակ. երրորդը սպառնում է զնդակահարել. չորրորդը՝
կախազան է ուզում բարձրացնել. Դե արի ու արանց ձե-
ռից ազատվի: (Միծաղում է):

ՁԱՅՆԵՐ.—Ի՞նչ ես քեզ ու քեզ ծիծաղում:

» — Ձառանցում է:

» — Հարգելի ընկեր, զառանցելու ժամանակ չի, ուշքի եկ:

ԲՈԼՈՐԸ.— Ասա, տեսնենք՝ մեղ համար նամակ բերել կո:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Բերել եմ:

ՆՈՐԻԿ.— Ինձ համար է՞լ ես բերել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Բոլորիդ համար էլ բերել եմ: Մի փոքր հետու
կանգնեք: Թշնամի չեմ, որ բոլորդ միանգամից դրոհում
եք վրաս: Հսկած եմ, թույլ ավելք՝ մի քանի բոլե նստեմ,
հանգստանամ:

ԱՅԱՍ.— Ճիշտ է, թողեք՝ նստի, մի բոլե հանգստանա, թե չէ՝
կուլտուրայի մասին կսկսի երկու ժամ ճառել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Կուլտուրայի մասին ոչ թե միայն երկու ժամ,
տասներկու ժամ էլ եթե ձեզ համար ճառելու լինեն, դարձ-
յալ քիչ է: Այո, կուլտուրայի պրորլեմը ամենակարևոր
պրորլեմներից ամենակարևորն է:

ՆՈՐԻԿ.— Ի սեր ասածո, համակները բաժանիր, հետո ճառք
սկսիր:

ԲՈԼՈՐԸ.— Ճիշտ է: Նամակները մենք կկարդանք, իսկ դու կուլ-
տուրայի մասին ճառք կշարունակես: (Միծաղում են):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Դե լավ, մի քիչ համբերություն:

(Մարենների վրա գրած ազգանունները կարդում է ու նամակ-
ները հանձնում):

Սարվազյան Պավլիկ, Մխիթարյան Սուրիկ, Դեորգյան Գառ-
նիկ, Համբարձումյան Սեթո:

(Նամակ ստացողները քաշվում են մի կողմ և լուռ կարդում.
մեկը կարդում է բարձրաձայն: Իսկ փոստատարը ազգանուն-
ները կամաց կամաց կարդում է և նամակները հանձնում):

ՄԱՐՏԻԿ.— (Կարդում է) «Բոլոր նամակներից ստացել, պատասխանը
գրել եմ: Տնից անհող կաց: Սիլվան փոխադրվել է: Գերա-
զանցիկ է: Աշիկը դնում է մանկապարտեզ: Կոլխոզի վար-
չությունը մանկապարտեզի երեխաների սննդի համար
ոչինչ չի խնայում: Ռազմաճակատ մեկնած բանակայինի ոչ մի

կին, ոչ մի մայր չի անհանդատանում իր երեխայի համար։ Առավոտվանից մինչև ուշ երեկո աշխատում ենք դաշտում։ Մեր տնամերձ այգու չափարը քանդվել էր. ձեր բրիգադից եկան, սարքեցին։ Ուրիշ էլ ինչ գրեմ. երեխաները ողջ և առողջ են, շարունակ քեզ են հիշում և հարցնում, թե հայրիկը թրք է գալու»։ Ախ, իմ բալիկներ, ինչպես կարոտե՞լ եմ ձեզ... (Գնում է)։

ՆՈՐԻԿ.— Լսիր, ինձ նամակ չկա։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Ձկա։

ԱՐԱՍ.— Ի՞նձ էլ չկա։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Ձկա։

ԱՐԱՍ.— Առանց նայելու ստում ես չկա։ Լավ՝ նայիր, մի գուցե կա։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Ձկա, չկա, չկա։

ՉԱՅՆԵՐ.— Ինչո՞ւ ուրիշների համար կա, մեզ համար չկա։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Այ ձեզ տարօրինակ հարց։ Կուլտուրայի մասին ոչ միայն երկու ժամ, անհրաժեշտ է օրվա բոլոր ժամերին ձեզ համար ճառել։ Լսեք, ինչ եմ ասում. նրանք, ովքեր նամակ չեն ստացել, թող վան՝ ես նրանց լրագիր տամ կարգան։

ՆՈՐԻԿ.— Այդ լավ է։ Նամակ չստացանք, գոնե լրագիր ստանանք։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Տալիս եմ՝ միայն այն պայմանով, որ լրագիրը կարդալուց հետո վերադարձնեք։

ՉԱՅՆԵՐ.— Կվերադարձնենք։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Խոստանում եք, բայց չեք վերադարձնում։ Պահում եք, ծխախոտի թղթի տեղ օգտագործում։ (Լրագրերը տալիս է։ Նրանք քաշվում են մի կողմ և կամաց կարդում։ Խոհարարը պայուսակը կողքից կախ, շերեփը ձեռին աղաղակելով ներս է գալիս)։

ԽՈՀԱՐԱՐ.— Ձեր ետևից ես ժամերով պիտի ման գամ, ինչ էլ ինչո՞ւ չեք բարեհաճում ձեր կերակուրը ստանալ։ Մինչև երբ պիտի ձեզ սպասեմ։

ՓՈՍՏԱՏՍՐ.— Անկուլտուրական մարդու իսկական տիպար։ (Մխախտ է փաթարում)։

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Ի՞նչ ասացիք: Ներողություն, դուք ինձ համ տեղ
եք ընդունում:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Ո՛ւմ տեղ պիտի ընդունեմ: Խոհարարին խոհարարի
տեղ պիտի ընդունել, փոստատարին՝ փոստատարի տեղ:
Պարզ է: Դու համար մեծ կուլտուրա չի պահանջվում:

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Դրանով ի՞նչ եք ուղղում ասած լինել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Դրանով ուղղում եմ ասած լինել, որ նրանք այն-
տեղ ընթերցանությամբ են դասդված, իսկ դուք շերեփը
ձեռներիդ ներս եք դալիս ու սկսում: (Կայծքարով ծխա-
խուր վառում է ու ծխում):

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Հետո:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Թվում է, որ դուք գրական աշխարհից հեռու կանգ-
նած անձնավորություն եք:

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Ձեր ճառը վերջացրիք:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Համարյա թի:

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Թույլ տվեք հարցնել, ինչից եղբակացրիք, որ ես
գրական աշխարհից բոլորովին կտրված անձնավորու-
թյուն եմ:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Ձգիտեմ ինչից, բայց եղբակացնում եմ:

ԽՈՂԱՐԱՐ.— «Եղբակացնում եմ»: Շատ բան կարող եք եղբա-
կացնել: Վերցրեք այս շերեփը, ես փաստերով ձեզ ապա-
ցուցեմ, որ դուք սխալվում եք, որ դուք թյուրիմացու-
թյան մեջ եք: (Շերեփը տալիս է նրա ձեռքը. պայուսակից
գրքեր հանում): Նախօրոք հայտնեմ, որ այս գրքերը ուրիշ-
ներին հանձնելու համար չէ, որ հետսման եմ ածում: Սրանք
իմ սեփական գրքերն են: Այս գրքերի մի մասը կարդացել,
վերջացրել եմ, մի մասը նոր եմ սկսել, դեռ չեմ վերջացրել:
(Կարդում է գրքերի վերնագրերը և հեղինակների անուն ազգա-
նունը): Ստալին՝ «Սովետական Միության Հայրենական Մեծ
պատերազմի մասին», Շոլոխով՝ «Ատելության գիտություն-
նը», Վանգոս Վասիլևսկայա՝ «Ծիածան», Կորնեյչուկ՝ «Ռազ-
մաճակատ», Սիմոնով՝ «Ռուս մարզիկ», Իլյա Էրենբուրգ...

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Բավական է: Բավարարված եմ:

ԽՈՂԱՐԱՐ.— Բավարարված եք: Նշանակում է թուրիմացությունը
պարզվեց:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Պարզվեց:

ԽՈՂՆԱՐԱՐ.—Ուրեմն զրքերը կարող եմ տեղը դնել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Կարող եք:

ԽՈՂՆԱՐԱՐ.— Մյուս անգամ չհամարձակվեք անպատասխանատու հայտարարություն անել: (Դրքերը դնում է տեղը և դիմում մյուսներին): Իսկ դուք եկեք, ձեր կերակուրները ստացեք: Ընթերցանության համար ժամանակ կգտնեք: (Փոստատարի ձեռքից շերեփը վերցնում է, նրան խեր-խեր նայելով դուրս գնում):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Գնամ, նամակները տամ, մինչև սրանք լրացրելը կարգան: (Փոստատարը դուրս է, գնում: Նորիկը լրագիրը լսելի ձայնով կարդում է):

ՆՈՐԻԿ.— «Մոտիվա, Կրեմլ, ընկեր Ստալինին: Թանկագին ընկեր Ստալին, կարգալով ձեր խմաստուն գեկուլցումը, որով դուք ամբողջ սովետական ժողովրդին կոչ եք անում պայքար մղել գերմանական ֆաշիզմի դեմ, ես մտածում էի, թե ինչով կարող եմ ամենից լավ օգնել մեր հերոսական Կարմիր Բանակին, որի մարտիկներն իրենց կյանքի գնով պաշտպանում են մեր ազատությունը, մեր պտախվը գերմանական մարդակերներից: Ես լավ գիտեմ, որ միայն սովետական իշխանության շնորհիվ հայ ժողովուրդը փրկվեց ֆիզիկական բնաջնջումից: Միայն սովետական իշխանությունը խաղաղություն և երջանիկ կյանք բերեց մեր ժողովրդին: Թանկագին Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ, կոլխոպայի կարգերի շնորհիվ ես ունեոր դարձա և այժմ, երբ հայրենիքը վտանգի մեջ է, ես իմ խնայողությունից հարյուր վեց հազար հինգ հարյուր ութը մեծեցի «Հայաստանի կոլխոզնիկ» տանկային շարասյան կառուցման ֆոնդը: Թող իմ խնայողություններով կառուցված տանկերն իրենց թրթուռներով տրորեն ֆաշիստական վիժվածքներին: Շանկանում եմ Ձեզ, ընկեր Ստալին, երկար կյանք և առողջություն: Հայկական ՍՍՌ № գյուղի կոլխոզի նախագահ՝ Նազար Հակոբյան»:

(Նորիկն ու Աբասը լրագիրը ձեռներին տալիս-տուշի անելով սկսում են լեզգիներ կապել):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— (Ներս է գալիս): Լրագրերը կարգացիք, վերջացրի՞ք:

ԱՅՍՍ.— Կարդացի՛նք, վերջացրի՛նք... Տաշի, տուշի, տաշի, տուշի... (Պարում է : Փոստատարը զարմացած նայում է):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Բայց ձեզ հայտնի՞ է, թե առանց սաղանդարի ովքեր են պարում:

ՆՈՐԻԿ.— Հայտնի է... Տաշի, տուշի, տաշի, տուշի... (Շարունակում է իր պարը):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Ձեմ հասկանում... (Ուտերը վեր է քաշում և գլուխը շարժում):

ՆՈՐԻԿ.— (Պարը թողնում և դիմում է Աբասին): Լսիր, ձեր կոլխոզի նախագահը Քրքան է նվիրել:

ԱՅՍՍ.— Երկու հարյուր հազար, (Նորիկը և Աբասն միմյանց հետ կամաց խոսում են):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Հարյուր հազարներից են խոսում: Ձե, սրանց անպատճառ մի բան է պատահել, հարկավոր է սրանց բժշկի մոտ տանել, մեղք են: Բայց նախքան այդ, ստուգենք: (Մոտենում է): Լսեք, լրագրում լինչ նորություններ կային:

ՆՈՐԻԿ.— Ամեն տեսակի նորություններ...

ԱՅՍՍ.— Ե՛վ ուղմաճակատի մասին, և՛ թիկունքի մասին: Ի դեպ, լրագիրը տալու համար թույլ տվեք ձեզ շնորհակալություն հայտնել:

ՆՈՐԻԿ.— Եթե դուք մեզ լրագիր չտայիք, այդ նորությունները մենք չպիտի իմանայինք:

ԱՅՍՍ.— Կիմանայինք, բայց ուշ:

(Փոստատարի ձեռքը սեղմում են, քաշվում մի կողմի վրա և կամաց խոսում):

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— (Մեկուսի): Ոչինչ չի պատահել: Շատ լուրջ են խոսում: (Մոտենում է նրանց): Ներողություն, ես ձեր խոսակցությունը խանդարում եմ:

ՆՈՐԻԿ.— Խնդրեմ:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Քիչ տուժ կարծեմ դուք հարյուր հազարների մասին էիք խոսում, լսեցի, բայց ոչինչ չհասկացա, եթե կարելի է, բացատրեք բանի էությունը:

ՆՈՐԻԿ.— Բանի էությունը նրանումն է, հարգելի ընկեր, որ մեր կոլխոզի նախագահը «Հայաստանի կոլխոզնիկ» տանկային շարասյուն կառուցելու համար հարյուր վեց հազար ուտրի է նվիրել:

ԱՐԱՍ.— Իսկ մեր կոլխոզի նախագահը երկու հարյուր հազար է նվիրել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Լրագրերում ճիշտ են գրում, որ մեր երկիրը հրաշագործության երկիր է, իսկ ժողովուրդը հերոսական ժողովուրդ... Եվ իրոք, հերոսության և հայրենասիրության վառ օրինակներ են...

ԱՐԱՍ.— Թիկունքի աշխատողները ձեռքները ծալած-նստած չեն... Հայրենիքի տաշտապանության մասին նրանք էլ հն մտածում ու գործում...

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Մեր թիկունքն ու ճակատը միասնական են, և այդ հաստատ գիտեմ, բայց ձեր կոլխոզի հայրենասեր նախագահներին սրտով կուզենայի տեսնել:

ՆՈՐԻԿ.— Նրանց նկարները լրագրում կա, կարող ես տեսնել:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— Կուտուրակիս մարզկանց նկարները լրագրում անշուշտ պիտի լինեին: Տվեք, տեսնեմ: Շատ հետաքրքիր է: (Լրագիրը վերցնում է, ուշադրությամբ նայում: Բոլորը հավաքվում են նրանց շուրջը):

Երկու հարյուր հազար ուրբի նվիրող կոլխոզի նախագահը նշանակում է այս երիտասարդն է... (Կարդում է): Իրզա Աղիմով... Կեցցես, Իրզա Աղիմով...

ՆՈՐԻԿ.— Իսկ սա մեր հարևան գյուղի կոլխոզի նախագահն է:

ՓՈՍՏԱՏԱՐ.— (Կարդում է): Բալասանյան Բադալ:

ԱՐԱՍ.— Սովորաբար մենք նրան Բադալ ամի ենք տանում: (Ազդանշան, հրանոթների որոտ: Գնդացրային կրակոցներ):

ՆՈՐԻԿ.— Ֆրիցները նորից բարեհաճեցին գալ...

ԱՐԱՍ.— Կորցրած դիրքերը ուղում են գրավել...

ԲՈՂՈՐԸ.— Մենք նրանց կորցրած դիրքերը հողալվել ցույց կտանք... Նրանց կքշենք մինչև Բեռլին... (Շապ պուրս են գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Բեմը ներկայացնում է կոլխոզի դաշտը: (Տես երրորդ գործողության տեսարանը): Լսվում է դաշտում աշխատող տրակտորի համաշափ հոնդյունը: Կոլխոզնիկուհիները կանգնած միմյանց հետ խոսում են:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի

Կոլխոզնիկուհիներ, հետո Հրանուշ, Աննա, Մաշո և Ժորա

I ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Ժորան անցել է աշխատանքի:

II ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Ֆրոնտից եկավ թե չէ, երկրորդ օրն անցավ աշխատանքի:

III ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Բա մենք էլը իմանում: Ժորան ձեր իմացած Ժորան չի: Ֆրոնտ դնալուց հետո փոխվել ախտիվացել է:

I ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Դրա համար էլ շքանշան ու մեդալներ է ստացել:

II ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Մաշոյին էլ խոսափանել չի լինի:

III ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻ.— Հնդուհավի նման փքվել է: Սաղ օրը մարդու կատարած քաջագործություններից է պատմում...

(Խոսելով գնում են. Հրանուշն ու Աննան ներս են գալիս):

ԱՆՆԱ.— Շավարշը ասում է, որ Ժորան Ֆրոնտից վերադառնալուց հետո շատ է փոխվել. էլ էն լողը չէ:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Բանակում դաստիարակվել է: Բանակից վերադառնալուց հետո մի օր պարապ չմնաց, անցավ աշխատանքի: Հետո մենք էլ աշխատում, ուղղակի կրակի կոոր է, օրական երեք մարդու նորմա է կատարում, չնայած որ վերավորված էլ է:

ԱՆՆԱ.—Շաւարշը ասում է, ինքը աշխատում է, բաւական չի, ուրիշներին էլ ստիպում է իրան հետեւել, իր նման աշխատել: Ուրիշներն իր ատարած աշխատանքով գոհ չի, սլահանջում է որքան կարելի է շատ աշխատել, որքան կարելի է պլանները գերակատարել:

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Մոռացել է, որ ինքը ֆրոնտ գնալուց առաջ հիսուն տոկոսով էլ չէր կատարում:

(Աղբյուրից ջուր են խմում ու գնում: Տրակտորի հոնայուներ դադարում է: Ժորան Մաշոյի հետ գալիս է: Ժորան կոները կըշտած, կուրծքը բաց):

ՄԱՇՈ.—Սոցմրցման մեջ եմ: Պլանս հարյուր տոկոսով կատարում եմ: Սրանից ավել էլ ի՞նչ կարող եմ անել:

ԺՈՐԱ.—Եթե հայրենիքը սիրում ես, շատ բան կարող ես անել: (Մոտենում է, աղբյուրից ջուր խմում):

ՄԱՇՈ.—Հայրենիքը սիրում եմ, բայց պլանս հարյուր տոկոսից ավել չեմ կարողանում կատարել:

(Մոտենում, աղբյուրից ջուր է խմում):

ԺՈՐԱ.—Էդ նշանակում է, թե ես ֆրոնտում երկու դերմանացի սպանելի, մյուսներին ասելի՝ դուք զնայեք, ձեզ չեմ սպանում, իմ պլանը ես կատարել եմ:

ՄԱՇՈ.—Դե դա ֆրոնտ է, ֆրոնտում էդպէս է հարկավոր:

ԺՈՐԱ.—Սա ֆրոնտ չի, ի՞նչ է: Սա էլ ֆրոնտ է:

(Նրանք դուրս են գնում: Մանվել բիձան, մի խումբ երիտասարդ կոլխոզնիկներ ու կոլխոզնիկուհիներ գալիս են):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Մանվել, երիտասարդ կոլխոզնիկներ և կոլխոզնիկուհիներ, հետո Ալեքսան, Սուրիկ և պատանիներ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂԽՈԶՆԻԿՆԵՐ.—Հանդուր ժամ է. Մանվել բիձա. նստիր, հիշողություններդ պատմիր, լսենք:

ՄԱՆՎԵԼ.—Էսօր չեմ կարող, հետաձգեք մի ուրիշ օր:

(Աղբյուրից գնում, ջուր է խմում):

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂԽՈԶՆԻԿՆԵՐ.—Մանվել բիձա, ամեն տեղում հետաձգում ես ուրիշ օրվան:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂՈՌՈՋՆԻԿՆԵՐ.—Ձէ, Մանվել բիձա, հետաձգել

չենք կարող—էսօր պատմիր:

ՄԱՆՎԵԼ.—Դե որ ասում եք, կպատմեմ, ճորս ինչ: (Նստում է ծառի հովում ու սկսում է պատմել: Երիտասարդ կոլխոզ-նիկներն ու կոլխոզնիկուհիները նրա շուրջը բոլորած հետա-քրքրութեամբ լսում են. Ալեքսանը գալիս է, նրանց մոտ կանգնում, ծխախոտի տոպրակը հանում, ծխամորմը լցնում): Հրեն, տեսնում եք՝ էն բամբակի արտերի տեղն առաջ անա-պատ էր... փուշ ու սատասկից, քար ու խիճից ավելի ուրիշ բան չէիք տեսնի էնտեղ... ամառ, ձմեռ վայրի թռչուններն ու գաղաններն էին էնտեղ կռուկում ու ոռնում: Սովետական իշխանությունը ջրանցքը շինելուց հետո էդ անապատը կա-տարյալ դրախտ դառավ... քար ու խիճի տեղ հիմա սովխոզի ու կոլխոզի արտերն ու այգիներն են շարվել: Փուշ ու տատասկի տեղ հիմա բամբակի թփերն են սպիտակ վարդի նման բացվում... Վայրի թռչունների ու գաղանների ոռնոցի ու կռուցի տեղ՝ կոլխոզնիկների երգի ու ծիծաղի քաղցր ձայները լսվում:

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Մեր երկիրը գաշնակների ժամանակ էսպես չէր (կայծքարով ծխամորմը վառում է):

ՄԱՆՎԵԼ.—Դաշնակների ժամանակ մեր երկիրը սովի ու մահի երկիր էր: Տարին աստներկու ամիս տանջվում, չարչար-վում էինք, արյուն-քրտինք թափում, ինչի՞ տեր էինք... Մեր աշխատանքը ուրիշն էր ուսում, ուրիշը վայելում... Տուն ու տեղներս դատարկ, ձեռներս պակաս... Ախ ու վա-խով օրեր էինք մթնացնում, դարդ ու ցավով սրտներս մաշում... Ո՞ւմ ասելիք, մեծ գանգատվելիք... տեր ու տի-րակա՞ն չկար... դռնա-դռնի աշխարհ էր, ում թուրը սուր էր՝ կտրում էր: Օրը ցերեկով գալիս էին, թալանում, բանտարկում, սպանում, աքսորում... Ուր որ գնում էիր, լաց ու կոծ, սուգ ու շիվան...

ԱԼԵՔՍԱՆ.—Հայաստանում սովետական կարգեր հաստատվելուց հետո էդ բոլորը վերացավ: Ամեն ինչ փոխվեց:

ՄԱՆՎԵԼ.—Հայաստանում սովետական կարգերը հաստատվելուց հետո խաղաղություն ընկավ, երկիրը շենացավ: Տուն ու տեղներս բերք ու բարիքով լցվեց: Էսօր որ կոլխոզնիկի

տունը մտնեա, սիրտդ կբացվի: Հորերը ցորենով լի, մա-
ռանում գինին կարասներով շարած: Մեշոկներով բրինձ,
ձավար, հաճար: Կախաններով խաղող, տանձ, խնձոր, սեր-
կելիլ, ջվալներով չամիչ, փշատ, ընկույզ: Ես թր մեկն
տան, թր մեկը թողնեմ: Ուր որ գնաս, որ կողմը նայես՝
լիություն ու առատություն:

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Դրա համար էլ մեր ժողովուրդը ուրախանում, եր-
գում, ծիծաղում է...

ՄԱՆՆԵԼ. — Հենց էդ ուրախությունը, էդ երգն ու ծիծաղն է, որ
թշնամուն դուր չէր գալիս... Մտքին դրեց՝ դա, մեր երկիրը
գրավի, մեր ունեցածը զավթի:

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Դա լինելու բան չի... Թշնամին իր ահանջի ետեը
կտեսնի, էդ չի տեսնի... Մեր ազատությունը, մեր էս բա-
րիքներն ու վայելքները մենք հեշտությամբ չենք ձեռք
բերել, որ հեշտությամբ տանք...

(Սուրիկը և մի խումբ պատանիներ վազելով գալիս են):

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ. — Ֆրոնտից զինվորներ են գալիս:

ՄԱՆՆԵԼ. — Գնանք, տեսնենք՝ ովքեր են գալիս: (Բացի Ալեքսա-
նից ու մի կոլխոզնիկից բոլորը գնում են):

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Բարեկենդ թուր փայ. տանեմ նրան ճամփու դնեմ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂԽՈՋՆԻԿ. — Ալեքսան բիձա, Բարեկենին տանում
ես, ճամփու դնես, թե՞ գնում ես, նրան բանակ տանելուց
ազատես:

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Աղաա՛մ: Ինչի՞ համար ազատեմ: Պատճառը: Սրանք
էս, ինչ են ասում. այ ձեզ մատաղ. սրանք ինչ խելքի ու
մտքի տեր մարդիկ են: Էնտեղ արյունահեղ կռիվ է գնում,
իսկ սրանք էտտեղ ազատվելու մասին են մտածում:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂԽՈՋՆԻԿ. — Ալեքսան բիձա, ես քեզ վերավորա-
կան բան չստացի:

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Ասացիր, թե չստացիր: Էդ խոսքը ես ուրիշից էլ
եմ լսել: Աշոտս ճակատում զոհվեց, դրա համար եք դուք
էդ խոսքն ասում: Շատ դուր: Աշոտս զոհվեց, Բարեկենս կա:
Բարեկենիս նման ուրիշ տասներկու աղա էլ որ ունենամ,
տասներկուսին էլ ֆրոնտ կուղարկեմ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՂԽՈՋՆԻԿ. — Ուղարկիր, թվ է բան ասում:

ԱԼԵՔՍԱՆ. — Ո՞վ կարող է բան ասի: Ով որ էլ ասի, նշանակում

է, նա էս աշխարհի մարդ չի... Հայրենական պատերազմ է, իմ տղան չգնա, մյուսինը չգնա, բա ո՞վ գնա...

(Նրանք խոսելով միասին դուրս են գնում. Սուրիկը լրագիրը ձեռքին պատանիների հետ գալիս է):

ՍՈՒՐԻԿ.— Ահա, տեսնում եք, ինչ հակայական սավառակ է:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Նկարում եթե այսպես մեծ է երևում, իրականում լինի...

ՍՈՒՐԻԿ.— Թեև խոշոր տառերով գրված է «Սովետական Հայաստան»: Այս բանաստեղծութունն էլ նրան է նվիրված: Հիանալի բանաստեղծութուն է:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Այդ բանաստեղծութունն դու կարդացել ես:

ՍՈՒՐԻԿ.— Ոչ միայն կարդացել, մինչև իսկ անգիր եմ արել, երբ հայրս ռազմաճակատից վերադառնա, նրա ներկայությամբ արտասանեմ: Ես կարող եմ ձեզ համար էլ արտասանել:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Արտասանիր, լսենք: Հետաքրքիր է:

ՍՈՒՐԻԿ.— (Արտասանում է): Սովետական Հայաստան:

Մեր վաստակով, հայրենիք, որ բերում ենք քեզ նվեր,
Սավառակներ դու ձուլիր, երկաթաթև բաղենք.
Եվ թող նրանք շառաչով անցնեն դաշտ ու լեռնաստան,
Իրենց թևերին երկու բառ՝ «Սովետական Հայաստան»:
Թող սլանան ռազմի դաշտ, միանան մեծ երամին,
Մեր վրեժի սուժերով նետվեն գեպի թշնամին,
Եվ թող նրա գլխին միշտ որպես ամրոց որոտան
Ըմբոստ ճախրող երկու բառ՝ «Սովետական Հայաստան»:
Թող թռչուններն երկաթե՝ հայ հերոսին երևան՝
Որպես հայոց աշխարհի կարոտաբեր մի երամ.
Եվ քաղաքներն ազատված ամպերի մեջ թող կարգան
Հպարտ ճախրող երկու բառ՝ «Սովետական Հայաստան»:
Սավառակներ թող ձուլվեն մեր խանդավառ նվերով...
Եվ նրանց պիրկ թևերին քո անունը գրելով՝
Թռի՛ր գեպի հաղթանակ, անցի՛ր դաշտ ու լեռնաստան,
Իմ թևավոր հայրենիք՝ Սովետական, Հայաստան:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ.— Իսկապես որ լավ բանաստեղծութուն է: (Մափահարում են):

ՊԱՏԱՆԻ.— Սուրիկը սկզբից ասաց, որ լավ բանաստեղծութուն

է: (Առանձին): Բայց նա չգիտե, որ իր հայրը պատերազմի
դաշտում զոհվել է:

(Նրանք գնում են: Հրանուշը, Վարդուշը, Աննան, Վերան և
ուրիշ կոլխոզնիկուհիներ գալիս են):

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Աղջկերք, Վաղինակն էլ է ֆրոնտից եկել:

ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.— Ճիշտ ես ստում:

ՀՐԱՆՈՒՇ.— Սուտ ասելու քնչ ունեմ: Հաստատ, եկել է, շքանը-
շաններ է ստացել, մեղալներ է ստացել:

ԲՈԼՈՐԸ.— Գնանք, տեսներք...

(Նրանք վազելով դուրս են գնում: Ալեքսանը խորջինն ուսին,
երկար ցուպը ձեռին Բաբկենի հետ խոսելով գալիս է):

Տ Ե Ս Ի Լ 2

Ալեքսան, Բաբկեն, հետո Սուրիկ և Երանուհի

ԱԼԵՔՍԱՆ.— Բաբկեն ջան, բալա ջան, գնա, էդ ֆաշիստ շների
հախիցն արի: Նրանց դատն ու դատաստանը տես. եղբորդ
վրեժը լուծիր: Մեր անունն ու պատիվը դեռնով չտաս,
չթուլանաս, լավ կուլիր... Հայրենիքը պինդ պահիր... առանց
հաղթանակի տուն չգաս...

(Նրանք դուրս են գնում: Սուրիկն ու Երանուհին արտասվելով
ներս են գալիս):

Տ Ե Ս Ի Լ 3

Սուրիկ, Երանուհի, հետո Մանվել, Հրանուշ, Վարդուշ, Մաշո,
Աննա, Ժորա, Վաղինակ, կոլխոզնիկներ

ՍՈՒՐԻԿ.— Ռազմաճակատից հայրիկի սպանվելու մասին լուր եք
ստանում և ինձ ոչինչ չէք ասում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.— Ի՞նչ ասենք... ա բալամ, դա ասելու բան ա, որ
ասենք... սե թուղթ ուրիշներն էլ են ստացել, հետո իրենք
կենդանի եկել են: Սպասում էի՝ բալքի իմ Աշոտն էլ կգա...
(Փարվում է Սուրիկի վզին ու համբուրում): Լաց մի լինի,
Սուրիկ ջան. ախր դու փոքր չես...

ՍՈՒՐԻԿ.— Փոքր չեմ, բայց դուք ինձ միշտ փոքրի տեղ եք
գնում և ինձ ոչինչ չեք հայտնում: Լսիր, տատի, Բաբկեն

հորեղբայրը դնում է ռազմաճակատ, թույլ տվեք՝ ես էլ նրա հետ դնամ...

ԵՐԱՆՈՒՀԻ.—Միբայց լցվեց... ինձ բան մի տաս...

(Լաց լինելով Սուրիկի հետ դուրս է գնում: Խորքում նաղարսու զուռնի, ուռոտների ու կեցքենների ձայն: Մանվելը, Հրանուշը, Մաշոն, Վարդուշը, Աննան, կոլխոզնիկուհիները Վաղինակի ու Ժորայի հետ խոսելով գալիս են: Վաղինակի կուծքը շքանշաններով զարդարված):

ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՈՒՀԻՆԵՐ.—Մեզ համար բա նամակ չե՞ք բերել:

(Մաշոյի հետ Ժորան կամաց խոսում է):

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Բերել եմ. իբրևր դեռ չեմ բաց արել, բաց կանեմ, ձեր նամակները կստանաք: Դե, սլառմեք, տեսնենք, դուք լճնչպես եք, կոլխոզն լճնչպես է...

ԲՈԼՈՐԸ.—Մենք լավ ենք, կոլխոզն էլ լավ է...

ՎԱՂԻՆԱԿ.—Կարեւորը դա է...

ՀՐԱՆՈՒՇ.—Բու գնալուց հետո կոլխոզի աշխատանքները երեսի վրա չմնացին, անհագ կաց:

ՎԱՐԴՈՒՇ.—Մենք մեր խոստումը կատարեցինք:

ԲՈԼՈՐԸ.—Բու վոխարեն էլ ենք աշխատել, մեր վոխարեն էլ:

ՄԱՆՎԵԼ.—Ճիշտ են ասում: Կնանիքը զիլ են աշխատել:

ԿՈԼԽՈԶՆԻԿՆԵՐ.—Մանվել բիձա, մենք զիլ չե՞նք աշխատել:

ՄԱՆՎԵԼ.—Դուք էլ եք զիլ աշխատել, բա մնց:

ԺՈՐԱ.—Թիկունքում դուք զիլ աշխատել եք, ռազմաճակատում մենք էլ զիլ կռվել ենք:

ՄԱՇՈ.—Եթե զիլ կռված չլինեիր, մեզալճեր դուք չէիր ստանա:

ԲՈԼՈՐԸ.—Պարզ բան է...

(Ավշյանը մի խումբ կոլխոզնիկների ու կոլխոզնիկուհիների հետ զուռնով ներս են գալիս):

ԲՈԼՈՐԸ.—Կեցքեն ճակատի հերոսները...

ՎԱՂԻՆԱԿ ԵՎ ԺՈՐԱ.—Կեցքեն թիկունքի հերոսները...

ԲՈԼՈՐԸ.—Բռչարի... քոչարի...

(Նաղարա-զուռնան քոչարի է նվագում, բոլորը միասին պարում են):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

								Էջ
Գործադրուլ	•	•	•	•	•	•	•	3
Նախօրյակին	•	•	•	•	•	•	•	67
Արաքուի ակին	•	•	•	•	•	•	•	159
Հերոսներ	•	•	•	•	•	•	•	223

Խմբագիր՝ Գ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Կոնսրոլ սրբագրիչ՝ Ս. ԲԱԲԱՅԱՆ

ՎՖ. 02432: Պատվեր 453: Տիրաժ 3000:

Տպագրական 16 ³/₄ մամուլ:

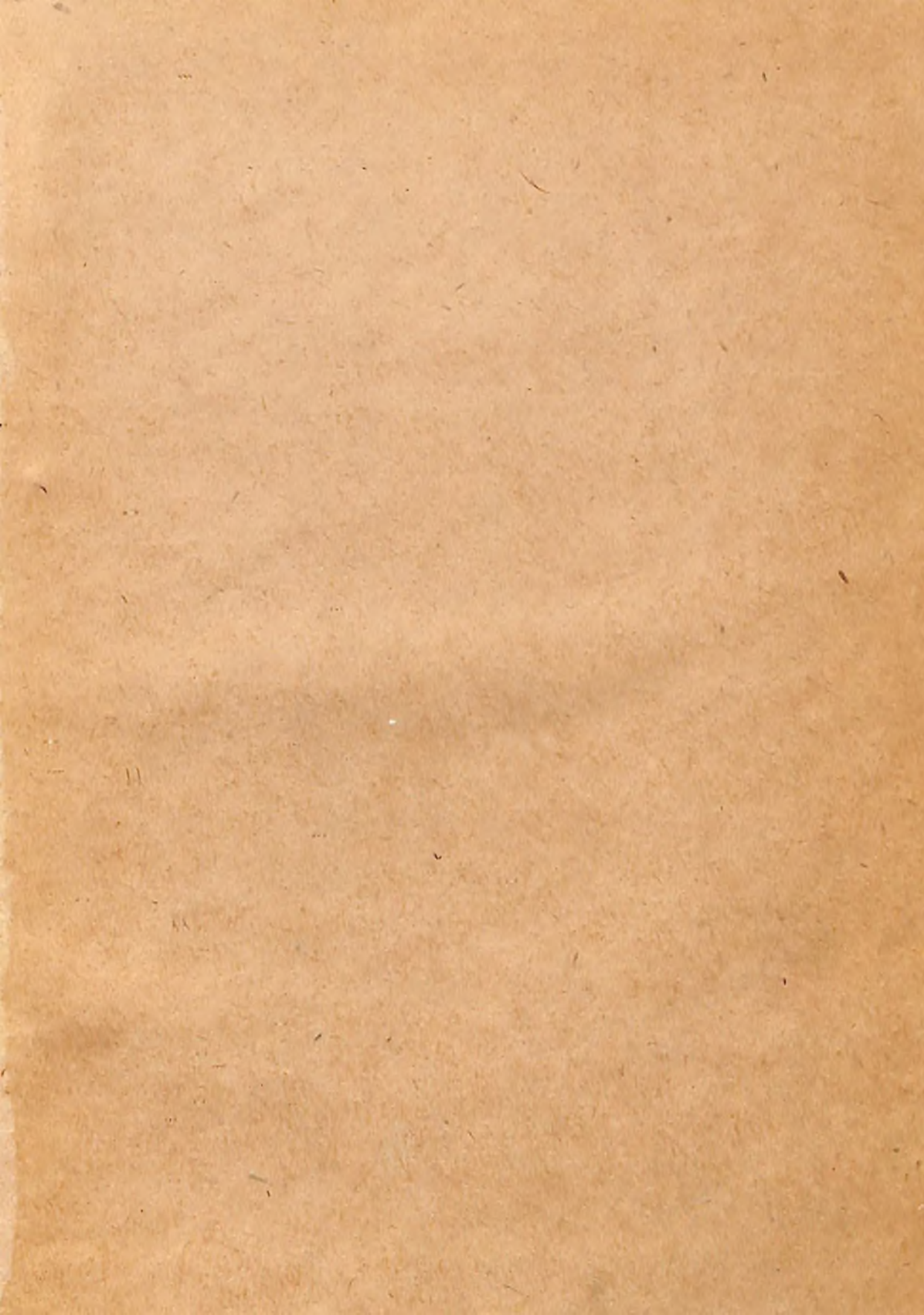
Հանձնված է արտադր. 28/IX 1949 թ.:

Ստորագրված է տպագր. 20/II 1950 թ.:

Հայպոլիգրաֆներատի Վարչության.

№ 3 տպարան, Լենինի պող. 51:

Երևան, 1950

ԳԻՆԸ 8 Ռ.
ԿԱԶՄԸ 2 Ռ.